TIJDSCHRIFT VOOR PARAPSYCHOLOGIE

IV

(vanaf 1930)

waarin opgenomen Mededeelingen van de Studievereeniging voor Psychical Research

gewijd aan de studie van het occultisme in zijn vollen omvang.

Redactie: Dr. P. A. Dietz; Drs. W. H. C. Tenhaeff

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0755 8783

T845

Tijdschrift voor Parapsychologie

waarin opgenomen Mededeelingen van de Studievereeniging voor Psychical Research, gewijd aan de studie van het occultisme in zijn vollen omvang

onder Redactie van : Dr. P. A. DIETZ en Drs. W. H. C. TENHAEFF.

met medewerking van : Mej. Dr. R. A. BIEGEL, H. N. DE FREMERY, Dr. K. H. E. DE JONG, Prof. Dr. D. VAN HINLOOPEN LABBERTON, Prof. Dr. A. H. DE HARTOG, Prof. Dr. M. C. VAN MOURIK BROEKMAN, Ir. FELIX ORTT, J. J. POORTMAN, Drs. D. H. PRINS Jr., HARRY PRICE (Londen), CHARLES QUARTIER (Parijs), Mr. C. P. VAN ROSSEM, Dr. RUDOLF TISCHNER (München), Dr. A. VLOEMANS, e. v. a.

4e Jaargang
1931 - 1932

Psychical Research is the most important work, which is being done in the world — by far the most important !

Hon. W. E. Gladstone

Uitgave van EMIL WEGELIN, Amsterdam.

3

INHOUD

---

*De met * gemerkte artikelen zijn „Mededeelingen der S. P. R."*

TIJDSCHRIFTEN :

BESPROKEN BOEKEN :

ERRATA.

Bladz. 254, regel 16 v. o. staat :
hertshoorn ; lees hertshooi.
Bladz. 255, regel 7 v. o. dito dito.
Bladz. 260, regel 14 v. o. staat :
De onbeduidendste kleinigheden, eens zelfs, in een der uitvoerigst bebeschreven gevallen („Vierte Tatsache") is een sommetje enz.
Dit moet zijn :
De onbeduidendste kleinigheden zijn, eens zelfs, in een der uitvoerigst beschreven gevallen („Vierte Tatsache") een sommetje van negen groschen (als ik mij niet vergis ongeveer 54 cent), in staat enz.
Bladz. 265, regel 3 v. o. staat :
en er meer achter moeten zoeken.
Dit moet zijn :
en er niet meer achter moet zoeken.

Erfelijkheid of Milieu of...?

door Dr. P. A. Dietz.

De wetenschap tracht steeds, de verschijnselen te „verklaren", dat is, ze terug brengen tot iets anders; en het is haar hoogste doel, de veelheid der phænomenen schematiseerend te ordenen door ze groepsgewijze te herleiden tot, samen te trekken in, een steeds kleiner aantal principieele gegevens. Zoo heeft zij ook getracht den psychischen bouw eener bepaalde persoonlijkheid af te leiden uit „het andere", en, daar het een quæstie van geldende methode is, het aantal verklaringsprincipes niet onnoodig te vermeerderen, ze af te leiden uit het reeds van elders bekende.

Twee momenten zijn hierbij vooral naar den voorgrond gebracht: de erfelijkheid en het milieu. Vroeger sprak men van aanleg en omstandigheden, en de vraag, welke dezer beide factoren den grootsten rol speelde in de vorming van de definitieve persoonlijkheid, is al van ouden datum. Maar de nieuwere wetenschappelijke (d.w.z. deterministische en materialistische) opvatting zag in den „aanleg" slechts een mysterieus, ondefinieerbaar en daardoor onbruikbaar begrip. Vandaar dat het „eigene", als zijnde een X, werd geëlimineerd, en aanleg werd feitelijk geïdentificeerd met „het totaalcomplex der erfelijke factoren." De strenge erfelijkheidstheorieën wenschten zoowel de physieke als de intellectueele en moreele eigenschappen van het individu restloos te begrijpen als derivaten van overeenkomstige eigenschappen der voorouders, uit wier kiemplasma de hypothetische pangenen, als stoffelijke dragers van die eigenschappen, in het lichaam van het nieuwe individu waren overgegaan. Als een mozaiekschilderij werd het „ik" opgebouwd uit de fragmenten van de persoonlijkheden der voorouders tot in het derde en vierde geslacht en verder. Deze beschouwingen werden geboren uit de schitterende resultaten, ook voor de praktijk van landbouw en veeteelt van zooveel waarde, verkregen uit het onderzoek naar de erfelijkheid der eigenschappen in het planten- en dierenrijk. Men bracht deze globaal op den mensch over; de daarbij zich voordoende moeilijkheden werden, zooals bij elke in de mode zijnde theorie, wel weggewerkt. Goethe maakte zich reeds goedmoedig vroolijk over deze, toenmaals nog in het voorwetenschappelijk stadium verkeerende erfelijkheidsmanie in zijn, half gemeend, half ironisch bedoeld gedichtje:

„Vom Vater hab' ich die Statur,
Des Lebens ernstes führen.
Vom Mütterchen die Frohnatur,
Und Lust zum Fabulieren.
. . . .
Und sind nun diese Teile nicht
Aus dem Complex zu trennen
Was ist denn an dem ganzen Wicht
Original zu nennen?"

Zeer ernstig bedoeld waren daarentegen de theorieën van Lombroso omtrent den geboren misdadiger; zij maakten geweldigen indruk, het woord „erfelijke belasting" werd een schrikbeeld voor allen, die aan minderwaardigheidsgevoelens leden, de boeman der zenuwzieken en de gemakkelijke verontschuldiging der slappe moraliteiten. Bij voorkeur de lugubere aspecten der erfelijkheid werden langs de opklimmende en afdalende reeksen der generaties, nauwkeurig afgezocht. Pelham heeft de nakomelingschap nagegaan van een zekere Ada Jurke, een alcoholiste, die in de tweede helft der achttiende eeuw in Engeland leefde en niettegenstaande haar voortdurende dronkenschap nog 68 jaar is geworden. Hij kon er 709 vinden, en daarvan behoorde de grootste helft tot het volkje der bedelaars, misdadigers en prostituees. Zoo enorm overtuigend deze stamboom op het eerste gezicht lijkt, zooveel is er bij nadere beschouwing af te dingen op de conclusie, dat de maatschappij al deze minderwaardige ballast nu aan de drankzucht van de betovergrootmoeder zou hebben te danken.

Ten eerste zullen de omstandigheden, waarin deze nakomelingen over het algemeen verkeerden, wel het hunne hebben bijgedragen tot hun misdadig, of, om den nieuweren zachtaardiger term te gebruiken, antisociaal gedrag, zoodat de milieu-theorie hier ook nog een woordje mee mag spreken. Maar bovendien, men schijnt niet in te zien welk een enorme fout men maakt, wanneer men zonder meer Ada Jurke verheft tot „de" stammoeder van de 709 individuen, alsof de Adam-en-Eva legende hier letterlijk opging. Het feit, dat ieder individu zijn ontstaan te danken heeft aan twee anderen, dat voor elke geboorte de van Ada Jurke afgeleide reeks zich moest kruisen met die eener andere familiemoeder, werd op den achtergrond geschoven. Die 709 nakomelingen konden in de jaren

1750-1800, ongeveer de levenstijd der „stammoeder", vele duizenden voorvaderen als de hunne rekenen. Onder het leger van tijdgenooten van Ada Jurke zullen wel vogels van allerlei pluimage geweest zijn, de bravelingen zijn echter altijd moeilijk na te speuren, omdat ze in den regel zooveel minder sporen van hun bestaan nalaten in de archieven der rechterlijke macht, de gewone bronnen voor deze studies. En omgekeerd, als wij van een gelijk aantal nette burgers uit het heden de stamboomen zouden nagaan in bovenwaartsche richting, zouden wij daarin heel wat misdeelden, minderwaardigen en andere abnormalen kunnen vinden. Wanneer wij den gemiddelden duur eener generatie op dertig jaar stellen, dan wordt elke thans levende Nederlander in het jaar 1600 door 1024 toenmaals levende voorouders vertegenwoordigd, en heeft er sinds dien tijd 2046 versleten. Wanneer wij ons aan de groote lijnen houden, blijkt, dat 1000 Nederlanders van 1930 ongeveer de geheele bevolking van de Vereenigde Provinciën voor hun rekening zouden kunnen nemen ; ongetwijfeld materiaal genoeg om aan de eischen, ook der grilligste theorieën, te voldoen.

Zoo men weet, is de eenige strikt wetenschappelijke methode om uit te maken of een eigenschap erfelijk is, na te gaan of zij „mendelt". Nu staat vast, dat, oppervlakkig beschouwd, de mensch niet mendelt. Zuiver is het alleen aangetoond voor enkele negatieve eigenschappen, het ontbreken van bepaalde elementen in het bloed, resp. iets dergelijks in de retina, die eigenlijk pathologisch zijn, en aanleiding geven tot haemophilie (bloederziekte) en kleurenblindheid. Maar dit zijn uitzonderingsgevallen. Talloos zijn in ons vaderland en in de koloniën de uit een vermenging van een blanke en een Javaansche vrouw gesproten Indo's. Als deze, zooals veelvuldig geschiedt, een huwelijk met elkander aangaan, dan blijft hun type constant. Dat er onder hun kinderen een is met een zuiver blank of een zuiver Javaansch type, is zoo zeldzaam (vooral het eerste) dat men het vroeger geheel ontkend heeft. Toch schijnt het als uitzonderingsgeval voor te komen. Volgens Mendel echter zou in de helft der gevallen een dergelijke terugslag tot het zuivere type moeten voorkomen (1). De onderzoe-

(1) De door Mendel ontdekte grondwet der erfelijkheid zegt, dat wanneer twee variëteiten van een plant- of diersoort, die in een gegeven eigenschap van elkander verschillen (b.v. in de kleur der bloesems ; Mendel nam zijn proeven met rood- en witbloeiende erwten) met elkander worden gekruist, deze eigenschap in de directe nakomelingen gemengd voorkomt. Worden deze weer onderling gekruist, dan vertoont de daaruit voortkomende generatie echter neiging tot splitsing. En wel in dien zin, dat 25 0/0 der individuen de eigenschap van den eenen oorspronkelijken stamhouder zuiver vertoont, 25 0/0 die van den anderen, terwijl 50 0/0 het gemengd karakter der tweede generatie blijft behouden.

kingen der genetici hebben uitgemaakt, dat de gewone wetten van Mendel hierom niet opgaan, wijl de huidskleur van blanken en kleurlingen niet als een enkelvoudige eigenschap, maar als van zeer samengestelden aard dient te worden beschouwd. Waar dit reeds met een relatief zeer eenvoudig kenmerk het geval is, hoeveel te meer met dergelijke samengestelde eigenschappen, als aanleg voor wiskunde, kunstzinnigheid, heerscherstalenten, enz. Wij mogen daarom uit het algemeen bekende feit, dat in zekere families herhaaldelijk talenten van een bepaald soort voorkomen, nog niet het besluit trekken, dat deze talenten „dus" overgeërfd zijn. Het talent is een nog vrij wat samengestelder complex van eigenschappen dan de huidskleur, en zou dus slechts in uitzonderingsgevallen als zoodanig erfelijk te voorschijn treden, veel minder dan dit in werkelijkheid het geval is. Er moeten nog andere oorzaken in het spel zijn, onbekende, en ook wel een enkele bekende.

Voorbeeld en aloude familietraditie doen in dezen veel, en kunnen zelfs anders gerichte geestelijke belangstelling in hun eigen richting doen ombuigen. Ik herinner mij een uitspraak van een lid van het beroemde botanistengeslacht der Decandolle's — en wel een zeer verdienstelijk lid — die verklaarde: „Qu'il était botaniste par tradition, mais qu'il était né staticien."

Amalia Dietrich was maar aangetrouwd aan de natuuronderzoekersfamilie van dien naam, maar handhaafde haar traditie schitterend. En om eens een geval van wereldgeschiedkundig belang te nemen: Wie zal het toch waarlijk niet alledaagsche feit, dat twee leden der familie Bonaparte het van particulier persoon tot keizer van Frankrijk brachten, en beiden weer hun rijk verloren, willen terugbrengen tot een gelijksoortige combinatie van overgeërfde eigenschappen?

Het is zelfs de vraag of Napoleon III een droppel van het bloed der Bonaparte's in zijn aderen had. Is het hier niet overduidelijk, dat het alleen de toovermacht van een grooten naam was, die zulke merkwaardige resultaten schiep ?

Zelfs bij een toch ten slotte zuiver lichamelijke eigenaardigheid als de bekende dikke onderlip en lange kin der Habsburgers roept een in de erfelijkheidsleer doorknede geleerde als mej. Dr. van Herwerden uit : „Laten wij ons bewust blijven van de beperkingen van erfelijkheidsonderzoek. De wet van Mendel verklaart de overerving van verschillen en niet meer dan dat. Zij plaatst het Habsburgtype tegenover het gelaat, dat de Habs-

burgtrekken mist. De reden, waarom dit geheel van trekken tot een menschelijk gelaat wordt met de uitdrukking van een menschelijke ziel, geen wet van Mendel kan ons deze geheimen onthullen. Er zijn meer dingen tusschen aarde en hemel dan waarvan de mensch droomt." („Erfelijkheid bij den mensch en eugenetiek").

Duidelijker, — en van meer bevoegde zijde kan het niet gezegd worden : Wie, in de praktijk der psychologie, de geest van een bepaald individu zou trachten te verklaren uit de eigenschappen zijner voorouders, zou slechts een poging doen, die van te voren tot mislukking veroordeeld ware. Zelfs in het ondenkbaar gunstigste geval, dat men er in zou slagen, een geestelijk complex, een talent b.v., in zijn werkelijk enkelvoudige eigenschappen te ontleden en de overerving daarvan na te gaan, zou men ten slotte slechts kunnen uitroepen: „Da hast du die Teile in deiner Hand, fehlt, leider, nur das geistige Band." En de tijd is gelukkig voorbij, dat men zich als wetenschappelijk mensch verplicht achtte het vragen naar den geestelijken band onzin te vinden.

De hardste noot gaf aan de starre erfelijkheidstheorie natuurlijk het verschijnen van het genie te kraken. Dit, altijd even excentrisch, had meestal de zeer onwetenschappelijke durf zoo maar ineens geboren te worden in families, welker leden zich eeuwenlang door niets bijzonders hadden onderscheiden. Zoek maar eens onder Rembrandt's voorvaderen, of onder die van Napoleon! Schrale vondsten voorwaar!

Dan komt men tot totaal willekeurige verlegenheids-uitspraken als die van Nietzsche : „Aber sieht man seine (des groszen Menschen) Geschlechts-Vorgeschichte an, so entdeckt man da die Geschichte einer ungeheuren Aufsparung und Capital-Sammlung von Krafft, durch alle Art Verzichtleisten, Ringen, Arbeiten, Sich-Durchsetzen." („Wille zur Macht", IV).

Wat de erfelijkheidsleer wèl onweerlegbaar heeft kunnen vaststellen, is de overerving van pathologische aandoeningen en wel in de eerste plaats van syphilitische en alcoholistische afwijkingen. Maar dit is in den grond geheel iets anders. Dat de kiembeschadigingen, die uit een straf misbruik van alcohol volgen, of door de aanwezigheid van het luetisch gif direct veroorzaakt worden, tot minderwaardige gesteldheid der nakomelingschap leiden, kan niet als voorbeeld van normale overerving van eigenschappen in den zin van Mendel worden beschouwd. Zij leiden slechts tot afbraak, hebben geen deel aan den opbouw der persoonlijkheid.

Eugenetica, die meer zou willen zijn dan een soort, bijzonder op het heil der nakomelingschap gerichte hygiene; die door een soort van bewuste selectie, analoog aan het verbeteren onzer graangewassen, tot verhooging van het geestelijk peil der menschheid zou willen komen, zou humbug wezen. Welke eugenetiker zou op de krankzinnige gedachte gekomen zijn, het grootste muzikale genie te willen telen uit een alcoholistischen muzikant en een goedhartige keukenmeid? Dat ze er wel misschien in zouden slagen, een ras van „smart men" en „sportgirls" te kweeken, staat te vreezen.

Er kwam een noodzakelijke reactie. Nadat gedurende eenigen tijd de mensch, wilde hij behoorlijk wetenschappelijk geboren zijn, zich slechts als het volledig produkt zijner voorvaderlijke factoren op dit ondermaansche mocht presenteeren, werd er door een andere, niet minder wetenschappelijke school geëischt, dat hij geestelijk als tabula rasa ter wereld kwam. Psychisch een soort van plastische massa, op zichzelf genomen vormloos, waarop nu al heel gauw het milieu begon in te werken, en deze, hetzij ten goede of ten kwade, modelleerde, zoodat de mensch slechts als afgietsel der omstandigheden een eigen persoonlijk habitus verkreeg of liever scheen te verkrijgen. Natuurlijk even onschuldig aan zichzelf als het vroegere uitspruitsel aan den stamboom der voorvaderen.

Het was in zekeren zin een flinke stap vooruit, toen Adler, overigens een echte vergoder van de milieu-leer, nochtans deszelfs vormende kracht niet alleen in directen zin opvatte. Hij liet de jeugdige psyche niet passief de indrukken der omgeving ontvangen, maar beschouwde deze meer als prikkels, waarop harerzijds de ziel met eigenaardige, vaak tegengestelde reacties antwoordde. Zoo, dat op zichzelf ongunstige omstandigheden zeer bevorderenden invloed konden hebben, als de persoonlijkheid haar daardoor ontstaan minderwaardigheidsgevoel overcompenseerde door buitengewone inspanning. Om het eens door een erg grove vergelijking uittedrukken: evenals een stomp volstrekt geen deuk maar integendeel een buil veroorzaakt. Er werd dus althans een van binnen uit werkend principe erkend, dat echter op mechanische wijze moest reageeren op de prikkels der omgeving. Want dat de jonggeborene ziel een onbeschreven blad papier (tabula rasa) was, waarop de omstandigheden haar teekens plaatsen, hieraan heeft de „Individualpsychologie" evenzeer vastgehouden als de oudere milieu-theoretische richting.

Wij kunnen dan ook vaststellen, dat beide richtingen, in haar po-

gingen de individueele psyche als „product" te ontmaskeren, gefaald hebben. Wel zou het een dwaasheid zijn, te ontkennen, dat de erfelijkheid haar bouwsteenen verschaft, en evenmin valt de invloed van het milieu te negeeren. Maar, zooals zoo vaak, het verklaarbare is veelal het bijkomstige. In zekeren zin een testimonium paupertas der wetenschap, maar de echte wetenschap onderscheidt zich niet het minst hierdoor van haar surrogaat, dat zij zich haar beperkingen bewust is. Wij behoeven ons dan ook niet in het minst het verwijt van onwetenschappelijkheid te laten welgevallen, wanneer wij, niet bezwijkende voor een schijnwetenschappelijke, in waarheid hoogst oppervlakkige verklaringszucht, als kern van het wezen van het individu stellen : het onafleidbaar eigene. Wij moeten toegeven, dat dit voorloopig nog een X is. Maar het is daarom niettemin het door de directe ervaring gegevene, zijn X-karakter betreft slechts de herkomst. Dit is de kernbouw van het psychische, waarom zich dan de overgeërfde eigenschappen heen groepeeren. Bij den een zullen deze laatste betrekkelijk onbelangrijk zijn en zich beperken tot karakteristieke kleinigheden, bij den ander het karakterbeeld grootendeels beheerschen. Naarmate de persoonlijkheid hooger staat, is dit aandeel der erfelijkheid relatief geringer, zullen ook de daardoor gegeven elementen meer harmonisch verwerkt zijn in den kernbouw, die als zoodanig domineert. Bij een genie zullen wij daarom maar heel zuinig uitkomen met voorouderlijke gegevens, en al evenmin met de beroemde uitwendige invloeden. Maar het totaalwezen van een imbeciel, welks eigenheid geheel in de verdrukking is geraakt, laat zich vrijwel verklaren uit het alcoholisme of de syphilis zijner voorouders.

Met een scherp omschreven „aanleg", die wij dus als een complex van het eigene en het overgeërfde opvatten, wordt de mensch geboren; zij vormen te samen, wat ik de „protopsyche" zou willen noemen. Zij heeft, evenals een zaad, de neiging, zich volgens bepaalde lijnen te ontwikkelen. Konden wij ons voorstellen, dat de psychophysische ontwikkeling eener persoonlijkheid buiten alle omstandigheden kon geschieden, dan zou het definitieve karakter in alle opzichten met de ontplooide protopsyche overeenkomen. Maar deze groei geschiedt altijd in een milieu, dat zijnerzijds gunstige en ongunstige invloeden uitoefent, deels direct, deels als prikkels. Zoo ontstaat het definitieve karakter, de „deuteropsyche", waarbij vooral de in de jeugd inwerkende invloeden van belang zijn. Voor deze

geldt dezelfde wet als voor de erfelijkheidsfactoren : hoe krachtiger de eigenheid, van hoe minder belang dit jeugdmilieu. Zeer terecht schuift men het bij gedegenereerden ijverig op den voorgrond, als een verklaring van en bij gelegenheid een verontschuldiging voor hun minderwaardigheid (2). Maar zoek in de jeugdhistorie der hoog-intellectueelen of der groote kunstenaars, en ge zult tot tallooze „gezochtheden" moeten vervallen, om voor hun meerwaardige eigenschappen een ten slotte toch nog heel gezocht aandoende verklaring te vinden. 't Verst komen wij toch nog met de „individual-psychologische" theorie der overcompensatie, maar ook deze schiet bij nader inzien tekort. Het essentieele ontstaat niet dóór de omstandigheden, en wanneer wij inzien, hoe vaak het trots de omstandigheden ontstaat (Nietzsche : „dasz Alles Entscheidende „trotzdem" entsteht"), is dit nog veel meer in dien zin op te vatten, dat het eigene zich ook onder ongunstige omstandigheden weet door te zetten, dus meer een algemeen stimuleerenden, dan een de ontwikkelingsrichting in bepaalden zin beheerschenden invloed.

II.

De nieuwere biologie denkt in dezelfde richting. Zij heeft zich sinds eenigen tijd weten te ontworstelen aan de gevangenis der cellulair-morphologie, die haar zoolang bekneld heeft gehouden in het vooroordeel, dat het individueele organisme in al zijn eigenschappen gelijk was aan de som van de eigenschappen der cellen, die het opbouwden, en met name de totaalvorm, de „gestalte", niets meer dan daarvan het noodzakelijke uitvloeisel. Het neo-vitalisme, door Driesch en zijn school sinds jaren gepropageerd, en in den laatsten tijd merkbaar aan de winnende hand, heeft het Aristotelische begrip „entelechie" wederom ingevoerd ; de gestalte is de uitdrukking van de eigenheid der soort, in wezen immaterieel, en het cellenmateriaal is „materiaal", niet meer, dat zich als zoodanig relatief passief verhoudt ten opzichte van de entelechische werking. Gestalte is doelbepaald, en zoo één weg ter bereiking versperd mocht worden, wordt langs een anderen weg, vaak een omweg, hetzelfde bereikt.

Men kent de oorspronkelijke proef, die het uitgangspunt is geworden

(2) Dit mag tegenwoordig ook niet meer gezegd worden; men moet spreken van „onvolledigheid".

van de neo-vitalistische leer van Driesch. In een zeer vroeg stadium der ontwikkeling bestaat het ei van den zeeëgel uit twee cellen, die natuurlijk, als niet ingegrepen wordt, elk tot de rechter-, respectievelijk tot de linkerhelft van een zeeëgel zullen uitgroeien. Daar de beide cellen vrij los samenhangen, gelukt het, ze door schudden van elkaar los te maken, ze groeien ongestoord door, nu echter niet elk tot een halven, maar tot een volledigen zeeëgel, die natuurlijk, gegeven het geringere quantum materiaal, kleiner is dan gewoonlijk.

Hetzelfde principe, het typisch-entelechisch „handelen naar omstandigheden", „van het materiaal maken wat er van te maken valt", inzoo nauw mogelijke aansluiting aan de bedoeling, treffen wij overal in de natuur aan, zóó overal, dat er wel de opzettelijke onwil der negentiendeeeuwsche natuurbeschouwing noodig was, om het voortdurend voorbij te kunnen zien. Het principe is niet alleen gedurende het embryonale, maar gedurende het geheele leven van het organisme werkdadig aanwezig. Het blijkt uit de tallooze doelmatige reacties van elk levend individu op de invloeden der buitenwereld, de schadelijke in de eerste plaats. De voorbeelden liggen zoowel in de planten- als in de dierenwereld overal voor het grijpen, maar een bijzonder leerrijk voorbeeld heeft mij altijd het volgende geleken. In een dicht dennenbosch ziet men de stammen in parallelle lijnen omhoog streven, om de kruinen zooveel mogelijk te doen profiteeren van het zonlicht. Hier en daar zal men echter onder de rechte stammen er een aantreffen, die halverwege een zonderlinge kromming vertoont. Op een bepaalde plaats is in de overigens rechte stam een verticaal staand halfcirkelvormig stuk ingevoegd, terwijl hij daarboven zich weer ongeveer in het verlengde van het onderstuk voortzet. Deze boomen zijn in hun jeugd aangetast geweest door den dennenscheerder, die den toploot doet afsterven, zoodat de boom als het ware geknot is. Wij zien dan, hoe van den krans van takken, die vlak onder den top gelegen zijn, een zich gaat krommen en zoolang blijft doorgroeien, tot de boven beschreven halvecirkelvorm wordt bereikt, en, wat oorspronkelijk een zijtak was, nu de opwaartsche richting hernemend, als voortzetting van den hoofdstam verder groeit, en zich daarbij in ieder opzicht, dus niet alleen door groeirichting, maar ook door grooteren diktegroei en gewijzigde vertakking, als een hoofdstam gedraagt. Voor zoover nog mogelijk is, is langs dezen weg de totaalvorm, de gestalte, weer hersteld, het soorteigene heeft gezegevierd over de toevallige verminking.

III.

Wat in het planten- en dierenrijk geldt voor de soort, is bij den mensch van toepassing op het individu. De individueele entelechie kunnen wij gerust met het oude maar niet verouderde woord „ziel" aanduiden.

De oudere wijsbegeerte, en nog meer de theologie, die in het westen waar het de ziel gold, vrijwel de rechten der wijsbegeerte heeft geüsurpeerd, heeft de denkbare mogelijkheden omtrent den oorsprong der ziel onderscheiden als creatianisme, traducianisme en ten slotte nog de praeexistentie.

Creatianisme leert de momenteele schepping van een menschelijke ziel tegelijk met den eersten aanleg van zijn lichaam, door een almachtig god. Daarvoor een eeuwigheid van niet-bestaan; daarna, een eeuwigheid van bestaan. Het creatianisme steunt geheel op dogmatischen grondslag en is alleen daarop te handhaven. Wijsgeerig laat er zich niets bij denken. En omgekeerd heeft de leer van het traducianisme, dat de ziel als een uitvloeisel van de zielen der ouders opvat, eigenlijk alleen zin in een materialistisch gedachte wereld. Denkt men zich de psyche als verscheiden van het lichamelijke, dan vervalt het traducianisme in vaagheid en breedsprakigheid, zonder eigenlijken inhoud. Voor den occultist blijft slechts de leer der prae-existentie als mogelijkheid over, de leer, die door het overgroote deel der menschheid werd, en ook thans nog door een zeer groot deel der menschheid wordt aangenomen. Het prae-existentie-geloof is door het Christendom op den achtergrond gedrongen, en, ofschoon er wel enkele Christenen in reïncarnatie hebben geloofd ([3]), moest dit geloof zeer snel uitsterven, want inderdaad dient erkend, dat de Christelijke leerstellingen zich zeer slecht met het geloof in het voorbestaan der ziel laten vereenigen. Hetzelfde geldt trouwens voor het Mohammedanisme, en wij kunnen zeggen, in het algemeen voor elken monotheïstischen godsdienst.

Prae-existentie is nog niet hetzelfde als reïncarnatie, ook al zal uit het een ook het andere licht voortkomen.

Er kan, in deze fundamenteele vraagstukken, voorloopig nog alleen sprake zijn van geloof, niet van weten. Zeggen wij te veel, wanneer wij hopen, dat ook in deze diepe dingen de parapsychologie eenmaal in staat zal

---

(3) Zoo b. v. de door velen, w. o. Dr. K. H. E. de Jong, zeer hooggeschatte kerkvader Origenes.

zijn licht te ontsteken? Waar het occultisme, deze als geloof zoo oeroude, als wetenschap nog zoo jonge geestelijke strooming, reeds de gedeeltelijke, en soms zeer vergaande onafhankelijkheid der waarneming (paragnosie) en der werking (paraphysica) van het stoffelijk organisme heeft aangetoond, en de overleving van het eigenlijke, denkende en affectieve deel der persoonlijkheid na het uiteenvallen van dit laatste zeer waarschijnlijk heeft gemaakt, daar is het te verwachten, dat zij te harer tijd ook de vraag zal durven stellen naar het „vanwaar", en wel in den vorm van een vorschen naar de voorgeboortelijke geschiedenis der individueele psyche.

Er zijn reeds eenige pogingen in deze richting gedaan, maar de zoogenaamde onderzoekingen door reïncarnatie-geloovigen omtrent dit voorleven ingesteld, kunnen vooralsnog niet de minste aanspraak maken op objectieve waarde. Het is dan ook zeer de vraag, of wij langs den door hen ingeslagen weg ooit iets zullen bereiken. Maar dat er een weg is, deze hoop zal degene niet verwerpen, die beseft, hoe de parapsychologie nog nauwelijks den toegang tot het geheimzinnige gebied, dat zij wil exploreeren, heeft overschreden. Om een analogie-vergelijking, aan de natuurwetenschap ontleend, aan te voeren : wij hebben nog niet veel meer gedaan dan een stukje barnsteen gewreven en met verbazing geconstateerd, dat het strohalmpjes aantrok, en zoo de aanwezigheid van een kracht, die wij zonder veel begrip „ electriciteit " noemen, vaag beseft. Maar veel verder zijn wij nog niet gekomen, en de ontdekkingen der parapsychologie, die wij met de electrische motoren, de radio en het electrische licht kunnen vergelijken, liggen nog in een ongekend verre toekomst.

Ideoplastie en Spiritisme.

„In de eerste vijf jaren van haar optreden als publiek medium" — zoo schrijft C. Lombroso op pag. 88 van zijn: „Hypnotische und Spiritistische Forschungen" (1) — nam men bij Eusapia Palladino (1854-1918) in hoofdzaak telekinetische verschijnselen waar, daarnaast enkele fantoomvormingen. Na deze jaren kwamen handen van verschillende grootte, nu eens alleen, dan weer met armen; een enkele maal verschenen ook voeten.

In de latere jaren kwamen deze verschijningen van handen en voe-

(1) Hoffmann, Stuttgart.

ten veelvuldiger voor, als regel tegen het midden en einde der zittingen.

Menigmaal traden zij ook op bij de verplaatsingen (op supernormale wijze) van stoelen, mandolines e. a. voorwerpen. Ook verschenen vaak bleeke, doorschijnende gezichten. Bottazzi („Regioni inesplorate della biologica"; 1907) heeft zich zeer ernstig beziggehouden met de studie dezer verschijnselen. Eens zag hij duidelijk een zwarte vuist links uit het kabinet komen en een aanwezige dame naderen. Deze gevoelde een aanraking aan hals en wang. Bij een andere gelegenheid legde zich een hand, wier warmte en vastheid hij voelde, op zijn arm, om daarna wederom in het lichaam van E.P. terug te keeren. Zijn collega Galeotti zag bij gelegenheid dezer zitting twee volkomen gelijke armen aan de linkerzijde van E. P. De eene was haar normale arm en werd ter contrôle vastgehouden. De andere „spookachtige" arm trad uit haar schouder te voorschijn, raakte de controleerende hand van den onderzoeker aan, om daarna wederom in het lichaam van E. P. terug te keeren.

Met deze armen brengt het medium voorwerpen in beweging, welke 20 à 30 c.M. buiten de reikwijdte van haar eigen (normale) armen liggen..."

Wij staan hier voor het verschijnsel van de gedeeltelijke verstoffelijking van het dubbel, een der convergente bewijzen voor de juistheid van de hypothese van het astraallichaam.

Eusapia Palladino is volstrekt niet het eenige medium, bij wie men dit verschijnsel heeft geobserveerd. Bij verschillende parapsychologische proefpersonen heeft men soortgelijke observaties gedaan, zoo o. m. bij Rudi Schneider.

Harry Price's boek : „Rudi Schneider. A scientific examination of his mediumship" (2) leert ons, hoe men te Londen in 1929 en 1930 in het : „National Laboratory of Psychical Research", onder de allerstrengste contrôle-maatregelen, waarbij gebruik gemaakt werd van het bekende electrische contrôle-apparaat (3), bij bovengenoemd medium o. m. gematerialiseerde handen heeft kunnen observeeren.

Tot de middelen waarvan men zich bedient om de objectiviteit van

(2) Een bespreking van dit boek vindt men op pag. 134 e.v. van den derden jaargang van dit tijdschrift.

(3) Dit apparaat werd door den heer Price beschreven op pag. 302 e.v. van den tweeden jaargang van dit tijdschrift.

deze z.g. astrale of fluïdieke lichaamsdeelen aan te toonen, behoort het streven om er afdrukken van in paraffine te verkrijgen. Men zet daartoe in het vertrek, waarin de proeven genomen worden, een bak met gesmolten paraffine, leem of pottebakkersaarde neer. Ook gebruikt men wel mengsels van leem, aarde en lijnolie. De laatste jaren legt men een voorliefde voor was, gelijk men dit in de tandheelkundige praktijk wel gebruikt, aan den dag (4).

In het feit dat noch de oorspronkelijke paraffine handschoen, noch het daaruit vervaardigde afgietsel een naad vertoonen, heeft men lang een absoluut bewijs meenen te mogen zien dat hier geen sprake van eenig bedrog kan zijn, daar men het onmogelijk heeft geacht, soortgelijke handschoenen en afgietsels van een normale hand te verkrijgen, zonder dat deze een naad vertoonen, daar de hand breeder is dan de pols en dus, naar men meende, nooit uit den vorm teruggetrokken kan worden, zonder het geheel onherstelbaar te beschadigen.

Slechts handen van een „fluïdieke" massa, die in de stof dringen en daarin „oplossen", zoo meende men, kunnen dergelijke afdrukken veroorzaken.

Deze meening nu is niet geheel houdbaar gebleken, sinds Prof. R. J. Tillyard in : „The British Journal of Psychical Research" (Vol. I, No. 11, pag. 340) een methode aangaf om op normale wijze dergelijke „handschoenen" te verkrijgen.

In principe berust deze „tourniquet" -methode op het kunstmatig verdikken en verdunnen van de hand met behulp van het houden van den arm in bepaalde standen, een riem (om den arm „af te binden") en koud water.

Dat het inderdaad mogelijk is met behulp dezer methode behoorlijke paraffine handschoenen en gips-afgietsels te verkrijgen toont ons een foto in Vol. II, No. 13 van het genoemde „Journal". Zeer terecht wijst echter E. E. Dudley er op pag. 16 van Vol. II, (No. 13) van genoemd periodiek op. dat de tourniquetmethode voor bedriegers practisch van geen beteekenis is.

Men mag dus wel vrijelijk zeggen, dat een paraffine-handschoen zonder naad, verkregen op een zitting onder strenge contrôle-maatregelen, als een belangrijk bewijsstuk mag worden aangemerkt.

---

(4) Zie pag. 157 van deel I van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research", den Haag, 1926.

Het artikel van Prof. Tillyard brengt dus practisch weinig verandering in de geldende opvattingen daar men, ook voor de publicatie van dat opstel, steeds als eisch stelde, dat de handschoenen, wilden zij waarde bezitten als bewijsmateriaal, onder zeer strenge contrôle-maatregelen verkregen waren.

Een der beste werken over Eusapia Palladino is wel dat van H. Carrington („Eusapia Palladino and her phenomena", Londen, W. Laurie, 1908).

Deze bekende onderzoeker, die, evenals H. Price, een zeer groote kennis bezit op het gebied van goochelkunst en de trucs van pseudo-media, leidde in 1908 — als afgevaardigde der Engelsche S. P. R. — een reeks onderzoekingen met E. P., welke positieve resultaten opleverden. Hij zegt bij E. P. verschijnselen te hebben waargenomen die in elk opzicht den toets van redelijke, wetenschappelijke critiek kunnen doorstaan en het komt mij voor, dat, wie dit werk onbevooroordeeld en ernstig bestudeert, tot de erkenning zal moeten komen dat Carrington een man is, wiens onderzoekingen en uitspraken vertrouwen verdienen.

Tot de door Carrington waargenomen verschijnselen behooren dan o.a. de verschijningen van fluïdieke lichaamsdeelen, waarvan hij op verschillende bladzijden van zijn werk gewag maakt. Zijn onderzoekingen met E. P. hebben hem tot de stellige overtuiging van de echtheid dezer lichaamsdeelen geleid en tot de aanvaarding van de hypothese van het astraallichaam, welke hypothese hij sindsdien steeds beter heeft trachten te fundeeren. Men zie in dit verband zijn recent — met den heer S. J. Muldoon samen geschreven — werk : „The projection of the astral body" ([5]).

Wanneer wij de, op verschillende zittingen met E. P. verkregen indrukken van fluïdieke lichaamsdeelen (w.o. gezichten) bestudeeren, dan komen wij daarbij tot de ontdekking dat een deel dezer indrukken getrouwe copieën schijnt te vertoonen van die der normale lichaamsdeelen van het medium, hetgeen in overeenstemming is met de theorie dat het astraallichaam een etherisch duplicaat is van het cellenlijf ([6]).

---

(5) Rider & Co., London, 1929.

(6) Voor voorbeelden en bijzonderheden zie o.m. pag. 444 e.v. van G. Delanne's: „Les apparitions mat. des vivants et des morts", I, Paris, Leymarie, 1909.

Andere indrukken geven echter een geheel ander beeld dan die van het etherisch duplicaat van het normale organisme.

Men schijnt indrukken van handen en gezichten verkregen te hebben, die sterk aan de gezichten van overledenen herinnerden. Zoo b.v. Dr. Gellona, die een indruk verkreeg waarin verschillende personen het gelaat van zijn (overleden) schoonvader meenden te herkennen ([7]).

Voor Carrington en enkele andere onderzoekers (Delanne) zijn dergelijke verschijnselen een aanleiding geweest hun gedachten in de richting der spiritistische hypothese te doen gaan, gelijk blijken moge uit hetgeen wij op pag. 270 van zijn hiervoor genoemd boek lezen.

„How can an „etheric double" or anything corresponding to it produce impressions of altogether different faces and hands in wet clay, as is so often done ? If these impressions were those of the medium, we could understand it ; but when they are those of persons entirely dissimilar to Eusapia, how can we conceive that this body could produce such impressions?"

Anderen, w.o. de Rochas, deelen deze meening geenszins.

In een artikel, verschenen in de : „Annales des sciences psychiques" (April-Juni 1909) verkondigt de Rochas het denkbeeld, dat het astraallichaam, onder invloed van den wil, allerlei vormen kan aannemen, gelijk klei onder de handen van een beeldhouwer. Wanneer een medium levendig aan een persoon denkt (zich deze voorstelt) zoo zou — volgens de Rochas — zijn astraallichaam de gestalte van deze persoon aannemen. (Ideoplastie).

Ofschoon hierin natuurlijk geen spoor van bewijs gelegen is, zoo meen ik hier nochtans (ter wille van de curiositeit) de aandacht te moeten vestigen op een „geesten"-mededeeling, in het jaar 1873 verkregen door den heer Fulger. (Zie: „De Blijde Boodschap", 1888, pag. 98 e.v.).

„Het zielelichaam (= astraallichaam) — zoo lezen wij daarin — staat zoozeer onder het beheer van den wil, dat zij (d.z. de geesten) het slechts behoeven te willen... om allerlei sierlijke vormen van menschelijke gestalten aan te nemen. Zoo het voorstellingsvermogen zulk een gedaante in den geest slechts afteekent, dan zal de Wil, door het scheppend vermogen, dien vorm ook aan het périsprit (= astraallichaam) geven. Zoo ziet men meermalen geesten, die zich in zulke bezigheden verlustigen en er zijn menschen die zich zulks in den lijfelijken toestand kunnen herinneren. De Geest neemt b.v. den vorm aan van een sierlijk, smaakvol gekleede dame, ook dien van nymphen enz..."

Iets dergelijks vindt men ook bij E. Crowell in deel 2, pag. 109 van zijn: „Primitive Christianity and Modern Spiritualism."

Niet geheel zonder bewijskracht zijn de berichten van uitgetredenen met betrekking tot de scheppende macht van het voorstellingsleven.

---

(7) Zie deel II, pag. 572 e.v. van het hierboven genoemde werk van Delanne.

De arts Wiltse (zie deel I, pag. 104 van mijn: „Beknopte Handleiding der Psychical Research") zag zich in een „wondere wereld, waarin de gedachten zoo intensief waren dat zij vormen aannamen."

Van Eeden had soortgelijke ervaringen in zijn „lucid dreams" (zie mijn opstel over: „Frederik van Eeden als parapsycholoog" in den tweeden jaargang van dit tijdschrift) terwijl ook S. J. Muldoon, een betrouwbaar man die gedurende twaalf jaar het verschijnsel der zelfprojectie (uittreding) bij zichzelf observeerde en zijn ervaringen heeft neergelegd in zijn, met Carrington samen geschreven, hiervoor genoemd boek, spreekt daarin van het scheppend vermogen der gedachten in de astrale wereld (pag. 210). „Thought *creates* in the astral, and one will appear to others as he *is* in mind. In fact, the whole astral world is governed bij thought." (pag. 210).

Zie ook H. N. de Fremery: „De kleeding van geestverschijningen" in: „Het Toekomstig Leven", 1906, pag. 297 e. v.

Het komt mij voor, dat deze opvatting van de Rochas verre van onjuist geacht dient te worden, gezien de ervaringen welke men bij een aantal z.g. materialisatie-media heeft opgedaan.

Het verschijnsel der indrukken welke een geheel ander beeld geven dan die, welke men van het meta-organisme van het medium zou verwachten, vraagt in onze dagen opnieuw onze aandacht.

In het jaar 1911 werd een zekere Walter Stewart Stinson, bij gelegenheid van een spoorwegongeluk gedood. Hij was 28 jaar oud.

In het jaar 1923 deed zijn zuster (mevr. Crandon-Stinson, de echtgenoote van den Amerikaanschen chirurg Dr. Crandon) zich kennen als een z.g. spiritistisch medium, bij wie zich allerlei supernormale verschijnselen heetten voor te doen. Zij zou onder contrôle van haar overleden broeder (Walter Stewart Stinson) staan.

In Mei 1924 kreeg men een paraffine handschoen. Deze handschoen heette voortgebracht te zijn door de gematerialiseerde hand van „Walter". Met behulp van pleisterkalk werd er een afgietsel van gemaakt. Dit afgietsel vertoonde indrukken welke deden denken aan die, veroorzaakt door de menschelijke huid. Te voren had men de vorming van teleplasma bij „Margery" (zoo wordt mevr. Crandon in de litteratuur steeds genoemd) geconstateerd ([8]).

---

(8) Zie voor het geval „Margery" o. m.:

Gerda Walther: „Neuere Forschungen mit dem Medium Margery" in: „Zeitschrift für Parapsychologie", Januari 1929;

Dit teleplasma nam de vormen van handen aan; van deze handen zijn onderscheidene foto's genomen.

In 1926 en 1927 werd een groot aantal indrukken verkregen van een teleplasmischen duim in warme was. Deze indrukken waren onderling vrijwel aan elkaar gelijk. Een enkele maal echter verschenen zij als spiegelbeelden, d.w.z. de karakteristieke lijnen van rechts stonden links en omgekeerd.

Wij staan hier voor het beginsel der ruimtelijke omkeering, dat bij herhaling bij mediumieke verschijnselen wordt geconstateerd en waarvan het spiegelschrift der automatisch schrijvenden een markant voorbeeld is. Du Prel wijdde aan dit verschijnsel een opstel in zijn: „Studiën uit het gebied der geheim-wetenschappen" (Ned. vert., Wink. Amersfoort, 1909).

Rudolf Steiner zegt in zijn geschrift: „Vor dem Tore der Theosophie" o. m. : „Die Astralwelt charakterisiert sich durch eine Reihe von Eigenschaften. Eine verwirrende Eigenschaft ist vor allem für den Schüler, dass ihm die Dinge verkehrt, sozusagen wie im Spiegelbild erscheinen, so dasz er sich gewöhnen musz, sie ganz anders anzusehen."

Een deskundig onderzoek bracht aan het licht dat zij alle van hetzelfde individu afkomstig moeten zijn, en dat dit individu niet „Margery" was. Op deskundig advies en met deskundige medewerking werd een vergelijking gemaakt tusschen deze, op supernormale wijze verkregen indrukken en de afdrukken van de vingers en duimen van twee familieleden van Walter Stinson. In beide gevallen werd het erkende percentage van gelijkheid gevonden. Toen ontdekte men voor de eerste maal een scheermes, dat door Walter op den dag van zijn overlijden gebruikt was. Op het handvat van dit scheermes vond men een vingerafdruk, welke weliswaar niet volledig was, maar nochtans van voldoende grootte om den deskundigen gelegenheid te geven te constateeren dat de indruk van het bovengedeelte van den duim op het scheermes volkomen overeenstemde met de indrukken van het dito gedeelte van den teleplasmischen duim, tijdens de zittingen verkregen.

Men ging thans ook het hiervoor genoemde afgietsel eens nader bezien

---

M. W. Richardson: diverse opstellen over de duimafdrukken van den overleden rechter C. S. Hill in : „Psychic Research" van 1930 en 1931.

R. Tillyard and W. Button: „The Margery Mediumship" in: „Psychic Research", April 1931.

V. Woolley and E. Brackenbury: „The Margery Mediumship and the London sittings of December 1929" in : „Proc. S. P. R." Vol. 39, Part 117.

Dit is slechts een tamelijk willekeurige greep uit de vele artikelen, tot op heden reeds over haar verschenen.

en kwam daarbij tot de erkenning dat de duim, welke zich bij het experiment had afgedrukt, identiek moest zijn aan den duim, waarvan men op de latere zittingen afdrukken had verkregen.

Aangemoedigd door de verkregen resultaten liet thans een aantal personen, dat betrokken was bij de „Margery" -zittingen, door een deskundige hun vingerafdrukken maken en deze in een archief plaatsen. Tot hen, die dit deden, behoorde Charles Stanton Hill, een bekend rechter uit Boston. In : „Psychic Research" (het orgaan der Amerikaansche S. P. R.) van April 1929 vindt men een foto van zijn duimafdrukken. Deze rechter overleed op 2 September 1930. Op 8 September 1930 zou hij zich voor de eerste maal in de „Margery" -kring gemanifesteerd hebben, terwijl men op 12 October 1930 — onder goede contrôle-maatregelen — een drietal duimafdrukken verkreeg, op drie stukjes was. **Een deskundig onderzoek wees uit dat deze drie afdrukken volkomen identiek zijn aan den afdruk, welke men tijdens het leven van den heer Hill van diens rechter-duim heeft gemaakt.**

In : „Psychic Research" van 1931 kan men op pag. 2 lezen, dat men in den avond van 10 November 1930 tijdens een zitting een vierden, beteren afdruk van Hill's rechter duim verkreeg, terwijl men op 7 November 1930 een poging constateerde om een afdruk van den linker duim te geven.

Het mediumschap van „Margery" heeft de dactyloskopie, welke tot voor kort slechts beteekenis had voor de crimineele anthropometrie, in dienst van het parapsychologisch onderzoek gesteld, op het gebied van het z.g. identiteitsbewijs.

Onder dactyloskopie hebben wij, gelijk bekend mag worden verondersteld, te verstaan het onderzoek naar den vorm en den aard der huidlijsten [9]. Zij dankt haar opkomst aan Alphonse Bertillon (1853-1914)

(9) Naar de zijde van de opperhuid (epidermis) heeft de lederhuid (corium) een aantal papillen. De grens is hierdoor gegolfd. In deze papillen (= wratachtige verhevenheden) liggen vaatlissen of zenuwlichaampjes (zenuwpapillen). Op de handpalm, vingers, voetzool en teenen zijn deze papillen in rijen gerangschikt, waardoor lijsten ontstaan welke uitwendig als huidlijsten te zien zijn. Deze huidlijsten zijn volmaakt individueel. Er zijn niet twee menschen bij wie de vorm en de rangschikking der huidlijsten gelijk zijn.

Tot op Bertillon behielp men zich met vier kenmerken tot omschrijving van misdadigers in de wetenschappelijke crimineele anthropometrie (geslacht, grootte, leeftijd, kleur van het oog). B. voerde zeven nieuwe kenmerken in w.o. die der huidlijsten.

en wordt thans algemeen benut om misdadigers te identificeeren waarbij men gebruik tracht te maken van de vingerafdrukken, welke zij op de door hen aangeraakte voorwerpen (deuren, kasten, glazen, enz.) achterlieten.

In de parapsychologie begint men thans de dactyloskopie te benutten bij het identificeeren van „geesten" die zich heeten te manifesteeren door materialisatie-media gelijk mevr. Crandon.

Voor velen is het aan geen twijfel onderhevig, of wij hebben hier in principe te doen met HET identiteitsbewijs, het **absolute** bewijs voor de juistheid der spiritistische hypothese als een geijkte parapsychologische verklaringshypothese.

Zoo draagt b. v. het opstel van den arts M. W. Richardson over de duimafdrukken van den overleden rechter Hill in: „Psychic Research" van November 1930 tot ondertitel :

„Een voorloopig bericht met betrekking tot een reeks post-mortale vingerafdrukken in was.

Van deze afdrukken kan men zeggen dat zij het eerste onafhankelijke bewijs vormen voor het voortbestaan van de individueele kenteekenen der persoonlijkheid bij herhaling geleverd onder absoluut afdoende contrôle-maatregelen."

Ofschoon ik gaarne erken dat het zeer begrijpelijk is dat velen deze meening zijn toegedaan, zoo dient er hier nochtans op gewezen te worden, dat ook een animistische verklaring van deze verschijnselen **mogelijk** is. Deze hier naar voren te brengen lijkt mij gewenscht.

Bij gelegenheid van het tweede parapsychologisch congres, in 1923 te Warschau gehouden, werd vanwege de Engelsche S. P. R. een merkwaardige proef genomen met den bekenden Poolschen helderziende, Ir. S. Ossowiecki.

De vertegenwoordiger der S. P. R., Dingwall, maakte daartoe een document klaar (zie noot 10) en nam dit mede naar het congres.

Ten einde de mogelijkheid van telepathie zoo veel mogelijk buiten te sluiten, wilde Dingwall zelf niet aan het experiment deelnemen. Hij vertrouwde zijn verzegeld pakje toe aan Dr. von Schrenck Notzing, die zich met Dr. Geley en den heer Sudre op 30 Augustus 1923, om negen uur 's avonds, naar Ossowiecki begaf.

Op verzoek van den proefpersoon begon de proefneming onmiddellijk.

Dr. v. S. N. had, behalve het document der S. P. R., nog twee andere,

van te voren gereedgemaakte brieven medegebracht hem door twee verschillende deelnemers van het congres toevertrouwd.

De beide laatstgenoemde brieven waren, dienzelfden avond, in het Hôtel de l'Europe, na het diner, gereed gemaakt en van lakken voorzien.

Aan het verslag van Geley, gepubliceerd in de : „Revue Métapsychique" (No. 5, 1923) heb ik thans het navolgende ontleend.

Stephan Ossowiecki nam de drie brieven aan, bevoelde ze en koos den brief der S. P. R., waarvan de envelop grijs gekleurd was, uit. De beide andere brieven waren in witte enveloppen gesloten (de belangrijkheid dezer kleine bijzonderheden zal nog nader blijken).

Ossowiecki concentreerde zich, en, het document in de samengeknepen handen houdende, liep hij in de zaal op en neer, zonder dat men hem een oogenblik uit het oog verloor. Hij sprak in korte, afgebroken zinnen :

„Ik ruik het restaurant... hôtel de l'Europe... U (Schrenck) zijt niet de persoon die geschreven heeft. Het is een ander. Ik zou hem kunnen beschrijven...

De brief, dien ik hier in handen houd (het document der S. P. R.) heeft meerdere enveloppen...

Het is een brief en het is geen brief... Ik zie iets groenachtigs... in carton... Dat zijn de andere brieven afkomstig uit Hôtel de l'Europe... ik zie een vreemdeling, ongeveer 34 of 35 jaar oud. Hij spreekt weinig. Het is een nog al dikke man... U heeft met hem gesproken...

De brief, welke ik hier in de hand heb, is voor mij in gereedheid gebracht... ik kan niet goed begrijpen...

Nu zie ik rood... iets dat rood gekleurd is... meer kleuren.

Ik vraag mij af, waarom ik een kleine flesch meen te aanschouwen... ik zie voor mij een studeervertrek, versierd met houtsnijwerk, het is een groot en eenigermate somber vertrek... Het is uw werkkamer (dit laatste tot Schrenck)... (Hier volgt een tot in kleine bijzonderheden nauwkeurige beschrijving van de werkkamer van v. Schrenck Notzing).

In den brief is ook een teekening, gemaakt door iemand die geen artist is. Er is iets roods met die flesch... Stellig is er nog een derde envelop, welke rood van kleur is.

In een hoek van het blad is een vierkant geteekend... Ik zie!... ja, ik zie!"

Ossowiecki nam thans de pen en maakte de teekening. Daarna vervolgde hij :

„Voor 1923 staat nog iets geschreven. Ook is er iets geschreven aan de achterzijde der teekening, hetgeen ik echter niet lezen kan.

Ik zie twee personen, die de brieven met de witte enveloppen geschreven hebben. Een van beiden is de zware persoon, hier boven beschreven. De andere gelijkt op den secretaris van het congres (Vett)."

Hier nam Dr. v. Schrenck Notzing het woord om mede te deelen, dat alles juist was, een der witte brieven was van den heer Neumann, de andere van den heer Vett. Beiden logeerden in het hôtel de l'Europe.

Ossowiecki vervolgde:

„Voor het jaartal staat een datum... of de naam van een stad... het schrift doet meer denken aan dat eener vrouw dan aan dat van een man."

Dr. v. S. N.: „In welke taal is het geschreven?"

O.: „In het Fransch. De hals van de flesch is eenigszins gebogen, zij heeft geen kurk. Zij is gemaakt met behulp van een groot aantal heel fijne streepjes.

Het document is als volgt samengesteld:

1. een grijze envelop, als buitenste;
2. een donkere envelop, groenachtig;
3. een roode envelop. Daarin gesloten een vel wit papier in tweeën gevouwen met de teekening naar binnen."

Het document werd thans ongeschonden aan den heer Dingwall teruggegeven. Dit geschiedde nog dienzelfden avond door Dr. v. S. N.

Twee dagen later werd de proefneming, in tegenwoordigheid der congressisten, besproken en gecontroleerd. Dr. Geley las zijn aanteekeningen voor (gemaakt tijdens de proefneming) en maakte op een zwart bord een copie van de teekening, door Ossowiecki tijdens het experiment geproduceerd. Dingwall vertoonde het van zijn zegel voorziene document.

Hij gaf uitlegging van de voorzorgsmaatregelen, welke men genomen had, ten einde volstrekte zekerheid te hebben dat het zegel van het document niet kon zijn verbroken geworden.

Hij verklaarde, dat het een, in tweeën toegevouwen blad papier bevatte, dat in een envelop gesloten was, en dat deze envelop weer in een tweede envelop was gesloten en dat vervolgens deze tweede envelop weer in een derde was gesloten, een grijze, als buitenste en dat deze voorzien was van een zegel.

Bovendien was het aldus samengestelde pakje op vier plaatsen doorpriemd geworden met een heel fijne naald, op een zoodanige wijze, dat de gaatjes, gesteld dat men de enveloppen uit elkaar zoude genomen hebben, niet wederom op elkaar gepast zouden hebben en het licht niet meer zouden hebben laten doorschijnen.

De genomen voorzorgsmaatregelen waren, volgens den heer Dingwall, van dien aard, dat zij volstrekte zekerheid gaven en hij bevestigde nogeens dat het document niet geopend was geworden.

Onder ademlooze stilte der zeer vele aanwezigen sneed Dingwall thans, met behulp van een pennemesje de eerste envelop behoedzaam open. Er kwam een tweede uit te voorschijn, groen-zwart van kleur. Ten slotte kwam uit deze tweede enveloppe nog een derde, rood van kleur.

Toen sneed hij de roode envelop open en bracht een in tweeën gevouwen papier te voorschijn.

Hij liet den inhoud zien en maakte er toen een copie van op het zwarte bord, naast de door Dr. Geley gemaakte copie van de teekening van Ossowiecki. De gelijkheid was volmaakt.

Aan de achterzijde stond, in het Fransch, geschreven : „De wijnbergen van den Rijn, van den Moezel en van Bourgogne geven een uitmuntenden wijn."

De datum was, in de teekening van O., onvolledig. Het origineel was gedateerd: „22 Augustus 1923". Ossowiecki had echter gezegd: „Voor 1923 staat iets dat ik niet kan ontcijferen, het is een datum of een plaatsnaam." ([10])

(10) „Ik maakte — aldus Dingwall — het verzegelde pakje gereed in den namiddag van den 22sten Augustus 1923.

Niemand was daarbij tegenwoordig en ook was aan niemand bekend gemaakt, wat op het papier, dat het pakje inhield, was geschreven en geteekend geworden.

De afmeting van het papier was ongeveer 17.5 x 11 c. M.

De volgende woorden schreef ik er op, alvorens het bladje in de eerste envelop te sluiten: „De wijnbergen van den Rijn, van den Moezel en van Bourgogne geven een uitmuntenden wijn".

Op het onderste gedeelte van het papier krabbelde ik een heel onbeholpen teekeningetje, dat het denkbeeld van een flesch moest geven, zonder den vorm scherp om te trekken. Ik omlijstte dat door drie lijnen. De vierde werd gevormd door de linkerzijde van het papier.

Ik schreef vervolgens in den rechter benedenhoek : Augustus 22, 1923.

Het bladje werd daarop toegevouwen met het schrift naar buiten en in een opaalachtig roode envelop gedaan, waarvan de maat ongeveer 11.5 x 8 was. De brief was er zoodanig in gestoken, dat het geschrevene aan de adreszijde, de teekening aan de achterzijde der envelop was.

De roode envelop was niet verzegeld en werd in een tweede envelop gestoken, de sluitzijde naar voren. Er was geen speelruimte tusschen de enveloppen. Deze tweede, niet gezegelde envelop werd daarop, den sluitkant naar voren, in een envelop van grijs papier gedaan, waarin zij precies paste. Deze grijze envelop werd toen dicht gelijmd, verzegeld (lakstempel) aan de achterzijde. In de vier hoeken van het stuk werden vier gaatjes geprikt. Daarna werd het document tot aan het vertrek naar Warschau opgeborgen.

Daar bleef het document achter slot in een reiskoffertje. Ook droeg ik het wel bij mij, tusschen de papieren van mijn paspoort. Zoo bewaarde ik het tot het oogenblik, waarop ik het aan Dr. v. Schrenck Notzing afdroeg voor de proefneming".

Wij hebben hier met een goed geconstateerd geval van z.g. helderziendheid (in de ruimte) te doen.

Naar analogie van dit voorbeeld van supernormale waarneming, dat geheel en al tot het gebied van het animisme behoort, kunnen wij thans de z.g. „booktests" trachten te verklaren.

Als een der eersten bij wie „booktests" geconstateerd schijnen te zijn noem ik hier de bekende figuur van William Stainton Moses ([11]), van wien eenmaal F. W. H. Myers („Human Personality", II, pag. 225) getuigde dat, met „het gelijkmatig verloop van dit oprechte en eervolle leven een reeks van mysteriën samengeweven was welke, naar ik meen, hoe men ze ook verklaren wil, dat leven tot een van de meest buitengewone stempelt, welke deze tijd heeft aanschouwd. Want de ware geschiedenis er van is gelegen in die reeks van fysische manifestaties, welke begon in 1872 en acht jaar lang voortduurde, en die reeks van automatisch geschreven geschriften en automatisch gesproken trance-redenen, welke aanvingen in 1873, gedurende een tiental jaren voortgingen, en, naar men meent, niet geheel ophielden alvorens het aardsche einde nabij was."

Eens op een keer, toen Stainton Moses in de hem onbekende studeerkamer van den vader van een zijner leerlingen zat te wachten, gevoelde hij aandrang om automatisch te gaan schrijven ([12]).

Hij wilde deze gelegenheid benutten om het vermogen der bron, waaruit de mededeelingen kwamen (hetzij nu dat dit zijn eigen subliminale

---

(11) Volledigheidshalve wijs ik hier op een proefneming van William Crookes, waarvan deze gewag maakt op pag. 96 van zijn : „Researches in the phenomena of Spiritualism" (Burns, Londen, 1874) en waarin wij wel mede een der eerste „booktests" van het modern parapsychologisch onderzoek mogen zien.

Crookes verhaalt t.p. van zijn proeven met een dame die met behulp van een planchette automatisch schreef.

Wanneer zij haar rechterhand op het toestel legde, werd deze, geheel onafhankelijk van haar wil bewogen. En daarmede de planchette.

Op deze wijze ontstonden letters, woorden, zinnen.

Eens op een keer nu, terwijl zij in tegenwoordigheid van Crookes met behulp der planchette automatisch schreef, strekte Crookes zijn hand uit naar een achter hem liggend exemplaar van het dagblad de: „Times" en raakte dit met den vinger aan. Nu vroeg hij „aan de planchette" (zooals dit heet) om het woord neer te schrijven dat zijn vinger bedekt hield. Hierop werd het woord „however" geschreven.

Crookes draaide zich nu om, ten einde na te gaan of dit inderdaad het geval was.

Zijn vinger bleek het woord „however" bedekt te hebben.

(12) „Spirit Teachings", 7th. ed. London, London Spiritualist Alliance, 1912, pag. 32.

zelf dan wel een geest was) op de proef stellen en vroeg aan de hem onbekende macht, die zich van zijn hand bediende :

„Wilt gij voor mij schrijven den laatsten regel van het eerste boek der Aeneis?"

„Wacht — „Omnibus errantem terris et fluctibus aestas."

(Dat was juist.)

„Goed zoo, maar ik zou het hebben kunnen weten. Kunt gij naar de boekenkast gaan, op één na het laatste boek op de tweede plank nemen en mij de laatste zinsnede op de vier en negentigste bladzijde mededeelen? Ik heb het boek niet gelezen en weet zelfs den titel niet."

Er werd nu geschreven:

Ik zal beknopt bewijzen door een kort geschiedverhaal dat het pausdom een nieuwigheid is, geleidelijk verrezen of gegroeid sedert den oorspronkelijken en zuiveren tijd van het Christendom, niet alleen sinds de apostolische eeuw, maar vooral sinds de betreurenswaardige vereeniging van Kerk en Staat door Constantijn."

Bij onderzoek bleek het boek een zonderling exemplaar te zijn, getiteld : Roger's Antipopopriestian, an attempt tot liberate and purify Christianity from Popery, Politikirkality, and Priestrule." Het gegeven uittreksel was juist...

„Hoe leest gij? Het schrijven ging langzaam en bij stukjes en beetjes."

„Ik schreef neer wat ik mij herinnerde, en dan ging ik weer wat halen. Het vergt bijzondere inspanning om te lezen en is alleen nuttig om een bewijs te leveren... Wij zullen nogeens lezen en schrijven en u dan het boek noemen.

„Pope is de laatste groote schrijver van die dichterschool, de poëzie van het verstand, of liever van het verstand vermengd met de verbeelding." Dat is naar waarheid geschreven. Ga en neem het elfde boek van dezelfde plank. Het zal op de bladzijde voor u openvallen. Neem het en lees, en erken onze macht, en het verlof, dat de groote en goede God ons geeft om u onze macht over de stof te toonen. Hem zij eere. Amen."

Ik nam een boek getiteld: „Poetry, Romance and Rhetoric'.' Het boek viel open op bladzijde 145, en daar stond inderdaad de aanhaling. Ik had het boek te voren niet gezien: zeer zeker had ik geen notie van zijn inhoud."

Tot zoover Stainton Moses.

In onze dagen is het vooral mevr. Leonard bij wie men het verschijnsel der „booktests" heeft geobserveerd.

H. Dennis Bradley verhaalt van haar in zijn: „Der Goden wijsheid" (Ned. vert. C. A. Spin, Amsterdam, 1929, pag. 6) dat zij reeds op ongeveer 10 jarigen leeftijd helderziende zou zijn geweest; op vijftienjarigen leeftijd maakte zij haar eerste séance mede, maar haar ouders verboden haar aan een tweede deel te nemen. Op negentienjarigen leeftijd besloot zij deze problemen te onderzoeken. In 1909 experimenteerde zij met drie andere dames (z.g. tafelzittingen). Zevenentwintig zittingen hadden er plaats voor er iets gebeurde; bij de achtentwintigste kwamen er klopgeluiden. Van dien tijd af ontwikkelde mevr. Leonard zich spoedig tot helderziende en langzaam drong het gerucht van haar belangrijke begaafdheid naar buiten door.

Een groote bekendheid verwierf zij door Oliver Lodge's bekende boek: „Raymond" (Londen, 1916), waarin Lodge een groot aantal mededeelingen vermeldt, welke hij, door middel van onderscheidene z.g. spiritistische media — w.o. mevr. Leonard — van zijn, in September 1915 in Vlaanderen gevallen zoon Raymond verkregen zou hebben. Later heeft de Engelsche S. P. R. zich met het onderzoek van mevr. Leonard beziggehouden.

Bij mevr. Leonard kan men vier toestanden onderscheiden.

In de eerste plaats haar normalen bewustzijnstoestand. Vervolgens een toestand van intermediaire hypnose, waarin zij automatisch schrijft. In de derde plaats een met gedeeltelijke analgesie (ongevoeligheid voor pijn) verbonden trance-toestand. Bij het ontwaken herinnert zij zich niets van hetgeen in dezen toestand is gebeurd. In dezen toestand is zij een andere persoonlijkheid geworden. Zij wordt dan z.g. bezeten door „Feda". Ik kom hier nog nader op terug.

In een vierden toestand — mede een trance-toestand — „imiteert" mevr. L., met meer dan wel minder succes de stem en de eigenaardigheden van haar onbekende overledenen van beiderlei kunne.

Wat betreft de z.g. „contrôle" „Feda", die meestal de boodschappen der zich manifesteerende „geesten" overbrengt, zij zou een overleden Hindoe-meisje zijn. Wij staan hier voor een van die vele oncontroleerbare beweringen, welke we bij herhaling bij personen als mevr. L. aantreffen, doch waarin wij ons hier niet verder zullen verdiepen.

De boektests van mevr. Leonard bestaan hierin, dat „Feda" den inhoud van een bepaalde bladzijde van een of ander boek aangeeft, welk

boek mevr. Leonard nooit gezien heeft. De betreffende passage is, voor en tijdens de zitting, ook den betreffenden bezoeker onbekend.

Zoo kreeg in Sept. 1917 een der bezoeksters van mevr. Leonard, zekere mevr. Beadon, wier echtgenoot in Mesopotamië gesneuveld was, en wiens lijk men op een zoodanige wijze had begraven, dat de inboorlingen niet in staat waren het graf terug te vinden (uit vrees dat deze grafschennis zouden plegen) de navolgende mededeeling van „Feda" ([13]).

„In een bijna vierkante ruimte staat een groot aantal boeken. De reeks loopt van het venster naar den kamerhoek. Van rechts naar links het vijfde boek, bladzijde 17 of 71 in de tweede afdeeling, ongeveer in het midden der bladzijde zult gij een boodschap aan u vinden."

Tenslotte zeide „Feda" dat het bladzijde 71 moest zijn en ook, dat op dezelfde plank een ouderwetsch boek stond, ingebonden in een vuil-bruinen kaft, een roodachtig boek. De plaats zou betrekking hebben op het verleden, maar ook op het huidige nog van toepassing zijn. Zij zou antwoord geven op een gedachte, waarmede mevr. Beadon zich eenigen tijd te voren veel had beziggehouden. Op de tegenover liggende bladzijde zou sprake zijn van vuur en licht.

De aangewezen ruimte had betrekking op de eetkamer van de moeder van mevr. Beadon, bij wie deze tijdelijk in huis was. Mevr. Leonard was nooit in dat huis geweest. De beschreven boeken stonden op de aangegeven plank. Het vijfde boek van rechts was een bundel gedichten van O. Wendell Holmes. Mevr. Beadon had, volgens haar zeggen, deze gedichten nooit gelezen. Op bladzijde 71, tweede afdeeling, bevond zich een gedicht, waarin het navolgende voorkwam :

„De moede pelgrim sluimert, zijn rustplaats is onbekend... slechts zijn nagedachtenis leeft voort."

Het gedicht heeft betrekking op de eerste Amerikaansche voortrekkers. Het heeft dus zoowel betrekking op het verleden als op het heden, n.l. op de haar onbekende grafstede van haar overleden echtgenoot. Ook had mevr. Beadon zich langdurig beziggehouden met de vraag, of het niet mogelijk zou zijn, met behulp van vroegere krijgsmakkers van haar overleden echtgenoot, na te gaan, waar zijn graf lag, ten einde dit met een kruis te kunnen tooien.

Op de bladzijde tegenover pag. 71 is sprake van den „straal der vuur-

---

(13) „Proceedings S. P. R.", Vol. XXXI, pag. 260/64.

zuil", ook vindt men daar het woord „licht", zoodat de geheele boektest als juist mag worden aangemerkt.

Merkwaardig is bovendien het feit, dat op pag. 17 van dit boek een gedicht staat, waarin sprake is van dooden, wier graven men niet meer zien kan. In het geheele verdere boek komen dergelijke passages niet meer voor.

Men heeft een groot aantal van dergelijke boektests door middel van het mediumschap van mevr. Leonard verkregen.

Dat de verkregen resultaten als het product van bedrog zouden moeten worden aangemerkt, moet uitgesloten worden geacht. In de eerste plaats staat mevr. Leonard algemeen als uiterst betrouwbaar bekend en in de tweede plaats kan men toch niet in ernst blijven volhouden dat mevr. Leonard zich eerst door middel van handlangers over het leven harer bezoekers liet vertellen, om daarna hun boekenkasten te laten bespionneeren, ten einde langs dezen weg het materiaal voor haar boektests te erlangen.

Dit springt nog duidelijker in het oog, wanneer men bedenkt, dat vele personen dergelijke boektests hebben verkregen en dat een aantal van hen aan mevr. Leonard totaal vreemd was, ja, van velen wist zij aanvankelijk niet eens de namen.

De vraag of dan de toevalshypothese hier oplossing kan brengen moet, m.i., eveneens ontkennend worden beantwoord. Th. Besterman, de secretaris der Engelsche S. P. R., heeft in de: „Proceedings S. P. R." (Vol. XL, Part 121, Juli 1931) een opstel gepubliceerd, waarin hij het toevalscijfer heeft berekend in zake een aantal boektests van mevr. Leonard.

Zijn eindconclusie is, dat hier noodzakelijk meer dan toeval in het spel moet zijn.

Ik merkte hiervoor op, dat wij de boektests, hier besproken, kunnen verklaren naar analogie van het geval van supernormale waarneming, bij Ossowiecki geconstateerd op het parapsychologisch congres te Warschau en eveneens hiervoor vermeld.

Nu weet ik wel, dat men hier zal tegenwerpen dat, in tegenstelling met het geval Ossowiecki, dat een zuiver animistisch karakter draagt, het mediumschap van Stainton Moses en mevr. Leonard spiritistisch gekleurd is. Velen, die er niet aan zullen denken bij de verklaring der bij Osso-

wiecki geconstateerde verschijnselen naar de geestenhypothese te grijpen, zullen dit zekerlijk wel doen bij hun verklaring der bij Stainton Moses en mevr. Leonard geobserveerde verschijnselen.

Ik zou hier echter tegen in willen brengen, dat daarmede echter nog volstrekt niet bewezen is, dat deze gevallen nu ook spiritistisch dienen te worden verklaard.

Het geval Swedenborg-Marteville b.v. zooals wij dit in den brief van Kant aan Fräulein von Knobloch ([14]) vermeld vinden, draagt mede een spiritistisch karakter, maar desondanks wees — zeer terecht — reeds in het laatst der vorige eeuw de Duitsche parapsycholoog du Prel (een onderzoeker, die overigens de spiritistische hypothese geenszins verwierp en door de openbarings-spiritisten zelfs gaarne als één hunner voormannen wordt beschouwd) er op ([15]), dat de „geest" van den Hollandschen consul Marteville, die aan Swedenborg in den droom verscheen om hem mede te deelen, waar zich de verloren geraakte quitantie bevond, naar alle waarschijnlijkheid gezien moet worden als het product der dramatische splitsing der persoonlijkheid (van Swedenborg), evenals b.v. de Nippoer-priester, die aan Prof. Hilprecht verscheen. ([16])

„Swedenborg was stellig te goeder trouw, toen hij beweerde met de overledenen te hebben gesproken; hij misleidde den opdrachtgever niet aangaande den oorsprong zijner openbaringen, doch wel zichzelf, door n.l. een gedramatiseerde helderziendheid voor een inspiratie te houden." (Du Prel: „Studiën enz.", I, pag. 225).

En ook de, de spiritistische hypothese als parapsychologische werkhypothese geenszins verwerpende Duitsche onderzoeker R. Lambert erkent ([17]), dat althans een deel dezer boektests naar alle waarschijnlijkheid met behulp der hypothese der helderziendheid in de ruimte, dus animistisch, verklaard moet worden.

Wanneer wij dit alles weten, en daarbij bedenken, dat de ervaring, bij

---

(14) Zie : „Anhang von Träume eines Geistersehers", pag. 69-75. Reclam ed. De eerste uitgave van dit boek verscheen in 1766.

(15) „Kant en Swedenborg" in : „Studiën uit het gebied der geheim-wetenschappen", Ned. vert., Amersfoort, Wink, 1909.

(16) „Tijdschrift voor Parapsychologie", II, pag. 181 e.v.

(17) „Die Experimente mit dem Medium Leonard", in : „Zeitschrift für Parapsychologie", 1927, pag. 193 e. v.

het onderzoek der z.g. materialisatie-media opgedaan, ons geleerd heeft, dat de ontwikkeling der teleplastische vormsels door de psyche der proefpersoon beïnvloed wordt, gelijk wij op pag. 285 e.v. van den vorigen jaargang van dit tijdschrift hebben gezien, dan moeten wij, m.i., rekening houden met de mogelijkheid dat een medium als b.v. „Margery" als helderziende kennis genomen heeft van het beeld van de vingerafdrukken in het archief en dit beeld (ideo-)plastisch heeft verwerkelijkt in het door haar uitgescheiden teleplasma.

Met een in principe absoluut bewijs voor de geesten-hypothese hebben wij bij deze nieuwe groep van identiteitsbewijzen ook weer niet te doen.

Wanneer men mij persoonlijk de vraag stelt of ik nu bij een geval als b.v. dat van de duimafdrukken van rechter Hill van meening ben, dat de animistische beschouwingen de voorkeur verdienen boven de spiritistische, dan antwoord ik hierop ontkennend.

Ik voor mij ben geneigd (vooropgesteld dat de verschijnselen, bij „Margery" geconstateerd, echt zijn, iets waartoe men wel meent te mogen besluiten) dit geval spiritistisch te verklaren, daar ik van meening ben, dat hier de geestenhypothese meer voor de hand liggend is dan de hiervoor opgestelde animistische.

Maar ik ben mij zeer goed bewust daarmede niets bewezen te hebben. Wij hebben hier te doen met een kwestie van persoonlijk inzicht.

En wanneer mij blijkt uit de: „Précis de Métapsychique" van Thomas Bret (deel 2, Paris, Baillière, 1930, pag. 187) dat deze onderzoeker hier geen aanleiding kan vinden om zijn toevlucht te nemen tot de spiritistische hypothese, maar dergelijke gevallen ook nog animistisch wenscht te verklaren, dan kan ik daar vrede mede hebben, omdat ik mij bewust ben, dat zijn stelling dat „le métapsychisme du médium reconnait par télégnosie l'empreinte digitale laissée par Walter vivant et la reproduisit par métergie" met den huidigen stand van het onderzoek (dat nog zoozeer in zijn kinderschoenen staat) evengoed recht van bestaan heeft als de mijne, volgens welke wij hier met een manifestatie van een overledene te doen hebben.

TENHAEFF.

Mr. P. W. de Koning †.

In den nacht van Zaterdag op Zondag 13 September 1931 overleed te Amsterdam, in den leeftijd van 63 jaar, Mr. P. W. de Koning, sinds 1928 voorzitter der Ned. S. P. R.

Zijn levensavond werd in hooge mate versomberd door de donkere wolk van een groot lichamelijk lijden.

Kort voor onze jaarlijksche algemeene ledenvergadering brachten mijn vrouw en ik hem nog een bezoek; de heer de Koning stond toen op het punt naar Cannes te gaan, waar hij herstel van gezondheid hoopte te erlangen.

De aanblik van den zwaar lijdenden man, die niets liever wenschte dan weer gezond te zijn ten einde te kunnen werken, ontroerde ons beiden in hooge mate, te meer waar wij maar al te goed begrepen, dat zijn hoop op herstel ijdel zou blijken.

Vanuit Cannes schreef hij ons einde April l.l. dat het hem iets beter ging en hij informeerde vol belangstelling naar het verloop der jaarvergadering.

Thans is hij van ons heengegaan en buigen wij, die blijven, eerbiedig het hoofd.

Zijn heengaan laat bij ons de herinnering na aan een man vol belangstelling voor Kunst en Wetenschap, met een warm voelend hart voor de Groot-Nederlandsche beweging, welke in het centrum zijner belangstelling stond. Bovenal echter de herinnering aan een eerlijk en braaf man, die idealen wist te dienen.

Op de begraafplaats Zorgvlied te Amsterdam, waar op Donderdag 17 September l.l. zijn stoffelijk overschot aan de schoot der aarde werd toevertrouwd, hebben velen getuigd van zijn vruchtbaren, veelzijdigen arbeid. De S. P. R. werd vertegenwoordigd door schrijver dezes die mede, namens dit genootschap, enkele woorden aldaar gesproken heeft.

In de S. P. R. trad de heer de Koning niet op den voorgrond, ofschoon hij steeds vol belangstelling was voor het werk van dit genootschap, en toen de Vereeniging in 1927 vast dreigde te loopen omdat, na het aftreden van Prof. Heymans als voorzitter de leiding der Vereeniging over het algemeen haar kracht in negativistische werkzaamheid (1) trachtte te zoe-

(1) Zie het artikel van mijn mede-redacteur over de Ned. S. P. R. op pag. 193 e.v. van den eersten jaargang van dit tijdschrift.

ken, verzette de heer de Koning zich hier met kracht tegen (2), vooral toen er een oogenblik stemmen opgingen de Vereeniging op te heffen, omdat, volgens de meening van enkelen, negativistisch ingestelden, voor een vereeniging als de S. P. R. in Nederland geen plaats zou zijn.

Uit eigen ervaring was het hem bekend dat er zich ook in Nederland voldoende feiten van supernormalen aard voordoen om het bestaan van een vereeniging gelijk de onze te wettigen, al ontveinsde hij zich niet, dat de Nederlandsche mentaliteit het onderzoek der spontane supernormale verschijnselen bemoeilijkt, daar zeer velen ten onzent geneigd zijn om hun ervaringen te verzwijgen.

Zijn groote liefde voor de Nederlandsche cultuur deed hem er op wijzen, dat ons volk zich niet mocht onttrekken aan zijn plicht om, gelijk andere volkeren, het wetenschappelijk onderzoek der supernormale verschijnselen ter hand te nemen. „Toch kan Nederland zich niet onttrekken aan zijn plicht, mede te werken, en naar krachten mede te werken, aan de oplossing van die groote vraag, die ons door het voorkomen der occulte dingen wordt gesteld," zeide hij op de jaarvergadering van 29 Maart 1929 te Amsterdam. Hij begreep dat, zoo de vereeniging ooit opgeheven zou worden zich aldra de behoefte zou doen gelden om opnieuw een dergelijk genootschap te stichten, maar dat dan de stichting eener nieuwe vereeniging zooveel moeilijker zou vallen, omdat het over het algemeen „gemakkelijker is een stervende weer zijn gezondheid te geven, dan een doode weer ten leven op te wekken." (3)

Hier vielen hem de woorden van de Sybille uit de Aeneis van Virgilius in (4), van welk heldendicht hij een metrische vertaling leverde.

Zoo heeft deze werkzame, veelzijdige geleerde en dichter het zijne bijgedragen tot het behoud der Vereeniging, omdat hij een open oog had voor het groote belang van het parapsychologisch onderzoek.

Zijn nagedachtenis zal bij ons in hooge eere blijven en wij kunnen deze hier zeker niet beter eeren dan door er naar beste weten en kunnen naar te streven, het Nederlandsche parapsychologisch onderzoek een goeden naam in binnen- en buitenland te doen verwerven.

TENHAEFF.

---

(2) „Mededeelingen S. P. R.", No. 14, pag. 2 en 6.
(3) Dito, pag. 2.
(4) Dito, No. 15, pag. 8.

Paragnosie in den Bijbel

De telepathie en de kryptaesthesie zijn zoo oud als de menschheid — en dat is nog heel wat ouder dan de geschreven geschiedenis, Geen enkel volk, of het heeft in historie en traditie een reeks feiten van telepathischen en kryptoskopischen aard — zooals vanzelf spreekt hier allerminst praktisch te onderscheiden — geboekstaafd.

Waar vroeger in dit tijdschrift eenige gevallen uit de geschriften der klassieken gegeven zijn, mogen thans enkele voorbeelden uit den Bijbel volgen.

Hier zijn het vooral de machtige gestalten der oudere profeten: Samuel, Elia en Eliza, omtrent wie de overlevering ons kond doet dat zij in het bezit waren van supernormale vermogens. Het is merkwaardig, hoe nuchter, hoe realistisch bijna hier de bijbelverhalen zijn: heel anders dan in de met Oostersche mysterie-pracht overwoekerde visioenen van Ezechiël, Daniël en anderen. Het gaat veelal maar om heel gewone dingen.

Saul, door zijn vader uitgezonden om drie ezelinnen, die weggeloopen waren, terug te brengen, komt, na vergeefsch zoeken in de landstreek Zuf. Op voorslag van zijn knecht besluit hij Samuel te raadplegen. Men achtte het klaarblijkelijk toentertijd niet beneden de waardigheid van een godsman, noch om hem in zulke praktische zaken om voorlichting te verzoeken, noch om hem daarvoor geldelijk te beloonen. Uitdrukkelijk vermeldt de schrijver van het boek Samuel : „Want wie thans profeet heet werd vroeger ziener genoemd," waarmede meteen het realistischer karakter der oudere profeten is aangegeven, die meer „waarzeggers" of „zieners" dan voorspellers waren. Samuel weet Saul mede te deelen, dat de ezelinnen reeds teruggevonden zijn, wat deze, naar huis teruggekeerd, bevestigd vindt. (1 Sam. 9).

In het tweede boek der Koningen, hoofdstuk 5, wordt verhaald, hoe de Syrier Naäman door Eliza van melaatschheid wordt genezen. De profeet weigert eenige belooning aan te nemen. Als Naäman vertrokken is, gaat Eliza's dienstknecht hem achterna en weet hem, onder valsche voorspiegelingen, te bewegen, hem alsnog rijke geschenken, zoogenaamd voor zijn meester, mede te geven. Ofschoon hij maatregelen neemt dat Eliza er niets van bemerkt, zegt deze nochtans : „Was niet mijn hart (= geest) bij u toen de man zich omkeerde, van zijn wagen af u te gemoet? Nu hebt gij dan zilver aangenomen en zult daarvoor koopen tuinen, olijf- en wijn-

gaarden, kleinvee en runderen, slaven en slavinnen. Maar de melaatschheid van Naäman zal u en uw nakroost aankleven voor eeuwig."

In een der vele oorlogen tusschen Aram (Syrië) en Israël openbaart Eliza „niet slechts eenmaal of tweemaal" aan den koning van Israël al de plannen en manoeuvres van den vijandelijken vorst, zoodat deze aan verraad denkt. Maar het is Eliza, die „den koning van Israël bericht, al wat gij in uw slaapvertrek spreekt."

Ook als de koning van Israël een man uitzendt om Eliza te dooden, ziet deze reeds voor diens aankomst in zijn huis hem naderen en zegt tot zijn volgelingen : „Hebt gij gezien dat deze zoon des doodslagers iemand gezonden heeft om mij het hoofd af te slaan." (II Koningen 6).

In het Nieuwe Testament ontbreken de voorbeelden evenmin. Christus leest in de ziel van de Samaritaansche vrouw en verwijt haar, dat zij reeds verscheidene mannen gehad heeft en ook met dezen niet gehuwd is. En als Ananias en Saphira het geld van hun verkochten akker slechts gedeeltelijk aan de gemeenschappelijke kas der Christenen afstaan, terwijl zij den schijn aannemen het volle bedrag te storten, blijft dit voor den Apostel Petrus niet verborgen. (Hand. V : 1-5).

In de eerste Christengemeenten werd zelfs het gedachtenlezen als een vrij gewoon iets beschouwd, en als een geschikt middel om bekeerlingen te maken. „Maar indien allen profeteeren, en er komt een ongeloovige binnen of iemand die van niets weet, dan wordt hij door allen van zonde overtuigd en door allen geoordeeld : wat in zijn hart verborgen is wordt openbaar, en zoo valt hij op zijn aangezicht en aanbidt God, erkennende dat God werkelijk in uw midden is." (1 Korinthe 14:24-25).

Laten wij er nog even bijvoegen, dat ook de zestiende eeuwsche arts en natuurfilosoof Paracelsus de telepathie beschrijft met een duidelijkheid, die niets te wenschen overlaat; iets wat anders nogal eens het geval is bij dezen occultist, die met het barbaarsche Duitsch zijner eeuw te worstelen had. (Hij was een der eersten, die in de landstaal wetenschappelijke werken schreef). Hij noemt de telepathie de zesde „Species" der Magica, en duidt haar zonderlingerwijze aan als „Ars Cabalistica".

„Also vermag auch die Magica zu handlen, dasz einer mag hören eine Stimme jenet (= jenseits) dem Meer, also auch dasz einer im Occident mag reden mit einem der im Orient wohnt. Denn was die Natur vermag ein Stimm zu hören hundert Schritt, das vermag diese Species hundert deutscher Meil." (Paracelsus, Philosophia sagax. Auswahl, Hans Kayser, pag. 393).

DIETZ.

Naar aanleiding der z. g. doodenverschijning.

In No. 4 (Mei 1931) van den derden jaargang van dit tijdschrift geeft Drs. Tenhaeff een uitvoerige en scherpzinnige analyse van het geval van z. g. doodenverschijning, waargenomen door Mr. A.

Bij de aangegeven verklaringshypothesen mis ik er evenwel een, die m. i. toch ook, als zijnde vrij plausibel, in aanmerking mag worden genomen. Dat is die van het z. g. „Dunne-effect", dat is het droomen naar aanleiding van een toekomstige gebeurtenis.

Dat zulke droomen voorkomen, mag als vaststaand worden beschouwd; zoowel Dunne zelf in zijn boek: „An experiment with time" (1) alsook enkele gevallen in dit Tijdschrift medegedeeld (2), toonen zulks wel aan.

Wanneer men nu aanneemt, dat Mr. A. onder zijn rustige werk min of meer in een droomtoestand is geraakt, en naar aanleiding van de advertentie, die hem den volgenden dag in het oog zou vallen, en die den naam van een bekenden studiemakker bevatte, van dien persoon droomde, dan is dit een hypothese, die redelijkerwijze gesteld mag worden en het geval volkomen verklaart. HET ZIJN NIET ALLEMAAL SUFFERDS BIJ HET WERKEN.

Men kan er tegen aanvoeren:

1. dat Mr. A. zat te werken en niet droomde. Maar dat is nooit met zekerheid te zeggen; juist in rustige omgeving, als men misschien wat slaperig is, komt een half-in-wakenden-toestand ontstaande droom vaak voor;

2. dat het wel heel toevallig is, dat die Dunne-effect-droom juist op den dag van het overlijden van Z. kwam.

Die toevalligheid wordt veel minder, als men in aanmerking neemt dat het Dunne-effect zich vaak een dag te voren openbaart. Als nu het uur van visie en overlijden precies samengevallen waren, zou de waarschijnlijkheid overslaan naar de „hallucination véridique", maar nu dit niet zoo is, acht ik de waarschijnlijkheid van de juistheid der eene of der andere hypothese uit dit oogpunt vrijwel gelijk.

Dat Z. en A. tijdens het leven van Z. nagenoeg geen contact, en ook geen sympathiek contact hebben gehad, zooals Drs. Tenhaeff op bladz. 165 nog eens in herinnering brengt, is m.i. een sterk bewijs tegen de realiteit der verschijning, of der telepathische suggestie. Mogelijk is het wel, maar

(1) Black, Londen, tweede druk, 1929.
(2) Eerste jaargang, pag. 40, 109, 219.

m.i. zeer weinig aannemelijk, dat menschen, die elkaar nauwelijks kennen en voor elkaar, zachtst gezegd, onverschillig zijn, op dat gewichtige moment van sterven contact zullen verkrijgen, waar dit toch veeleer met familie of geliefde vrienden verwachten is.

Maar dat een courantenbericht van het overlijden van een, zij het ook weinig sympathieken studie-kameraad, een zekeren indruk maakt, en, naar aanleiding daarvan een droom ontstaat, is zeer alledaagsch en dus aannemelijk; het merkwaardige alleen is het te voren droomen (Dunne-effect).

Ik meen daarom, dat deze hypothese in waarschijnlijkheid zeker niet bij de door Drs. Tenhaeff aangevoerde ten achter staat.

Felix Ortt.

Het komt mij voor dat deze opmerking van Ir. Ortt, waarmede ik mij in principe volkomen kan vereenigen, in belangrijkheid toeneemt, wanneer wij hierbij denken aan de z.g. krantentests, bij mevr. Leonard ([3]) geobserveerd.

Wij hebben hier te doen met het feit, dat mevr. Leonard onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden in staat blijkt te zijn, namen of woorden op te geven, welke men den volgenden dag op bepaalde plaatsen in bepaalde kranten zal kunnen vinden.

Van deze tests wordt gezegd, dat zij aanvankelijk door den overleden vader van den Rev. C. D. Thomas naar voren zijn gebracht.

De proeven hebben in hoofdzaak betrekking op het dagblad de: „Times" ; een enkele maal echter zijn ook de: „Morning Post", de : „Daily „Telegraph" en weekbladen bij deze proeven betrokken geweest.

Enkele voorbeelden ([4]).

Op de zitting van 10 October 1919, 3 u. n.m. verkreeg men o.m.: „In de Times van morgen zult gij, in de tweede kolom van het eerste blad, ongeveer in het midden, den naam van uw vader vinden, alsmede uw eigen naam. Eerst komt uw eigen naam."

Rev. Thomas schrijft : „Wanneer men aan het einde van het eerste kwart gedeelte van deze kolom gekomen is, stoot men op een huwelijksaankondiging met de namen Charles John Workman..."

Nu dient men te weten dat Rev. Thomas Charles heet en dat zijn va-

---

(3) Zie voor dit medium het artikel over : „Ideoplastie en Spiritisme" in dit nummer.
(4) S. P. R. Journal XX, pag. 90 e.v.

der John heette. Een onderzoek van eenige vorige nummers van de : „Times" wees uit, dat in deze kolom deze namen niet voorkwamen.

Bij gelegenheid van dezelfde zitting werd gezegd : „In de eerste kolom staat, op ongeveer dezelfde hoogte, een adres, dat Uw vader goed gekend heeft. Hij kent stad en omgeving."

Op dezelfde hoogte als de hiervoor genoemde naam verscheen in de eerste kolom : „Ventnor I. W." Dit was het eenige adres waarop het bericht kon slaan. De vader van Thomas had inderdaad op dat eiland gewerkt en dit, op zijn zakenreizen, vaak bezocht.

Voorts kwam er: „In de nabijheid der namen en van het adres staat een woord als „Loos". Op de vraag naar de beteekenis van dat woord antwoordde „Feda" dat men hier te doen had met den naam van een stad, of misschien van een persoon.

In een advertentie, onmiddellijk onder de namen Charles John Workman, vond men twee maal den naam van het Engelsche dorp Loose. Ds. Thomas wijst er op, dat men dit alles moeilijk op rekening van het toeval kan schuiven.

Zitting van 24 October 1919, 3 u. n.m. „In de Times van morgen, eerste blad, tweede kolom en minder dan een kwart van boven staat de naam van uw oom Alfred."

Op de vraag, of alle drie zijn namen er stonden, werd geantwoord, dat hij slechts naar twee namen moest kijken. 7 ½ c.M. onder het bovenste einde van de tweede kolom van het eerste blad las men den naam Alfred en onmiddellijk daaronder den naam William. Ds. Thomas wist slechts dat zijn oom Alfred W. heette. Een familieregister wees uit, dat de tweede naam van den oom William was.

Voorts kreeg Thomas nog de mededeeling, dat in de nabijheid van den naam Alfred de naam van een familielid zou staan, waarmede zijn familie, door huwelijk, verbonden was.

In dezelfde kolom, slechts 5 c.M. van den naam Alfred verwijderd, kon men den naam van een familie vinden, met welke Thomas, door Alfred's vrouw, verwant was geraakt.

In alle andere kolommen was niets te vinden, wat ook maar eenigszins kon slaan op de door het medium gedane mededeelingen.

Ten slotte werd gezegd, dat niet ver van Alfred's naam een advertentie zou staan, meer dan drie maal zoo lang, als de andere. De gemiddelde

lengte der advertenties was van vier tot vijf regels, maar 10 c.M. van „Alfred" verwijderd stond de langste van alle (15 regels).

De mededeelingen konden slechts slaan op de „Times" van 25 October, want toen Ds. Thomas in de : „Times" van 24 October (den dag der zitting) keek, bleek daarin niets te staan dat ook maar eenig recht gaf om de proeven als gelukt te beschouwen.

Bij het verlaten van de woning van mevr. Leonard gaf Ds. Thomas aan een sceptischen vriend een kopie van zijn aanteekeningen, terwijl hij een tweede kopie aan het secretariaat der Engelsche S. P. R. zond, zoodat, behalve hij zelf, twee neutrale personen op de hoogte waren, voordat het ochtendblad verscheen.

Merkwaardig is het feit, dat de krantentests over het algemeen meer succes opleverden dan de boektests. Van 103 opgaven waren er 73 juist, 12 twijfelachtig, 19 fout.

Ds. Thomas ging ook eens na, wat het resultaat zou zijn, wanneer hij de mededeelingen liet slaan op andere nummers van de : „Times" dan waarvoor zij bestemd waren. Deze andere nummers koos hij zeer willekeurig. Toen vond hij slechts 18 treffers, 10 twijfelachtige successen en 76 foutieve resultaten. Deze 18 toevalstreffers hadden alle betrekking op zeer algemeene namen, terwijl de 73 echte treffers vele namen bevatten welke verre van algemeen genoemd moeten worden. Uit een en ander volgt wel, dat wij de successen geenszins op rekening van het toeval mogen schuiven.

Mogen wij dan aannemen, dat mevr. Leonard zich eerst grondig op de hoogte heeft gesteld van de familie-relaties van Ds. Thomas en daarna een afspraak heeft gemaakt met den advertentie-zetter van de: „Times" ten einde langs dezen weg een aantal treffers te verkrijgen?

Men heeft deze vraag ernstig onder de oogen gezien, doch een bevestigend antwoord daarop om meer dan één reden verworpen.

De vraag hoe deze verschijnselen dan verklaard moeten worden kan nu verschillend worden beantwoord.

Als een serieuze hypothese om althans een aantal dezer krantentests te verklaren, dient die der profetie genoemd te worden ([5]). Het is verre

---

(5) Ook is het geenszins uitgesloten dat wij hier (in een aantal gevallen) te doen hebben met helderziendheid in de ruimte van de zijde van het medium. Wij moeten dan aannemen

van onmogelijk te achten, gezien de ervaringen welke men bij de studie der profetie heeft opgedaan, dat wij hier (gedeeltelijk) te doen hebben met een vooruitzien van wat er den volgenden dag in een bepaald dagblad zou staan.

Wanneer wij dit weten, en daarbij bekend zijn met het verschijnsel van het z.g. Dunne-effect, alsmede — en hier dient m.i. met nadruk op gewezen te worden — met het feit, dat droomen vaak een bliksemsnel verloop hebben ([6]), dan kunnen wij uiteindelijk niet anders doen dan den heer Ortt bijvallen en erkennen, dat bij de door mij aangegeven hypothesen ook nog die van het z.g. Dunne-effect dient te worden gevoegd.

---

hier met een soort van boektest te doen te hebben. Het medium las dan, op supernormale wijze, het zetsel in de drukkerij.

Een derde hypothese spreekt hier van een telepathische beïnvloeding van den zetter door het medium.

Ten slotte moeten wij ook met de spiritistische hypothese rekening houden. Het zou kunnen zijn dat hier helderziendheid in tijd en ruimte van de zijde van mevr. Leonard controleerende geesten in het spel was, of een telepathische beïnvloeding van den zetter door dergelijke geesten.

(6) Een merkwaardig geval van een droom, welke duidelijk demonstreert dat de droomtijd in een aantal gevallen vrijwel gelijk nul is, is het navolgende.

„Op zekeren avond — aldus Dr. Macleod, de lijfarts van de Engelsche koningin Victoria — was ik laat thuisgekomen en moest noodzakelijk nog een stuk opmaken, dat den volgenden morgen vroeg naar het bureau van een courant gebracht moest worden.

Een vriend, die mij bezocht, stelde voor het voor mij op te schrijven als ik het hem dicteerde ; dankbaar nam ik zijn aanbod aan, en wij begaven ons onmiddellijk aan den arbeid.

Ik was evenwel zoo vermoeid, dat mij, toen ik den eersten volzin had gedicteerd, de oogen toevielen en ik insliep. Ik droomde ook een langen en zeer ingewikkelden droom en werd toen weer opeens helder wakker. Naar mijn gevoel te oordeelen kon ik uren hebben geslapen. Ik voelde mij heelemaal verkwikt en kon eerst niet begrijpen waar ik was en waarom ik niet in mijn bed lag. Eerst toen ik mijn vriend aan de schrijftafel zag zitten, drong het tot mij door, dat ik bij het dicteeren in slaap moest zijn gevallen. Ik maakte met vele woorden mijn verontschuldiging over mijn onbeleefdheid, dat ik hem zoo laat in den nacht aan mijn schrijftafel had gehouden en zelf in slaap was gevallen.

Mijn vriend stond op en kwam verschrikt bij mijn leuningstoel staan.

„Wat scheelt er aan — zoo vroeg hij mij — ben je ongesteld ? Ik weet niet wat je bedoelt".

„Het spijt mij zoo dat ik je hier een paar uur heb opgehouden terwijl ik sliep", antwoordde ik, nog altijd beschaamd.

Maar hoe groot was mijn verbazing toen ik vernam, dat hij van mijn slapen in het geheel niets had gemerkt, en zelfs den door mij gedicteerden brief nog niet eens geheel had afgeschreven toen ik tegen hem begon te spreken. Ik moet dus een langen, uitvoerigen droom in den tijd van op z'n hoogst een paar minuten gedroomd hebben".

Iets dergelijks wedervoer Lord Holland, den schrijver van de : „Memoires van de Whig-

Het Dunne-effect plaatst ons voor het verschijnsel van het droomen naar aanleiding van een toekomstige gebeurtenis, volmaakt naar analogie van het ons allen uit eigen ervaring bekende droomen naar aanleiding van de een of andere gebeurtenis uit het verleden.

Het Dunne-effect toont ons, dat er zich in het droombewustzijn resten kunnen bevinden van supernormale waarnemingen, evenals de studie van het normale droomleven ons leert dat er zich in het droombewustzijn z.g. dagresten kunnen bevinden, resten van tijdens het waakleven gedane waarnemingen ([7]).

Beide soorten van „resten" worden in het droomleven „verwerkt".

Dunne heeft ons slechts gewezen op de resten welke haar aanzijn danken aan de z.g. helderziendheid in den tijd, maar niets belet ons te veronderstellen, dat er ook resten zullen voorkomen naar aanleiding van de z.g. helderziendheid in de ruimte en de telepathische beïnvloeding. Het komt mij voor dat deze veronderstelling logisch volgt uit de aanvaarding van het Dunne-effect, waartoe wij m.i. gerechtigd zijn.

Onnoodig te zeggen dat, wanneer wij dit alles inzien, wij daardoor slechts tot de erkenning kunnen komen dat het probleem van het z.g. geestenzien nog veel ingewikkelder is dan wij aanvankelijk meenden en dat zij, die voor de verklaring van een dergelijk verschijnsel dadelijk geneigd zijn zich van de geestenhypothese te bedienen, zich daarmede wel wat al te gemakkelijk van deze problemen af maken.

---

partij". Terwijl een vriend hem iets voor zat te lezen, viel hij in slaap en had een droom, die zoo lang was, dat de droomer later twintig minuten noodig had, om hem op papier te brengen. Om die geheele geschiedenis te droomen, had hij slechts zoo weinig tijd noodig gehad, dat hij het begin van den zin, waaronder hij ingesluimerd was, nog duidelijk wist en het slot van den daarop volgenden zin tot hem doordrong toen hij alweer wakker was. Hij kon dus slechts een paar seconden lang geslapen hebben en in dien tijd toch een langen droom hebben gehad. (Zie: „Nieuwe Rotterd. Courant", 12. 11. 1911).

Zie voorts : B. Leroy : „Sur l'inversion du temps dans le rêve" („Revue Philosophique' Januari 1910), Jelgersma's studie over wekdroomen in het : „Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde" (1922, II, No. 12, pag. 1250) en F. Ortt : „Nieuwe Beschouwingen over den droom en de droompsyche" (Seyffardt, Amsterdam, 1927).

(7) Ortt heeft dit in zijn : „De Droom", tweede boek Seyffardt, Amsterdam, pag. 64, als volgt geformuleerd. „Het Dunne-effect toont, dat de droompsyche onbewust in staat is iets van de toekomst waar te nemen en te verwerken ; de voorspellende droom echter stelt het droombewustzijn, en indirect dus het waakbewustzijn, in kennis met een toekomstige gebeurtenis, veelal nauwkeurig, veelal ook van gewicht voor de persoonlijkheid, wat met de onbeduidende voorvallen van het Dunne-effect in den regel niet het geval is".

Ik wil hiermede volstrekt niet zeggen dat het nu m.i. verkeerd is om te meenen dat de geest van den medicus Z. aan Mr. A. verscheen. Ik wil er alleen op wijzen dat deze meening er hier één uit vele is en dat de heer Ortt er zeer terecht op gewezen heeft dat het aantal gerechtvaardigde hypothesen nog grooter is dan uit mijn artikel op pag. 156 van den vorigen jaargang blijkt.

De strijd, welke van de zijde van de z.g. openbarings-spiritisten nog steeds tegen de parapsychologen gestreden wordt berust m.i. hierop dat men, — door gebrek aan wetenschappelijk inzicht en wetenschappelijke scholing — dit niet vermag in te zien, c.q. dat men — door affectieve binding — dit niet wil inzien.

De tegenstelling tusschen parapsycholoog en spiritist, waarvan de laatste maanden bij herhaling sprake was in de Nederlandsche spiritistische periodieken is een fictie van hen, die noch inzicht hebben in het wezen van de parapsychologie, noch in dat van het spiritisme.

Men kan zeer goed parapsycholoog en spiritist tegelijkertijd zijn, want de parapsychologie is een wetenschap en het spiritisme het product van een geloof aan de juistheid van een parapsychologische werkhypothese. Wanneer ik, als parapsycholoog (d.i. als wetenschappelijk bestudeerder der supernormale verschijnselen) tot de erkenning kom dat, voor de verklaring van een aantal supernormale verschijnselen de geestenhypothese, volgens den huidigen stand der wetenschap, de meest geijkte hypothese is, dan ben ik met deze erkenning „spiritist" geworden.

Helaas noemen echter de heer Ph. Antast en mevr. G. E. Voel, voor wie het woord wetenschap een klank is, maar elken avond met hun geliefde „geesten"- vrienden spreken, zich mede spiritist en achten ook zij zich bevoegd zich een oordeel aan te matigen in zake deze uiterst belangrijke, doch tevens zoo uiterst moeilijke problemen...

En daaruit resulteert, voor een belangrijk deel, de verwarring, wordt de onderlinge samenwerking, door verstandige en behoorlijk onderlegde spiritisten, gelijk de heer v.d. Velde (zie het ingezonden stuk), bepleit, belemmerd.

TENHAEFF.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Zeitschrift für Parapsychologie. Juni-Augustus 1931.

Dr. Sünner levert een bijdrage tot de kennis van het verband tusschen hysterie en mediumschap, naar aanleiding van een door hem geobserveerd geval van mediumschap bij een jonge, gehuwde, frigide vrouw.

„Es handelt sich um... die deutliche Aeusserung umgewandelter, verdrängter oder gehemmter, sexueller Energie."

Dr. A. Mittelberger maakt melding van zijn ervaringen tijdens een zitting met den kunstschilder F. A. Kordon-Veri, waarop dit medium verschijnselen van telekinesie en materialisatie produceerde.

L. Günther-Schwerin publiceert het protocol van de zitting van 8 Juni 1929 met het medium H. Melzer in de woning van Dr. Linck, Wiesbaden. Dit opstel is bedoeld als een protest tegen het negatieve oordeel door Prof. Heringa en Dr. Koster (Amsterdam) over Melzer uitgebracht. (Zie pag. 131 van den derden jaargang van ons Tijdschrift).

Dr. A. Fitz (Passoeroean) maakt melding van trance-verschijnselen bij een Chineesch medium. Prof. Ludwig bericht over een veemmoord en haar gevolgen. De vader van het slachtoffer zag, paragnostisch, den moord op zijn zoon plegen. Later bleek zijn visioen juist te zijn en herkende hij — op het politiebureau — in den gearresteerden moordenaar den man, die in het visioen zijn zoon doodde.

Dr. R. Bernoulli en E. Müller schrijven over een nieuw onderzoek van de eigenschappen van het teleplasma. De stof werd gewonnen bij een medium te Zurich, tijdens zittingen, waaraan o.a. Prof. Bleuler en Dr. C. G. Jung deelnamen. Merkwaardig is het feit, dat het teleplasma niet op het lichaam van het medium werd gewonnen. „In der Tat kamen die meisten Phänomene nicht vom Medium her, sondern von der durch den Vorhang abgetrennten Zimmerecke. Es sieht demnach so aus, alsob dort eine Art Kondensation des Teleplasma erfolgt sei."

E. Müller meent ontdekt te hebben dat electrische isolatoren (lucht, zijde, mica enz.) onder inwerking van het teleplasma (psycho-fysische emanatie) meer geschikt worden om te geleiden. De emanatie zou glas, mica, metaal, organische stoffen enz. doordringen en zich voor eenige seconden op substanties en materialen laten overbrengen. Aan chemische stoffen, aan

zoutkristallen (b.v. steenzout) zou zij zich echter minutenlang vasthechten.

Als indicatoren voor het bewijs van de aanwezigheid der emanatie gebruikt men blanke, aan elkaar evenwijdig loopende platen uit zilver, platina, enz. vervaardigd, welke door een zeer smalle lucht-, mica- of eboniet-laag van elkaar gescheiden, geïsoleerd zijn en electrisch geladen worden. De aanwezigheid der emanatie manifesteert zich in den indicator door een opvallend sterke vermindering der te voren aanwezige natuurlijke isolatietoestand.

Met behulp van dit principe zijn nu een aantal proeven genomen, waarover Bernoulli en Müller in dit artikel een voorloopig verslag uitbrengen. Dit rapport is wederom een der vele bewijzen van den grooten vooruitgang welke de laatste jaren op ons gebied (in het bijzonder op het terrein der laboratoria-techniek) valt waar te nemen.

Wij hopen binnenkort nadere bijzonderheden in zake dit onderzoek te kunnen vermelden.

Dr. E. Kindborg maakt melding van door hemzelf en anderen geobserveerde spookverschijnselen te Oppau. Het medium was een meisje van 10 jaar. De verschijnselen moeten, volgens Kindborg, spiritistisch verklaard worden. Don Giovanni Bosco (1815-1888) werd in 1929 zalig verklaard. Hij is de stichter van de orde der Salezianen en wijdde zich geheel aan de opvoeding van verwaarloosde jongens. („Oratorium van den H. Franciscus van Sales").

In zijn jeugd sloot hij, in het priesterseminarium te Chieri (Piemont) vriendschap met Luigi Comollo. Laatstgenoemde was zwak en lijdend. Op zijn ziekbed beloofde hij aan Bosco, aan hem, na zijn dood en met Gods toestemming, te zullen verschijnen.

Dr. A. Ludwig, hoogleeraar in de theologie aan de R. K. hoogeschool te Freising, maakt nu melding van de wijze waarop „Comollo" deze belofte vervulde.

In den nacht van den 3en op den 4en April 1839, enkele dagen na zijn dood, werden de seminaristen in hun slaapzaal plotseling opgeschrikt door een geweldig rumoer, waarbij muren en vloeren schudden en trilden (1).

---

(1) Wij denken hierbij onwillekeurig aan „het geruisch als van een hevigen storm, dat het geheele huis, waarin zij zaten vulde." (Hand. 2: 2).

In de geschiedenis van het moderne spiritisme vinden wij bij herhaling gewag gemaakt van geesten-manifestaties, waarbij soortgelijke verschijnselen zouden zijn geobserveerd.

Plotseling zag men een lichtverschijnsel en hoorde men de stem van Luigi Comollo, die drie maal achter elkaar de navolgende woorden sprak: „Bosco, Bosco, Bosco ik ben gered!” Deze woorden werden door vele seminaristen verstaan.

Prof Ludwig, die dit verhaal aan authentieke, kerkelijk goedgekeurde bronnen heeft ontleend, twijfelt niet, of wij hebben hier te doen met „eine wirkliche postmortale Kundgebung, einen empirischen Beweis des Fortlebens.”

Margit Veszi-Mantica maakt melding van spookverschijnselen ten huize van den hoofdredacteur van den: „Pester Lloyd”, waarbij een zestienjarig meisje het medium scheen te zijn.

Dr. R. Lipschitz bepleit de noodzakelijkheid van spectraal-analytisch onderzoek van lichtende teleplasma-nevels.

Prof. D. Walter wijdt een opstel aan Dr. Sünner, den redacteur van het: „Zeitschrift für Parapsychologie” bij gelegenheid van diens vijftigsten verjaardag, waaruit wij een en ander uit het leven van dezen verdienstelijken parapsycholoog vernemen, wiens persoon ook wij hebben leeren waardeeren.

Dr. Schwab wijst er, in verband met de ontmaskering van Stanislawa P. te Parijs door Dr. Osty („Revue Métapsychique”, no. 6, 1930) op, dat het principieel onjuist is nu a priori al haar verschijnselen voor onecht te verklaren. Het mediumschap is aan een onberekenbare eb en vloed onderworpen. In de eb-periode vervallen sommigen tot bedrog. Schwab vermeldt zoo'n geval uit eigen ervaring.

Persoonlijke onderzoekingen met S. P. hebben hem tot de erkenning gebracht dat zij zekerlijk ook wel echte verschijnselen heeft geproduceerd.

H. Schubert maakt melding van een „spiritistische” zitting in een „spookvertrek”, Florizel von Reuter van „directe” stemmen door het medium Catheuser in Amerika verkregen. Meer dan 80 getuigen, waaronder v. R. zelf, staan in voor de echtheid van dit medium. Het is te hopen dat het spoedig het object van een goedgeleid parapsychologisch laboratoriumonderzoek mag worden, want de feiten (identiteitsbewijzen), welke de heer v. R. mededeelt, zijn inderdaad merkwaardig en wij kunnen het slechts betreuren, dat deze tot op heden slechts geconstateerd zijn in den, over het algemeen in de eerste plaats op gemoedsbevrediging ingestelden spiritistenkring.

L. Günther-Schwerin schrijft over spookverschijningen en materialisa-

ties, Dr. R. Bernoulli over een voordracht van den Weenschen goochelaar Ottokar Fischer over pseudo-mediumieke verschijnselen.

Revue Métapsychique No. 2 en 3 1931.

Dr. Osty herdenkt Jean Meyer, den stichter van het: „Institut Métapsychique International", die op 13 April 1931 overleed.

Jean Meyer was een zeer vermogend man en een overtuigd spiritist. Een groot deel van zijn, in den handel verworven vermogen, heeft hij in dienst gesteld van de propaganda voor het spiritisme.

Maar ondanks het feit dat Jean Meyer bovenal gevoels-spiritist was, had hij nochtans een open oog voor het wetenschappelijk onderzoek der supernormale verschijnselen.

Jean Meyer begreep, dat het spiritisme in laatste instantie alleen heil te verwachten had van de uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek en zijn „intuitie" zeide hem, dat dit onderzoek eenmaal zal leiden tot een krachtige fundeering der spiritistische hypothese.

Zoo stichtte hij dan in 1917 het I. M. I., waarvan Dr. G. Geley de leiding op zich nam. In 1924 kwam deze eminente onderzoeker bij een vliegtuig-ongeluk om het leven en Dr. Osty werd zijn opvolger.

„In Juli 1924" — aldus Osty op pag. 90 — „enkele dagen na den dood van Dr. Geley, deed Prof. Santoliquido mij het voorstel om de leiding van het I. M. I. op mij te nemen. Ik wilde over een en ander nog eens rustig nadenken en verzocht niet dadelijk te behoeven te antwoorden. Ten slotte kwam de heer Meyer er bij mij op aandringen te accepteeren. Toen zeide ik hem o.m.: „Uw aanbod is een groote eer voor mij. Welke ook mijn beslissing zal zijn, ik zeg u dank. Maar, gegeven uw gevestigd spiritistisch geloof en uw propagandistisch centrum in de Rue Copernic ([1]) vraag ik mij af, of het wel voorzichtig is om mij dit voorstel te doen. Gij weet, dat tot op heden er voor mij nog geen reden is geweest bij het onderzoek der supernormale verschijnselen om in uw spiritistisch geloof te deelen. Gij hebt enkele mijner geschriften gelezen en gij kent mijn gedragslijn. Ik wil eerst de supernormale faculteiten van den levenden mensch onderzoeken om mij eerst daarna te gaan bezig houden met de vraag of er zich nu, naast

(1) In 1923 kocht J. M. een groot huis in de Rue Copernic 8 te Parijs, dat tot een middelpunt is geworden van de spiritistische beweging, zoowel voor Frankrijk als daar buiten (Internationaal centrum).

de animistische verschijnselen, ook spiritistische fenomena voordoen. Wat zoudt gij zeggen wanneer de dag kwam, waarop er vanuit het laboratorium, met welks leiding gij mij wilt belasten, studies werden gepubliceerd die een bres schoten in het spiritistisch geloof, dat vanuit „Maison des Spirites" gepropageerd wordt? Want het behoeft wel geen betoog dat ik dan alleen de leiding van het I. M. I. op mij zal kunnen nemen, wanneer mij volledige vrijheid wordt geschonken in zake mijn onderzoekingen en mijn publicaties. Meent gij het risico te mogen loopen dat een Uwer scheppingen den arbeid van een uwer andere scheppingen vernietigt?"

„Ja", zoo luidde zijn antwoord, ik neem dat risico op mij. Ik weet dat gij een ernstig onderzoeker zijt. Dat is mij voldoende."

„Dat waardige antwoord verbaasde mij op dat moment ten zeerste. Toen ik later het gevestigde spiritistische geloof van den heer J. Meyer nog beter leerde kennen, nam mijn verbazing nog meer toe..."

Jean Meyer is heengegaan op een tijdstip, waarop het I. M. I. onder de leiding van onzen eminenten collega Osty een tijdperk van grooten bloei tegemoet gaat. Hij heeft het voortbestaan dezer nuttige instelling verzekerd. Ook wij brengen, met Osty, een eerbiedige groet aan de nagedachtenis van dezen ruimdenkenden, idealistischen Maecenas.

Dr. Osty publiceert vervolgens een opstel waarin hij een reeks van aanwijzingen geeft met betrekking tot de vraag hoe de supernormale begaafdheid ontwikkeld kan worden.

Hij gaat hierbij zeer terecht uit van de veronderstelling, dat „la propriété de connaissance supra-normale est en puissance en tout être humain."

Puttend uit eigen, rijke ervaring geeft Osty thans een aantal aanwijzingen, hoe men kan trachten de latente supernormale begaafdheid op eenigerlei wijze manifest te doen worden.

C. de Vesme besluit in No 2 zijn opstellenreeks over de gestigmatiseerden, begonnen in No 6 van den vorigen jaargang. Het is een belangrijke bijdrage tot het stigmatisatie-probleem met tal van interessante bijzonderheden, waarbij de auteur zeer juist inziet, dat het stigmatisatie-probleem een belangrijke bijdrage levert tot de neo-vitalistische biologie.

In No 3 maakt Dr. J. Hericourt melding van zijn proeven met een hypnotisch sujet (een actrice, geboortig uit Cadix van gemengde Latijnsche en Arabische afkomst, een hypersensibel individu.)

Nadat het hem gelukt was haar, vanuit een ander vertrek als dat, waarin zij zich bevond, in slaap te brengen (telepathische suggestie) kwam

eens op een keer, toen hij zich op een afstand van ettelijke honderden K. M. van haar bevond, het denkbeeld in hem op de proef te herhalen. Later bleek hem, dat de vrouw door flauwtes was overvallen op de momenten, waarop hij zich op haar geconcentreerd had.

In dit nummer besluit Ir. J. Delevsky zijn verhandeling over het raadsel der voorspellingen, in No. 1 begonnen.

Doel van dit artikel is, trachten aan te toonen dat de bevooroordeeldheid welke bij velen nog bestaat t. o. v. het probleem der profetie, ongegrond is, dat niets in het moderne denken deze geesteshouding rechtvaardigt.

Delevsky brengt nu een aantal wetenschappelijke hypothesen naar voren om het verschijnsel der profetie te verklaren, waarbij hij vooral aandacht wijdt aan het „mécanisme cyclique et acyclique", welker „trait commun" is, „que l'avenir peut être lu dans le passé" (dat de toekomst in het verleden kan worden gelezen).

Bij het cyclische mechanisme beroept hij zich op de leer van den eeuwigen terugkeer.

„Dit leven, zooals gij het thans leeft en geleefd hebt, zult gij nog eenmaal en nog tallooze malen moeten leven; en het zal niets nieuws bevatten, doch iedere smart en iedere lust en iedere gedachte en iedere zucht en al het onnoembaar kleine en groote van uw leven moet voor u terugkeeren, en alles in dezelfde reeks en orde — en evenzoo deze spin en dit maanlicht tusschen de boomen, en evenzoo dit oogenblik en ik zelf. De eeuwige zandlooper van het bestaan wordt telkens opnieuw omgekeerd en gij met hem, stofje van stof." (Nietzsche).

Delevsky geeft in zijn verhandeling blijk van een goed inzicht in moderne natuurwetenschappelijke filosofische inzichten waardoor dit opstel tot een interessante bijdrage tot het probleem der profetie is geworden.

Osty teekent nochtans bij dit opstel aan, dat, hoe belangrijk het op zich zelf ook wezen moge, het niet in staat zal zijn het meerendeel der bevooroordeelden tot andere gedachten te brengen. Dit kan slechts bereikt worden, aldus Osty, door een voortgezet, grondig experimenteel onderzoek der zieners en hun verschijnselen.

Prof. Richet schrijft over kosmische stralen, C. de Vesme over visioenen in het kristal bij de Mohammedanen.

E. Clement-Martin geeft een proeve eener kosmogenie, Ir. Andry Bourgeois vervolgt zijn opstellenreeks over de groote problemen der moderne physica.

RUDI SCHNEIDER.

Gelijk wij in ons vorig nummer berichtten, zouden wij deelnemen aan een aantal zittingen, welke in de maand September in het laboratorium van onzen medewerker Harry Price te Londen met het medium Rudi Schneider gehouden zouden worden.

Zeer tot ons leedwezen zijn deze zittingen niet doorgegaan, daar de heer Schneider op het allerlaatste moment van het: „National Laboratory of Psychical Research" een toelage eischte van £ 50.— boven zijn gewone, zeer behoorlijke honorarium.

De heer Price heeft, o.i. terecht, geweigerd aan dit verzoek te voldoen, en het contract met Rudi Schneider vernietigd.

Rudi Schneider had behooren te bedenken, dat het uiteindelijk niet aangaat van zijn supernormale begaafdheid een soort van handelswaar te maken, welke men zoo duur mogelijk moet trachten te verkoopen.

Zijn eischen staan wel in schril contrast met die der onderzoekers op dit gebied, die hun tijd, geld en kennis geheel belangeloos in dienst van het onderzoek stellen, gedragen door het ideaal de Wetenschap te dienen.

Wij hopen, dat de heer Schneider spoedig moge inzien, dat de thans door hem ingeslagen weg hem voert op paden, waarvan hij — hoe eer hoe beter — behoort terug te keeren.

Inmiddels hopen wij een volgende maal gelukkiger te zijn, daar het een onzer liefste wenschen is den lezers van dit Tijdschrift binnenkort het rapport te kunnen aanbieden van het onderzoek van telekinetische e. d. verschijnselen, door ons verricht in dit voortreffelijk ingerichte laboratorium.

Wij zijn den heer Price in hooge mate verplicht voor zijn aanbod dat ons in staat zal stellen — zoolang wij in Nederland zelf nog niet de beschikking hebben over een, naar de eischen des tijds ingericht parapsychologisch laboratorium — fysische mediumieke verschijnselen nochtans te bestudeeren op een wijze, welke den toets der meest strenge wetenschappelijke critiek zal kunnen doorstaan.

Redactie.

WAAROM EIGENLIJK NIET?
WANNEER R.S. SUPERNORMALE BEGAAFDHEID
NIET MEER AANWEZIG IS (WAT OOK SPOEDIG KAN ZIJN)
WORDT HIJ ALS ONBRUIKBAAR AAN DE KANT GEZET.

INHOUD.

BERICHT.

Wegens plaatsgebrek moesten een artikel van den heer v. d. Velde en enkele boekbesprekingen blijven liggen tot ons volgend nummer.

Een Gentleman-medium en zijn Trance-personen

door Mr. C. P. van Rossem.

In het raam van de caricatuur staat „het medium" als een dramatis personae van de Commedia dell' Arte, omlijnd, onveranderlijk. Het is in zijn vrouwelijke manifestatie een gore juffrouw in een gebloemde peignoir, in zijn mannelijke manifestatie Svengali in een morning-coat.

Het medium waarover ik U schrijven wil, valt uit het kader. Z'n naam heeft een goede patricische klank, uiterlijk is hij de gentleman van een paar goede generaties, maatschappelijk is hij ingeschreven op de lijst der harde maatschappelijke werkers. Voor den oorlog was hij de particuliere secretaris van Ballin, den heerscher van de Hamburg-Amerika-lijn. Broeide er iets transcendentaals in z'n wezen zoo werd het in dien tijd gesmoord in het geratel van honderden wagonlits, in den chaos van conferenties en Remingtons. Tegenwoordig vertegenwoordigt hij groote staalconcerns — alle rust, alle droomerijen zijn hem vreemd, hij is een opgejaagd rythme, hij heeft de ziel van een rusteloos kantoor.

Mirabile dictu, dit mensch heeft mediumieke krachten, waarschijnlijk is hij zelfs een der meest begaafden in de lage landen aan de zee. Sinds jaren heb ik bij hem aangezeten. Nog altijd sta ik voor het probleem hoe het mogelijk is dat dergelijke onwezenlijke gaven gevaren zijn in een wezenlijk mensch als hij. Men bindt geen poëtische talenten aan een hoekman van de beurs, men droomt zich geen vloeiende bron van het ons onbewuste in den persoon van een Citroën.

Zijn supernormale begaafdheid heeft hij gespecialiseerd in den vorm van het automatisch schrift. Hij hanteert de „planchette" (1) met een virtuositeit welke verbluffend is. In een prestissimo-tempo davert het ding over de vellen (groote folio's kast-papier), de woorden in een doorloopende lijn aanéengeregen, worden gigantisch gezet, alsof papier op deze planeet gratis wordt uitgedeeld. In dit karakteristieke schrift (totaal verschillend van zijn eigen schrift) is de impressario van het mediumiek instrument aan het woord : „de Leider". De „Leider" schrijft zijn ethische

---

1) De planchette is een houten instrumentje in hart-vorm, steunende op drie pootjes die van onderen van ronde stalen kogeltjes zijn voorzien. In het midden van het vlak is een gat, waarin een potlood gedraaid wordt. De mediumieke kracht stuwt het instrument indirect voort — en het potlood schrijft.

WAT NOGAL VANZELFSPREKEND IS, WANNEER HET POTLOOD NIET TUSSCHEN DE VINGERS GEHOUDEN WORDT MAAR SCHRIFT WORDT VERKREGEN DOOR DE HAND OP HET PLANKJE TE LEGGEN

ziel uit, het werktuig, totaal onbewust van zijn tweede Ik (of is dit wezen een spiritistische creatie? ?) laat zijn handen draven en causeert over koetjes en kalfjes. Altijd boeiend is dit proces van twee persoonlijkheden in hetzelfde lichaam, twee wonderlijke antipoden die vriendschap hebben gesloten. Want is de aardsche componist zoo nuchter als een augurk, de onzichtbare auctor schrijft over : „Stelt uw ziel open" ; „Weest smetteloos en rein" ; „De Schijn van het leven" ; „Weest nederig van hart" ; „Zoekt de kern van het Leven" ; „Laat er rust zijn in uw ziel".

Het medium, steeds weer verbaasd over dezen vreemden wil, die altijd praat over dingen die 'm zelf niet liggen, die een taal hanteert, een beetje weeig geparfumeerd met veel te veel bloemen en maan, heeft deze zonderlinge raseur gelocaliseerd buiten z'n eigen bewustzijnswereld, op die gebieden waar de spiritistische „geest" thuis is. Ik persoonlijk heb nooit kunnen gelooven aan dezen „leider". Ik vermoed dat een zeker zielscomplex tot iets gefixeerds is uitgegroeid, dat m'n vriend al zijn hoogere neigingen en verlangens in deze kamer van de psyche heeft opgegestuwd, een marionet ontwierp die super-dichterlijk is aangekleed (dichterlijkheid van het vierde plan) omdat hijzelf geen dichter is.

Ik vraag nu uw aandacht voor een andere trance-persoonlijkheid. Deze trance-persoonlijkheid heeft altijd mijn gespitste belangstelling gehad, primo omdat hij gezellig en leutig is als de andere zwaar en leuterend. Secundo omdat hij levend en echt is als een volbloedig mensch. Tertio omdat hij een speciale kennis uitspeelt die niet in de gedachtenwereld van het medium kan worden ondergebracht. Hij heet „de dokter" en introduceerde zich als de (gestorven) grootvader van het medium, een in zijn tijd befaamde medicus.

Wat weet het medium van de wetenschap van den arts ? Hij zegt zelf : „Not a scrap". En zeker is dat juist. Hij is geen geboren studie-man. En het uiterst drukke en gespannen leven heeft hem zeker geen tijd gegund voor wetenschappelijke hobbies.

De „dokter" nu lijkt op een wezenlijken dokter. Hij heeft de typische atmosfeer van den gezelligen huis-medicus van de vorige eeuw, hij weet iets van de medicijnen (misschien veel, maar dat ligt buiten mijn competentie), hij weet soms dingen die juist de medicus van omstreeks 1900 wist en in praktijk bracht, hij praat het taaltje van de faculteit, hij stelt diagnoses die later als juist worden erkend.

Ik wil hem introduceeren gelijk hij zich jaren geleden voor het eerst

in mijn kamer introduceerde. De „leider" kende ik, zoo ook enkele toevallige trance-persoonlijkheden welke zich door het instrument hadden gemanifesteerd. De „dokter" kende ik niet.

Het gebeurde (November 1927) dat mijn zoontje van veertien jaar met een hooge koorts in bed was gekropen op het oogenblik dat het medium bij mij logeerde. We waren de ongeruste ouders van gezonde kinderen, m. a. w. we bekeken een ziektegeval heel zwart omdat ziekte in ons huis niet voorkomt, omdat mijn brave huisdokter per jaar tusschen de Fl. 2.50 à Fl. 4. — aan ons verdient. Toen zeide mijn vriend : „We zullen den „dokter" op laten draven". Groote vellen kastpapier werden op tafel gespreid, de planchette was voorzien van een versch potlood, ettelijke andere potlooden lagen als reserve klaar (want het tempo en de kracht van het schrift breken eeuwig punten in stukken) — en het medium nam zijn plaats in. Er dient op gewezen, dat mijn vriend nooit alleen de planchette hanteert, maar steeds de hulp inroept van zijn vrouw. Dus liggen vier handen op de planchette. Het komt mij echter voor dat de vrouwelijke kracht louter een secundaire hulpkracht is, een brokje magie van vertrouwen en zielsgemeenschap (²).

En toen kwam de „dokter"... of liever de „leider" kwam eerst en stond daarna zijn plaats aan den „dokter" af. De „dokter" schreef, hij schreef in zijn karakteristiek handje, dat noch eenige analogie vertoont met het schrift van den „Leider", noch met dat van het medium. Was de planchette uiterst rumoerig en wild geweest onder den invloed van den „Leider", zoo werd ze rustig en bezadigd, gedreven door den anderen wil. En zoo is het altijd : iedere trance-persoonlijkheid heeft zijn eigen mouvement, zijn psychologische actie, zijn karakteristieken druk. En het medium volgt, losjes aangesloten, de run van de planchette. Hij weet nooit wat er geschreven wordt, soms kan hij het geschrevene zelf niet lezen, hij staat er volkomen buiten, hij is de zuivere motorische automatist.

De „dokter" opende met een vroolijke begroeting en bleek nieuwsgierig te zijn. Precies wenschte hij te weten waar hij was, in welk huis hij

2) Het komt mij voor, dat deze meening juist geacht dient te worden. Eenmaal gelukte het dit medium ook met mij samen planchette-schrift te verkrijgen, nadat dit met enkele anderen — die het ook eens probeeren wilden — mislukt was. Ik kreeg bij deze proefneming sterk den indruk, dat ook mijn hulpkracht van weinig of geen beteekenis was. Tijdens het automatisch schrijven voerde het medium een gesprek met mij en vertoonde hij zeer duidelijk het verschijnsel der z. g. bewustzijnssplitsing.
Tenhaeff.

was binnengehaald. En deze nieuwsgierigheid is een van zijn typische psychologische kenteekenen. Hij roept zijn herinneringen op en associeert ze aan een familienaam. Zoo werd hij warm toen hij den naam van mijn vrouw hoorde. Hij had een goeden studie-vriend gehad, Dr. Henri de Monchy met wien hij tegelijk in Leiden was geweest. Later is het mij gebleken, dat dit juist moet zijn, beiden scheelden twee jaar in leeftijd.

Het medische werk — zonder voor dit geval bewijskrachtig te zijn — bood niettemin zijn aardige mediumieke aspecten. De „dokter" wenschte „het jong" eens even te bekijken. Na eenige minuten voelde het medium weer den drang tot schrijven. Wat er kwam was het volgende : de „dokter" had het jong gevonden, maar het jong sliep (als juist geverifieerd), bovendien was het pik-donker in de kamer. Morgen, precies elf uur, zou de moeder naar boven gaan en een zilveren eetlepel in den mond van den patient houden. Daarna zou het medium aanzitten...

De diagnose, den volgenden morgen neergeschreven, luidde als volgt : „Niets onrustbarends, mevrouwtje, wees maar niet ongerust. Het jong is eenvoudig wat oververmoeid. Laat hem vandaag goed uitrusten in bed. Morgen is hij waarschijnlijk weer beter."

Het jong ging den volgenden dag wederom naar school. Of de koorts uit oververmoeidheid voortsproot is moeilijk te zeggen. Maar de dokter vond geen enkel ziekte-symptoom en elke vorm van ziekte bleef uit.

Aldus was mijn eerste kennismaking met den „dokter". En tevens hebben mijn lezers iets gekregen van de atmosfeer, de persoonlijkheid, de werkwijze van deze curieuse trance-persoonlijkheid. Deze motieven zullen wij nader uitwerken.

Het is natuurlijk niet mogelijk het materiaal, in den loop der tijden doorgekomen, in een artikel neer te leggen. We zijn aangewezen op enkele grepen.

Ziehier een curieus geval.

Mijn vriend werd den 21[en] Maart 1930 opgebeld door iemand, dien hij oppervlakkig kende, Mr. C. De telefonist verkeerde in groote ongerustheid over den toestand zijner vrouw. Twee artsen hadden geadviseerd tot operatief ingrijpen, de echtgenoot, angstig met het oog op de zwakke gezondheids-conditie van de patiente, trachtte de operatie te voorkomen. Hij was op dat oogenblik de man die plotseling een groot vertrouwen had in therapieën waaraan hij vroeger niet geloofde. De speciale thera-

pie heette in dat geval de „geestendokter". Mijn vriend, altijd bereid menschen in hun moeilijkheden bij te staan, ontbood het echtpaar voor denzelfden avond.

Voor mij was het van belang te weten in hoeverre de echtgenoot het medium had ingelicht over de ziekte-symptomen. Hij verklaarde mij — met opzet — niet over „het geval" te hebben gesproken. Het medium wist dat de vrouw ziek was, hij wist niet waaraan de vrouw ziek was.

Toen 's avonds de planchette in beweging kwam, werd allereerst het volgende geschreven, in het handschrift van den „Leider" :

„Ik hoorde uwe woorden. Ik zal den dokter roepen. Wacht vijf uwer minuten."

Het medium schreef nu, in het handschrift van den „dokter" :

„Ik zie twee personen die ik niet ken. Wie zijn dat?"

Mr. C. noemt zijn naam.

„De naam is mij bekend. Een vriend van je vader, Harry (het medium) heette zoo. Hij was bij de administratie. Hij is wel bij ons in R. geweest. ([3]) Wat is er?"

Mr. C. verklaart het doel van zijn bezoek. Ook nu laat hij het medium expresselijk onkundig van de medische diagnose. Hij spreekt slechts over een dreigende operatie.

Het medium schrijft : „Ga jij, Elly (de vrouw van het medium) eens met mevrouw in de andere kamer en leg je hand flink op haar buik, en je andere op haar rug. De eerste boven den navel, de andere boven het zitvlak."

De twee vrouwen verwijderen zich en komen na eenigen tijd weer terug.

Het medium schrijft : „Heeft u last van uw hart ? (antwoord : soms kloppingen). Van den stoelgang ? (ja). Heeft u weleens een zwangerschap gehad, gevolgd door een miskraam ? (Ja). Heeft u speciaal na dien tijd weleens pijnen gehad of dingen gevoeld die u voordien niet hadt ? (Ja). Dat dacht ik wel. Gaat u weer zitten op de sofa. En nu sterk achterover leunen. (Na een pauze). Er zit een gezwel dat ik schat op ongeveer 20 c.M. (een pauze). Ik weet het precies, het is 24 c.M. lang.

---

3) Mr. C. verklaarde : Dat kan heel goed mijn oom J. C. C. zijn geweest, die officier was van de administratie.

(Op de vraag van Mr. C. of een operatie noodig is). Dat durf ik alleen niet te beslissen, ik zal een collega raadplegen."

En toen gebeurde er iets wat, voorzoover ik weet, in de heele parapsychologische litteratuur geen analogon kent. Een ander handje werd neergeschreven, zoo onduidelijk dat het gedeeltelijk niet te ontcijferen was. En deze onontcijferbare woorden werden, in duidelijk schrift, (op verzoek), overgeschreven door het totaal verschillend handschrift van den „dokter".

Dit schrift luidde als volgt:

„Hier Dr. Stratz. Ja, ich möchte gnädige Frau auch mal gern selbst untersuchen. Bitte ein Moment. (Na een lange pauze). Ja, ich halte operatives Eingreifen für absolut notwendig. Mein sehr verehrter Freund und College sprach von Zucker. Wissen Sie vielleicht den Prozentsatz? (Mr. C.: o. 8 %) Das kommt also kaum in Frage."

Het schrift verandert in dit van den „dokter": „Stratz zegt dat jullie dokter het nogeens met puncties moet probeeren. Het is volgens Stratz een gezwel met ettervorming, ten deele vast. Slaat dit eens voor aan mijn aardschen collega. Dan is een operatie, die inderdaad gevaarlijk is, misschien niet noodig. Ik kom nog weleens kijken. Houdt er den moed maar in."

Mr. C. gaf mij schriftelijk de volgende aanvullingen : „Mijn vrouw en ik wisten, dat er een myoom of vleeschboom aanwezig was. De operatie is geschied door Dr. A. Deze arts was op de hoogte van de séance en heeft de lengte van het gezwel gemeten: 18 c.M. na de extirpatie, volgens hem gelijk aan ongeveer 24 c.M. inwendig. Door bloedverlies krimpt een dergelijk myoom ongeveer 1/4 in. Komt dus uit met Dr. P. 's laatste meting. (Dr. P. is de „dokter"). Dr. A. zei mij : puncties zijn uit den tijd, ze zijn gevaarlijk met het oog op eventueele peritonitis. De artsen B. en A. vonden beiden de zaak uiterst interessant, maar... (Laten wij zeggen dat ze er verbijsterd over staan)."

Het is niet mijn bedoeling in dit artikel een bepaalde hypothese te poneeren. Animisme of Spiritisme? Mijn onderzoekingen zijn momenteel nog te onvolledig om mij te wagen op het gebied der stellingen. Parapsychologisch is het geval zeker interessant. Deze trance-persoonlijkheden, schrijvend in een verschillend handschrift, elkaar helpend en verduidelij

kend, gedragen door een atmosfeer van droge wetenschappelijkheid, dit alles wijst ongetwijfeld op een merkwaardigen vorm van mediumschap. Brengen wij het geval voorloopig onder in het neutrale hokje „mediale Diagnostik" (Dr. W. Kröner) zoo zien wij dat het medium, zonder aarzeling, zuiver en raak slaat. Niet alleen weet hij dat het een gezwel betreft, maar hij geeft zelfs de grootte in c.M. aan. Hij diagnostiseert diabetes als bijverschijnsel. En de echtgenoot moet bekennen, dat ook vorige diagnosen suiker hebben uitgewezen. Ook dient de aandacht gevestigd te worden op het feit, dat de „dokter" zijn rol van ouderwetsche medicus overtuigend uitspeelt. Hij spreekt over „puncties" een therapie die in zijn tijd gangbaar en gebruikelijk was, maar tegenwoordig is geschrapt.

Nog eenmaal vind ik in de automatische schrifturen de hand van Dr. Stratz terug. En bij het afschrijven van zijn typische Duitsche woordjes is het mij, alsof ik de man voor mij zie.

13 Aug. 1929. „Also geben Sie mal acht. Jetzt weisz ich genau was es ist. Es ist eine vernachlässigte Bauchfell-Entzündung. Es hat sich hinter der Magenwand Eiter gesammelt, welche sich verhartet hat, und wodurch der von mir früher erwähnten schwammartigen Anwuchs sich gebildet hat. Sagen Sie das dem Arzt und der soll bestimmen in Betracht der nervösen allgemeinen Schwache ob er operatives Eingreifen für angebracht hält. Ich habe die Ehre."

Drommelsche Dr. Stratz. Zelfs als je type niet anders is dan een onderbewuste schepping, dan ben je in je soort prachtig geslaagd.

Weer geheel verschillend van de twee professionals is de „Leider" wanneer hij een enkele maal als medisch adviseur het tooneel betreedt.

Den 13[en] Sept. 1928 klaagde mevr. S., een der aanwezigen, over pijn. De „Leider" vertelt dat de „dokter" elders geoccupeerd is en niet komen kan. En hij vervolgt : „De Leider zal trachten u te helpen. Mijn kind, ik zie slechts uw licht, en uw licht is goed. En ook zij, die met mij zijn, zien niets waarover gij u ongerust behoeft te maken."

Deze vorm herinnert aan de therapeutische helderziendheid der proefpersonen van Dr. Osty, Dr. Kröner, e.a. : de diagnose, getypeerd door

algemeenheden, uitgesproken door den leekenmond, vrij van elke, meer wetenschappelijke terminologie.

We keeren terug tot den „dokter".

Het volgend geval betreft den heer E., zaken-compagnon van het medium. De heer E. is een realist, die het „spiritistische gedoe" van zijn firmant steeds met weerzin had gevolgd, als zijnde een ernstig zakenman onwaardig.

Het was de maag, een zure, pijnlijke, kwalijk digereerende maag, die op zekeren dag de hersenen suggereerde tot een greep op het gevaarlijke gebied.

„Wenn der Not drängt friszt der Teufel Fliegen" (welk spreekwoord eens door een Fransch diplomaat, op verzoek van keizer Wilhelm werd vertaald, en wel als volgt: „Faute de mieux on se couche avec sa femme").

De feiten waren als volgt: de heer E. had een maagzweer, ten minste zoo luidde de medische diagnose. Zijn medicus had tot een operatie geadviseerd en de heer E. had reeds besprekingen geopend met een chirurg. Angst en het instinct voor de laatste stroohalm dreef hem naar zijn compagnon : het medium.

Intusschen ging mijn vriend niet alleen aanzitten voor den heer E. Ook een andere patient was aanwezig. De heer de V.

We geven hier het volledige verslag.

De heer de V. klaagt over pijn aan het been.

De „dokter" schrijft : „Ga eens even rustig zitten. Jij Harry (het medium) leg jij je linkerhand even op zijn knie en je rechter in zijn zij. Maar ga eerst je handen wasschen."

Het medium gaat dociel zijn handen wasschen. Daarna zit het weer aan, de planchette schrijft het volgende :

„Zoo, nu heb ik meer gezien. Ik dacht het al. Je dokter zal wel gezegd hebben dat het lang zal duren. Daar heeft hij gelijk in. Maar het is geen necrose van het weefsel, noch necrose van de spieren. Dit, mijn waarde, is een groot punt. Kom Maandag terug. Ik wil eerst overleggen" ([4]).

---

4) Aangezien de heer de V. zich voortdurend te buiten was gegaan aan pornografische grapjes, wilde het medium niets meer met hem te maken hebben. Het geval werd hiermede afgesloten.

Pauze.

„Nu E., je dokter had gelijk. Alleen met je maag heeft hij het mis. Zeg hem maar dat het geen maagzweer is. Ik heb je nauwkeurig gadegeslagen. Aan den linkermaagwand zit een verdikking die nog vrij onschadelijk is, maar waar je veel last van kunt krijgen. Er is ook een klein korstje op een oud lidteeken. Ja, wacht maar even, niet zoo ongeduldig. Begin iederen morgen en iederen avond eens een lepel slaolie te nemen en eet zooveel mogelijk vloeibaar. Een glas wijn kan geen kwaad, maar die vuile jenever dat is de pest. Jullie drinken beiden (het medium en E.) te veel, net arbeiders."

Commentaar. Het is tot den dag van heden niet beslissend uitgemaakt of patient E. leed aan een maagzweer of dat de diagnose van den „dokter" de juiste was. De laatste mogelijkheid heeft intusschen de grootste kans. Primo werd een Röntgen-foto genomen die geen maagzweer aan het licht bracht (we weten echter hoe moeilijk het is op een Röntgen-foto voor of tegen een maagzweer te concludeeren), secundo volgde patient E. de voorschriften van den „dokter" en verklaart, sinds jaren geen maagbezwaren meer te voelen. Waarschijnlijk was de medische diagnose dus foutief en de diagnose van den „dokter" de juiste.

De „dokter" houdt van grapjes, hij kruidt zijn boodschappen met dat zout dat Attisch heet en hetwelk zelfs in de glansperiode van Attica niet meer was dan de flauwiteit van een gezond humeur. Hij zal b.v. volgende dingen schrijven :

„Waarom heb je mij niet eerder gevraagd van je vrouw? Ik zelf heb er niet op gelet, maar nou zal ik er op gaan letten. 's Jongens, wat zul jij een rekening krijgen." of:

„Ik begrijp heel goed, dat Dr. B. bang is voor de concurrentie van uw geestendokter. Is me dat ook een vak." of:

(ik heb hem gestuurd naar een zeker adres waar een vrouw ziek ligt) „Goed, ik zal gaan kijken, maar ik moet iemand meenemen. Een oude man als ik gaat niet alleen op reis. Wacht maar gerust een kwartiertje." (Na een kwartiertje). „Is me dat een buurtje ([5]) waar je me heen hebt

5) Het betrof dan ook een ellendig achterbuurtje.

gestuurd. Ik heb geen vrouw gezien die een oogziekte had. En ik heb alle vrouwen goed aangekeken, hoor!"

Waarom ik dergelijke onbelangrijke dingen hier noteer? Omdat de „dokter" aan deze banaliteiten zijn psychologische karakteristiek ontleent, hij is zoo iemand die een getypten brief ongeteekend zou kunnen verzenden. Je leest en je zegt : „Dat is Dinges!" Dit wordt geschreven zonder zucht tot kleineering; de atmosfeer van den „dokter" heeft de ronde gezelligheid van de Societeit, een levend mensch treedt uit den geheimzinnigen achtergrond tevoorschijn en je zoudt een hand van vertrouwen kunnen uitsteken. Juist omdat wij in het mediumieke onderzoek zoo dikwijls van die nevelige persoonlijkheden ontmoeten, geen graat en geen visch, niets dan een bloemlezing van godvruchtige gallimatias, juist daarom vestig ik de aandacht op zijn sterk omlijnd type. De „Leider" daarentegen geeft geen houvast. Hij is een wandelende beeldspraak, hinkend in een stadstuintje, waar ieder jaar een paar eenzame bloemen kwijnen.

Altijd plukt hij bloemetjes. En plukt hij geen bloemetjes dan speelt hij op het motief van de zon en de sterre-glinstering.

„Luistert uw Leider spreekt :

Zoovelen uwer gaan het leven in met een lach en scheiden met een traan, wijl niet alle hunner illusies tot werkelijkheid gewerden en zij vertwijfelen, daar zij meenen dat het leven hen vergeten heeft, maar zij bedenken niet, dat de takken zouden breken onder den last der vruchten, indien de nachtvorst niet verijzen deed die bloesems die niet rijpen mochten.

Laat er vrede zijn in uw hart en hebt vertrouwen, want weet toch dat der aarde hoogste idealen slechts geuren zijn van die bloemen, die luiken in den hof der Eeuwigheid en wier schoonheid hen, die tranen schreiden, eenmaal zullen bekoren. Ik zegen u allen.

Luistert, uw Leider spreekt ; ik groet u allen, hoort naar de les.

Zoovelen uwer verhoovaardigen zich op de rijkdommen die zij vergaren, en zij baden zich in den schijnglans van een geluk, dat als een sterre aan lichtlooze diepten slechts fonkelt in de alomvattende zwartheid van den nacht. Maar zij bedenken niet dat deze tinteling verdoezelt bij het groeien

van den dag, die aandruischt in zonne-overweldiging en dat het ijle fonkelen reeds verstuift bij het eerste gloren der zonne.

Want weet dan, dat het zonnelicht geboren wordt uit een bronne, die gelijk een moederhart warmte geeft en koestert.

Benijdt niet hen, die stralen als de sterren in den winternacht maar wier leven koud is. Laat uwe ziele die warmte vergaren, die haar tot zonne maakt, die eenmaal stijgend aan den hemeltrans der Eeuwigheid, het felst geschitter van alles dat vergankelijk was verbleeken doet bij de wording van een nieuwen dag, die geen avond kent. Ik zegen u allen."

Wonderlijk! Deze troubadour van de brave Christelijke litteratuur (helaas : litteratuur) versmelt telkenmale in den oer-nuchteren geest van den „dokter" en de „dokter" stapt weer rustig over in de bloemrijke ziel van den Apostel. Het medium, bewust van deze metamorphoses (want hij voelt het tempo aan en herkent zijn voornaamste inspiratoren aan den specialen druk) blijft onveranderlijk dezelfde. Er is niets van een verdoezeling van het waakbewustzijn, geen spoor van trance-conditie. Een charmante Lebemann zit voor een schrijfmachine, zonder concentratie, zonder wil en praat over den koers van de Koninklijke Olie of over het laatste stuk van Shaw.

Ik wensch echter niet vast te loopen in het Animisme a priori. Mijn intuitie zegt mij dat de „dokter" een spiritistische figuur is, mijn verstand maant tot voorzichtigheid. Ik zie een openbarings-spiritist vertwijfeld de schouders ophalen.

Maar mijn beste menschen. Een paar deugdelijke steekproeven zouden mogelijk uitwijzen dat het bouwsel heel wat minder stevig is dan de oppervlakkige kijk doet vermoeden. Niet met citaten van diagnosen en therapieën vangen wij hier het mysterie (en daarom heb ik de citaten tot enkele beperkt). De beslissende steekproef zie ik als volgt : we zetten den „dokter" op de bank van den examinandus en ondervragen hem als een gegadigde voor het semi-arts of het arts-examen. Het is mogelijk dat hij prachtig slaagt, het is mogelijk dat hij jammerlijk bakt.

Het lijkt zoo eenvoudig, maar het is niet zoo eenvoudig. Trance-persoonlijkheden zijn van een overgroote gevoeligheid en wantrouwen is de vijand van het mediumschap. Een enkele maal is het gelukt den „dokter" uit zijn tent te lokken.

Den 2den April 1928 werd in een kring van leeken een speciaal-kan-

ker-geval besproken. De „dokter" was reeds doorgekomen... een prachtige gelegenheid hem heimelijk naar het examen te drijven. De professional werd warm en schreef :

„Carcinoma mammae. Vraag hem of hij dit bedoelt. Kanker is vrijwel ongeneeslijk, zegt men. Dat is niet waar. Zelfs al is er infiltratie van de borsten, zoo kan het toch genezen worden. Nieuw-vorming door bestraling met Hanau en Heuzer-ultra violette hoogtezon. Kanker ontstaat voornamelijk, afgezien van verwondingen door kneuzing of stooten toegebracht, doordat er niet genoeg Kalium, Calcium en Magnesium op een gegeven oogenblik in het lichaam aanwezig is. De methode van Mattei is zeer aan te bevelen. Ik zou raden tevens te geven Chloristerium, en later, als de borsten zachter zijn, Anthraceum. Verder een absoluut vleeschloos dieet."

Daar heb je het bewijs zal de openbarings-spiritist roepen. Een onverwachte vraag, en dadelijk een wetenschappelijk antwoord. Edoch, is het antwoord wetenschappelijk? Het gaat hier niet om de juistheid dezer uiteenzetting (op kankergebied zijn er honderden opvattingen), we willen weten of dit de indruk maakt van uit een wetenschappelijken geest ontsproten te zijn. (Wat denkt Dr. Dietz er van...?) Kan een onwetende leek dergelijke dingen neerschrijven?

Een vraag, welke moeilijk met een beslist ja of neen zal kunnen worden beantwoord. Iedere leek komt weleens voor een ziektegeval te staan, hetwelk hem een aantal medische details verschaft, die hij in het voorbewuste opbergt. Eén afzonderlijk geval kan steeds op cryptomnesie worden teruggevoerd.

Maar — zoo zal de spiritist zeggen — ge hebt ook andere gevallen afgeschreven waaruit kennis van zaken spreekt en de wetenschappelijke terminologie alleszins overtuigend is. En ge zegt vele andere gevallen in portefeuille te hebben. Het medium mag misschien iets weten van de medicijnen — zooals iedere leek iets weet — het blijkt toch dat zijn kennis een uitgebreid gebied bestrijkt. Zijn er beslist lacunes in de wetenschappelijkheid van den „dokter" aan te wijzen...?

Ik moet antwoorden: Voor zoover mijn leekenkijk gaat, neen!

Welnu?

Maar mijn beste menschen, alleen de medicus kan de waarde van deze materie wegen en taxeeren. Mijn werk is voorloopig beperkt tot het verzamelen van aanvullend materiaal. Blijkt deze trance-persoonlijkheid

de normale kennis te bezitten die iedere medicus rijk is, antwoordt hij correct en overtuigend op elke willekeurige vraag die nimmer eenige moeilijkheid zal bieden aan welken aardschen collega ook, alsdan kan eerst de beslissende strijd worden ingezet over het probleem: Animisme of Spiritisme. Elke conclusie, eerder geformuleerd, is voorbarig.

Het is mijn bedoeling deze steekproef te nemen. Enkele examen-vragen, mij door den medicus verschaft, zullen den „dokter" worden voorgelegd. Ik meen dat deze onderzoekingen, door een niet-arts ingesteld, een grooter waarborg bieden dan wanneer zij door een beroepsman worden geleid. Het argument van telepathische beïnvloeding komt dan te vervallen. Zal de „dokter" echter op het voorstel ingaan...? Trance-persoonlijkheden zijn meestal lastige, verwaande sujetten. De man die dood is (of doet alsof hij een overledene vertegenwoordigt) eischt een speciale eerbied voor zich zelf op. Hoe juister zou het zijn, als de „dooden" eerbied betoonden aan ons, de levenden.

NASCHRIFT.

Wat Dr. Dietz ervan denkt?

Om te beginnen acht hij zich niet volledig competent; in zijn qualiteit van zenuwarts is hij in het geheel geen expert op kankergebied. De theorie, dat carcinoom ontstaat door tekort aan bepaalde minerale lichaamsbestanddeelen, is een der tallooze theorieën over deze ziekte, en nu juist niet een der waarschijnlijkste. De therapeutische aanwijzingen zijn ook niet bepaald verbluffend, en wie ze vergelijkt met de voorschriften van dien anderen „geesten"-dokter, die in Bradley's boek: „Der Goden wijsheid" (Hoofdstuk 33) aan het woord is, zal de opmerking maken, dat de opinies der medici „aan gene zijde" al evenveel van elkaar afwijken als op onze arme aarde. Ik vrees, dat de kankerbehandeling niet veel verder zal worden gebracht door voorlichting uit de „sferen"; het is trouwens algemeen bekend, dat spiritistische mededeelingen tot nog toe nooit de aardsche wetenschap verder hebben geholpen. De „geesten" die dan (althans voor een deel) zooveel wijzer, machtiger en diepzichtiger heeten dan wij, nog in het vleesch gekleede stervelingen, laten ons geregeld alleen voortsukkelen in onze tastende onwetendheid. Ik zou er tenminste

WAT EEN VERSCHIL, DEZE TWEE SCHRIJVERS
JAMMER DAT WIJ DE GESCHRIFTEN VAN MR v. ROSSUM
MOETEN MISSEN. (ZOO SPRANKELEND.)

getroost wat liefs om willen verwedden, dat Edison na zijn dood geen enkele uitvinding meer zal toevoegen aan de zooveel honderd, die hij ons gedurende zijn aardsche leven geschonken heeft.

Het geval van het gezwel van mevr. C. is zeker niet oninteressant. De diagnose „myoom" (populair „vleeschboom") was echter reeds gesteld en aan Mr. C. en echtgenoote bekend, zoodat de diagnose van den „geest"-dokter zeer goed een weerslag van deze kennis kan zijn geweest. De afmeting (ik veronderstel, dat hier de grootste afmeting is bedoeld) komt inderdaad vrij aardig uit, maar bij de appreciatie van het geval (dat ik geenszins van belang ontbloot acht) bedenke men wel, dat dit dan ook het eenige onbekende is, dat mediamiek wordt vastgesteld. In de beschrijving van het myoom na de extirpatie mis ik de bevestiging van de mededeeling van „Dr. Stratz", dat het gedeeltelijk veretterd zou zijn.

Van de inderdaad zeer goed opgezette test-proef van Mr. van Rossem zie ik met belangstelling den uitslag tegemoet.

Dr. P. A. DIETZ.

Causaliteit, Determinisme en Parapsychologie.

door Drs. D. H. Prins Jr.

Elke wetenschap ontwikkelt haar methode door de pogingen, die zij doet om haar stof te beheerschen. Nooit is een duurzaam bruikbaar gebleken methode van onderzoek a priori opgesteld, steeds is ze in de praktijk van den wetenschappelijken arbeid geleidelijk ontstaan. Het criterium voor het al of niet aanvaarden van een bepaalde methode is in hoofdzaak pragmatisch van aard: zoolang de door haar toepassing verkregen resultaten een goed samenhangend geheel vormen, waarin eens gestelde vragen een antwoord vinden en nieuwe vragen verrijzen, die het voortgezet onderzoek richting geven, zal ze worden aanvaard. Dit alles blijkt duidelijk uit de wordingsgeschiedenis der natuurwetenschappen. In het renaissance-tijdperk ontwaakt het besef, dat kennis der natuur niet a priori kan worden verkregen. De natuurfilosofen: Paracelsus, Telesio en Campanella worden zich er meer en meer van bewust, dat nauwgezette waarneming een fundeering van feiten opleveren moet, waarop dan een theoretische bovenbouw rusten kan. Dit inzicht in de beteekenis van obser-

vatie en experiment is het begin der moderne natuurwetenschap. Meer dan een begin is dit echter nog niet. Eerst als Keppler uit Tycho Brahe's waarnemingen zijn wetten voor de beweging der planeten om de zon opstelt, als Galilei zich in een lange moeizame worsteling vrijmaakt van de middeleeuwsche denkwijze en tot zijn laatste zuiverste formuleering van de valwetten komt, ontstaat de nieuwe natuurwetenschappelijke methode, die eerst tot vollen wasdom komt in Newton's „Philosophiae naturalis principia mathematica". Zij kan gekarakteriseerd worden als

1. het streven naar een quantitatief bepalen van de empirisch gegeven qualitatief verschillende voorvallen;

2. het opsporen van functioneele betrekkingen tusschen de door meten bepaalde grootheden.

Zijn deze functioneele betrekkingen gevonden, dan kunnen met behulp van hen andere, nog onbekende (d.w.z. nog niet werkelijk gemeten) grootheden worden berekend. Een meting bevestigt of ontkent het resultaat van zulk een becijfering en steunt of beperkt de geldigheid van het gevonden verband. Deze methode van onderzoek heeft geleid tot zulk een omvangrijke en diepgaande ontwikkeling der natuurkunde, dat aan haar geldigheid nimmer meer getwijfeld is. Geen wonder, dat, als later andere wetenschappen zich emancipeeren: de scheikunde, de biologie, de sociologie, de psychologie, deze dit voorbeeld volgen, dogmatisch wordt de natuurwetenschappelijke methode als de eenige wetenschappelijke aanvaard. Hiertegen komt verzet — we zullen dit nog nader laten zien — Voorloopig zij alleen opgemerkt dat de parapsychologie, wordende wetenschap als zij is, zich op het oogenblik in dien toestand bevindt, waarin de natuurwetenschappelijke methode als de eenig bruikbare wordt aangenomen. De twijfel aan de juistheid van deze gedragslijn verrijst hier echter meteen, vlugger dan vroeger in de andere wetenschappen — misschien omdat deze twijfel op meer dan één terrein van wetenschappelijk onderzoek reeds gewettigd is gebleken, misschien ook omdat haar stof zich weerbarstiger toont tegenover de volgens het oude beproefde recept gedane pogingen om haar te beheerschen. Uitingen van dezen twijfel zijn voor het grijpen. Zoo constateert Dietz in zijn artikel: „Over de waarheid en de waarde der occulte verschijnselen" (1) „dat er nog een zeer groote afstand ligt tusschen het natuurverschijnsel

1) Tijdschr. v. Parapsychologie 2, 312.

en het psychologisch, speciaal het parapsychologische fenomeen." [2] ...„tusschen het normale en occulte verschijnsel; het is zeer de vraag of het laatste eenvoudig maar in het verlengde van het eerste ligt. Ik wil niet beweren, dat deze afstand niet overspannen kan worden; nochtans heeft het laatste altijd iets over zich van aan gene zijde. Wij wandelen niet zoo gemakkelijk, gepakt en gezakt, met natuurkundige instrumenten van het een naar het andere; deze zijn soms meer ballast dan hulp." [3] ...„De parapsychologie moet haar eigen methodes vinden... en kan niet uitsluitend leentjebuur spelen bij de natuurwetenschap." [4]

Daaraan verwante gedachten schrijft Mannheimer neer in een korte verhandeling: „Transkausale Physik und Parapsychologie" [5]: „Die Parapsychologie hat, da sie in Anlehnung an die Physik entstand, keine eigene Begriffssprache entwickelt. Damit waren ihre Erklärungsversuche schon von Anbeginn analogisch in eine bestimmte Richtung gedrängt. Wir sprechen van Strahlung, von Energie, von Kraftübertragung ganz wie in der Physik, trotzdem es sich hier vielleicht um ein Wissensgebiet handelt für das eine brauchbare Terminologie überhaupt noch nicht existiert." [6]

Beide schrijvers zien als het typische van de (klassieke) natuurkundige methode het causaal-deterministische in het door haar opgebouwde wereldbeeld en protesteeren eigenlijk in hoofdzaak tegen het vasthouden aan dit causaliteitsbeginsel in het parapsychologisch onderzoek. Het komt mij voor dat dit probleem, hetwelk eigenlijk tweevoudig is, daar het de vraag naar de beteekenis van het causaliteitsprobleem in de physica en die naar het goed recht ervan in de andere empirische wetenschappen omvat, voor een zuiver inzicht in de taak en de (nog te ontwikkelen) methode der parapsychologie van groot belang is, te meer daar een belangrijke groep van parapsychologische verschijnselen — die betreffende het vooruitzien van de toekomst — in nauw verband er mee staat en het dus de moeite loont er een uitvoeriger beschouwing aan te wijden. — Vooropgesteld zij daarbij echter, dat het vraagstuk der draagwijdte en bruikbaarheid der natuurwetenschappelijke methode buiten het gebied der levenlooze natuur, veel omvangrijker is dan dat van de geldigheidsgrenzen

---

2) T. a. p. 316.
3) T. a. p. 316-317.
4) T. a. p. 317.
5) Zeitschrift f. Parapsychologie 6, 29.
6) T. a. p. 33.

van het causaliteitsbeginsel, dat dit laatste ook alzijdig samenhangt met het eerste en derhalve niet geheel zonder bezwaren daarvan losgemaakt en kunstmatig geïsoleerd wordt. Zoo kan hier dus slechts een deel van de moeilijkheden, die zich bij een onderzoek naar de methodiek der parapsychologie voordoen, van een bepaalden kant bezien worden, met veronachtzaming van quaesties, die in een nauw verband er mee staan.

I

In de natuurkunde is het causaliteitsbeginsel langen tijd achtereen vanzelfsprekende vooropstelling. Daar verrijst eerst twijfel aan zijn geldigheid als zijn bruikbaarheid dubieus wordt. Ook de wijsbegeerte, wier taak het is het vanzelfsprekende te ontleden, het goed recht ervan vast te stellen, indien noodig te begrenzen, aanvaardt het in den beginne zonder nader onderzoek. Zoo, om op een bekend voorbeeld te wijzen, doet Spinoza, wiens wereldbeeld een strenge causale geslotenheid vertoont, geen poging om dit eraan ten grondslag liggende beginsel te rechtvaardigen. Hij stelt het in zijn Ethica axiomatisch voorop: „Uit een gegeven oorzaak volgt noodzakelijk een bepaalde uitwerking, en omgekeerd, wanneer geen bepaalde oorzaak gegeven is, is het onmogelijk, dat een bepaalde uitwerking optreedt" (Boek I, III). Meer dan een halve eeuw na den dood van Spinoza en bijna even lang na het verschijnen van Newton's hoofdwerk, is Hume de eerste, die ziet hoe in dit dogmatisch aanvaarden van het causaliteitsbeginsel een kennistheoretisch probleem schuilt. Allereerst stelt hij vast, dat causale verbanden ons in de waarneming nooit gegeven zijn, hoogstens geeft die — eigenlijk is zelfs dit niet juist — een naar de wezenlijke elementen ervan herhaalde opeenvolging van voorvallen. Het causaliteitsbeginsel, dat de mensch toepast bij het ordenen van zijn waarnemingen, verklaart Hume als een denkgewoonte, ontstaan uit herhaalde gelijksoortige associaties van waarnemingselementen. Deze beschouwingen hebben een grooten invloed uitgeoefend op Kant, die zelf verklaart dat Hume zijn „dogmatischen Schlummer unterbrach" en zijn „Untersuchungen im Felde der spekulativen Philosophie eine ganz andere Richtung gab" ([7]). Die geheel-andere richting leidt het tot een nieuwe wijze van

---

7) Prolegomena, uitg. Reclam pag. 34.

vragen. Kant ziet in, dat Hume's analyse van het denken volgens het causaliteitsbeginsel een goed middel is om de vraag naar de (psychologische) feiten te beantwoorden, om te weten hoe het in ons gedachteleven werkelijk toegaat, dat ze echter volkomen ongeschikt is om de oplossing van de vraag naar de geldigheid van het causaliteitsbeginsel aan te vatten. Kant onderscheidt de vraag: wat doet de mensch indien hij al denkende causale verbanden legt en hoe komt hij er toe dat te doen, van de andere: met welk recht doet hij het, waaraan ontleenen dergelijke verbanden hun geldigheid. Het is deze laatste vraag welke hij wenscht te beantwoorden. Daartoe is een analyse noodig van de theoretische structuur der wetenschap. Bij die ontleding zoekt hij naar de grondslagen, zonder welke de wetenschap niet mogelijk is. Als eerste voorwaarden voor de mogelijkheid der wetenschap vindt hij de logische verbindingsregels, als tweede echter veel inhoudsrijkere beginselen o.a. het causaliteitsprincipe. Hij toont aan dat alle wetenschappelijk denken de geldigheid van dit principe vooronderstelt, en waar hij aan het (logische) feit, dat er algemeen geldige wetenschap is, niet twijfelt is hiermede het causaliteitsprincipe gerechtvaardigd, zijn volstrekte geldigheid boven iederen twijfel verheven. Die geldigheid behoeft derhalve niet dogmatisch vooropgesteld te worden, zooals de natuurwetenschap dat vóór Kant deed en na hem nog geruimen tijd zou blijven doen. Zoodra is aangetoond dat zonder het causaliteitsbeginsel als grondslag geen wetenschap mogelijk is, heeft twijfel aan die geldigheid geen zin, daar het oordeel, dat die twijfel uitspreekt, zelf er aanspraak op maakt wetenschap te zijn en alle wetenschap immers dit beginsel vooronderstelt.

Er is hier slechts één voorbehoud te maken. Om aan te toonen dat zulk een beginsel onmisbare voorwaarde is voor het tot stand komen van een wetenschappelijk oordeel, moet, we zagen het hierboven reeds, de theoretische structuur der wetenschap worden geanalyseerd. De wetenschap: dat is voor Kant de natuurkunde van Newton. Is het nu echter zeker, dat de door zulk een analyse ontdekte vormen van het wetenschappelijk denken, onveranderlijk grondslag er van zullen blijven. Is de uitkomst van dit onderzoek noch afhankelijk van den aard van de stof, welke door die wetenschap wordt bewerkt, noch van het stadium van ontwikkeling waarin het wetenschappelijk onderzoek verkeert? Is het niet mogelijk, dat een andere tak van wetenschap, welke zich met een andere stof, b.v. met de levende natuur, of met het psychische leven in den mensch, of met

de geschiedenis van mensch en menschheid bezighoudt in andere vormen denkt?

Is het ook niet mogelijk dat de natuurkunde van een, twee, drie eeuwen later op andere grondslagen zal blijken te rusten? Indien voortgezet wetenschappelijk onderzoek, zoowel als nieuwe takken van wetenschap zich van oude vormen losmaken en nieuwe zoeken, ligt er dan in dien zich vervormenden grondslag van het weten een onveranderlijke kern, zoodat toch ergens het denken zijn laatste blijvende verankering vindt? En als dit juist mocht wezen, behooren dan die kenvormen, die Kant ontdekte, tot de invarianten der wisselende theoretische structuren of tot de principes van beperkte geldigheid?

Deze vragen zijn achteraf gemakkelijk te stellen: anderhalve eeuw ontwikkeling der wetenschappen scheidt ons van het verschijnen van Kant's : „Kritik der reinen Vernunft". Te beantwoorden zijn ze niet zoo gemakkelijk, althans niet in den algemeenen vorm, waarin zij hier zijn gesteld. Minder bezwaren levert dit op, als wij ons beperken tot het causaliteitsbeginsel en andere algemeenere of meer verbijzonderde kenvormen ter zijde laten.

De natuurkundige theorieën uit de negentiende eeuw zijn zonder uitzondering gefundeerd in het causaliteitsbeginsel, zooals Kant dat verstond, als hij verklaart, dat „die Ursache die Wirkung, ihr Dasein in der Zeit, nach einer allgemeinen Regel bestimmt." Kenmerkend voor het causaal-deterministische wereldbeeld, dat de physicus uit dien tijd als ideaal voor den geest stond, is de bekende uiting van Laplace in de inleiding tot zijn: „Théorie analytique des probabilités": „Une intelligence, qui pour un instant donné, connaîtrait toutes les forces, dont la nature est animée et la situation respective des êtres, qui la composent, si d'ailleurs elle était assez vaste pour soumettre ces données à l'analyse, embrasserait dans la même formule les mouvements des plus grands corps de l'univers et ceux du plus léger atome: rien ne serait incertain pour elle et l'avenir comme le passé serait présent à ses yeux". Als de toestand waarin het heelal zich op een gegeven oogenblik bevindt, geheel bekend is, en verder de wetten, die de veranderingen in dien toestand beheerschen ook, dan zou de ideale intelligentie van Laplace, die geacht wordt alle verdere mathematische moeilijkheden te kunnen overwinnen, in staat zijn om heel het toekom-

stig verloop der dingen te berekenen om alle aan den gegeven toestand voorafgaande te bepalen. Hierin ligt al een onuitgesproken veralgemeening, het causaliteitsbeginsel beheerscht niet alleen het gebeuren in de levenlooze natuur, maar het geheele natuurverloop. Zonder eenig voorbehoud wordt deze kenvorm der natuurkunde tot vorm van alle weten gemaakt. Deze veralgemeening komt dan in tweeërlei vorm tot uiting. In de eerste plaats nemen andere takken van wetenschap het causaliteitsbeginsel als grondslag, althans als methodisch richtsnoer over. En ten tweede vervult het in tal van negentiende-eeuwsche wijsgeerige stelsels een belangrijke plaats. Alleen het eerste is voor ons hier van belang. Alvorens echter het al of niet gerechtvaardigd zijn van deze veralgemeening te bespreken, is het noodzakelijk na te gaan, welke wijzigingen de nieuwere natuurkunde in de beteekenis van dit principe heeft gebracht.

Daartoe geven wij het een formuleering, die zoo nauw mogelijk aansluit bij het gebruik dat de physica ervan maakt: „Twee gelijke natuurkundige systemen, die op een zeker tijdstip in denzelfden toestand verkeeren (d.w.z. onder de werking derzelfde krachten en omstandigheden staan) komen na een zelfde tijdsverloop in denzelfden eindtoestand aan." Hierbij diene ter toelichting: begin en eindtoestand alsmede de het stelsel samenstellende objecten (lichamen, electrische ladingen, enz.) zijn gekarakteriseerd door gemeten grootheden (volume, temperatuur, lading, hoeveelheid warmte, enz., enz.). De objecten en de toestanden heeten gelijk als die grootheden gelijk zijn. Een (geïdealiseerd) voorbeeld.

Aan twee gelijke volumina van eenzelfde stof (dit „eenzelfde" weer in de boven toegelichte beteekenis te nemen, de een stof karakteriseerende grootheden: hun soortelijk gewicht, hun soortelijke warmte, enz. zijn gelijk) met dezelfde begintemperatuur wordt eenzelfde hoeveelheid warmte per seconde toegevoegd. Na een bepaald tijdsverloop verkeeren de lichamen in denzelfden toestand, d.w.z. ze hebben dezelfde (eind)temperatuur gekregen en hun (eind)volumina zijn eveneens gelijk. — Zoodra experimenteel een uitzondering op dezen regel wordt geconstateerd wordt deze door een nader onderzoek van de begintoestanden of door aanvullende hypothesen tot een schijnbare uitzondering gemaakt. Indien in ons voorbeeld de eindvolumina niet hetzelfde waren, zou men daar uit kunnen concludeeren dat beide lichamen niet op dezelfde wijze uitzetten bij gelijke temperatuursveranderingen, dat ze niet denzelfden uitzettingscoëfficient hadden. Derhalve óf een of andere in den begintoestand niet opge-

nomen invloed moet in beide gevallen verschillend zijn geweest. (Zoo is het een denkbare, schoon overigens willekeurig gekozen veronderstelling, dat een verschillende druk op beide lichamen uitgeoefend den uitzettingscoëfficient beïnvloedt, nieuwe experimenten zouden dit moeten uitmaken, de begintoestand zou dan niet voldoende nauwkeurig zijn aangegeven, zoolang daar de druk niet bij was inbegrepen) en we hadden dus niet met werkelijk denzelfden begintoestand te maken, óf beide lichamen waren niet van dezelfde stof vervaardigd, omdat door deze proef geconstateerd zou zijn, dat ze in een karakteristieke grootheid, n.l. de uitzettingscoëfficient, verschillen. Uit deze voorbeelden blijkt, dat een juist antwoord op de vraag wat nu eigenlijk gelijke begintoestanden zijn, wat wij onder lichamen van dezelfde stof hebben te verstaan de geldigheid van het causaliteits-beginsel veronderstelt.

Deze geldigheid wordt dus niet geverifieerd door proeven, als die wij zoo juist beschreven, daar bij een afwijkend resultaat eenvoudig geconstateerd wordt dat dus de begintoestanden of de objecten niet gelijk waren. En in dat „dus" ligt reeds de geldigheid van het causaliteitsbeginsel. In zooverre is het betoog der Kantianen, dat wij hier met een aprioristischen kenvorm te doen hebben, onaantastbaar.

Echter de experimenteele physica kent ook uitzonderingen van een ietwat andere geaardheid: Reeds in de eerste helft der 19[de] eeuw merkte de Engelsche plantkundige Brown op, dat uiterst kleine stofdeeltjes, slechts onder een sterk vergrootenden microscoop zichtbaar, die zweven in een vloeistofmassa, volkomen onregelmatige bewegingen uitvoeren. Hoe kleiner de deeltjes zijn, des te sterker en te grilliger worden die bewegingen. Deeltjes grooter dan 0.004 m.m. doorsnee vertoonen dergelijke bewegingen niet meer. Denkt men zich nu een deeltje op een bepaald tijdstip op een bepaalde plaats in de vloeistof en neemt men de plaats, waar het zich b.v. 1 seconde later bevindt waar. Herhaalt men dit experiment, dan merkt men op dat de eindtoestanden (de plaats waar de deeltjes zich na 1 sec. bevinden) verschillen, ondanks volkomen overeenkomst in den begintoestand (plaats van uitgang). Verder zoekt men te vergeefs naar experimenteel controleerbare bij-omstandigheden, die van deze verschillen rekenschap kunnen geven. Wel echter valt nog iets te merken wat voor de verklaring dezer verschijnselen van het hoogste belang is. Indien men n.l. het bovenbeschreven experiment een zeer groot aantal malen herhaalt, dan merkt men een zekere regelmaat op: bepaalde eind-

toestanden komen zeer vaak voor, andere minder vaak, weer andere bijna in het geheel niet. Laat men het aantal proeven toenemen, dan blijft het percentage eindtoestanden van elke soort nagenoeg gelijk. De verdeeling der aantallen eindtoestanden over de (blijkens den uitslag der proeven) bestaande mogelijkheden is ten naaste bij constant. Deze bepaalde verdeeling is een vast kenmerk van dit experiment.

Iets dergelijks komt vaker voor. Een eenvoudig voorbeeld hiervan moge een aanwijzing geven in welke richting een inzicht in zulke verschijnselen kan worden verkregen.

Men gooit een zeer groot aantal malen achtereen met twee dobbelsteenen en teekent elken keer aan of beide steenen hetzelfde dan wel een verschillend aantal oogen te zien geven. Al spoedig merkt men, dat er niet de geringste regelmaat bestaat in de wijze, waarop deze twee gevallen elkaar afwisselen, wel blijkt het laatste veel vaker voor te komen dan het eerste. Wil men dat „veel vaker" nader preciseeren, dan kan men het aantal gevallen van de eerste soort en dat van de tweede soort tellen.

Naarmate het totaal aantal worpen toeneemt, bevindt men dan, dat het aantal gevallen van de eerste soort (procentisch) steeds minder gaat verschillen van 1/6 van het totaal aantal. Hoe is dit te verklaren ?

Men somt daartoe alle gelijkwaardige ([8]) mogelijkheden op : met twee dobbelsteenen kan men gooien 1,1 1,2 1,3 1,4 1,5 1,6
2,1 2,2 2,3 2,4 2,5 2,6 enz.

en men constateert gemakkelijk dat slechts in 6 van de 36 mogelijkheden het eerste geval: beide steenen vertoonen een gelijk aantal oogen, zich voor doet. Indien nu de beide dobbelsteenen volkomen regelmatig zijn en er voor elke worp goed geschud en geworpen wordt, heeft men voldoende reden om te verwachten, dat op den duur een dezer 36 mogelijkheden niet noemenswaard vaker voorkomt dan de andere, vandaar de boven geconstateerde regelmaat in de verdeeling der uitslagen.

Vraagstukken van dezen aard worden, zooals dat in dit voorbeeld in heel ruwe trekken is geschetst, behandeld met een onderdeel der wiskunde, dat den naam kansrekening draagt. Dit hulpmiddel is steeds bruikbaar als het gaat om de verdeeling van de uitslagen van een lange reeks „dezelfde" proeven of voorvallen. Dit „dezelfde" moet nu echter in een geheel andere beteekenis worden genomen als bij ons eerste voorbeeld

8) Hierin ligt nog een moeilijkheid, waaraan wij nu stilzwijgend voorbijgaan.

over de toepassing van het causaliteitsbeginsel. Bij de dobbelsteenen wordt ongetwijfeld iedere keer anders geschud en anders geworpen, „hetzelfde" slaat hier alleen op het gebruik van dezelfde dobbelsteenen en het voldoende lang schudden en goed werpen. Slechts zeer enkele omstandigheden blijken essentieel te zijn voor de beoordeeling of twee worpen als dezelfde kunnen worden beschouwd: zelfs het gebruik van dezelfde dobbelsteenen zou niet noodig zijn indien wij beschikten over een maatstaf om te beoordeelen of een tweede paar even regelmatig was als het eerste. Om alle verwarring uit te sluiten zullen wij in het vervolg niet spreken van een reeks dezelfde voorvallen, maar van een reeks gelijksoortige voorvallen.

Ten einde nu na te gaan in hoeverre het dobbelspel een verklaringsschema voor de bewegingen van in een vloeistofmassa bewegende deeltjes kan opleveren, dienen wij ons eerst af te vragen, hoe het mogelijk is dit op het causaliteitsbeginsel een uitzondering makende verschijnsel tot een schijnbare uitzondering te maken. De eenige mogelijkheid is een differentiatie in de begintoestanden. Zal het causaliteitsbeginsel onbeperkt gelden, dan kunnen de begintoestanden niet dezelfde zijn. Echter experimenteel bepaalbare grootheden, die ons in staat stellen de gelijke begintoestanden van elkaar te onderscheiden zijn er niet. Derhalve blijft er niets anders over dan door aanvullende veronderstellingen aan datgene wat waarneembaar is (de plaats, eventueel met bewegingsrichting, van het deeltje) en wat in alle gelijksoortige proeven gelijk is iets toe te voegen wat in al die voorvallen ongelijk is. De redding brengende onderstelling is de moleculair-hypothese : de vloeistofmassa wordt gedacht als een verzameling, zich snel in alle mogelijke richtingen en met verschillende snelheden bewegende deeltjes: de moleculen.

Andere materie-deeltjes, in dit milieu gebracht, kunnen nu, als ze niet te groot zijn, door botsing met die moleculen een zichtbare beweging krijgen (als ze niet te groot zijn : een locomotief wordt niet in beweging gebracht door er een knikker tegen aan te gooien, een speelgoedlocomotiefje wel). De beweging der in een vloeistof zwevende deeltjes is dan, om zoo te zeggen, een verlengstuk van de moleculaire beweging. De begintoestanden van telkens ter zelfder plaatse in de vloeistof aanwezige deeltjes zijn derhalve te onderscheiden door de diverse bewegingstoestanden, waarin de naburige vloeistofmoleculen op dat tijdstip verkeeren, ze zijn niet langer gelijke begintoestanden, er zijn dus ook geen gelijke

eindtoestanden meer te verwachten. De uitzondering op het causaliteitsbeginsel is verdwenen. Er is nu verder de mogelijkheid geopend om de regelmaat in de verdeeling van de eindtoestanden te verklaren volgens het kansrekenkundig schema van het dobbelspel. In bijzonderheden kan dit hier niet worden uiteengezet, met enkele, de groote lijnen der verklaring aangevende opmerkingen moet worden volstaan. Men denkt zich de moleculaire bewegingen — hier zijn wij bezig met de nadere preciseering der moleculaire hypothese — beheerscht door zekere bewegingswetten, hun onderlinge botsingen en de botsingen met den wand van het vat waarin zich de vloeistof bevindt evenzeer. Onder deze wetten, als essentieele voorwaarden, staan alle mogelijke moleculaire bewegingstoestanden. Ze stellen ons in staat om een verdeeling van de mogelijke bewegingsrichtingen en om een verdeeling der mogelijke snelheden te bepalen, op overeenkomstige ofschoon niet steeds zoo eenvoudige wijze, als bij het dobbelspel een verdeeling der mogelijke worpen. Door een dergelijke statistische beschouwingswijze op ons voorbeeld van in de vloeistof zwevende deeltjes toe te passen, kan zulk een proevenreeks niet als verzameling van dezelfde proeven worden beschouwd (immers de begintoestanden zijn, krachtens onze aanvullende veronderstellingen niet langer gelijk) maar nog wel als gelijksoortige en wordt het mogelijk de verdeeling der eindtoestanden uit de moleculaire bewegingswetten af te leiden. Deze verdeeling klopt nu met de proefondervindelijk waargenomene, hetgeen een bevestiging van de moleculair-hypothese is.

Het feit, dat nu, gelijk hierboven reeds opgemerkt is, de uitzondering op het causaliteitsbeginsel verdwenen is, mag ons niet over het hoofd doen zien, dat de wijze, waarop dit geschiedt op het eerste gezicht niet zonder bedenken lijkt. Immers niet een diepergaand experimenteel onderzoek doet ons onderscheid maken tusschen quasi gelijke begintoestanden, maar zekere onderstellingen, welke betrekking hebben op voorvallen, die niet rechtstreeks geverifieerd konden worden. Echter de moleculaire-hypothese is langs velerlei weg bevestigd geworden en ten slotte heeft een verfijnde experimenteer-kunst ons in staat gesteld die moleculaire bewegingen van meer nabij gade te slaan, zoodat ieder bezwaar tegen deze wijze van handhaven van het causaliteits-beginsel wijken moet.

De uitkomsten der nieuwere experimenteele physica en de in verband daarmede ontwikkelde natuurkundige theorieën hebben nu echter, voor

zoover het de micro-physica betreft : de physica van moleculen, atomen en electronen, een geheel andere situatie geschapen. Er blijkt daar een moeilijkheid te schuilen in het bepalen van een begintoestand. Zij b.v. gevraagd den begintoestand te bepalen van een zich bewegend materie-deeltje, dan dient dus op een gegeven tijdstip bepaald te worden 1. de plaats waar het zich bevindt ; 2. de snelheid waarmede het zich voortbeweegt (grootte en richting). Moeten nu met zekere instrumenten plaats en snelheid werkelijk worden bepaald, dan zal men daarvoor geen nauwkeurige maar slechts benaderde waarden kunnen vinden. Zoo zal, indien voor de snelheid opgegeven wordt 6.273 c.M. per seconde, daarbij opgegeven moeten worden de maximale grootte van mogelijke waarnemingsfouten : de gemeten snelheid bedraagt 6.273 ongeveer 0.002 c.M. per seconde d.w.z. is grooter dan 6.271 c.M. per seconde en kleiner dan 6.275 c.M. per seconde. Dank zij de niet te vermijden waarnemingsfouten (voortspruitende uit kleine onjuistheden in het gebruikte instrument en mogelijke kleine fouten bij het aflezen) is dus de begintoestand nooit volkomen bepaald.

Bovendien is er nog een andersoortige onzekerheid. Het meetinstrument verstoort den toestand van het te meten stelsel. Wanneer de temperatuur van een hoeveelheid vloeistof moet worden bepaald, brengen wij er een thermometer in en die aflezende, doen wij alsof de thermometer de temperatuur van de vloeistof heeft aangenomen.

In werkelijkheid ondergaat echter de thermometer niet eenzijdig den invloed van b.v. de warmere vloeistof. Deze ondergaat ook den invloed van den thermometer .en wordt daardoor iets kouder. De temperatuur, die de thermometer aanwijst, is niet exact gelijk aan die van de vloeistof voor de meting. Soms kan door een correctie een dergelijke onnauwkeurigheid gedeeltelijk te niet gedaan worden. In elk geval bestaat de mogelijkheid al dergelijke kleine onjuistheden door technisch betere experimenteer-methode en instrumenten kleiner te maken. In de oudere natuurkunde ging men stilzwijgend uit van de onderstelling dat aan dit kleiner maken van den storenden invloed geen principieele grenzen waren opgelegd. Dit rechtvaardigde de idealiseering van alle niet-scherp bepaalde metingsuitkomsten tot exacte. Nu echter de experimenteele physica, dank zij haar moderne verfijning, doorgedrongen is in de wereld der atomen en moleculen, ja, in het inwendige van moleculen en atomen, is de toestand veranderd. Metingen aan microcosmische deeltje als atomen en electronen moeten met hulpmiddelen van dezelfde soort d. w. z. met (andere) electronen,

met lichtquanten enz. worden ondernomen. Hier is aan de verfijning van het meetinstrument een natuurlijke grens gesteld. De storing, die het inbrengen van het meetwerktuig in het te meten stelsel brengt is relatief groot en is zooals de huidige natuurkunde leert, onberekenbaar, d.w.z. wij kennen het storingsproces niet voldoende om uit de uitkomst van de meting door middel van een corrigeerende berekening, de waarde der te meten grootheid in het nog niet door het inbrengen van meetwerktuigen verstoorde stelsel terug te vinden.

Hierdoor krijgt het onbepaald zijn van den begintoestand een heel andere beteekenis. De nieuwe quantum-mechanica, — theorie van de atoomphysica — houdt hiermede ten volle rekening en verheft de onmogelijkheid van een exact bepaalden begintoestand b.v. plaats en snelheid van een bewegend electron tot een principieele. Als aan het bepalen van zulk een begintoestand een onzekerheid kleeft, die principieel onvermijdbaar is, dan beteekent dit dat bij ononderscheidbare begintoestanden verschillende eindtoestanden mogelijk zijn. Zoo worden dus de lotgevallen van een bewegend electron niet beheerscht door de causaliteitswet. Eigenlijk ook die van den afgeschoten geweerkogel niet, maar de minimum onbepaaldheid hangt samen met de massa van het deeltje en is bij groote massa's als die van den kogel (groot vergeleken bij die uit den microcosmos, de wereld van electron en proton) zoo gering, dat ze practisch niet in aanmerking komt.

Men zou nu kunnen verwachten, dat ook hier, door aanvullende onderstellingen het causaliteitsbeginsel in eere kon worden hersteld, en wie aan die verwachting wil vasthouden om de aprioriteit van dit principe te redden, men kan hem die hoop niet ontnemen. Welk principieel nieuw feitenmateriaal in de toekomst aan het reeds bekende zal worden toegevoegd, welke nieuwe theoriën dientengevolge zullen worden ontworpen, niemand weet het.

Maar o. i. is de beteekenis van het causaliteitsbeginsel van dergelijke speculaties niet afhankelijk (9). De kracht van het Kantiaansche betoog was juist, dat men door een analyse van het wetenschappelijk denken kon aantoonen, dat iedere theoretische beschouwing het causaliteitsprincipe veronderstelde. Nu is er echter een natuurkundige theorie, de quantum-mechanica, welke meer met de experimenteele gegevens in overeenstemming is dan de

9) Men zou ook aan de aprioriteit van teleologische begripsvorming in de physica kunnen vasthouden, hopende, dat nog eens blijken zal, dat de opvattingen van Aristoteles dienaangaande nog zoo gek niet waren ; intusschen kan de natuurkunde het sinds Galileï zonder die stellen.

daaraan voorafgegane, die niet het causaliteitsbeginsel tot onmisbaren grond slag heeft, en zijn volstrekte geldigheid beperkt tot een betrekkelijke. — Dit (logische) feit redeneert men niet weg door de overweging, dat het in de toekomst nog wel weer anders zou kunnen worden. Integendeel, dat argument keert zich tegen dengene, die het gebruikt, want dat zou dan weleens kunnen gebeuren met alle mogelijke categoriën, die op het oogenblik nog onbetwijfelbaar grondslag van alle wetenschappelijk denken blijken te zijn. Niet met de wetenschap, zooals ze nog wel eens zou kunnen worden, hebben wij te maken ; de wetenschap zooals ze daadwerkelijk is (eventueel geweest is) is het eenige materiaal welks logische ontleding tot de ontdekking van kenvormen van volstrekte of betrekkelijke geldigheid kan voeren.

Zoo is dan het causaliteitsbeginsel onttroond door dezelfde wetenschap op welker gezag het apriori aanvaard is door de beoefenaren van tal van andere wetenschappen.

II.

Reeds lang voor dat dit resultaat werd bereikt is van philosophische zijde de vraag naar de waarlijk-algemeene geldigheid van het causaliteitsprincipe herhaaldelijk opgeworpen en besproken.

Geen wonder, het vraagstuk van den vrijen wil „das grosse Grübelproblem der Menschheit" (Windelband) hangt er nauw mee samen, en ieder die de vrijheid van willen niet kan opgeven en Kant's zeer quaestieuse oplossing van dit probleem niet kan aanvaarden, ziet zich genoodzaakt zijn houding te bepalen ten opzichte van het determinisme, dat het negentiende eeuwsche denken meende te mogen uitbreiden op al het uiterlijk en innerlijk (psychisch) gebeuren. Dit hebben vele philosophen gedaan, een er van, kenmerkend voor de reeds tegen het einde der vorige eeuw sterker wordende houding van afweer tegen dit imperialisme van de natuurwetenschappelijke, beter de natuurkundige denkmethoden, is Bergson, wiens standpunt hier onder nog in het kort uiteengezet zal worden. Verder wordt de Kantiaansche logische analyse der wetenschap — het is voor wie Kant niet naar den letter maar naar den geest neemt zeer voor de hand liggend — toegepast op andere wetenschappen dan de natuurkunde. En ook hier komen, zij het dan ook als bijproduct, belangrijke bijdragen tot de oplossing van de vraag naar het geldigheidsgebied

van het causaliteitsbeginsel te voorschijn. We denken hierbij in de eerste plaats aan Rickert's : „Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung", „Eine Logische Einleitung in die historischen Wissenschaften" zooals de ondertitel zegt. Merkwaardig is de overeenstemming tusschen den Franschen en den Duitschen wijsgeer, waar zij toch geheel onafhankelijk ([10]) van elkaar, gewerkt hebben, en waar de richting en het doel van hun onderzoek zoo zeer verschilden.

Beginnen wij met Bergson. Zijn uitgangspunt is de twijfel aan de mogelijkheid om qualitatieve verschillen in onze gewaarwordingen, steeds tot quantitatieve terug te brengen. Men weet dat dit het begin en het einde van de geheele natuurkunde is. Dat een lichaam warmer of kouder is dan een ander is een kennis, waarmede de physicus niets kan aanvangen, zoolang hij geen kans ziet dit verschil quantitatief te bepalen, vast te stellen hoeveel graden Celsius de temperatuur van het eene lichaam hooger of lager is dan die van het andere, dat van twee kaarsvlammen de een helderder lijkt dan de ander, zulk een ervaring moet eerst omgezet worden in een vergelijking, die steunt op het meten van de afstanden der kaarsen tot het oog, van de door beide lichtbronnen uitgezonden hoeveelheden energie, enz.

Reeds in zijn eerste — helaas minder bekende — werk „Essai sur les données immédiates de la conscience" betoogt Bergson op volkomen overtuigende wijze, dat het begrip intensiteit van een gewaarwording „consiste dans une certaine évaluation de la grandeur de la cause par une certaine qualité de l'effet."

B.v. een kaars wordt geplaatst op een zekeren afstand van een wit scherm en belicht dat. De waarnemer krijgt een lichtgewaarwording. Vier van die kaarsen op een twee maal zoo grooten afstand van het scherm veroorzaken een van de eerste niet te onderscheiden gewaarwording. Conclusie: een kaars op dubbelen afstand geeft een lichtindruk waarvan de intensiteit 1/4 is van die der eerste gewaarwording. Het is duidelijk dat hier geen rechtstreeksche vergelijking van intensiteiten van verschillende gewaarwordingen heeft plaats gehad maar dat „la qualité de l'effet" toegevoegd is aan, en dus quasi gemeten wordt door „la grandeur de la cause". Wanneer de toevoeging nu maar als zoodanig wordt herkend: er zijn dus gewaarwordingen, en er zijn objectieve oorzaken van die gewaarwor-

10) Zie hiervoor het voorbericht bij den tweeden druk van Rickert's zooeven genoemd boek.

dingen, quantitatieve betrekkingen tusschen die oorzaken worden op de overeenkomstige gewaarwordingen overgedragen, dan is er tegen deze wijze van doen geen bezwaar te maken. Men blijft zich dan bewust van den afstand tusschen de gewaarwordingen en de daaraan toegevoegde uiterlijke oorzaken, weet dat quantitatieve betrekkingen tusschen de eerste alleen overdrachtelijke beteekenis hebben.

Maar nu spreekt men ook van intensiteit van gevoelens en gedachten, van psychische toestanden, die niet meer ondubbelzinnig aan een uiterlijke oorzaak kunnen worden toegevoegd: Men is meer of minder boos, men constateert bij een van twee leerlingen een zwakkere, bij den anderen een sterkere aandachtsconcentratie, enz. Daar is een quantitatief bepalen van de intensiteit van zulk een psychischen toestand alleen mogelijk als men zich nog verder van het werkelijk doorleefde verwijdert om weer in de uiterlijke wereld maatstaven voor zulk een bepaling te zoeken.

Tot zoover is nu alleen maar een enkelvoudige psychische toestand beschouwd, maar ook het isoleeren van zulk een toestand sluit reeds in dat men de werkelijkheid geweld aan doet. Het psychische leven van den mensch, aldus Bergson, is één wordend geheel, dat vloeiend verandert, niet bij horten en stooten overgaand van een toestand in een duidelijk daarvan te onderscheiden anderen. Het wezenlijke in ons leven is durende wording en groei, dat wat Bergson „la durée réelle" en in eenigszins ander verband „l'évolution créatrice" noemt. „La durée réelle c'est l'étoffe même de la vie". Wil men dit werkelijk doorleefde „begrijpen" dan moet dit geheel van alzijdig samenhangende, met elkaar vervlochten (dat zijn eigenlijk allemaal nog beelden, ontleend aan de uiterlijke wereld, welke in beginsel onvergelijkbaar is met het werkelijk doorleefde) emoties en gewaarwordingen, handelingen en strevingen ontleed worden, verbrijzeld. De aldus ontstane deelen, waaruit het eigenlijke leven door dezen gewelddaad al is weggevloeid, worden op zich zelf beschouwd: één daad, één bepaald gevoelen alsof er in werkelijkheid iets zou bestaan, dat zoo geïsoleerd kon worden, alsof niet alles ondergedompeld was in die eene, niet in afzonderlijke vormen vast te houden stroomende werkelijkheid.

Maar er is meer, niet alleen dat wat nu doorleefd wordt, niet als mozaiekachtig, als bestaande uit zijn bestanddeelen kan worden beschouwd, ook dat „nu" is zelf niet los te maken van het verleden zonder het te verminken.

In mijn huidig gevoels- en gedachteleven, in mijn tegenwoordigen

arbeid, leeft nog al datgene waardoor ik zoover kwam. Het is niet zoo, dat een menschenleven verloopt van toestand a naar toestand b enz., zelfs niet als wij dat vergroofde levensbeeld verfijnen door een schier onmerkbaren overgang van den eenen toestand in den anderen aan te nemen. Het losmaken van zulk een toestand uit het geheel is ook daarom onjuist, wijl er een geheel eenige, individueele wording aan vast zit. Bergson zelf geeft een beeld, dat veel verduidelijkt. Een melodie is een opeenvolging van tonen, maar het is niet de enkele opeenvolging, die het tot melodie maakt, het is de niet objectief aanwijsbare samenhang, die dit doet: de rythmiek, het nu eens vloeiend, dan weer abrupt overgaan van den eenen toon in den andere, juist hier vloeiend en daar abrupt. Daardoor is zij een geheel, daaraan ontleent zij het eigene. Zoo beleven wij een melodie, elke nieuwe toon, elke wending er in brengt iets nieuws, waarin echter het vorige nog aanwezig is. Zonder dat vorige zou een enkele toon er uit heel iets anders zijn. De doorleefde melodie is een wordend, groeiend, naar voltooiing zoekend geheel. Zoo is ook ons leven. In elke stemming, in elke geesteswerkzaamheid van mij, leeft mijn eigen verleden, waaruit het opgroeide, en daardoor draagt het een eigen stempel, is het onvervangbaar eenig, alleen vergelijkbaar met anderer stemmingen en geesteswerkzaamheden (of met stemmingen en geesteswerkzaamheden van mijzelf op een ander tijdstip) als wij het geweldddadig losmaken uit het verband, waarin het werkelijk leeft, als we het eerst door een vervlakkende en vergrovende abstractie gelijk maken aan het eveneens vervlakte en vergroofde andere, waarmede wij het willen vergelijken.

Keeren wij terug tot het hierboven scherp geformuleerde causaliteitsbeginsel. Dit is van toepassing alleen op herhaalbare voorvallen. Causale verbanden onderstellen de herhaalbaarheid der verbonden voorvallen. Opdat het oordeel: een stelsel, dat in een begintoestand a verkeert, moet na t. seconden verkeeren in een eindtoestand b. zin heeft, moet een dergelijk stelsel een willekeurig groot aantal malen in toestand a gebracht kunnen worden, en het in den eindtoestand b. geraken getoetst kunnen worden. De werkelijke, of althans denkbare herhaalbaarheid is postulaat voor het toepassen van het causaliteitsbeginsel.

Maar de door ieder mensch doorleefde werkelijkheid herhaalt zich nooit en nergens. Want hoe zouden wij die gelijkheid kunnen constateeren: statisch door het door twee menschen doorleefde te vervangen door wat B. karakteristiek noemt „leur symbole intellectuel" door die begrij-

pende en ontledende beschrijving, die, zooals wij reeds zagen, zoo eindeloos ver van de werkelijkheid, die ze vertegenwoordigen moet, afstaat? Of dynamisch, dat is door ze zelf te doorleven? Maar de onderstelling, dat het opnieuw doorleven door A. van het leven van B. en daarna dat van C. tot de conclusie zou voeren dat B. en C.'s leven inderdaad gelijk waren houdt de noodige ongerijmdheden in b.v. A., die B.'s leven opnieuw doorleeft, leeft een ander leven, met een heel andere voorgeschiedenis, n.l. met zijn eigen voorgeschiedenis.

Deze dynamische toetsing is onmogelijk ([11]). Een vergelijkingsoordeel kan dus óf slecht (langs statischen weg) óf in het geheel niet gefundeerd worden (langs dynamischen weg). Waar dus het psychische leven niet staat onder het postulaat der onbeperkte herhaalbaarheid der gedeeltelijke voorvallen (ja, het begrip gedeeltelijk voorval zelf in tegenspraak is met den aard van deze ervaringen) ligt hier een terrein, waar het causaliteitsbeginsel, in den vorm waarin wij het uit de theoretische physica kennen niet geldt. Zeker, er is verband tusschen de opeenvolgende gebeurtenissen in het psychische leven, maar gelijk Bergson het uitdrukt, de naam causaliteit nog behoudende: „ le rapport de causalité interne est purement dynamique et n'a aucune analogie avec le rapport de deux phénomènes extérieurs qui se conditionnent. Car ceux ci étant susceptibles de se reproduire dans un espace homogène, entreront dans la composition d'une loi, au lieu que les faits psychiques profonds se présentent à la conscience une fois, et ne reparaîtront jamais plus."

Bergson heeft aldus de karakteristieke verschillen tusschen de materieele wereld — het terrein der natuurkunde — en de psychische wereld — dat der psychologie — scherp naar voren gebracht, en aldus het besef doen ontwaken dat het niet apriori zeker is dat de natuurwetenschappelijke methode zonder meer aanwendbaar is bij psychologisch onderzoek, dat de kenvormen van het natuurkundig denken niet zonder voorbehoud als kenvormen van het denken (zonder adjectief !) mogen worden beschouwd.

Geheel anders is de gedachtengang van Rickert. Hij zoekt, in aansluiting bij Windelband's Strassburger Rektoratsrede (1894) : „Geschichte und Naturwissenschaft", de kenvormen, waarin het natuurwetenschappelijk denken zich beweegt te onderscheiden van die der historische we-

11) Men vergelijke hier : „Essai sur les données immédiates de la conscience" (19 e. ed). pag. 141-147.

tenschappen. Wat Kant voor de natuurkunde van Newton deed, doet R. voor de geschiedschrijving, haar methoden doorloopend confronteerende met die der natuurwetenschap.

Rickert begint in zijn: „Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung" met de aandacht te vestigen op de onafzienbare verscheidenheid in de verschijnselwereld, waarvan geen er op gerichte wetenschap een afbeelding kan geven ([12]). Beperking is volstrekt noodzakelijk en beperking in meer dan één opzicht: niet alleen moet de tijdelijke ruimtelijke uitgebreidheid der wereld worden beperkt door slechts een deel der ruimte als terrein van onderzoek te kiezen en een bepaald begrensd tijdsverloop, maar zelfs bij beperking tot een enkel object blijft aan dit object een eindeloosheid van bijzondere hoedanigheden waar te nemen, welke een volkomen nauwkeurig afbeelden onmogelijk maken. Een stuk steen, een blad van een boom, zij laten geen beschrijving toe, die niets, wat waarneembaar is, achterwege laat. Een volledig kennen in de beteekenis van natuurgetrouw afbeelden is onbereikbaar. Men moet aldus het gebied van al wat in de waarneming ons rechtstreeks gegeven is beperken door het kunstmatig te vereenvoudigen, door aan de hand van een bij die vereenvoudiging leidend selectie principe, het voor wetenschappelijk onderzoek essentieele te scheiden van het toevallige. Dit proces van vereenvoudiging, dat elke wetenschap, bewust of onbewust, ten einde toe doorvoert (maar niet iedere wetenschap volgens hetzelfde selectie-principe), is dus gekenmerkt door een winst aan overzichtelijkheid en bepaaldheid ten koste van een verarming van den inhoud. Hoe komt nu de physicus tot het vereenvoudigd schema van voorvallen: de natuur, dat zijn object van onderzoek uitmaakt? Als hij voor een of ander experiment een stuk ijzer noodig heeft, dan interesseert hem daaraan hoogstens, datgene wat meetbaar is; de vorm, schoon meetbaar, b.v. zal hij gewoonlijk, als van geen belang buiten beschouwing laten. Alleen datgene aan dit speciale stuk ijzer, wat hij aan alle andere stukken onder gelijke omstandigheden terugvindt, is essentieel. Dit bepaalde stuk is voor hem een vertegenwoordiger van de algemeenheid ijzer, welke algemeenheid gekenmerkt is door zekere grootheden

---

12) Voor den natuurwetenschappelijk geörienteerden lezer zij hier verwezen naar de beschouwingen van den Engelschen mathematicus Whitehead in diens : „Principles of natural philosophy" en in „Concept of Nature", die ook vooropstellende „the inexhaustible character of appearance" stap voor stap nagaat op welke wijze de physica die onafzienbaarheid te boven komt. Men vergelijke mijn artikel : „De natuurfilosofische denkbeelden van A. N. Whitehead", Physica 7, 122.

(soortelijk gewicht, uitzettingscoëfficient, enz.). Alle kenmerken, waarin de mogelijke stukken verschillen: hun individueele eigenschappen zijn voor den physicus niet essentieel. Aldus abstraheert hij uit de eindeloos-veelvormige zinnenwereld een samenhang van algemeenheden, de bijzondere voorvallen en dingen, die hij in zijn experimenten bestudeert, zijn onbepaald herhaalbaar, eenvoudig omdat hij van het niet herhaalbare, het individueele afziet. Verder wijst R. erop, dat de aldus geconstitueerde grondbegrippen, in wezen zijn begrippen van relaties, niet van dingen. Of juister, dat de zich ontwikkelende natuurkunde steeds meer ding-begrippen omzet in relatie-begrippen. Bij een eerste analyse moge ijzer een stof zijn, die door bepaalde natuurconstanten en zekere vaste eigenschappen is gekarakteriseerd, de theoretische physica streeft er naar de grootte dier natuurconstanten en den aard dezer eigenschappen af te leiden uit de mogelijke betrekkingen tusschen de, het lichaam samenstellende ijzeratomen, eventueel de relaties tusschen de protonen en de electronen, die op hun beurt de bestanddeelen van het ijzeratoom zijn. Steeds kleiner wordt het aantal dingen (electronen, protonen, lichtquanten), steeds talrijker de mogelijke relaties, ja, men kan zich op goede gronden afvragen of het begrip electron, zooals het in de huidige physica wordt gebruikt, niet veel meer relatie-begrip dan ding-begrip is ([13]). „Begriffe von Dingen sind immer noch naturwissenschaftliche Probleme ; erst Relationsbegriffe bahnen die Lösung dieser Probleme an." ([14])

In deze kunstmatige vereenvoudiging van de werkelijkheid beweegt zich de physicus, hij ontdekt er zijn algemeen-geldige natuurwetten : betrekkingen tusschen mogelijke voorvallen en, zooals wij hierboven zagen, tot voor kort was het causaliteitsbeginsel een der onwrikbare grondslagen van zijn arbeid.

De historische wetenschappen doen ook een keus uit de haar geboden empirische stof, om daarna het gekozene theoretisch te verwerken. Haar principe van keuze is echter een geheel ander. Dat dit een ander moet zijn wordt ons onmiddellijk bewust, indien wij bedenken, dat de natuurwetenschappelijke selectie-methode volkomen onbruikbaar is, zoodra het onderzoek zich richt op het individueele, op het onvervangbaar-eenige (het „Einmalige"). En dit doet het geschiedkundig onderzoek. „Jeder

13) Voor dit onderscheid vergelijke men ook Cassirer's „Substanz und Funktionsbegriff". De ontwikkeling der nieuwere physica heeft wel Rickert en Cassirer in dit opzicht in het gelijk gesteld.

14) Rickert t. a. p. pag. 54.

Historiker stellt sein Objekt in seiner Einmaligkeit und Individualität dar. Das ist eine Tatsache, die man im Ernste nicht bezweiflen kann. Von dieser Tatsache haben wir aus zu gehen". ([15]) Net als Kant uitging van het (logische) feit der natuurwetenschappelijke ervaring. Inderdaad : de historicus, die zich met Napoleon, Goethe, Hugo de Groot of Willem den Zwijger bezighoudt, is het te doen om het eigene in die personen. Napoleon is hem niet enkel vertegenwoordiger van het begrip veldheer of het begrip veroveraar, zooals het ijzeren voorwerp van de algemeenheid ijzer. Napoleon is, voor zoover het zijn plaats in het geschiedkundig onderzoek aangaat, niet te vervangen door een willekeurig andere vertegenwoordiger van zijn soort, zooals het stuk ijzer wel vervangbaar is door ieder ander stuk, dat de voor het voorgenomen experiment essentieele kenmerken bezit. „Die empirische Wirklichkeit... wird Natur, wenn wir sie betrachten mit Rücksicht auf das Allgemeine, sie wird Geschichte, wenn wir sie betrachten mit Rücksicht auf das Besondere und Individuelle". ([16]) De tegenstelling welke Rickert hier ziet, moge niet de eenige zijn op methodologisch gebied (zooals hij wel schijnt te meenen) ze is desalniettemin een werkelijk aanwezige en geen kunstmatig geconstrueerde.

Niet iedere persoon is historische persoon, niet alles wat er in het verleden gebeurd is heeft historische beteekenis. Het is heel wel denkbaar, dat omtrent het leven en werken van een of ander mensch een overvloed van gegevens beschikbaar is, terwijl geen historicus bij de geschiedschrijving van de periode van het volk. waartoe die mensch behoort, daar iets bruikbaars in zou vinden. Ja, men kan nog duidelijker doen uitkomen, dat ook de historische wetenschappen niet de werkelijkheid afbeelden, alleen maar het eerst geselecteerde feitenmateriaal een overzichtelijken vorm geven. Iemand, die b.v. Thorbecke goed persoonlijk gekend heeft, weet zeker veel van hem, wat in een biografie niet op zijn plaats is. Ook waar het historische persoonlijkheden betreft, moet het materiaal geschift worden in essentieele en bijkomstige gegevens. Volgens welke maatstaf ? Het feitenmateriaal, dat de historicus verwerkt, heeft ondanks groote verscheidenheid, één ding gemeen : het bestaat uit gebeurtenissen en toestanden, waarin een of meer der groote cultureele- en levenswaarden hun (gedeeltelijke) verwerkelijking vinden : wat samenhangt met ontwikkeling van kunst, wetenschap, godsdienst, met de verwerkelijking der

15) T. a. p. pag. 169.
16) T. a. p. pag. 173.

sociale waarden in staatsvorm en economische structuur der maatschappij, in het recht, in de zeden en gewoonten, dat is het wat de stof der geschiedschrijving tot waarlijk historische stof maakt. Het is de denker en dichter Goethe, degeen die de geestesaristocratie in het toenmalige Duitsche volk zoo sterk beïnvloedde, die historische persoon is ; het is de staatsman en de jurist Hugo de Groot, die in de geschiedenis van het Holland der zeventiende eeuw zijn plaats moet hebben.

Na deze samenvatting van de uitkomsten van Rickert's onderzoek naar de historische begripsvorming zal het duidelijk zijn dat ook voor de geschiedkundige wetenschap het probleem van de geldigheid van het causaliteitsprincipe weer verrijzen moet. R. behandelt dit dan ook, zijn beschouwingen in dezen zijn echter weinig overtuigend, hij wil, naast de natuurwetenschappelijke causaliteit (die de herhaalbaarheid van het materiaal waarop ze wordt toegepast) vooronderstelt, een andere verbijzondering van het algemeenere causaliteitsprincipe, n.l. de historische causaliteit plaatsen. Hij slaagt er niet in dien algemeeneren causaliteitsvorm behoorlijk te definieeren : de vage aanduiding „die Voraussetzung dasz alles Geschehen seine Ursache hat" ([17]) kan moeilijk voor ondubbelzinnige bepaling doorgaan. Ook het begrip historische causaliteit blijft min of meer duister. Echter wat in den gedachtengang van ons overzicht het belangrijkste is : dat voor de in de mogelijke herhaalbaarheid der voorvallen gefundeerde causaliteitsvorm in de historische wetenschappen geen plaats is, dat kan moeilijk betwist worden, aangenomen dat Rickert's analyse der historische wetenschappen tot het wezen der zaak doordringt.

In de voorafgaande pagina's is aangetoond hoe de moderne physica op de vraag naar de geldigheid van het causaliteitsprincipe nieuw licht werpt en hoe op kentheoretisch terrein van meer dan één kant de volstrekte geldigheid is aangetast of zelfs bestreden. Ook een nauwkeurig onderzoek naar den logischen bouw van andere empirische wetenschappen dan de natuurkunde, met name naar dien van de biologie en psychologie, zou ongetwijfeld belangrijke gegevens voor de oplossing van dit vraagstuk verschaffen. Uitlatingen van neo-vitalisten als Driesch en von Uekxküll, ten aanzien van de biologie en van voorvechters eener „geisteswissenschaftliche" psychologie in tegenstelling tot, of althans naast de

17) T. a. p. pag. 284.

natuurwetenschappelijke, wijzen in die richting. Schrijver dezes acht zich echter niet bevoegd deze materie te behandelen en er conclusies uit te trekken, wellicht dat dit later nogeens van meer deskundige zijde in dit tijdschrift gedaan wordt.

(Slot volgt).

Commentaar op een geval van helderziendheid.

Op 15 November 1929 schreef de heer E. Berkelo te Groningen mij een brief waarin het navolgende voorkomt :

„Maandag 11 November 1929 vertelde mevr. Hes mij, dat zij telkens het visioen kreeg van een ziek meisje, van ongeveer tien jaar. Zij zag het liggen op een bed, op een kleine zaal van een ziekenhuis.

Den volgenden dag vulde zij dat in zooverre aan, dat het waarschijnlijk het R. K. ziekenhuis moest zijn, omdat zij de zusters zag met een een groote kap langs de ooren en langs het gezicht.

In den magnetischen slaap vertelde zij mij, dat zij niet wist wie het meisje was, maar dat het toch wel een bekend gezicht was. Verder zeide zij bij die gelegenheid, dat het kind hieraan zou sterven. Daar wij bij ondervinding weten, dat dergelijke pertinente beweringen van haar steeds blijken uit te komen, hielden wij (haar man, haar dochter en ik) het in gedachten.

Woensdagavond, weer in magnetischen slaap, zeide zij plotseling (ongevraagd) : „Nu zie ik dat meisje weer. Hè, wat een akelig gezicht is dat. Zij is nu stervende. Het kind heeft het onderste gedeelte van den neus vol zomersproeten." Ook vertelde zij nu weer, dat het geen familie was, maar dat zij het meisje toch moest kennen, daar het een bekend gezicht was.

Deze avond werden de mededeelingen gedaan in tegenwoordigheid van haar man, den heer en mevrouw Winter, mijn vrouw en mij. Als bijzonderheid vermeld ik, dat mevr. Hes vanaf ongeveer 5 u. n. m. erg koud was, en telkens zat te rillen.

Mevr. Winter, die ook mediamiek is, zeide om ongeveer half elf, dat ze het ineens erg koud kreeg, en op hetzelfde moment begon mevr. Hes te zeggen : „Nu zie ik dat meisje weer..."

Donderdag vernam ik nu, dat in het R. K. ziekenhuis alhier, des nachts om 4 u., een vroeger buurmeisje van de familie Hes is gestorven, dat, wat uiterlijk betreft, precies overeenstemt met de beschrijving, die mevr. Hes van haar visioen-beeld gaf."

Op 16 November vroeg ik den heer Berkelo — per brief — of hij er zeker van was dat mevr. Hes niet langs normalen weg te weten kon zijn gekomen, dat haar vroegere buurmeisje ernstig ziek was en in een ziekenhuis verpleegd werd.

De heer Berkelo antwoordde mij op 23 December 1929 :

„Zoover ik kon nagaan, heeft mevr. Hes niet op een normale wijze kennis ervan gekregen, dat haar vroeger buurmeisje ziek (d. w. z. bedlegerig) was, zeer zeker niet, dat het in de een of andere ziekeninrichting was opgenomen.

's Woensdags te voren, op een wandeling welke mevr. Hes in gezelschap van mijn vrouw deed, kwamen zij de vroegere buurvrouw van mevr. Hes tegen en vroeg mevr. Hes nog : „Hoe gaat het met je dochtertje?" (Ze wist n.l. dat het meisje een dikte achter het oor had.) Het antwoord luidde, dat het best ging ; de dokter had gezegd, dat ze moesten pappen.

's Vrijdags is het kind op raad van den dokter opgenomen. Dat moest, omdat hij het kind wilde observeeren. Hoe weinig verontrustend de toestand was blijkt wel hieruit, dat de ouders denzelfden avond naar de bioscoop gingen.

Voor zoover ik dit te weten kon komen, had het kind een verzwering in de keel. Of zij inderdaad op een kleine zaal heeft gelegen kon ik tot nu toe niet gewaar worden, daar ik het de ouders zelf niet kan vragen. (1) Bijgaand doe ik U een briefje van den heer Hes toekomen..."

Het schrijven van den heer Hes luidt als volgt :

„Uw brief aan den heer Berkelo van 16 Nov. l.l. gelezen, ik bevestig geheel wat hij U in zijn brief schreef. Zoowel de familie Winter als de familie Berkelo en wij beiden waren er bij tegenwoordig dat mijn vrouw vertelde: „nu is dat meisje stervende."

Het is een bekend meisje met zomersproeten op den neus. Den volgenden dag vertelde mijn dochter, dat het dochtertje van v. Hebel in het

---

1) Op 17 Febr. 1930 schreef de heer Berkelo mij :

„...Eenige dagen geleden was mevr. v. Hebel bij de familie Hes op bezoek. Mevr. Hes vroeg zoo, onder het gesprek : „Je dochtertje is zeker op de gewone zaal verpleegd ?"

Het antwoord luidde : „Neen, je kunt eigenlijk niet eens van een zaal spreken. 't Was meer een kamer. Er stonden maar drie ledikanten."

Ook dit gedeelte van de waarneming van mevr. Hes was dus juist..."

R. K. ziekenhuis was overleden. Mijn vrouw zeide toen dadelijk: „Dat is het meisje dat ik gezien heb", en inderdaad klopte de beschrijving die zij daarvan gaf, geheel."

(w. g.) G. Hes
E. Hes-Bollegraaf.

Naar alle waarschijnlijkheid hebben wij hier te doen met een geval van helderziendheid. Als zoodanig is het — in zijn geheel genomen — er één uit honderden analoga. Nochtans bevat het een bij-verschijnsel, waarop ik hier even de aandacht meen te moeten vestigen. In dit bij-verschijnsel is wel de voornaamste reden gelegen waarom ik gemeend heb dit geval in dit Tijdschrift te moeten vermelden.

Mevr. Hes bleek niet in staat te zijn haar visioen-beeld volkomen te herkennen. Het kwam haar slechts bekend voor.

Ik heb bij herhaling opgemerkt dat bij de kryptaesthesie veelvuldig het geheel niet gevat wordt doch dat men bij de opsomming van een aantal elementen blijft staan. Waarschijnlijk houdt dit hier verband mede.

Ook andere onderzoekers merkten dit verschijnsel op.

Enkele voorbeelden ter illustratie:

In zijn interessant geschrift: „Experimente mit Raphael Schermann" (Urban & Schwarzenberg, Berlin 1924) heeft de Praagsche hoogleeraar in de neurologie en psychiatrie Oskar Fischer de resultaten van zijn onderzoekingen met den vermaarden psychometrist Raphael Schermann neergelegd.

Op pag. 93 (proef 137) lezen wij :

„Ik wilde thans Schermann voor een zeer moeilijke opgave plaatsen en verlangde van hem dat hij mij de persoon zou karakteriseeren welke ik mij op dat oogenblik optisch voorstelde. Ik stelde mij... Schermann zelf voor ! Ik deed het natuurlijk zoo, dat Schermann er geen idee van kon hebben, dat hij nu zelf het object mijner voorstellingen was. Na korten tijd, niet later dan anders, begon Schermann langzaam een man te beschrijven. Alles wat hij zeide, paste volkomen op Schermann en wel in die mate, dat de aanwezigen aan het einde der schildering begrepen, wien ik mij voorgesteld had. Om begrijpelijke redenen geef ik hier de karakteriseering niet weer. Slechts één merkwaardige uitlating van Schermann wil ik hier vermelden : „....Hij (de persoon die gij U voorgesteld hebt) is zeer moeilijk te begrijpen en evenzoo moeilijk te vatten. Hij komt den

menschen als een unicum voor. Maar in zijn kleeding is hij in het geheel niet uitzonderlijk!"

Zeer merkwaardig is het feit dat Schermann niet wist, wien hij geschilderd had. Eerst toen een van de aanwezigen lachend vroeg, of hij dan werkelijk niet wist wien hij beschreven had, kwam Schermann na een kort nadenken tot het inzicht, dat hij zichzelf beschreven had. ([2])

In het: „Zeitschrift für Parapsychologie" van December 1926 verhaalt Karl Krall van zijn en anderer onderzoekingen met den telepaath Ninoff. ([3])

Op. pag. 711 en 712 maakt Krall melding van een eigenaardige proefneming, welke Ninoff bij nagenoeg al zijn openbare voorstellingen ten beste gaf. „De proefneming herinnerde in zekeren zin aan Cumberland en toch bestond er een groot verschil tusschen beide personen. Cumberland greep de persoon, met welke hij tijdens de proefneming in duurzaam contact bleef, bij den pols, om zich door de kleine, ideomotorische spiertrekkingen naar de bepaalde plaats of de gewenschte persoon te laten leiden. Ninoff greep weliswaar ook voor een oogenblik de betreffende persoon aan, doch trok haar daarna met zoo'n stormachtig geweld met zich mede, dat men daarbij onmogelijk aan een „leiden" kon denken. Ook verklaarde hij zelf de proefneming anders. Van twaalf tot zestien personen moesten in een stoelenrij op het tooneel plaats nemen. Hij bekeek hen ongeveer twee seconden lang en liet zich daarna stijf blinddoeken. Daarna moesten zij willekeurig met elkaar van plaats verwisselen. De telepaath greep nu een dezer personen bij de mouw of bij het jaspand en duwde dezen met aapachtige vlugheid op zijn oorspronkelijke plaats terug. Dan greep hij dengene, die op deze plaats was gaan zitten, en deed met hem hetzelfde, en zoo voort, tot eindelijk allen weer op hun oorspronkelijke plaats zaten. Deze proef, die mij reeds bij de openbare voorstellingen als merkwaardig opgevallen was, maakte — door de groote vlugheid — een verbluffenden indruk. Ik was nieuwsgierig wat Ninoff, wiens uitspraken ik als betrouwbaar had leeren kennen, mij tot verklaring zou mededeelen.

„Bij dit experiment", zoo zeide hij mij, „over changer de places, moeten de menschen aan hun plaats denken. Dan is de proef gemakkelijk, an-

---

2) Lotte Plaat deelde mij in 1929 mede, dat een der Duitsche onderzoekers een soortgelijk experiment met haar nam. Bij die gelegenheid zou zij eveneens zichzelf beschreven hebben, zonder zich daar nochtans bewust van te zijn.

3) Zie mijn verhandeling over dezen proefpersoon op pag. 281 e. v. van den eersten jaargang van dit tijdschrift.

ders niet. Maar de influence de tout le monde beïnvloedt mij, het geheele publiek moet onvrijwillig mijn medium zijn. Men heeft vaak getracht mij in de war te brengen door b.v. andere hoeden op te zetten en andere verwisselingen te doen plaatsvinden, doch dit is nochtans een van mijn meest eenvoudige experimenten..."

Om in het mechanisme der zaak wat dieper door te dringen, was ik bij deze proefneming niet op een der stoelen gaan zitten, doch ik had mij afzijdig opgesteld, zoodat er één plaats ledig bleef. Alle anderen waren op juiste wijze op hun oorspronkelijke plaatsen terug gevoerd. Slechts één persoon mankeerde, een heer, dien hij nu — met stormpassen heen en weer dwalend — vergeefs zocht. Deze heer was — ik. Bij dit onrustig heen en weer stappen beschreef hij de persoon van de vermiste als volgt : „Groote heer, zwarte gekleede jas, gouden lorgnet, weinig haar, grande moustache..." Voorts gaf hij nog een aantal bijzonderheden welke juist waren. Ik was verwonderd, dat hij mij, die hem intusschen toch zeer goed bekend was geworden, in den geest niet vermocht te „herkennen". In elk geval moge uit dit alles genoegzaam gebleken zijn dat de ideomotorische spiertrekkingen der geleiders hem hier niet hebben kunnen leiden.

Hij zeide mij later, dat hij mij niet herkend had en ook mijn naam niet geweten had..."

Krall vestigt er hier nog de aandacht op dat wij ons hier op de grens tusschen telepathische en helderziendheids-verschijnselen bevinden.

In het : „Zeitschrift für Parapsychologie" van April 1927 verhaalt R. Lambert over de proefnemingen van leden der Society for Psychical Research met het medium Leonard. Op pag. 195 lezen wij het navolgende :

„Haar contrôle-geest Feda, die meestal de boodschappen der geesten doorgeeft, is, volgens haar beweren, een overleden Hindoe-meisje ; Feda beweert gewoonlijk dat zij de woorden der geesten hoort. Hieruit dienen wel de klaarblijkelijke hoor-fouten verklaard te worden, welke in de mededeelingen van Feda bij herhaling worden opgemerkt; soms speurt Feda de gedachten van de geesten en het gebeurt ook wel, dat zij Feda beelden laten zien, welke zij dan den bezoekers schildert. Feda's zien der beelden schijnt van een bijzondere aard te zijn, want tijdens het plaatsvinden van deze gebeurtenis zijn de oogen van het medium steeds gesloten, zoodat het onzeker is, of het zich bij het geziene om beginnende materialisaties kan handelen, die voor de bezoekers nog onzichtbaar zijn. Wij hebben hier waarschijnlijk met hallucinatorische droombeelden te doen, welke Feda

echter vaak ziet zonder dat zij in staat is de juiste beteekenis dezer beelden te vatten. Zoo beschreef zij eens zeer goed een haar „getoond" portret, maar zonder te bemerken, dat zij hiermede de beeltenis der haar goed bekende Miss Radclyffe-Hall weergaf..."

Het feit, dat bij de paragnosie (met opzet bedien ik mij hier van dit neutrale begrip waaronder zoowel de telepathische verschijnselen vallen als die der supernormale waarneming) zeer veelvuldig het geheel niet gevat wordt, doch dat men bij de opsomming van een aantal elementen blijft staan, demonstreert zich mede op overtuigende wijze in de teekeningen, gemaakt door proefpersonen bij telepathische experimenten met het doel uit te beelden wat zij opvingen.

Hierover is zoo juist een geïllustreerde verhandeling verschenen van de hand van R. Warcollier in de: „Revue Métapsychique" (No. 5, 1931). Ook hij wijst er daarin op — aan de hand van talrijke interessante voorbeelden — „que la partie a été le plus souvent perçue avant le tout."

Deze verschijnselen trekken vooral daarom onze aandacht, omdat zij ons de vraag doen stellen of dan bij de paragnosie de theorie der Gestaltpsychologie — volgens welke wij eerst een geheel („Gestalt", structuur, vorm) waarnemen en pas daarna, met behulp van de aandacht, de afzonderlijke elementen in het geheel waarnemen — niet opgaat.

Het zal ongetwijfeld nuttig zijn dit verschijnsel nader te bestudeeren, opdat wij hierdoor geraken tot een verdieping van ons inzicht met betrekking tot de geaardheid van het kenvermogen, dat zich in de paragnostische verschijnselen openbaart. (4)

TENHAEFF.

---

4) Mogelijk houdt met dit „meer op de elementen dan op de ganschheid ingesteld zijn" het navolgende verband.

In de : „Revue Métapsychique", 1929, No. 2, maakt E. Osty melding van zijn proeven met Olga Kahl. Deze vrouw — waarover ik reeds berichtte op pag. 275 e. v. van den vorigen jaargang van dit tijdschrift — bleek in staat te zijn om figuren, woorden, enz., waaraan haar proefleiders dachten (en waarvan zij dus slechts op supernormale wijze kennis kon nemen) op haar armen en borst, in de huid, te doen verschijnen.

Osty merkte nu eenige malen op dat er een letter ontbrak in de dermografische reproductie. (B. v. Y lande in plaats van Yolande).

INGEZONDEN.

Geachte heer Tenhaeff:

Met belangstelling las ik uw jaarverslag (S. P. R.) in No. 5 van den derden jaargang. De correspondentie van Mr. C. P. van Rossem, die indertijd zooveel stof heeft opgejaagd, is dus niet zonder vrucht gebleven. Het is waar, af en toe nam hij geen blad voor zijn mond en men verweet hem, dat zijn terminologie niet altijd even hoffelijk was, hoewel ik in zijn plaats de dilettanten en fanatici onder de spiritisten zeker niet zachter had kunnen behandelen.

U weet mijn houding tegenover een dilettantisme op een gebied van onderzoek, waarop alleen bevoegde onderzoekers met wetenschappelijken zin kunnen opereeren.

Hoe op elk terrein van wetenschap gebeunhaasd wordt en hoe zelfs op het hooger gebied van religieus leven het vulgaire zijn invloed doet gelden, is bekend genoeg. In het algemeen behoort dat onderzoek in de handen van een bevoegde, al behoeft deze niet uitsluitend een wetenschappelijk man of geschoold geleerde te zijn.

Toch wil het mij toeschijnen, dat vele parapsychologen zich bij hun onderzoek moeilijk kunnen losmaken van een vooraf ingenomen standpunt. Ik geloof gaarne, dat velen dit niet opzettelijk doen, gebonden als zij zijn aan hun vroegere opvattingen en zienswijzen.

Zelfs in zeer grooten onder hen wordt de wetenschap, welke waarachtige visie en imaginatie niet kan ontberen, niet steeds gediend. Ik acht het van groote beteekenis, dat Prof. van Mourik Broekman in zijn artikel: „Het Zielsprobleem" (No 5, derde Jaargang) zulk een waarde hecht aan het intuitieve en instinktieve in onze zielsvermogens, en zonder twijfel kunnen wij, bij ons onderzoek zoo „exact" zijn, dat wij bij onze conclusies er „naast" liggen.

Ik schreef op bladz. 120 in: „Uit de Wereld der Onzienlijke dingen": „Volgens Prof. Driesch houden de beide hypothesen (de animistische en de spiritistische hypothese), door hun gemeenschappelijke aanrakingspunten op, elkaar uitsluitende verklaringen te zijn."

Dat, zooals Ir. Gouka in: „Het Toekomstig Leven" (1931, pag. 108) beweert, de animistische theorie leert, dat de ziel hoogstens een tijdelijk bestaan zou hebben — als een complex van herinneringen — is zeer zeker onjuist.

Al ben ik het niet altijd eens met Dr. Dietz' beschouwing over de z.g. spiritistische of geesten-hypothese, toch treft mij de beslistheid (waarvan hij getuigt in zijn correspondentie met den heer Sparenburg; tweede jaargang van dit tijdschrift, pag. 225 e.v.) van zijn getuigenis omtrent de geestelijke natuur van ons wezen en zijn toekomstig bestaan. En die zekerheid berust, volgens Dr. Dietz, op hechter gronden dan die, uit de z.g. communicaties verkregen.

Voor zoover ik mag oordeelen, moèt het parapsychologisch onderzoek tot deze zekerheid leiden en het is te betreuren, dat de beide groepen niet kunnen samenwerken, al volgen ze verschillende wegen.

De fanatici en de dilettanten onder de spiritisten, die door dik en dun de geesten-hypothese „handhaven" kunnen zeker niet onze vrienden zijn. Want zij leggen bij herhaling bij dit gewichtig onderzoek niet alleen groote moeilijkheden in den weg, maar beletten de samenwerking van diè groepen, welke door hun gemeenschappelijk doel bij dit onderzoek naast elkander behoorden te staan.

Maar laten wij den moed niet verliezen. En laten wij hopen, dat gezond verstand en wederzijdsche waardeering, en het niet door dik en dun vasthouden aan een zekere verklarings-hypothese de beide groepen van onderzoekers tot elkander mogen brengen.

De wetenschap heeft haar laatste woord nog niet gezegd. Zij zal het nimmer kunnen zeggen, evenmin als de wijsbegeerte of de theologie. Wij kunnen ons niet voorstellen, dat eens het laatste woord omtrent het „Probleem van het Leven" zou kunnen gezegd worden — hetzij aan deze of aan de andere zijde.

Het Universum houdt geen rekening met onze begrenzingen en uiteindelijke oordeelen of beslissingen.

Een finale hypothese moet altijd plaats maken voor een andere, die dan gezegd wordt nader bij „de waarheid" te komen. Het schijnt mij toe, vooral bij deze, nog jonge wetenschap, dat de uitzichten steeds veranderen en de vergezichten steeds wijder worden, omdat het geheele levensproces de lijn volgt van een gedurige, steeds voortgaande verruiming van inzicht en een onophoudelijke herziening der grenzen, die ons veld van onderzoek bepalen.

En als wij dit gedurig overdenken, valt het wederzijdsch samengaan en elkander verstaan gemakkelijker.

P. H. VAN DER VELDE.

Telepathie en Psychologie der Menigte door Dr. P. A. Dietz, Amsterdam, E. Wegelin, 1931.

Een zeer duidelijk, verhelderend en door de invoering van het sympsychium begrip baanbrekend geschriftje.

Onder „sympsychium" verstaat de schrijver de psychische eenheid van een collectiviteit; wat men ook zou kunnen noemen, m.i. in volkomen letterlijken zin en naar juistheid, de collectief-ziel.

De eenige aanmerking welke ik hierop heb, is dat de schrijver, hoewel hij zulks moet weten, verzuimd heeft te vermelden dat het woord „sympsychium", geheel in denzelfden zin, reeds was ingevoerd door Prof. Uhlenbeck (1).

Het sympsychium vertoont onveranderlijk twee psychische eigenschappen : overeenkomst in het gevoels- (soms ook gedachten-) leven harer leden, wat schrijver aanduidt als „synaesthesie", en een gezamenlijk willen of streven, „symboulie".

De meest elementaire collectiviteit is „de menigte". Andere, als „Volk" en „Staat" zijn veel minder elementair, en hooger georganiseerd.

Men kan de menigte noemen een „acute collectiviteit", die ontstaat uit de massa, welke nog geen collectiviteit is, maar alleen een verzameling individuen, en die dus nog geen sympsychium (d.i. nog geen ordenend vermogen) bezit.

Een zeer aardige vergelijking van den schrijver is deze, dat „de menigte" is als de neerslag uit een onderkoelde oplossing, wanneer wij er een kristalletje van de opgeloste stof in laten vallen. Dit moment van psychische binding verraadt zich door een nerveuze schok; het is het moment van het ontstaan (de geboorte) van een ziel (het sympsychium).

Dan wordt het karakter der menigte door bestudeering en vergelijking van historische gegevens aan een onderzoek onderworpen. Schrijver wijst er op, dat in de menigte de mensch weer tot kind kan worden; in de bekende misdadigheid, die zoo vaak bij diepere beroering het kenmerk der menigte wordt, hoewel ook verheven, speciaal ook godsdienstige gevoelens, tot uiting kunnen komen. In ieder geval is het sympsychium zeer emotioneel ; de menigte handelt niet redelijk.

Maar het zoo plotseling ontstane sympsychium heeft een kort leven. Zoodra de individueele psyche van de enkelingen haar rechten herneemt

1) Zie F. Ortt : „Het Probleem der Ziel", bladz. 27 en 28.

(m.a.w. de menschen tot nadenken komen) is het begin van den ondergang van het sympsychium aangebroken. Hoe zoo'n menigte haar destructie tegemoet gaat, leert een volgend hoofdstuk. Paniek, angst, is doodelijk voor haar, en te gevaarlijker, naarmate de organisatie, d.w.z. de innerlijke kracht van het sympsychium, zwakker is.

Eigenaardig is de verhouding van het geheel en de deelen, van het sympsychium met de psychen der enkelingen. Deze wordt in een volgend hoofdstuk geschilderd. Treffend is daarbij hoe de enkeling, onder den invloed der menigte, tot daden bewogen wordt, die hij zelf, buiten invloed van het sympsychium, sterk afkeurt.

De menigte luistert naar leiders, of volgt belhamels, wat niet hetzelfde is. De belhamel behoort tot de kudde, de leider staat er boven. De belhamel heeft geen eigen wil, maar is het werktuig van den wil van het sympsychium. Het zijn dan ook tegengestelde eigenschappen, die iemand voorbeschikken tot den rol van belhamel of van leider, zooals uit de historie (o.a. de moord op de De Witten) wordt aangehaald.

Vervolgens ontwikkelt schrijver eenige verklaringshypothesen van het eigenaardig gedrag der menigte, waarbij hij vooral de theorie van Freud naar voren brengt, doch besluit, dat deze, evenmin als de oudere theorieën, antwoord weet te geven op de vraag wat de eigenlijke oorzaak van de vorming van een sympsychium is.

De schrijver zoekt de verklaring in de telepathie, welk begrip hij uitbreidt van gedachten- tot gevoelsoverbrenging. Wat echter het wezen is van die z.g. telepatische overdracht, laat de schrijver in het midden. Het komt mij voor, dat dit vraagstuk daartoe van de energetische zijde moet worden beschouwd.

Op bladz. 59 regel 18 staat een zinstorende drukfout, n.l. „psychische" element in plaats van „physische".

Het wil mij voorkomen, dat er méér in het spel is dan het verschijnsel der telepathie, zooals dat proefondervindelijk, o.a. door Heymans, als gedachtenoverdracht is aangetoond. Ik acht daarom het gebruik van dit begrip als verklaringshypothese minder gelukkig.

Op bladz. 65 maakt schrijver front tegen hen die „den wil" als afzonderlijk element wenschen uit te schakelen — naar ik meen ten onrechte.

Het VIII[e] hoofdstuk beschouwt de menigte als „acute collectiviteit" (dus met een kort-levend sympsychium) in vergelijking met de langer levende sympsychia of „chronische collectiviteiten". Op de menigte volgt

de „vergadering". Een dictatoriaat is weer een veel stabieler vorm van sympsychium, hoewel wij hier komen in het begrip „Staat", welke wel het hoogst georganiseerde sympsychium is.

Een paar „aanhangsels" zijn gewijd aan „De volksbeweging in de vaderlandsche geschiedenis" en „Menigtevorming in het Dierenrijk". Vooral het laatste stelt ons voor nieuwe, verrassende, maar te moeilijker te beantwoorden problemen. Jammer is, dat schrijver in het eerstgenoemde aanhangsel de namen van enkele historische personen (Domela Nieuwenhuis en Dr. A. Kuyper) foutief spelt.

Maar de genoemde bezwaren zijn natuurlijk geheel ondergeschikt aan de verdiensten van deze verhelderende studie.

FELIX ORTT.

Studien over Volksgeloof door E. E. Gewin, Noordhoff, Groningen, 1930.

Reeds in 1922 wees ik er in mijn werkje over : „ Het Dierlijk Magnetisme" op, dat men in het volksgeloof bij herhaling den neerslag van massawaarnemingen aantreft en dat uit dien hoofde de studie der folklore, indachtig het woord van A. Binet 1) dat „de overeenstemming van bijzondere waarnemingen onder elkaar ons juist als het beste kenteeken der waarheid toeschijnt" door den parapsycholoog niet verzuimd mag worden.

Sindsdien ben ik nog meer van de groote waarde van de studie der folklore voor de parapsychologie overtuigd geraakt, daar ik inmiddels meer tot het inzicht ben gekomen, dat het mediumschap als een soort van atavisme dient te worden beschouwd, een opvatting, welke men mede aantreft bij o.m. Edgar Dacqué in b.v. zijn: „Natur und Seele. Ein Beitrag zur magischen Weltlehre" (R. Oldenbourg, München) en waartoe ook mijn mederedacteur overhelt, getuige zijn opstel over: „Het occultisme in de sprookjes". ([2])

Onder deze omstandigheden wint de studie der volkskunde voor den parapsycholoog aan belangrijkheid.

In een viertal hoofdstukken heeft de heer Gewin, lid der Ned. S. P. R. een reeks gegevens bijeengebracht met betrekking tot „teekenen", „overstuur"-makende krachten, „afkloppen" en de hand.

Het eerste hoofdstuk gaat over het z.g. „bijgeloof".

---

(1) „Revue des Deux-Mondes", 15 Maart 1893, pag. 443.
(2) „Tijdschrift voor Parapsychologie", I, pag. 220.

„Ik poogde" — aldus de auteur in zijn voorwoord — „in het hier gebodene eerder nog multum dan multa te geven: ik wilde niet in een omvangrijk geschrift een eindelooze reeks folkloristische wetenswaardigheden samen brengen, maar ik probeerde vooral iets dieper in te leiden in de wereld van het zoogen. „volksgeloof." "

Schrijver's bekendheid met de parapsychologie heeft hem ongetwijfeld voor een belangrijk deel in staat gesteld dit voornemen te verwezenlijken. Veel volksgeloof, door den folklorist der vorige eeuw voor wangeloof versleten, blijkt, in het licht der parapsychologie bezien, nochtans op een rationeele basis te berusten.

Het behoort tot de verdiensten van den folklorist Gewin, dat hij hierop de aandacht heeft weten te vestigen en wij kunnen slechts hopen dat hij voortgaat bij zijn folkloristische studiën mede gebruik te maken van de uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek.

De parapsychologie behoort tot de voor den folklorist onontbeerlijke hulpwetenschappen.

TENHAEFF.

IS. TEIRLINCK : Flora Magica, De Sikkel, Antwerpen, 1930.

„Deze Flora Magica", aldus de schrijver in zijn voorwoord, „hangt innig samen met mijn vorig plantloristisch werk Flora diabolica, in 1924 (te Antwerpen bij „De Sikkel") verschenen. Tooveraars en Tooveressen en Waarzeggers behooren immers tot een zelfde domein en staan onder de heerschappij van den Duivel. Flora Magica vormt het vierde deel van mijn plantloristische studiën : het eerste deel is zooals men weet : De Plant — een levend, bezield, handelend Wezen; het tweede deel : Plantenkultus; het derde deel: Flora diabolica,.. Deze Flora magica vormt een afzonderlijk geheel evenals de drie vorige deelen."

Als plantloristisch (plantlore = folklore met betrekking tot de plantenwereld) werk lijkt mij dit boek geslaagd.

Voor den parapsycholoog heeft het beteekenis omdat het de betrekkingen nagaat tusschen onderscheidene planten eenerzijds, en heksen en toovenaars anderzijds in het volksgeloof.

Natuurlijk bevat dit volksgeloof veel wangeloof en voorstellingen, welke, om met Lévy Bruhl te spreken, voortvloeien uit de prae-logische mentaliteit onzer verre voorouders.

Wanneer wij b.v. op pag. 11 lezen dat in Tirol een verbreide sage is, die beweert dat de heksenribben van elzen- of hazelhout zijn, dan staan

wij hier voor een mededeeling, welke ons, als parapsychologen, onverschillig kan laten.

Anders staan wij echter tegenover hetgeen wij in dit boek lezen over planten, waarvan heksen en toovenaars zich bedienen bij het samenstellen van hun heksenzalven en heksendranken, omdat wij tot de erkenning zijn gekomen, dat in een deel der middeleeuwsche heksen en toovenaars supernormaal begaafde personen dient te worden gezien en daarbij weten, dat er bepaalde plantaardige stoffen zijn, waarvan het gebruik hypnotiseerend vermag te werken, ja zelfs uittredingsverschijnselen schijnt te kunnen bewerkstelligen.

In het: „Zeitschrift für Parapsychologie" van Januari 1928 publiceerde de bekende Duitsche psychiater Hans Prinzhorn een en ander met betrekking tot zijn ervaringen in de meskaline-roes.

In de: „Revue Métapsychique" van Jan. Febr. 1930 schreef de pharmacoloog Pascal over de haschisch (Indische hennep) als een „révélateur du subconscient."

Talrijk zijn de personen, die in de narcose uittredingsverschijnselen zeggen te hebben beleefd.

Een der eerste moderne parapsychologen die het probleem der heksenzalven (heksendranken) met behulp van op zich zelf genomen proeven trachtte op te lossen, was C. Kiesewetter. Zie deel II, pag. 175 van mijn: „Beknopte Handleiding der Psychical Research".

Op pag. 161 e.v. geeft de auteur een reeks van gegevens onder het hoofd: „Het schatgraven, het bronnen- en ertsenzoeken, en soortgelijke wonderwerken," waarvan een aantal ongetwijfeld dient te worden aangemerkt als bijdragen tot de kennis van het wichelroedevraagstuk.

Zoo kunnen wij niet anders dan in dit folkloristische geschrift een boek zien, waaraan de parapsycholoog zekerlijk niet voorbij mag gaan, doch dat bij herhaling door hem, vooral wanneer hij zich bezighoudt met de studie van de geschiedenis van het occultisme, met vrucht zal kunnen worden gebruikt.

TENHAEFF.

INHOUD.

Vijftig jaren Psychical Research

door H. N. de Fremery.

Den zesden Januari 1932 was het vijftig jaar geleden, dat W. F. Barrett, hoogleeraar in de natuurkunde bij het Koninklijk Genootschap voor Wetenschappen in Ierland, den grond legde tot de stichting van de Engelsche „Society for Psychical Research", welke zulk een voorname plaats is gaan innemen in de studie der Para-psychologie. Haar verslagen (Proceedings), jaar op jaar verschenen in de donkergroene linnen banden, met op den rug titel, nummer en jaargang in simpelen gouddruk, vullen een lange plank in mijn boekerij; stille getuigen van gestadigen en ingespannen arbeid op een gebied, waarvan de grenzen nog maar nauwelijks zijn verkend. Eerbied moet men hebben voor het groote geduld en de onverflauwde toewijding van de werkers, die in hun verslagen de uitkomsten van hun onderzoekingen hebben neergelegd. Dat de leden der „S.P.R." nog altijd niet tot eenstemmigheid zijn gekomen omtrent een verklaringshypothese der door hen vastgestelde parapsychologische feiten en verschijnselen, mag niet ontmoedigend genoemd worden. Eerder is dit een reden om het onderzoek met onverflauwden ijver voort te zetten: dàn alleen zal het eens mogelijk zijn, den „modus operandi" op dit gebied te leeren kennen.

De Society werd den 20en Februari 1882 definitief geconstitueerd; een Bestuur werd gekozen en een werkprogramma ontworpen, dat de volgende punten behelsde:

1. Een onderzoek naar den aard en de uitgebreidheid van eenigen invloed, die zou kunnen worden uitgeoefend door den eenen mensch op den anderen, afgescheiden van elke algemeen erkende wijze van waarneming.

2. De bestudeering van het hypnotisme en de vormen van de z.g. mesmerische trance, met haar beweerde ongevoeligheid voor pijn; helderziendheid en andere daarmede verwante verschijnselen.

3. Een kritische revisie van Reichenbach's onderzoekingen met zekere persoonlijkheden genaamd: „sensitieven" en een onderzoek of zulke persoonlijkheden eenig waarnemingsvermogen bezitten, buiten een sterk verhoogde gevoeligheid van de erkende zintuigelijke organen.

4. Een zorgvuldig onderzoek van verhalen, berustende op stevige getuigenissen, betreffende verschijningen op het tijdstip van het sterven

of anderszins, of aangaande rustverstoringen in huizen, die den naam hebben van spookhuizen te zijn.

5. Een onderzoek van verschillende physische verschijnselen gewoonlijk „spiritistische verschijnselen" genoemd, daarbij trachtende hun oorzaken en de hen beheerschende wetten te ontdekken.

6. Een verzameling en onderlinge vergelijking van bestaand materiaal, betrekking hebbende op de geschiedenis van vorengenoemde onderwerpen.

Uitdrukkelijk werd verklaard, dat het in de bedoeling lag, deze vraagstukken te bestudeeren zonder eenige vooropgestelde meening en er soortgelijke methoden van onderzoek op toe te passen, als op andere wetenschappelijke gebieden zoo doeltreffend waren gebleken. Ook werd de algemeene medewerking van het groote publiek ingeroepen: ieder geval, tot een der bovengenoemde categorieën behoorende, dat aangebracht werd, zou ernstig worden onderzocht, onverschillig of men al dan niet lid was van de Society. Voor elk van de aangegeven rubrieken werden commissies benoemd. Voorzitter werd Prof. Henry Sidgwick, Trinity College, Cambridge. Meerdere bekende geleerden uit die dagen namen zitting in het Bestuur, ook spiritisten van naam als het medium W. Stainton Moses en de redacteur van het tijdschrift „Light": E. Dawson Rogers.

Dat de S. P. R. zich wel bewust was van haar recht en reden van bestaan, kan blijken uit de openingsrede, welke haar voorzitter uitsprak op de eerste algemeene vergadering, den 17en Juli 1882 te Londen gehouden. Hij zeide o.a. in antwoord op een vraag, die hem bereikt had: wat men toch beoogde met het oprichten van een Vereeniging, die niet alleen de verschijnselen van gedachten-overdracht wilde bestudeeren, maar ook die van helderziendheid en mesmerisme en zelfs van het obscure spiritisme: — „dat allen het er wel over eens zouden zijn, dat de tegenwoordige staat van zaken een schandaal was voor de verlichte eeuw, waarin wij leven. Het is een schande dat de werkelijkheid van deze wonderbaarlijke verschijnselen — welker wetenschappelijke beteekenis men nauwelijks kan overschatten, ook al zou maar een tiende part waar zijn van wat beweerd wordt door alleszins geloofwaardige getuigen — nog steeds betwist wordt... Nu is het allereerste doel van ons genootschap, datgene wat wij allen wenschen te bevorderen, hetzij wij geloovigen danwel ongeloovigen zijn, een doorgezette en systematische poging te doen om dat schandaal op de een of andere wijze te doen ophouden..." (1)

1) Proceedings S. P. R. Vol. I, bladz. 8.

Nu was er wel reden voor Prof. Sidgwick om zoo heftig uit te varen tegen zijn wetenschappelijke collega's, want hoe hadden die zich b.v. gedragen tegenover de onderzoekingen van Prof. William Crookes, toen reeds tien jaar oud? Men had er hoegenaamd geen notitie van genomen, en als Crookes in 1898 zijn voorzitters-rede uitspreekt, dan constateert hij niet zonder bitterheid: „dat de door hem waargenomen verschijnselen nog altijd niet de belangstelling hebben van zijn wetenschappelijke broeders." ([2])

Toch mogen wij niet voorbijzien, dat die houding wel verklaarbaar is in een tijd, dat de exacte wetenschappen hun grootsten bloei gingen bereiken. Toen Crookes zijn ontdekking van het Thallium bekend maakte, is daarvan wel degelijk notitie genomen. Maar hier gold het een feit, van welks waarachtigheid elke geleerde, die over de noodige kennis en middelen beschikte, zich kon overtuigen. Deze ontdekking kan worden getoetst zoo vaak men wil: zij zal altijd bewaarheid worden. Hoe geheel anders is het gesteld met de telekinetische verschijnselen, waargenomen bij het medium D. D. Home ([3]) en met de materialisaties bij het medium Florence Cook. ([4]) Hier heeft de onderzoeker niet te werken met retorten en kookkolven, met gloeikroezen en distilleertoestellen, met meet-instrumenten van absolute betrouwbaarheid — maar met menschen van vleesch en bloed, die blijkens de bijzondere verschijnselen, welke zich bij hen voordoen, in zeer uitzonderlijke toestanden verkeeren en wier physische en psychische gesteldheid dus aan nog grootere wisselingen is onderworpen, dan bij den gewonen sterveling reeds het geval is.

Daarom zijn de parapsychische verschijnselen niet voor herhaling vatbaar. Geen twee malen achtereen verkeeren de proefpersonen in volkomen gelijke omstandigheden. Het herhalen van proeven en het controleeren van waarnemingen, door anderen gedaan, is uitgesloten. Hoogstens wordt een zekere graad van soortgelijkheid bereikt, dat is alles.

Geen wonder, dat een gebied als dit, waarop zoo weinig stellige zekerheid is te bereiken, den wetenschappelijk geschoolden geleerde niet aanlokt, en Prof. Sidgwick had dit wel mogen laten gelden als verzachtende omstandigheid bij het formuleeren van zijn fel oordeel over zijn collega's.

---

2) Proceedings S. P. R. Vol. XIV, bladz. 2.

3) Proceedings S. P. R. Vol. VI, bladz. 98 e. v.

4) Researches in the Phenomena of Spiritualism, Ed. J. Burns, London, 1874, bladz. 102 e. v.

Een ander kwaad is zich daarbij komen voegen. Toen deze verschijnselen voor het eerst de aandacht trokken, bleek al dadelijk, dat zij zich niet alleen onderscheidden door hun ongewonen aard — als het hooren van klopgeluiden zonder naspeurbare oorzaak of het zich bewegen van allerlei voorwerpen zonder eenige stoffelijke aanraking of geheime kunstmiddelen — maar ook doordat zij kennelijk stonden onder verstandelijke leiding. Al spoedig werd deze gezocht, hetzij bij den duivel in persoon, hetzij bij de geesten van overleden menschen. Maar deze theorie zette de deur open voor het aanvaarden van allerlei mogelijkheden — en booze menschen zijn niet in gebreke gebleven hiervan te profiteeren. Op allerlei wijzen is — en wordt! — bedrog gepleegd op dit gebied, door handige beoefenaren van het „léger-de-main", hetzij om er een goed gesmeerd en smakelijk belegd broodje mee te verdienen, hetzij om langs dezen weg toegang te verkrijgen tot kringen, die anders onherroepelijk voor hen gesloten zouden blijven, hetzij uit ijdelheid om te worden aangezien voor iemand met zeer bijzondere en geheimzinnige gaven. Herhaaldelijk is dan ook gebleken, hoe handig vaak „Wahrheit und Dichtung" hier dooreen geweven waren en het bedrog loopt helaas als een roode draad door de geschiedenis van het spiritisme. ([5]) En nu acht ik het alleszins begrijpelijk, dat een onderzoeker van naam zich niet gaarne zou blootstellen aan de mogelijkheid van de praestaties van een handigen goochelaar te aanvaarden als uitingen van de een of andere psychische kracht.

De onthouding van de geleerden ten opzichte van de parapsychische verschijnselen is dus wel verklaarbaar.

Toch is aan hun oordeel veel gelegen, want de universitaire studie waarborgt over het algemeen het gezag van het uitgesproken woord: dat van den gedoctoreerde weegt terecht heel wat zwaarder, dan dat van den analphabeet. Niettemin geldt op het gebied van de parapsychologie evengoed, wat geldt op elk ander gebied van wetenschap: het oordeel komt slechts toe aan wie het vak heeft bestudeerd.

Nu is het zeer zeker te danken aan het werk, dat de S. P. R. in die vijftig jaren heeft verricht, dat thans onder de gestudeerden heel wat meer tot oordeelen bevoegden te vinden zijn, dan toen de Society werd opgericht. Een respectabele hoeveelheid studie-materiaal is bijeengebracht, behoorlijk gerangschikt en geschift en grootendeels uitgegeven in haar „Pro-

---

5) Een mijner pijnlijkste ervaringen berichtte ik in jaargang 1910 van „Het Toekomstig Leven", bladz. 335.

ceedings", die voor het publiek verkrijgbaar gesteld zijn. De leden ontvangen bovendien het „Journal", dat, behalve vereenigingszaken, ook nog feitenmateriaal bevat, dat zwakker gefundeerd geacht is door den „Council" en daarom niet voor publicatie geschikt leek.

Het werk van de Society is van den aanvang af opbouwend en kritisch geweest. Zij is begonnen met het bestudeeren van de gedachten-overdracht en in Vol. I vindt men daarvan al dadelijk belangrijke verslagen. De bestudeering van dit onderwerp is voortgezet tot den huidigen dag en alle tegenwerpingen, van lieverlede opgeworpen tegen het bestaan van de telepathie, zijn ondervangen, zoodat dit geestelijk vermogen thans algemeen als bestaande wordt erkend. Bij de experimenteele gedachten-overdracht is het niet gebleven bij het doen raden van de kleuren der kaarten van een kaartspel of van reeksen getallen, waarbij dus berekend kon worden of en in hoeverre de wiskundige kans om goed te raden werd overtroffen door het bereikte aantal „treffers", maar men is er ook in geslaagd, den visueelen indruk te doen overdragen van willekeurige figuren en krabbels, die niet onder woorden te brengen zijn. De eerste deelen der „Proceedings" bevatten de reproducties van tal van teekeningen en hun telepathische wedergave, waarbij een onderlinge verwantschap niet te ontkennen is. Dat hierbij de meest zorgvuldige maatregelen genomen zijn om elke andere oorzaak dan een telepathische overdracht uit te sluiten, behoeft wel geen betoog. Ook de mogelijkheid van het onwillekeurig fluisteren is afdoende ondervangen. De meest interessante serie proefnemingen op dit gebied is misschien wel die, welke is genomen door de dames Miles en Ramsden, onder leiding van Prof. Barrett. ([6]) Mej. Miles te Londen fungeerde als overbrengster, en mej. Ramsden te Buckinghamshire als ontvangster. Zij waren dus ongeveer 20 mijlen van elkaar verwijderd. Op te voren vastgestelde tijdstippen zette de een zich neder tot het formuleeren van bepaalde gedachten of beelden en de ander hield zich ontvankelijk voor indrukken en teekende die aan. Per briefkaart werd hiervan mededeeling gedaan aan Prof. Barrett, en de poststempels fixeerden de tijdstippen. Er is onmiskenbaar verband tusschen een en ander.

Al was het alleen datgene wat de S. P. R. bereikt heeft ten aanzien van de telepathie, dan zou zij reeds ten volle haar wetenschappelijke beteekenis voldoende gestaafd hebben.

---

6) Proceedings S. P. R. Vol. XXI, bladz. 60 e. v.

Maar haar werkprogramma besloeg een heel wat ruimer veld van onderzoek en in 1884 werd een commissie benoemd die zou trachten na te gaan welke waarde is te hechten aan de bijzondere occulte verschijnselen welke zich, volgens de verklaringen van mevr. Blavatsky, kolonel Olcott e.a. zouden hebben voorgedaan in Thibet bij de stichting van de Theosofische Vereeniging. Gebruik makend van de aanwezigheid van deze personen in Engeland, had de commissie gelegenheid hen te ondervragen en kwam zij te weten, dat in Thibet een broederschap moet bestaan, waarvan de leden (Adepten en Mahatma's genoemd) zich een macht over de natuur hebben eigen gemaakt, welke hen in staat stelt wonderen te verrichten, ver uitgaande boven de vermogens van gewone menschen. (7) Het heet dat zij in staat zijn zelfprojecties te doen verschijnen op plaatsen, ver van hun stoflichaam verwijderd en niet alleen zóó te verschijnen maar ook zich verstandelijk te onderhouden met degenen, die zij bezoeken en zelf waar te nemen wat zich voordoet ter plaatse waar hun zelfprojectie verschijnt. De Theosofen noemen dit: het „astrale lichaam"... Daarnevens wordt gewag gemaakt van een andere klasse van verschijnselen, overeenkomende met wat de spiritisten zeggen te gebeuren door de gaven van hun mediums en waaruit de werking van psychische krachten op stoffelijke lichamen spreekt. Zij bestaan in het overbrengen van voorwerpen, waaronder brieven, en van wat de theosofen beschouwen als hun verdubbeling, alsmede in een z.g. „neerslag" van handschriften en teekeningen op oorspronkelijk wit papier. Ook wordt beweerd, dat diverse geluiden worden voortgebracht zonder stoffelijke middelen.

In December 1884 werd een voorloopig verslag uitgebracht aan de leden, waarvan de slotsom luidde, dat de schijnbare beteekenis van al die beweringen niet kon worden ontkend en dat, om met meer stelligheid een oordeel te kunnen vellen, het noodig was een vertrouwd persoon naar Indië te zenden om een en ander ter plaatse te onderzoeken. Als zoodanig werd gekozen : de heer R Hodgson, die te Cambridge gestudeerd had. Hij vertrok in November 1884 en keerde in April 1885 terug. Toen bracht hij verslag uit van zijn bevindingen en na zorgvuldig alle getuigenissen te hebben overwogen, kwam de commissie eenstemmig tot het besluit: dat mevr. Blavatsky zelve de brieven geschreven had, die van Mahatma's afkomstig heetten te zijn; dat zij zelve in combinatie met anderen de z.g. wonderen had gewrocht om de Theosofische beweging te

7) Proceedings S. P. R. Vol. III, bladz. 202.

steunen; dat de illusie van het dringen van stof door stof werd bereikt met behulp van een loos paneel in de wand-betimmering; dat alle wonderverhalen over het bestaan en de occulte kracht van de Mahatma's verzonnen zijn ; dat geen waarde te hechten is aan de getuigenissen omtrent voorgevallen wonderen van dien aard.

De leeringen, door mevr. Blavatsky verkondigd en door een steeds groeiend aantal volgelingen aangehangen, zijn uit den aard der zaak door deze commissie onaangetast gelaten, als liggende geheel buiten het haar aangewezen veld van onderzoek. Maar het oordeel, dat zij uitspreekt over mevr. Blavatsky als mensch is lang niet malsch. Zij zegt niet minder dan: „Wat ons betreft, wij beschouwen haar noch als de spreektrompet van verborgen zieners, noch als een doodgewone avonturierster; wij meenen dat zij zich het recht heeft verworven, in de herinnering te blijven voortleven als een van de meest begaafde, vernuftige en belangwekkende bedriegsters in de geschiedenis der menschheid." ([8])

Dat de theosofen weinig gesticht waren over zulk een oordeel, over hun leidster, laat zich hooren en zij trokken zich terug uit de S. P. R. Spoedig werden zij gevolgd door de spiritisten, toen in 1886 een artikel verscheen in de „Proceedings" van de hand van mevr. Sidgwick, behelzende de resultaten van een persoonlijk onderzoek van de physische verschijnselen van het spiritisme. ([9]) Het gaf Dawson Rogers en Stainton Moses aanleiding, om hun bestuursfuncties neer te leggen. Zij had het danook bestaan, in haar verslag twijfel te opperen ten aanzien van de betrouwbaarheid van mediums als Eglinton en Slade, die bij de spiritisten in hoog aanzien stonden.

Nu is de kwestie van bedrog een teer punt bij de waardeering van het spiritistisch feitenmateriaal. Soms hoort men de stelling verdedigen, dat bedrog alleen mag worden aangenomen, indien het bewezen is. Zoolang dit niet het geval is, begaat men een onbillijkheid tegenover het medium met het te veronderstellen. Maar is het mogelijk, langs dezen weg de feiten te maken tot onomstootelijke werkelijkheden? Voorop staat, dat zij zeer ongewoon en uitzonderlijk zijn. Ongewoon, omdat zij de manifestaties zijn van krachten, welke wij nog heelemaal niet kennen ; uitzonderlijk omdat zij zich slechts sporadisch voordoen bij enkele bijzonder daarvoor aangelegde personen. En zet men zich in afwachting, dat zij zich in

---

8) Proceedings S. P. R. Vol. III, bladz. 207.
9) Proceedings S. P. R. Vol. IV, bladz. 45 e. v.

hun werking zullen openbaren, dan treden zij gewoonlijk nog zóó verrassend op, dat scherp en rustig waarnemen vrij wel is uitgesloten. De mogelijkheid van verkeerd observeeren is dan ook zeer groot en heeft bij de S. P. R. een afzonderlijk hoofdstuk in haar verslagen gevuld.

Om de proeven zuiver te nemen, was het noodig een gelijksoortige geestelijke atmosfeer te scheppen, als waarin spiritistische séances gewoonlijk zijn gehuld. Naar een spiritistische séance gaat men in een andere stemming, dan naar een voorstelling van een goochelaar. De overtuiging, dat men te doen zal krijgen met uitingen van geestelijke wezens, die eens menschen op aarde geweest zijn als wij, en nu trachten met de hun ten dienste staande middelen op vaak zeer onbeholpen, ja, plompe wijze blijk te geven van hun persoonlijk voortbestaan, verwekt een zekere wijding en gevoelens van ontzag. Men is in hooge mate toegeeflijk en schikt zich in allerlei omstandigheden, onbekommerd of deze al dan niet een zuivere waarneming bemoeilijken. Men wil het mysterie beleven! Men zoekt de aanraking met het onzienlijke ! Hoe gemakkelijk kan hiervan misbruik gemaakt worden. Bij den goochelaar daarentegen weet men gefopt te worden, en men doet zijn best, scherp toe te zien en te ontdekken, waar de truc zit. Ten opzichte van zoo iemand ontwikkelt zich een geheel andere mentaliteit.

Een van de mediumieke verschijnselen, waarvoor zoowel Eglinton als Slade vermaard waren, is het z.g. directe leischrift. In korte trekken is het proces aldus : op een lei wordt een brokstukje krijt of griffel gelegd; dan wordt zij een tijdlang onder het tafelblad gehouden (opdat de zich manifesteerende kracht geen hinder zal hebben van het licht ! !) ; men hoort het gekras van het schrijven ; dan wordt de lei te voorschijn gehaald en er staat het een of ander op geschreven. De proef kan verzwaard worden door twee leien met een touw op elkander vast te binden, na er te voren een stukje krijt tusschen gelegd te hebben, of door scharnierende leien te gebruiken, die afgesloten en verzegeld kunnen worden, of door verschillend gekleurde krijtjes te gebruiken, enz. Wie de proef neemt, ziet natuurlijk scherp toe op alle manipulaties en mag de leien mee vast houden. Het lijkt onmogelijk, dat hier een of andere goochelaarstruc zou worden toegepast, en talrijk zijn dan ook de lovende verklaringen, die dankbare aanzittenden voor Eglinton en Slade op schrift hebben gesteld. ([10])

---

10) Het mooiste getuigenis voor Slade's praestaties heeft Prof. Zöllner afgelegd in zijn Transcendentale Physik, III, Zur Vertheidigung des Amerikaners Henry Slade.

Doch een amateur-goochelaar, S. J. Davey, had zich den modus operandi eigen gemaakt en was in staat het directe leischrift voort te brengen op geheel analoge wijze als die beide mediums. Dit was echter niet bekend en Davey kreeg weldra den naam van een medium voor leischrift te zijn. Nu kwam Hodgson met hem overeen, dat zij samen aan verschillende personen gelegenheid zouden geven een séance met Davey te hebben, waarbij als eenige eisch werd gesteld, dat de deelnemers binnen de 24 uur na afloop van de zitting schriftelijk verslag zouden uitbrengen van hun bevindingen en hun meening kenbaar maken. Die verslagen zijn in de „proceedings" opgenomen, voorzien van daarop door Hodgson geleverde commentaren. Telkens blijkt hoe vast de proefnemers overtuigd zijn, dat de leien geen oogenblik zijn ontsnapt aan hun aandacht. En toch waren het juist de momenten van verslapping en afleiding, waarop Davey slechts wachtte om zijn slag te slaan. (11)

Maar het is duidelijk hoe bezwaarlijk het wordt, op grond van de hier verkregen resultaten, om zich geheel te verlaten op het menschelijk getuigenis van wat op zulke séances voorvalt, als de schrijvers aangewezen zijn geweest op hun geheugen. Allerlei fouten werden gemaakt, zoowel in de volgorde waarin verschillende verschijnselen zich hebben voorgedaan, als door het vergeten van soms zeer belangrijke onderdeelen. En als Hodgson zijn verslaggevers de gemaakte fouten meedeelde, konden zij vaak niet begrijpen deze begaan te hebben. Ja, Prof. Alfred Russell Wallace was zelfs zóó overtuigd van de betrouwbaarheid van zijn eigen waarnemingen, dat hij niet kon toegeven bedrogen te zijn geweest, en schreef : „Velen onzer zullen bevestigd zijn in onze overtuiging, dat de heer Davey waarlijk een medium is, zoowel als een goochelaar, en dat hij door àl zijn praestaties aan trucs toe te schrijven zoowel de Society als het publiek heeft voorgelogen. (12)

Door de volkomen gelijk- en gelijkvormigheid van de productie van het leischrift door Davey met de resultaten geboekt op naam van Eglinton en Slade moge dan in feite niet bewezen zijn, dat deze mediums eigenlijk handige bedriegers zijn geweest, de verdenking waaronder zij komen te

---

11) Proceedings S. P. R., Vol. IV, bladz. 405 e. v. en Vol. VIII, bladz. 253 e. v.

Toevoeging der Redactie. Men zie in dit verband mede het opstel van Mr. C. P. van Rossem over: „Het mediumschap en zijn bedrog-trucs. I. Het directe schrift". in den eersten jaargang (pag. 68 e. v.) van dit tijdschrift.

12) Journal S. P. R. Maart 1891.

staan is zwaar ([13]), en het directe leischrift, dat eens gegolden heeft als een van de krachtigste bewijzen voor het bestaan van occulte krachten in den mensch heeft als zoodanig afgedaan.

Dit moge dan een negatief resultaat zijn, dat door de S. P. R. is bereikt, maar zij vestigde er aanstonds door: haar goeden naam als wetenschappelijk instituut, dat zich niet liet verblinden door de vooropgestelde hypothesen, maar er op uit was, den schijn van het wezen te onderkennen.

In dit streven is zij misschien wel eens verder gegaan, dan wenschelijk was voor het bereiken van de gezochte resultaten. Dit komt vooral uit op de zittingen, gehouden met het bekende medium Eusapia Palladino. De eerste serie, op uitnoodiging van Prof. Richet bijgewoond door Prof. Lodge en Myers gehouden op het eiland Roubaud in de Middellandsche zee, leek wel succes te hebben ([14]), maar Hodgson wees in het verslag verschillende leemten aan ([15]), en tijdens een tweede serie, in 1895 te Cambridge gehouden, slaagde hij er in te ontdekken, op welke wijze het medium een van haar handen wist vrij te maken en daardoor in staat was, alle z.g. occulte verschijnselen, voornamelijk bestaande in het doen bewegen van voorwerpen zonder aanraking, na te bootsen. Eenparig kwam de commissie tot de conclusie, met niet anders dan trucs te doen gehad te hebben. ([16]) Dit was niet overeenkomstig de ervaringen van tal van wetenschappelijke onderzoekers in Italië en Frankrijk en het heeft niet aan critiek ontbroken. Het verwijt gold voornamelijk het gebrek aan voldoende contrôle, zoodat Eusapia gelegenheid kreeg om toe te geven aan de neiging tot onbewust bedrog, die aan elk medium eigen is. Om zekere gewilde verschijnselen tot stand te brengen, zoekt het onderbewustzijn den gemakkelijksten weg : staat de gelegenheid tot bedrieglijke nabootsing open, dan wordt daarvan gebruik gemaakt. Doch het verwijt was niet verdiend. Men was te Cambridge wel degelijk begonnen met zéér strenge contrôle-maatregelen te nemen, maar toen deze heftig verzet uitlokten bij het medium, heeft men van lieverlede toegegeven in de hoop toch iets te bereiken. Doch waar het aan ontbrak, dat is wat men zou kunnen noemen: de goede psychische atmosfeer. Eusapia Palladino heeft zich van den aanvang af onbehaaglijk gevoeld in het Engelsche milieu. Het koud-zakelijk optreden der onderzoe-

---

13) Zie in dit verband de verslagen van enkele z. g. „spiritistische" séances van prof. H. Carvill Lewis in Vol. IV der Proc. S. P. R., bladz. 338 e. v.

14) Journal S. P. R. Vol. VI, bladz. 306 e. v.

15) Journal S. P. R. Vol. VII, bladz. 36 e. v.

16) Journal S. P. R. Vol. VII, bladz. 159.

kers bedierf haar stemming en zoodoende liet zij zich niet gaan. Juist waar het te doen is om psychische verschijnselen, komt het er op aan de proefpersoon te ontzien, en zoo het schijnt ontbreekt het hieraan nog wel eens op zittingen met leden der S. P. R. en dit is de reden, dat verschillende mediums, die in Engelsche spiritistische kringen een goeden naam hebben, er niet voor te vinden zijn om zich beschikbaar te stellen tot het houden der S. P. R.-séances.

In het jaar 1908 heeft de S. P. R. opnieuw een onderzoek doen instellen naar de supernormale begaafdheid van Eusapia Palladino. Zij zond daartoe den bekenden parapsycholoog Hereward Carrington naar Napels. Deze verzekerde zich van de medewerking van de heeren W. W. Bagally en E. Feilding, evenals hij bij uitstek bevoegde onderzoekers, die bij herhaling bewezen hadden dat bedriegers, die zich voor mediums uitgeven, bij hen al heel weinig kans van slagen hebben.

Carrington en zijn medewerkers hielden in November en December van genoemd jaar een elftal zittingen met Eusapia. Zij werden met de grootste nauwgezetheid gehouden en zijn beschreven naar de stenografische aanteekeningen, gemaakt door een stenograaf, op de zittingen aanwezig. Het volledig rapport dezer zittingen is verschenen in vol. XXIII der „proceedings"; uittreksels ervan zijn opgenomen in Carrington's boek over Eusapia („Eusapia Palladino and her Phenomena"), dat in 1909 bij T. Werner Laurie te Londen verscheen.

In zijn beoordeeling van Carrington's boek verschenen in de „proceedings", zegt Graaf Perovsky Petrovo Solovova o. m. : „Mr Carrington schijnt een buitengewone kennis te bezitten van goochelkunsten en pseudomediumistische trucs, en door het geheele boek van 400 bladzijden houdt hij zonder ophouden zijn vergezichten in deze richting scherp in het oog Als een ontmaskeraar van bedrog en „mediumieke" kunstgrepen staat hij naar mijn meening boven allen..."

Carrington is, op grond van zijn onderzoek, gekomen tot de erkenning van de echtheid van het mediumschap van Eusapia Palladino. Nochtans hebben zijn onderzoekingen hem mede geleid tot de erkenning dat Eusapia — als haar daartoe de gelegenheid gelaten werd — weleens haar toevlucht tot trucs trachtte te nemen, daar de echte verschijnselen haar ongemeen uitputten. Het karakter der langs frauduleuzen weg bewerkstelligde verschijnselen verschilde echter, zooals hij op pag. 55 van zijn boek opmerkt, totaal van dat der echte verschijnselen. Carrington wijst in dit verband ook op de verschijnselen welke men in 1895 te Cambridge verkreeg en welke een

geheel ander karakter gedragen zouden hebben als b.v die, in 1894 op het eiland Roubaud bij haar waargenomen.

In het jaar 1920 stelde de S. P. R. een onderzoek in (in haar eigen gebouw te Londen) naar de verschijnselen zich voordoende bij Eva C. Dit medium had naam gemaakt door haar materialisatie-seances in de villa Carmen te Algiers, waarvan enkele werden bijgewoond door Prof. Richet. Daarna heeft zij aan Dr. v. Schrenck Notzing de stof geleverd tot het schrijven van zijn boek: „Materialisations-Phänomene" en nu stelde zij zich beschikbaar voor de S. P. R. Een verslag van de met haar gehouden zittingen is in 1922 verschenen ([17]) en brengt de bevestiging van wat Dr. von Schrenck Notzing al vroeger had waargenomen.

Dan zijn nog in 1924 zittingen gehouden met het medium Willy Schneider ([18]) in het laboratorium der S. P. R., dat meer en meer uitgerust is om mechanische contrôle te verzekeren, niet alleen van de gedragingen van het medium, maar ook van die der onderzoekers. Ook nu bevestigden de verkregen resultaten op het gebied van telekinesie de elders bereikte.

Nochtans heeft het onderzoek der z.g. physisch-mediumieke (objectief metapsychische) verschijnselen bij de S. P. R. nooit de voornaamste plaats ingenomen, en heeft zij zich steeds in de eerste plaats toegelegd op de bestudeering der z.g. psychisch mediumieke (subjectief metapsychische) fenomena. Onze medewerker Harry Price vestigde hier reeds de aandacht op in zijn opstel „Over den huidigen stand van het parapsychologisch onderzoek in Groot Brittannië", voorkomende op pag. 298 e.v. van den tweeden jaargang van dit tijdschrift.

Verreweg het belangrijkste op het gebied van het onderzoek der psychisch-mediumieke verschijnselen zijn de „Verslagen omtrent waarnemingen van zekere verschijnselen van trance", verschenen in verschillende jaargangen der „Proceedings", het eerst in 1886 en voorts in 1889 en 1892. Zij werden waargenomen bij een Amerikaansche dame mevr. Piper, die jarenlang haar gaven beschikbaar stelde voor wetenschappelijk onderzoek.

In 1929 verscheen bij Kegan Paul te Londen haar biografie, geschreven door haar dochter, Alta L. Piper, onder den titel : „The Life and Work of Mrs. Piper".

Dit boek geeft een zeer goed overzicht van het leven dezer merkwaardige vrouw en van de onderzoekingen, door de S. P. R. met haar ingesteld.

In haar trances sprak zij of schreef zij automatisch. Het gesprokene werd meestal stenografisch opgenomen en zoodoende kon men rustig alle

---

17) Proceedings S. P. R. Vol. XXXII, bladz. 209 e. v.

18) Proceedings S. P. R. Vol. XXXVI, bladz. 1 e. v.

mededeelingen bestudeeren, ontleden en gevolgtrekkingen maken. Dit is dan ook veelvuldig gedaan en menige bladzijde der „Proceedings" is gevuld met beschouwingen over het materiaal, door haar aangebracht.

Als alle mediums, stond ook mevr. Piper onder contrôle van een of ander geestelijk wezen, dat zich aanvankelijk aanmeldde onder den naam „Phinuit" en van 1884-1892 de leiding had. Toen is die overgegaan aan een als „George Pelham" aangeduide persoonlijkheid, en wel van 1892-1897, ofschoon „Phinuit" zich ook nog wel af en toe manifesteerde. Daarna is de leiding overgenomen door een groep geestelijke wezens, die vroeger het medium Stainton Moses contrôleerden en als „Imperator", „Prudens" en „Rector" bekend staan. Van deze „contrôles" is de identiteit van „George Pelham" komen vast te staan. De eerste maal, dat een mededeeling van hem ontvangen werd op een zitting met den heer Hart in Maart 1892 ([19]), gaf „G. P." aan dezen niet slechts zijn eigen naam en den zijnen op, maar ook de namen van verscheidene hunner zeer intieme wederzijdsche vrienden en maakte hij toespelingen op de belangrijkste zaken, hen betreffende. Ook werden voorvallen genoemd, welke de aanzittenden niet kenden, zooals: hoe mevr. Pelham de overhemdsknoopjes van het lijk van „G. P." genomen en aan den heer Pelham gegeven had, om ze aan den heer Hart te zenden, alsmede welk gesprek „G. P.", toen hij nog op aarde leefde, gehad had met Katharina, de dochter van zijn meest vertrouwde vrienden: de Howards. Dit waren de eerste voorbeelden van wetenschap betreffende dingen, welke de aanzittenden niet wisten en waarvan nog meer staaltjes gegeven werden, kennis toonend van gebeurtenissen, met „G. P." voorgevallen sedert zijn dood en van bijzondere herinneringen, eigen aan den persoon van G. P. vóór zijn dood. Een week later, op een zitting met den heer Vance, deed „G. P." geëigende vragen voor diens zoon en gaf hij met juistheid te kennen, dat deze gelijk met hem op de universiteit was geweest en gaf hij een getrouwe beschrijving van het zomerverblijf van den heer Vance, waar hij bij zijn leven een bezoek had gebracht. Dit stemde weer overeen met vele latere aanwijzingen, toen doelmatige vragen gedaan en herinneringen opgewekt werden betreffende andere vrienden van „G. P." Toen kwamen zijn meest intieme vrienden, de Howards, en bij monde van het medium toonde hij hun zulke volledige eigen herinneringen en bijzondere kennis, alsmede zoovele verstandelijke- en gemoedskwaliteiten, karakteristiek voor den levenden G.P., dat zij, ofschoon zich nimmer te voren voor eenig parapsychisch

---

19) Proceedings S. P. R. Vol. XIII, bladz. 328 e. v.

onderzoek geïnteresseerd hebbende — nu de overtuiging niet konden weerstaan van werkelijk in gesprek te zijn met hun ouden vriend G. P., een overtuiging, die door de volgende ervaringen nog werd versterkt. „G. P." toonde zich bezorgd over de wijze waarop beschikt was over een zijner boeken en over zekere brieven, aangaande zaken, te intiem voor publicatie. Hij verlangde zeer zijn vader te overtuigen, dat het inderdaad G. P. was, die deze mededeelingen deed en beweerde, dat zijn vader zijn fotografisch portret liet vermenigvuldigen, hetgeen werkelijk het geval bleek te zijn, ofschoon de oude heer Pelham zelfs zijn vrouw hiervan onkundig had gelaten. Later vertelde hij een reeks voorvallen, onbekend aan de aanzittenden, waarin mevr. Howard in haar eigen huis betrokken was geweest. Nog later, op een séance met zijn ouders in New-York, werd intieme bekendheid getoond met bijzondere familie-omstandigheden en op de volgende zitting, waarop zijn ouders niet tegenwoordig waren, beschreef hij nauwkeurig zekere handelingen, welke zij inmiddels hadden verricht. Doeltreffende opmerkingen werden gemaakt betreffende verschillende voorwerpen, ter séance meegebracht, welke aan „G. P." hadden toebehoord en waarmede hij vertrouwd was geweest. Hij deed navraag naar andere persoonlijke eigendommen en bleek zich nauwkeurig te herinneren wat daarmede was voorgevallen. In dit opzicht hebben de mededeelingen van „G. P." nooit gefaald. Evenmin heeft hij zich ooit vergist in het herkennen van persoonlijke vrienden. Uit een groot aantal deelnemers aan de séances, die als vreemdelingen naar mevr. Piper gingen, heeft de zich manifesteerende „G. P." de vrienden van den levenden G. P. uitgepikt, juist zooals men dat van den levenden George Pelham zelf zou hebben mogen verwachten. Dertig personen van de honderdvijftig werden herkend. Vergissingen zijn daarbij niet voorgekomen: de overige honderdtwintig waren G. P. vreemd. Dan werden herinneringen opgediept, betrekking hebbende op deze en andere vrienden, van zoodanigen aard als zij natuurlijk zouden opwellen in den persoon van G. P. en die vergezeld gingen van de ontroering, welke zich bij het ontmoeten van zulke vrienden van den levenden G. P. placht meester te maken. In een van zijn eerste mededeelingen stelde „G. P." het zich tot taak om allen bijstand, die in zijn vermogen lag, te verleenen, om het voortgezet bestaan van zichzelven en van andere berichtgevers te doen vaststellen, ingevolge een belofte, waaraan hijzelf Dr. Hodgson herinnerde, die hij meer dan twee jaar voor zijn dood had afgelegd : dat zoo hij vóór dezen stierf en zichzelven nog „in wezen" vond, hij zich zou inspannen om het feit te bewijzen. In de doorzettendheid bij zijn pogingen om de moeilijk-

heden, aan de communicaties verbonden, zooveel mogelijk te overwinnen; in zijn onverflauwde gewilligheid om op de séances als amanuensis op te treden; in de goede gevolgen, die hij met zijn aanwijzingen wist te bereiken, heeft hij al de vindingrijkheid getoond, die buitengewoon karakteristiek was in den levenden G. P.

De manifestaties van „G. P." zijn niet bij vlagen voorgekomen: zij dragen de kenteekenen van een bestendig levende en blijvende persoonlijkheid, zich openbarende gedurende een reeks van jaren en steeds dezelfde eigenschappen van een onafhankelijk intellect dragende, onverschillig of er al dan niet vrienden van den levende G. P. tegenwoordig waren.

Ofschoon dit geval wat zijn duur en gehalte betreft aan de spits staat van alle op spiritisch gebied geleverde identiteitsbewijzen, is het er verre van, dat het alle leden van de S. P. R. van de juistheid der spiritistische hypothese heeft overtuigd. „Het" feit, dat het bewijs brengt voor deze hypothese, is nog altijd niet aan het licht gebracht. De een vindt het in manifestaties als deze en de ander in vinger-afdrukken in boetseerklei, door een gematerialiseerde geestenhand geproduceerd.

Van den aanvang af heeft over de verklaring der feiten verschil van meening bestaan bij de leden der S. P. R. Als echte gentlemen hebben zij den strijd altijd in hoffelijken toon gevoerd. Tot heftige scènes als Pieter Langendijk doet ontstaan tusschen de sterrekundigen in zijn blijspel: „De wiskunstenaars of het gevluchte juffertje" is het nooit gekomen. Ieder heeft op zijn beurt de argumenten ontwikkeld voor de door hem aangehangen theorie, en het gaat hier als bij de stelsels van Ptolemaeus en Copernicus, om twee verschillende uitgangspunten. Bij hen gold het de vraag: draait de zon om de aarde of draait de aarde om de zon ? Hier gaat het er om : of het menschelijk lichaam heeft een menschelijken geest, danwel of de menschelijke geest heeft een menschelijk lichaam? Is de stof primair en de geest secundair, dan is deze van de stof afhankelijk en zal met de stof vergaan. Maar is de rangorde omgekeerd, dan is een voortbestaan van den menschelijken geest zonder het stoflichaam ook mogelijk, ja zelfs waarschijnlijk te achten.

Twee theorieën zijn ter verklaring van deze parapsychische verschijnselen op te werpen : de telepathische en de spiritistische. Als de telepathie in staat mocht zijn al deze verschijnselen te verklaren, dan zou zij de voorkeur verdienen boven het spiritisme, dat de oorzaak der werkende krachten en vermogens verlegt tot buiten de sfeer der aarde. Aan pogingen daartoe heeft het in de S. P. R. niet ontbroken en de telepathie heeft vooral in

Frank Podmore een abelen verdediger gevonden. Telkens als F. W. H. Myers de spiritistische hypothese als de eenige mogelijke ter verklaring van de feiten meent te moeten stellen, geeft Podmore zijn zienswijze daar tegenover te kennen. Valt hem dit gemakkelijk waar het gaat om „Phantasms of the living", moeilijker wordt het als de „Phantasms of the dead" aan de beurt komen en nog moeilijker als het geldt: herkende dooden-verschijningen voorgevallen meer dan een jaar na hun sterven. ([20]) Dan is de telepathie alleen niet meer voldoende, maar moeten neven-hypothesen ter hulp worden geroepen en wordt gesproken van„latente telepathie" en „telepathie à trois", en als dan nóg niet alle feiten in het kader willen passen, dan vindt Eduard von Hartmann het „cosmisch reservoir" uit, waarin het geheele menschdom zijn bewustzijns-inhoud deponeert en waaruit de mediums naar hartelust kunnen putten. Toch zou niet met stelligheid kunnen worden gezegd, dat zoodoende de strekkingswijdte van de telepathie is overschreden: wij weten niets af van haar eigenlijke wezen, dus staat het vrij van haar allerlei mogelijkheden te veronderstellen. Daarentegen heeft de spiritistische hypothese geen enkele neven-stelling noodig om staande te blijven en strekt het tot aanbeveling, dat zij geheel strookt met wat mediums altijd aangeven als de herkomst van hun in trance gegeven mededeelingen, n.l. uit het rijk der dooden. Doch met haar is niets verklaard ten aanzien van de parapsychologische verschijnselen, want te zeggen dat sommige daarvan worden te weeg gebracht door de geesten van overleden menschen is niet anders dan ze endosseeren aan een Grooten Onbekende. Van aard en wezen van deze geestelijke wezens is niets bekend, dus kunnen hun vrijelijk allerlei eigenschappen en vermogens worden toegekend, welke hen in staat stellen de grootste mirakelen te wrochten op spiritistische séances. „Verklaren" doet de spiritistische hypothese de parapsychische verschijnselen evenmin, als de tot haar uiterste rekbaarheid gestrekte telepathie. Ook hier geldt het gezegde van Goethe:

...und wo Begriffe fehlen,
Da stellt zur rechten Zeit ein Wort sich ein.

Wel doen de psychisch-mediumieke verschijnselen licht opgaan over den vermoedelijken „auctor intellectualis" van de in trance ontvangen mededeelingen. Uit de geschiedenis der S. P. R. blijkt, dat de spiritistische hypothese meer en meer veld wint. Zoo verklaart Hodgson naar aanleiding

20) Proceedings S P. R. Vol. VI, bladz. 13 e. v.

van zijn zittingen met mevr. Piper ([21]); „De hypothese van de telepathie der levenden gedurende een reeks van jaren getoetst hebbende aan de feiten, en de spiritistische hypothese evenzeer, aarzel ik niet te verklaren, met de meest stellige zekerheid, dat de „geesten"-hypothese gerechtvaardigd is en de telepathische niet."

Tot gelijk resultaat kwam jaren later de staatsman G. W. Balfour op grond van automatisch geschreven mededeelingen van mevrouw Verrall, mej. Verrall en mevr. Willett. Hij schrijft ([22]): „Een lange en ingespannen bestudeering van deze geschriften heeft mij langzaam maar zeker gebracht tot de overtuiging, dat er veel in staat dat niet anders voldoende te verklaren is, dan op grond van de spiritistische hypothese."

Daarentegen is Frank Podmore tot het einde zijner aardsche dagen ([23]) van meening gebleven, dat de overledenen geen stem hebben in het kapittel. Interessant is het te lezen, hoe hij de dooden-verschijningen, welke Myers had geboekstaafd, uit zijn oogpunt beschouwt ([24]), — en hoe Myers het zijne dan weer verdedigt ([25]). Een soortgelijk tegenover elkaar stellen van de telepathische en spiritistische hypothesen wordt later gegeven door Prof. J. H. Hyslop, van de universiteit te Columbia, voorzitter van de (later gestichte) Amerikaansche S. P. R. ([26]).

Het experimenteel onderzoek strekte zich ook nog uit over andere automatisten dan mevr. Piper. Zoo behelzen de Proceedings in Vol. XVII verslagen van zittingen, gehouden met mevr. Thompson, door Myers, Lodge, Piddington, Hodgson en Fred. van Eeden. Laatstgenoemde schrijft (pag. 84) : „Het is mij onmogelijk de overtuiging te onderdrukken, dat ik waarlijk, zij het ook slechts enkele minuten lang, getuige ben geweest van de vrijwillige manifestatie van een overledene." Alice Johnson schreef over automatisch schrift van mevr. Holland (Vol. XXV) en mej. R. Hall en Lady Troubridge over haar zittingen met mevr. Osborne Leonard (Vol. XXX) evenals mevr. Salter in vol XXXII. Voorts gaf S. G. Soal beschouwingen over communicaties door mevr. Blanche Cooper ontvangen (Vol. XXXV), kortom de Proceedings behelzen een rijke schat van studie-materiaal op dit gebied der proefondervindelijke parapsychologie. Een bijzon-

21) Proceedings S. P. R. Vol. XIII, bladz. 396.
22) Proceedings S. P. R. Vol. XXVII, bladz. 236.
23) Hij stierf in 1910.
24) Proceedings Vol. VI, bladz. 229.
25) Proceedings Vol. VI, bladz. 314.
26) Proceedings Vol. XVI, bladz. 124 e. v.

dere plaats nemen in de z.g. „cross-correspondences", oorspronkelijk een denkbeeld van Myers om telepathie zooveel mogelijk uit te schakelen, waarbij twee mediums, onafhankelijk van elkaar en zonder van elkaar te weten, automatisch geschreven mededeelingen ontvangen, die op zich zelve beschouwd fragmentarisch en onbegrijpelijk zijn, maar in verband gebracht met elkaar begrijpelijk worden. Mevr. Holland en mevr. Verrall waren meermalen op deze wijze als mediums gecombineerd (Vol. XXI) en J. G. Piddington wijdt een uitgebreide studie aan dit soort verschijnselen (Vol. XXII en XXXVI), die om ze te begrijpen een groote mate van belezenheid eischen, vooral in de oude klassieken. Ook Alice Johnson heeft over dit onderwerp geschreven (Vol. XXVII).

Om een zuiver oordeel te kunnen vellen over de feiten, wordt ook kennis vereischt van aanverwante gebieden. Dus werd ook aandacht gewijd aan hallucinaties, coïncidenties, somnambulisme, hypnotisme en kristalstaren, en de roedeloopers werden zelfs vereerd met de bijzondere aandacht van den stichter der Society, Prof. Barrett (Vol. XIII en XV), die begint met te verklaren nooit gedacht te hebben tot zooiets te zullen komen, maar al heel spoedig geboeid werd door het hem in studie opgedragen onderwerp. Ook de wonderbaarlijke genezingen te Lourdes werden niet vergeten en door Myers onderzocht (Vol. IX). Voeg daarbij de studies over het droomleven: die van Dr. Fred. van Eeden in Vol. XXVI (zie ook het opstel van Tenhaeff over van Eeden als Parapsycholoog in den tweeden jaargang van dit tijdschrift) en die van Dr. Ermacova, speciaal over telepathische droomen, in Vol. XI en het zal duidelijk zijn, dat de Society in de vijftig jaar van haar bestaan blijk heeft gegeven van een groote mate van activiteit en van een ruime opvatting van de uitgebreidheid van het door haar te exploreeren gebied.

En nu is dit nog maar het proefondervindelijk gedeelte van haar arbeid. De spontane parapsychologische verschijnselen, die, hoe schaarsch ook in hun voorkomen, niettemin een belangrijke plaats innemen in de geschiedenis van het menschenleven en ons telkens herinneren aan den geestelijken ondergrond van ons leven op aarde, zijn met niet minder zorg onderzocht en geboekstaafd als de experimenteele.

Een jaar na de stichting, dus in 1883, werd op groote schaal een circulaire verspreid, behelzende de volgende vragen :

I. 1. Kunt gij u herinneren, in den loop der laatste tien jaren en een goede gezondheid genietende, ooit een droom gehad te hebben over den dood van iemand, dien gij kendet (zonder nochtans toentertijd bezorgd

over hem te zijn geweest), welke droom u trof als bijzonder levendig en waarvan de sombere indruk u wel een uur of langer bijgebleven is, nadat gij waart opgestaan ?

2. Hebt gij ervaren of diezelfde droom zich in den eigen nacht herhaald heeft en zoo ja, hoevele malen ?

3. Hebt gij ooit of dikwijls droombeelden, welke voor u blijven bestaan gedurende een merkbaren tijd, nadat gij de oogen geopend hebt en meent volkomen wakker te zijn ?

4. Hebt gij wel ervaring opgedaan van plotselinge droomen, zóó levendig, dat gij ze later verward hebt met indrukken bij wakend bewustzijn opgedaan ?

II. Hebt gij ooit, goed gezond en volkomen wakker zijnde, den duidelijken indruk gehad van een menschelijk wezen te zien of er door aangeraakt te worden, of een stem te hooren of een geluid, dat aan de aanwezigheid van een mensch deed denken, terwijl er toch niemand was ?

III. Zijt gij somnambule of zijt gij daarvoor ooit gevoelig geweest of heeft die toestand ooit bij anderen uw aandacht getrokken ?

IV. Flauwvallen, trance, coma, delirium, gevoelloosheid : — hebt gij eenige duidelijke herinnering van visioenen of andere geestelijke indrukken, in een van deze toestanden ontvangen?

Het succes van deze enquête was groot. Tal van gevallen werden ter kennis van de S. P. R. gebracht en geweldig is de arbeid geweest, die voor het schiften, toelichten, nader onderzoeken en beoordeelen van al deze ongewone gebeurtenissen uit het menschelijk leven is verricht. Zij staan geboekstaafd in verschillende jaargangen van de Proceedings en werden verzameld, geordend en zeer overzichtelijk uitgegeven in twee zware boekdeelen door Myers, Gurney en Podmore in het jaar 1886, onder den titel van: „Phantasms of the Living". Later, in 1918, heeft een verkorte editie hiervan het licht gezien, bewerkt door mevr. Sidgwick. Doch het standaardwerk, opgebouwd uit het materiaal, dat de S. P. R. heeft verzameld, is geschreven door F. W. H. Myers, geheeten : „Human Personality and its Survival of Bodily Death." Zelf heeft hij zijn werk niet voltooid : hij stierf in 1901, toen de stof voor de laatste hoofdstukken wel verzameld, maar nog niet tot een sluitend geheel aaneengehecht was. Zijn weduwe voleindde den arbeid, die in 1903 het licht zag. De lezer, die geen vreemdeling is in de Proceedings, vindt in het boek veel terug van wat daarin over verschillende artikelen verspreid was. Myers' groote verdienste is het licht, dat hij heeft doen opgaan over de dieper liggende functies van het men-

schelijk bewustzijn, wat hij genoemd heeft : het subliminale bewustzijn. Daardoor is veel tot klaarheid gekomen van wat eertijds duister was in den mensch als geestelijk wezen.

In het jaar 1921 verscheen bij de Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur te Amsterdam de Nederlandsche vertaling van de door Myers' zoons verkorte uitgave van zijn standaardwerk onder den titel : „De menschelijke persoonlijkheid en haar voortbestaan na den lichamelijken dood".

Met deze opsomming is nog lang niet alles genoemd of aangestipt van wat de S. P. R. in den loop der vijftig jaren van haar bestaan heeft verricht. Zoo vermeldde ik nog niet dat W. Crookes zijn aanteekeningen over zijn zittingen met het medium D. D. Home het licht deed zien (Vol. VI) en dat Myers een zeer doorwerkte levensbeschrijving heeft gegeven van het medium W. Stainton Moses (Vol. IX en XI). Evenmin maakte ik nog gewag van de verslagen van Prof. Lodge over manifestaties van zijn overleden vrienden Gurney, Myers en Hodgson bij het medium mevr. Piper (Vol. XXIII), noch van de over deze merkwaardige vrouw geschreven psychologie van de hand van mevr. Sidgwick (Vol. XXVIII). Ook zweeg ik nog over de z.g. book-tests (Vol. XXXI) en over nog heel wat meer wetenswaardige zaken, die ieder op zich zelf wel een afzonderlijke bespreking in ons tijdschrift waard zouden zijn. Maar de enkele vermelding wordt een droge opsomming en liever wil ik eindigen met nog eens terug te komen op de beide verklarings-theorieën, opgeworpen ten aanzien van deze parapsychologische feiten. Daarvan is de spiritistische een heel wat verder strekkende, dan de telepathische, want terwijl deze niet anders beduidt, dan een nieuw vermogen van den stoffelijken mensch, dus van de aarde, doet gene de aard-grenzen vallen en stelt het heelal open ter bewoning door den menschelijken geest. Hiermede krijgt het spiritisme heel wat meer, dan alleen wetenschappelijke waarde. Het wordt een factor van beteekenis voor onze levens-aanschouwing en levens-voering en laat niet na, zijn invloed te doen gelden op de religieuze gevoelens van zijn aanhangers. Doch eenmaal het voortbestaan van het menschelijk bewustzijn na den stoffelijken dood aanvaard hebbende, is het begrijpelijk, dat men zich wel een voorstelling zou willen maken van dit bestaan. Op menige séance is daarnaar gevraagd en vele en velerlei zijn de antwoorden, welke daarop zijn ontvangen. Deze zijn natuurlijk niet vatbaar voor contrôle, omdat zij liggen op een gebied dat nog volkomen gesloten is voor wetenschappelijke onderzoekingsmethoden. Wat daarvan waar is valt niet uit te maken, en ik zou er alleen van willen zeggen, dat m. i. zeer veel van dit soort openbaringen zijn grond vindt in naïeve en onbeholpen voorstellingen van

het medium. Ook zou ik willen zeggen dat, indien ik had te aanvaarden wat Prof. Lodge dienaangaande heeft opgevangen van zijn zich manifesteerenden overleden zoon „Raymond" ([27]), het mij moeilijk zou vallen om mij te verheugen in het vooruitzicht van een zoo weinig vergeestelijkt voortbestaan, en dat ik dan nog liever over mij beschoren zag: een zoetelijk voortleven van kerkelijk-dogmatisch maaksel, als door Galsworthy zoo kostelijk in het malle wordt gegooid in den aanhef van het laatste hoofdstuk van zijn roman : „To let" uit „The Forsyte Saga." Doch naar het mij voorkomt, is het onmogelijk ons een voorstelling te maken van een leven buiten de stof en het is evenzeer onmogelijk voor hen, die het hebben leeren kennen, om er ons een begrijpelijke voorstelling van te geven. Al wat wij ons in dit opzicht verbeelden blijft m.i. pure verbeelding en de werkelijkheid zal heel anders uitvallen — hoe, dat weten wij nog altijd niet.

Tot slot kan ik niet nalaten nog even de aandacht te vragen voor een bezwaar van geheel anderen aard, door prof. Richet aangevoerd tegen de spiritistische hypothese. Het is biologisch van aard en luidt ([28]) : „In het immense dierenrijk is geen gaping, geen hiaat. De hond en de aap hebben een geheugen, analoog aan dat van den mensch; de kip en de schildpad kunnen vergeleken worden met den aap en den hond ; dan de visch en de octopus; dan alle andere dieren, tot de worm toe. Bewustzijn, beweeglijkheid, prikkelbaarheid zijn functies van het zenuwstelsel, zoodat men genoodzaakt zou zijn te veronderstellen, niet alleen het voortbestaan van het menschelijk bewustzijn, maar ook het voortbestaan van al die dierlijke bewustzijnsinhouden. Dit is een ernstige gevolgtrekking, en ik voel mij niet geneigd die te maken."

De theosofen hebben dit bezwaar ook gevoeld en zij komen er aan tegemoet, door voor de dieren een hen belevende raspsyche te stellen, die alle leden van een zelfde soort op gelijkvormige wijze bezielt, waardoor zij zich nu niet anders gedragen, dan in vroegere tijden, terwijl daarentegen bij den mensch het dierlijk bewustzijn zich gespecialiseerd heeft tot zelf-bewustzijn, dat hem een volkomen geïsoleerde plaats doet innemen in het dierenrijk en zijn psyche, na de losmaking van het stoflichaam, niet doet terugkeeren in een algemeen, het ras belevend principe, maar als afgescheiden zelfstandige eenheid laat voortbestaan en verder ontwikkelen.

---

27) Zie b. v. bladz. 197-199 van het boek, dat dien naam tot titel draagt met den ondertitel: „Life or Death".

28) Proceedings S. P. R. Vol. XXXIV, bladz. 108.

Prof. Lodge, in zijn repliek, meent, dat Prof. Richet zich ten onrechte voorstelt, dat het voertuig, dat de drager is van het menschelijk bewustzijn na den dood, een replica zou zijn van het stoflichaam ; als Prof. Richet deze voorstelling loslaat, zal ook zijn biologisch bezwaar vervallen. Wat mij betreft, ik zou niet anders willen doen, dan herhalen wat ik reeds gezegd heb : de werkelijkheid hiernamaals zal hoogstwaarschijnlijk heel anders zijn, dan elke voorstelling, die daarvan ooit is of wordt gemaakt. Althans tot dusverre weten wij nog niet anders, dan dat er een voortleven is. Hoe dat zijn zal, waarin het bestaat, welk werk ons wacht, er is niets met stelligheid van te zeggen. Het is er mee als met een steen, liggende op den bodem van een vijver : de straalbreking belet ons, hem te zien op zijn juiste plaats ; de kleur van het water doet zijn aanschijn veranderen; de kleinste rimpeling in het wateroppervlak doet zijn vorm wijzigen. Zijn bouw en samenstelling kennen wij niet, en, wordt het water troebel, dan is hij niet meer te zien. Toch ligt daar de steen...

Huizen (Gooiland), November 1931.

Causaliteit en Determinisme in de Parapsychologie

door Drs. D. H. Prins Jr.
(Slot).

Alvorens nu uit een en ander gevolgtrekkingen te maken die voor het parapsychologisch onderzoek, zoowel voor het proefondervindelijke, als voor het theoretische, van belang zouden kunnen zijn, dienen wij eerst nog onze aandacht te wijden aan een groep parapsychologische verschijnselen, die voor de oude, deterministische natuurbeschouwing schijnen te pleiten. Het in bijzonderheden vooruitzien van toekomstige gebeurtenissen is een feit, dat weliswaar niet zeer veelvuldig voorkomt, maar toch vaak genoeg met zekerheid is geconstateerd om allen twijfel aan de feitelijkheid ervan te doen verdwijnen. In zijn „Traité de Métapsychique" schrijft Richet aan het einde van het hoofdstuk „Prémonitions" ([18]) : „Une conclusion se dégage de tous ces faits, tantôt graves tantôt minus-

18) T. a. p. pag. 521 en 522 (2 ed.).

cules; une conclusion, que des critiques de détail ne peuvent pas entamer: c'est que la prémonition **est un fait démontré** ([19]). Fait étrange paradoxal, d'apparence absurde (verderop zegt hij nog „un phénomène plus terrible que les autres" ([20]) mais enfin qu'on est forcé d'admettre... l'explication viendra (ou ne viendra pas) plus tard. Les faits n'en sont pas moins là, authentiques, irrécusables. **Il y a des prémonitions** ([19])". En Sudre, in het kleinere handboek: „Introduction à la métapsychique humaine" uit zich even beslist: „La clairvoyance dans le futur... est plus rare, mais aussi bien établi que la clairvoyance dans le présent et dans le passé" ([21]).

Dat het vooruitzien van de toekomst, vaak niet enkel in groote trekken, maar met een vloed van bijzonderheden, onmiddellijk weer de gedachte doet opkomen aan het 19de eeuwsche deterministische wereldbeeld ligt voor de hand. Maar is dit werkelijk een noodzakelijke, onontwijkbare gevolgtrekking? Is het zoo als Tenhaeff schrijft. „De voorspellende droom (bij uitbreiding : de profetie)... leidt ons tot de erkenning van het determinisme." ([22])? Is het, zooals Sudre schrijft, herinnerende aan het oude denkbeeld van een eeuwig NU, waarin verleden, heden en toekomst liggen saamgevat „l'hypothèse de l'Eternel présent est devenue en dehors de toute intervention de la métapsychique, une forte doctrine scientifique." ([23]) (doelende op het vierdimensionale-tijdruimtelijke heelal van de relativiteitstheorie) en later, na haar toegepast te hebben op het parapsychologische feitenmateriaal en zich uitsprekende over die toepasbaarheid. „Du point de vue scientifique, la theorie de l'Eternel présent semble inattaquable." ([24])

Voor de beantwoording van deze vragen enkele opmerkingen. In de eerste plaats : Een ondubbelzinnig bewijs voor het determinisme levert een vooruit berekenen van de toekomst; gelijk een zonsverduistering vooruit berekend wordt; uit den toestand nu met behulp van de bekend te onderstellen wetten, die het verloop der gebeurtenissen bepalen. Het profetisch zien is echter nooit zulk een vooruit berekenen of iets wat daarop lijkt, steeds is het een onverklaarbaar aanschouwen of meeleven van een toekomstige voorvallenreeks, van eenige kennis van het verband, dat dit he-

---

19) Cursiveering van R.
20) T. a. p. pag. 788.
21) T. a. p. pag. 174.
22) T. v. P. III, pag. 8.
23) T. a. p. pag. 383.
24) T. a. p. pag. 386.

den aan die toekomst bindt is geen sprake, hoeveel te minder dus van een uit dat verband afleiden wat komen zal.

In de tweede plaats : Met een beroep op de relativiteitstheorie moet men in dezen zeer voorzichtig zijn. De relativiteitstheorie is een experimenteel bevestigde, algemeen aanvaarde natuurkundige theorie, d.w.z. een wiskundig schema, waarin het feitenmateriaal der physica past. Dit feitenmateriaal is ontleend aan de empirisch gegeven werkelijkheid, na dat dit vereenvoudigd is, door uit haar eindelooze onafzienbare menigvuldigheid, het essentieele af te scheiden. Of ze ook van toepassing is op andere stof, die volgens andere selectieprincipes uit het empirisch gegevene is geabstraheerd, kan niet a priori beslist worden. En indien het al juist ware, dat „l'hypothèse de l'Eternel présent est devenue **en dehors de toute intervention de la métapsychique** ([25]), une forte théorie scientifique" dan zou daaraan toch geen argument voor de juistheid dezer theorie op parapsychologisch terrein te ontleenen zijn. Hoogstens heeft zulk een overweging heuristische beteekenis : laat ons eens probeeren in hoever deze opvatting bruikbaar is bij de theoretische verwerking van het parapsychologische feitenmateriaal. Indien het juist ware ! Want o.i. vertoont de vier-dimensionale tijdelijk-ruimtelijke afbeelding, die de moderne natuurkunde van het natuurgebeuren maakt, slechts oppervlakkige gelijkenis met het „eeuwig nu", dat de parapsychologie voor zijn verklaring van het vooruitzien van de toekomst noodig heeft. Er is o.a. het voor deze zaak zeer essentieele verschil, dat het ruimte-tijd continuum der relativiteits-theorie nog de mogelijkheid openlaat van een principieel onderscheid tusschen verleden en toekomst ([26]), een onderscheid, dat in de hypothese der parapsychologie behoort te vervallen of althans tot een schijnbaar onderscheid moet worden gedegradeerd. (Zoo laat — consequent — Sudre voor deze hypothese het feit pleiten, dat bij onjuist profetisch waarnemen het verleden en de toekomst verward worden, als verleden wordt vermeld een voorval, dat nog in de toekomst ligt !) Verder is nu eenmaal een physische theorie geen psychologische en mag men, alvorens een transformatie van de een in de ander uit te voeren, wel eerst zorgvuldig nagaan, welke wijzigingen, aanvullingen en noodzakelijk geworden andere interpretaties daartoe noodig zijn. Juist op dit punt blijft Sudre bijna geheel in gebreke.

25) Cursiveering van mij.

26) Een probleem waar Reichenbach in : „Die Kausalstruktur der Welt und der Unterschied von Vergangenheit und Zukunft", „Berichte der Bayr. Akad., math. naturw. Abh. 1925" zich uitvoerig mee bezighoudt.

Dat nu een deterministische verklaring van de profetie niet de eenig mogelijke is, blijkt wel uit de geheel tegenovergestelde opvatting van Osty. Deze heeft — aldus schrijft hij in zijn : „La Connaissance supranormale" — getracht het mechanisme van het vooruitzien te doorgronden door een lange reeks met korte tusschenpoozen genomen proeven met verschillende waarnemers (die ieder zeer vele malen worden geraadpleegd) telkens gericht op hetzelfde object n.l. het toekomstig verloop van zijn eigen leven. „Chaque sujet, à chaque séance, est mis en demeure d'établir le bilan d'existence du moment et de suivre l'évolution ultérieure de la vie. Ses paroles sont scrupuleusement fixées sur le papier. L'expérimentateur... note le contenu de sa propre pensée ce qu'il sait et ce qu'il pourrait à la rigueur subconsciemment savoir. Et la vie qui s'écoule vient, en juge impartial, signaler l'exact et ses nuances, l'approximatif, l'omission, les erreurs dans leur diversité d'aspects et d'origines etc." ([27]). Dit experimenteele onderzoek is Osty begonnen in 1910, hij had het plan het 20 jaar achtereen voort te zetten en daarna de verzamelde gegevens tot onderwerp van een uitvoerig onderzoek te maken. Het verschijnen van zijn werk : „La préconnaissance de l'avenir" is aangekondigd. Voor zoover mij bekend is, is het nog niet verkrijgbaar. Enkele algemeene voorloopige gevolgtrekkingen publiceert Osty reeds in : „La connaissance supranormale" en daaronder zijn er eenige, die, naar het duidelijk uitgesproken oordeel van Osty, de hypothese van het eeuwig nu niet ondersteunen.

In de eerste plaats merkt hij op, dat het vooruit gewetene niet is een onveranderlijke kennis, maar een die verandert met den afstand in tijd, tusschen het oogenblik der voorspelling en dat der verwezenlijking, en wel zoo dat de profetie in het algemeen minder rijk aan bijzonderheden is naarmate het tijdstip van verwezenlijking verder ligt.

„Ceux qui ont receuilli des faits de prédiction d'avenir humain sans en avoir eux-mêmes provoqué la production dans un but d'étude;... ceux qui n'ont abordé le phénomène de prémonition que par des lectures ; tous ceux croient la préconnaissance fixe... Or cette croyance... est fausse... La préconnaissance est une connaissance variable en élaboration constante et progressive... elle est vivante, comme si la modalité transcendentale de la pensée de chacun, instruite de la direction générale et des événements prépondérants de l'existence, s'informait progressivement des éléments circonstanciels de sa préconnaissance à mesure que la personnalité humaine

27) T. a. p. pag. 279.

s'avance dans l'actualisation de sa trajectoire au milieu de l'écoulement de la vie ambiante." ([28]) Het beste en het meest in bijzonderheden afdalend zijn de voorspellingen welke betrekking hebben op gebeurtenissen, die bezig zijn zich af te spelen, welker definitieve afloop echter nog zooveel onverwachts bevat, dat men met zekerheid een werkelijk voorspellen en niet een gelukkig gissen kan vaststellen. Betreft het gebeurtenissen uit de nabije toekomst, die echter niet het rechtstreeksch vervolg zijn op voorvallen uit het heden, dan is de rijkdom aan bijzonderheden reeds merkbaar geringer, alleen nog maar de groote lijnen worden gezien, groote lijnen en zeer belangrijke voorvallen. „La dégradation de la préconnaissance s'accentue à mesure qu'elle cherche à traduire des morceaux de vie plus lointains." ([29]) Een enkel voorbeeld ter verduidelijking geeft hij : door een verslag van twee voorspellingen van dezelfde gebeurtenis. Twee jaren voor haar verwerkelijking de eerste: „O, welk een levensgevaar binnen eenigen tijd, een ongeluk misschien? Maar ge zult gered worden, uw leven houdt niet op." En vier maanden van te voren : „Wees voorzichtig, ge zijt op het punt een ernstig ongeluk te krijgen... ik hoor een hevigen schok, een heftig geraas... ge zijt zeer dicht bij den dood — wat een geluk, ge zult ongedeerd blijven — ik zie een man ter aarde liggen, bloedend en steunend en rondom hem voorwerpen, ik weet niet wat voor dingen."

De gebeurtenis zelf verliep als volgt. Een dronken bakker reed met zijn paard en wagen in vollen galop tegen de auto, die O. zelf bestuurde De botsing was zeer hevig. Osty en een vriend, die met hem meereed, bleven tot hun groote verbazing ongedeerd, het paard sloeg op hol, de wagen lag aan den kant van den weg en de bakker lag languit op den grond, bloedde en kreunde, rond hem een aantal brooden over de straat verspreid.

Bij de interpretatie van deze feiten wijst Osty de hypothese van het eeuwig nu af. „S'il se satisfait d'une explication facile, sa marche dans la préconnaissance lui donne à croire que les événements constituant la trame de la vie préexistent dans quelque plan idéal où le sujet les peut distinguer par une propriété paranormale et que leur perceptivité s'accroit au moment qu'ils passent du monde des virtualités dans celui des phénomènes. Ce faisant, il s'est fourni une explication simpliste mais inapplicable à la constitution progressive de la prémonition." ([30]) Daarentegen legt hij

28) T. a. p. pag. 280.
29) T. a. p. pag. 281.
30) T. a. p. pag. 283.

den nadruk er op dat van de twee betrokken personen de een de waarnemer, een in de verschillende opeenvolgende proeven constante factor is, en de ander de waargenomene, degene wie de voorspelling betreft een veranderlijke factor. Hij, die twee jaar vóór de verwezenlijking tot den bovennormalen waarnemer komt, is niet dezelfde, als hij die later — vier maanden voor de verwezenlijking, — terugkomt. „La personnalité — objectif a vécu des semaines, des mois se transformant suivant la nature des incitations venues du dehors, suivant aussi les mouvements de l'évolution mentale... de l'avenir est devenu passé, des supputations faites naguère se sont réalisées ou ont été reconnues vaines... Si c'est la même individualité humaine qui se présente devant le même sujet, c'est une personnalité transformée et augmentée de tout ce que ses sens ont enrégistré, de tout ce que sa pensée consciente ou subconsciente a élaboré de connaissance augmentée aussi de nouveaux désirs, de nouveaux projets, de nouveaux jugements, de nouvelles tendances, de nouvelles manières de réagir." [31] De draagwijdte van deze opmerkingen wordt eerst volkomen duidelijk als we er aan herinneren, dat de conclusie, die Osty aan het einde van zijn experimenteele studie, gelijk hij zijn boek noemt, trekt, is deze dat de bron van de supranormale kennis van den helderziende is die „personnalité objectif", de persoon, op wie de waarnemingen betrekking hebben. Immers dan volgt uit dit veranderlijk zijn van de waargenomen persoon en het constant blijven van den waarnemer (bij een der zake kundige inrichting der proeven) dat de veranderingen in die resultaten te wijten zijn aan die in den waargenomen persoon. Van den groei en wording van dezen laatste is dan die van de profetie (préconnaissance vivante! niet zonder reden koos Osty dat beeld) afhankelijk. „Une nouvelle tranche de vie vécue est un appui mental d'où la métagnomie se dirige mieux dans les parties prochaines de la mouvante trame de l'existence." [32]

De gedachtegang, die Osty volgt, past duidelijk bij de denkbeelden van Bergson. Daar is geen plaats voor een eeuwig nu, een voor altijd bepaalde toekomst. Volgens Bergson is de toekomst steeds bezig te ontstaan, zij groeit op in het heden uit het verleden, elk oogenblik brengt iets principieel nieuws, iets dat nooit geweest is, dat ook niet beschouwd kan worden als een nieuw mozaiek van dezelfde steentjes, waaruit in het verleden al zoo vele andere figuren zijn samengesteld. Het leven is schep-

31) T. a. p. pag. 284.
32) T. a. p. pag. 285.

pende groei. Het heden, waarin die toekomst ontstaat, is ook niet het afmetinglooze grenspunt, dat wat was scheidt van wat komen zal, het heeft een zekere duur, strekt zich uit ter weerszijden van dat punt, het onmiddellijk voorafgegane is er nog in vervat, is er niet uit los te maken, de nabije toekomst kondigt zich er reeds in aan. De toekomst wordt, en het heeft alleen zin van haar waarschijnlijk verloop te spreken, een waarschijnlijkheid welke afneemt naarmate men zich in dergelijke bespiegelingen (eventueel waarneming) verder van het huidige oogenblik verwijdert, en dit niet uit hoofde van het uiteraard beperkte inzicht (eventueel beperkte supra-normaal waarnemingsvermogen) van den mensch, maar principieel : ook bij een volledige kennis van den tegenwoordigen toestand en van de causale wetten, die het verloop der dingen beheerschen, zou de mensch te kort schieten in zijn voorspellen en wel meer naarmate hij verder in die toekomst tracht door te dringen; hetzelfde zou gelden voor den helderziende, wat hij met zijn bovennormaal waarnemingsvermogen uit dit ruimere heden van Bergson putten kan over de toekomst, het is afhankelijk van den tijd, die ligt tusschen het heden en de verwerkelijking.

Het ligt niet in mijn bedoeling Osty's betoog en in aansluiting daarbij de er nauw mee verbonden opvattingen van Bergson tot de mijne te maken. Zijn uitspraak, dat de hypothese van het eeuwig nu een gemakkelijke verklaring is „inapplicable à la constitution progressive de la prémonition" lijkt mij aantastbaar. Dit is echter niet het belangrijkste op het oogenblik. Het is voldoende te doen zien hoe naast de deterministische verklaring, die reeds daarom met eenige voorzichtigheid bezien moet worden, omdat het stukje metaphysica, dat het determinisme inhoudt, zijn voornaamsten steun vond in de natuurkunde van de negentiende eeuw, welke inmiddels groote veranderingen onderging, een andere zeer wel mogelijk is. Men kan dus nooit uit de feiten betreffende het vooruitzien der toekomst stof putten voor een pleidooi voor de algemeene geldigheid van het causaliteitsprincipe op het terrein der parapsychologie.

Evenmin staat het vast dat deze gegevens een deterministische natuurbeschouwing bevestigen.

IV.

Uit het voorafgaande kunnen nu enkele conclusies worden getrokken. In de theoretische natuurkunde is de streng-causale, de determineerende natuurwet als ideaal bestanddeel van het physische wereldbeeld vervangen door de statistische, wat alleen in de wereld van atomen en electronen een door experimenten gemakkelijk te constateeren verschil oplevert. Daarmede is hier het geldigheidsgebied van het causaliteitsbeginsel beperkt: in den levensloop van alle objecten schuilt een onberekenbaar element, in dien van de ons rechtstreeks zintuigelijk gegeven wereld is dit verwaarloosbaar klein, in dien van de electronen is het zoo groot, dat er steeds rekening mee moet worden gehouden.

De plaats van het causaliteitsbeginsel in de theoretische structuur der natuurkunde behoeft niet noodzakelijkerwijs tevens de plaats te zijn die het inneemt in den logischen bouw van andere empirische wetenschappen. Het is de praktijk van het wetenschappelijk onderzoek, dat op den duur moet uitmaken of dit wel dan niet het geval is.

Voor zoover dus de parapsychologie in haar theoretischen arbeid (een werk, dat nog nauwelijks begonnen is) het natuurkundig wereldbeeld vooronderstelt, heeft ze zich ten aanzien van deze kwestie te richten naar de natuurkunde. Voor zoover ze echter een stof bewerkt, welke geheel buiten het onderzoekingsterrein van den physicus valt, heeft ze in de bewerking van die stof zelve te zoeken naar criteria om over de geldigheid op dit terrein tot een oordeel te komen. Hier de geldigheid a priori als een algemeene te beschouwen is onjuist. De ervaring, tot nog toe opgedaan met dergelijke aprioristische vooropstellingen maant tot groote voorzichtigheid.

Een andere vraag — een die zeker niet ontkennend moet worden beantwoord — is, of het niet verstandig is te beginnen met ernstig te zoeken hoever op dit gebied de causale verklaringsmogelijkheden reiken. Door dit te doen leert men eerst met zekerheid de grenzen van zulke mogelijkheden kennen. Het feitenmateriaal zelf, of juister zijn theoretische verwerking zal eenmaal de vraag in concreto beantwoorden, mits — en hierop mag wel den nadruk gelegd worden — het causaliteitsbeginsel niet tot criterium van betrouwbaarheid en bruikbaarheid der feiten wordt gemaakt.

Zoo gebruike dan de theoretische parapsycholoog de middelen ter verwerking van zijn stof, welke reeds door onderzoekers op andere ter-

reinen van wetenschappelijk denken zijn gebruikt, maar indien noodig beperke hij de geldigheid dier logische verbindingsmiddelen, indien noodig d.w.z. indien zijn stof hem daartoe dwingt.

Bewijskracht van vingerafdrukken

In zijn artikel „Ideoplastie en Spiritisme" in het „Tijdschrift voor Parapsychologie" (vierde jaarg., No. 1) toont Drs. Tenhaeff aan, dat de duimafdrukken geen beslissend bewijs leveren voor de juistheid der spiritistische hypothese, daar een animistische verklaring, hoewel minder voor de hand liggend, toch mogelijk blijft.

Hoewel ik de juistheid van deze beschouwing moet toegeven, vraag ik mij toch af, of wij met deze beschouwingswijze wetenschappelijk op den goeden weg zijn.

Prof. Hyslop heeft in zijn laatste werk „Contact with the other world" betoogd, en m.i. terecht, dat het eenige afdoende bewijs voor de waarheid der spiritistische hypothese kan gelegen zijn in den inhoud der mededeelingen. Geen physische manifestaties op zichzelf, hoe frappant ook, kunnen het bewijs leveren van hun oorsprong, hetzij animistisch, hetzij spiritistisch. Het spiritisme neemt een bewustzijnsidentiteit aan voor en na den dood van het aardsche leven. Het vaststellen van die identiteit kan het eenige geldige bewijs voor het spiritisme opleveren.

Men tracht dit bewijs te leveren door te zoeken naar mededeelingen, die alleen de gestorvene kan weten; die noch aan het medium, noch aan de aanzittenden bekend zouden zijn, liefst ook niet aan eenig, tijdens de proef nog levend mensch.

Nu is hierbij vanzelf een grens van redelijkheid in acht te nemen. Als men a priori onderstelt dat het subliminale-ik van het medium alwetend is, alziend in ruimte en tijd, of in staat is te putten uit een kosmisch reservoir van volmaakte al-kennis (als ware het een bibliotheek die alle waarheid in hemel en aarde, van verleden en toekomst bevatte) — ja, dan is elke poging om ooit een differentiaal-diagnose tusschen animistische en spiritistische verschijnselen te vinden, al bij voorbaat als mislukt te beschouwen. Dan moet de wetenschap der parapsychologie zich ook maar eens en voorgoed afkeeren van die onmogelijke taak, en ook maar liever geen andere dan werkhypothesen stellen; m.a.w. de hoop opgeven ooit tot een theorie of de vaststelling van psychische wetten te komen.

Maar met dat te doen, stelt men zich buiten de wetenschappelijke werkmethode die in de natuurwetenschappen gebruikelijk is. En dit schijnt mij verkeerd, daar het m.i. juist de taak der parapsychologie is, de z.g. occulte verschijnselen volgens de natuurwetenschappelijke methoden te onderzoeken.

De natuurwetenschap is onpartijdig ten opzichte van haar hypothesen; ze heeft geen voorliefde, geen gevoelsweerstanden. Ze aanvaardt als bewijs, wat voldoenden doorslag geeft door gewicht van argumenten. Ze blijkt zoo onpartijdig, dat zij de Euclidische meetkunde als grondslag van haar ruimteopvatting verwerpt voor de Riemannsche, wanneer de feiten beslist duidelijker ten gunste van laatstgenoemde spreken — al moet men daarvoor vertrouwde en geliefkoosde opvattingen laten vallen.

Even vooroordeelvrij behoort de parapsychologie te staan bij haar pogingen om de feiten te verklaren; dat is, om hypothesen te vormen, om deze tot theorieën te doen uitgroeien en te durven zeggen dat die bewezen zijn (zij het ook met het voorbehoud, dat ook de philosophisch-aangelegde beoefenaren der natuurwetenschappen maken, dat het „vooralsnog" bewezen is.)

Het is in de parapsychologie wel duidelijk geworden, dat de eigenschappen van het subliminale-ik geen physisch-chemische functies zijn van de lichaammaterie, maar veeleer eigenschappen van een of anderen vorm van psychische energie, die met het lichaam van den levenden persoon verband houdt, maar er niet in opgaat. Die psychische energie kan men „astraallichaam" noemen, maar dit naamverschil hangt af van den kant waarvan men het bekijkt en is dus van minder belang.

Nu het lichaam in dezen niet essentieel is, is het principieel even „eenvoudig" of „on-eenvoudig", of men de verschijnselen, die men aan de eigenschappen en werkingen der psychische energie moet toeschrijven, koppelt aan het lichaam van het medium en aanzittenden, of dat men ze los van aardsche lichamen denkt.

Wetenschappelijk bezien is dus de animistische en de spiritistische hypothese gelijkwaardig. De voorkeur voor de eene of de andere mag in de parapsychologie niet afhangen van sympathieën of weerstanden, maar uitsluitend van de aannemelijkheid met het oog op eigenschappen en teweeggebrachte feiten. En waar een duidelijke doorslag is, doordat de eene verklaring voor de hand liggend en de andere hoogstgewrongen wordt, moet men niet schromen van „bewijs" te spreken.

De bewijskracht van vingerafdrukken is niet principieel verschillend

van die intellectueele bewijzen, welke Hyslop als eisch stelt. Het is immers volkomen vergelijkbaar, of de psyche zich een of ander voorval in het leven herinnert, b.v. waar zij ergens tijdens het leven een brief heeft opgeborgen; dan wel of ze zich den vorm van de huidlijsten herinnert van het lichaam dat ze zelf (door haar entelechie) heeft helpen vormen.

Dat een psyche zich die detailzaken herinnert van eigen verleden, eigen huis, eigen lichaam, is vrij voor de hand liggend, is zeker niet gewrongen. Dat mijn psyche echter bekend zou zijn met alle details, alle huiselijke schuilhoeken, alle nietige lichaamsbijzonderheidjes van een ander, is zoo'n willekeurige, ongegronde aanname, en deze als verklaring voorop te willen stellen, is zoo gewrongen, dat dit als verklaring eenvoudig niet naast de andere in aanmerking zou komen, als wij de natuurwetenschappelijke denkmethode volgden.

Dus, mij dunkt, mag de parapsychologie ook dergelijk voorbehoud niet dulden.

Wanneer inderdaad gevallen geconstateerd zijn als dat van de duimafdruk van rechter Hill, dan dient m.i. de parapsychologie onomwonden te erkennen, dat de spiritistische hypothese bewezen is, met minstens evenveel bewijskracht, als eenig bewijs in de natuurwetenschap bezit. Alleen mag men, gelijk gezegd, het woord „vooralsnog" èr aan toevoegen, wat in de natuurwetenschap zelfs bij de meest fundamenteele wet, n.l. die van het behoud van energie, nog geschieden moet.

FELIX ORTT.

Spontane Paragnosie

Op 27 November 1930 schreef de heer J. van Hout, O. I. ambtenaar met verlof, van uit Haarlem den navolgenden brief aan de Redactie van de : „Nieuwe Rotterdamsche Courant".

„Ik las in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van Zondag 16 November l.l. als feuilleton een artikel over Telepathie en Helderziendheid.

Een sterk geval van dit psychologisch verschijnsel heeft zich in mijn familie voorgedaan, waaraan helaas een droevige herinnering voor mij verbonden is. Het betreft het overlijden van mijn broer, die toen als machinist bij de Staatsspoorwegen op Java werkzaam was.

Hij stierf in den nacht van 30 April op 1 Mei 1910 in het Militaire

hospitaal te Tjimahi aan brandwonden, die hij een dag te voren had opgeloopen bij een begin van brand in zijn slaapkamer.

Van dit tragisch gebeuren kreeg ik op honderden Kilometers afstand in het binnenland van Sumatra langs psycho-radiografischen ([1]) weg een verschijning in mijn slaap te zien.

Ik zat in het binnenland en zag in dien nacht in een droom mijn broer te midden van een vlammenzee, terwijl hij zijn beide armen uitstak en mij om hulp vroeg.

Ik hoorde nog de woorden : „Johan help mij ik verbrand." Machteloos lag ik daar en riep hem in mijn slaap toe : „ik kan je niet helpen."

Ik begon toen te schreien en werd door mijn moeder, die in dezelfde kamer sliep, wakker gemaakt. Dit voorval had mij zoo aangegrepen, dat ik de rest van den nacht slapeloos doorbracht.

Mijn moeder trachtte mij tot bedaren te brengen, en schreef deze verschijning toe aan een hallucinatie. Ik moest er niet veel waarde aan hechten, doch tevergeefs.

Ik kon de gedachte niet van mij afzetten, dat er beslist iets ontzettends met mijn broer moest zijn gebeurd.

Den volgenden morgen ging ik vroeg naar het werk. Ik was belast met den aanleg van een weg, die de verbinding van Sumatra's westkust met de Residentie Tapanoeli tot stand moest brengen.

Ik zie mij nog loopen langs het tracé, dat zich daar slingert om de uitloopers van het Barissan gebergte. Het was omstreeks elf uur in den voormiddag, dat ik naar huis wandelde.

De weg klom geleidelijk en maakte een boog over een riviertje, dat een diepe insnijding vormde in het grillige heuvelterrein.

Ik bevond mij voor den rivierovergang en doordat de heuvels haast onbegroeid waren en slechts geel gras (alang alang) het land bedekte kon ik voor mij den weg zien kronkelen naar boven.

Op een der uitstekende neuzen, waar de grond was weggegraven om meer uitzicht voor het verkeer te krijgen, zag ik een man met een brief in de hand uitkijken.

Toen hij mij opmerkte hield hij den brief in de hoogte en liep hard naar mij toe...

Ik kon geen voetstap meer doen, want mijn intuitie zeide mij, dat de brief mij het bericht moest brengen over mijn broer.

---

1) Het gebruik van dit woord komt natuurlijk geheel voor rekening van den heer v. H. T.

Het was een telegram met den volgenden inhoud : „Wim overleden".

Een week later kreeg ik een brief van mijn tante, die uitvoerig het ongeluk beschreef. Mijn broer woonde in Garoet en studeerde een dag voor zijn dood tot vrij laat in den avond.

Hij zou na de studie naar bed gaan en wilde een petroleum-nachtlampje aan den muur hangen. Waarschijnlijk door den slaap overmand liet hij de lamp los, voordat deze aan den haak hing.

De lamp viel op zijn werktafel, de petroleum verspreidde zich over het kleed, dat met de losse papieren, die zich daarop bevonden, in brand raakte.

Om de boeken te redden, sloeg mijn broer met de handen op de brandende petroleum, die naar alle kanten uitspatte en ook op zijn kleeren terechtkwam. Spoedig stond de arme jongen in lichte laaie. Met veel moeite kon hij de kamerdeur, die op slot zat, openkrijgen, vloog naar de badkamer en tjompte met de brandende kleeren in het bad. Dat was hem noodlottig.

Hij werd met ernstige brandwonden uit het bad gehaald, den volgenden morgen naar Tjimahi per sneltrein vervoerd en in het hospitaal opgenomen, waar hij in den nacht daarop overleed.

De arme jongen heeft, veronderstel ik, even voor zijn dood sterk aan mij gedacht en langs psycho-radiografischen weg ([1]) zijn bede om hulp uitgezonden, die mij op honderden K.M. afstand in het midden van Sumatra bereikte.

Ik voor mij heb de overtuiging ([2])......."

Daar het hiervoor genoemde feuilleton van mijn hand afkomstig was, zond de Redactie van de : „Nieuwe Rotterdamsche Courant" dezen brief aan mij door. Ik stelde mij met den heer v. H. in verbinding, verzocht hem mij, zoo mogelijk een en ander door zijn moeder te doen bevestigen, terwijl ik hem bovendien de vraag stelde, of hij bezwaar had tegen een eventueele publicatie van dit schrijven in het : „Tijdschrift voor Parapsychologie."

Op 12 December 1930 antwoordde de heer v. H. mij als volgt:

„In antwoord op Uw schrijven van 9 dezer deel ik U mede, dat ik geen bezwaar heb tegen publicatie van het geval in het Tijdschrift voor Parapsychologie.

---

2) Volgt een beschouwing over het wezen der telepathie. Waar deze voor ons van geen belang is, laat ik haar weg. T.

Mijn moeder is eenige jaren geleden gestorven, zoodat de gevraagde verklaring niet kan worden gegeven.

Ik geef U evenwel de verzekering, dat ik alleen de waarheid dien in het belang van de Wetenschap. Mijn heele familie weet deze geschiedenis.

Hoogachtend"

(w. g.) J. van Hout.

Ondanks het ontbreken der bevestiging heb ik nochtans gemeend dat dit geval voor publicatie in aanmerking kwam.

TENHAEFF.

De Magie in Tibet

In Centraal Azië, in naam nog aan China onderhoorig, ligt de staat Tibet met ongeveer 2.000.000 inwoners.

Onderzoekingen van Hayden, Hedin en Bogdanovitch hebben ons een denkbeeld gegeven van den geologischen bouw van dit land.

Het Noorden en het midden hebben een zeer ruw klimaat. Tusschen zomer- en wintertemperatuur bestaan groote verschillen evenals tusschen dag- en nachttemperatuur.

In het gebied tusschen Transhimalaya en Himalaya is het klimaat milder. De Transhimalaya moet beschouwd worden als een vertakking van den Karakorum, een bergstelsel, dat ten onzent zeer bekend geworden is door de tochten van het echtpaar Visser.

Bij de bevolking kan men onderscheid maken tusschen de stammen uit het N. die overeenkomst vertoonen met de Mongolen en die uit het Z., de eigenlijke Tibetanen of Boda's, die tot de groote Indo Chineesche groep behooren.

Een klein deel der bevolking is nomadiseerend, vooral in de hooger gelegen streken.

In de zevende eeuw na Chr. werd in Tibet het Boeddhisme ingevoerd, en wel dat Boeddhisme dat voortleeft in het Mahâyâna (letterlijk : „Groote voertuig")

De eerste Boeddhistische monniksorde in Tibet werd in 749 gesticht door Padmasambhava. Hij was de eerste Boeddhistische klooster-overste

in Tibet, de eerste Lama (= een Tibetaansch woord dat superieur beteekent).

In de veertiende eeuw ontstond er een reactie tegen de verslapping van het Boeddhisme, welke in die dagen in Tibet dreigde te ontstaan. In 1357 stond de priester Tsong-kha-pa op, die een hervorming der Boeddhistische kerk teweegbracht. Deze kerk herstelde gedeeltelijk oude godsdienstvormen en voegde ook een aantal nieuwe, hierarchische beginselen aan deze kerk toe. In die dagen werd het eigenlijke Lamaïsme geboren gelijk men dit in onze dagen in Tibet kent. Het hoofd der kerk kreeg den naam van „Dalai-Lama", hetgeen letterlijk beteekent: „Oceaan-lama". Men wilde met deze benaming te kennen geven dat deze geestelijke een wereldomvattende heerschappij uitoefende.

De zetel van dezen Tibetaanschen Paus is Lhassa. Kort voor 1650 kwam mede de hoogste politieke macht in handen van dezen kerkvorst, waarmede men in Tibet tot het Cesaro-papisme kwam.

Sprekende over den Dalai-Lama zegt Prof. Kern (1):

„Hij werd (en wordt) geacht, de incarnatie te zijn van Awalokiteswara, een der Bodhisattwa's (2), die in latere perioden den staat van Boeddha zullen bereiken. Na den dood van den Dalai-Lama wordt door het lot beslist, welke der pasgeboren knapen, die aan de kerkelijke vereischten voldoen, de reïncarnatie van Awalokiteswara is, en deze wordt dan opgevoed tot hij het hooge ambt weder kan waarnemen. Het is waar, dat bij die beslissing ook meer wereldlijke invloeden, als verwantschap met aanzienlijke families, de wenschen van den vorigen Dalai-Lama, ja zelfs politieke overwegingen zich vaak doen gelden (3). Naast den Dalai-Lama staat een tweede hoogepriester, de Bogdo-Lama, slechts weinig minder in aanzien dan de eerste, doch wiens macht zich uitsluitend tot kerkelijke aange-

---

(1) „Het Boeddhisme", bewerkt naar Prof. Kern's : „Manual of Buddhism" door G. Mannoury, tweede druk, Wereldbibliotheek, Amsterdam.

(2) Bodhisattwa noemt men het wezen dat bestemd is om zich tot een Boeddha te ontwikkelen. „Hij is als het ware een Boeddha potentia, maar nog niet de facto". Kern, l. c., pag. 54.

„Het belangrijkste punt, waarin het Lamaisme zich van het oorspronkelijke Boeddhisme onderscheidt, is juist gelegen in dat op den voorgrond treden der Bodhisattwa-figuren, waaraan de Lamaïsten de taak toeschrijven, de Leer voortdurend in wezen te houden en uit te breiden, en die, naar zij meenen, den Boeddha-staat niet zullen kunnen bereiken, alvorens zij het gansche menschdom van den „Kringloop des Levens" hebben bevrijd". (Kern, l. c., pag. 121).

(3) Wij zullen in dit artikel nog met andere factoren kennismaken welke onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden beslissen, wie de opvolger van den overleden Dalai-Lama zal zijn.

legenheden beperkt. Ook hij is de incarnatie van een der Bodhisattwa's". (pag. 121).

Men kent in Tibet een vijftal klassen (adel, geestelijkheid, boeren, hoorigen en kooplieden).

Van deze vijf klassen is die der geestelijkheid wel de voornaamste. Van drie Tibetanen is er gemiddeld één monnik.

De vorm der nederzettingen houdt nauw verband met deze indeeling. Om de woningen der adellijken en om de kloosters ontwikkelen zich de nederzettingen. Het klooster is a.h.w. de stad, terwijl de voorstad gevormd wordt door de nederzettingen der boeren en kooplieden.

Het schijnt dat er zich eerst in de 15de eeuw nauwere betrekkingen tusschen Tibet en China ontwikkeld hebben. In de zeventiende eeuw verschenen in dit land de eerste Europeanen. Het waren Jezuïeten. Onder hen schijnt de Italiaansche pater Desideri een der voornaamste figuren geweest te zijn.

In 1708 vestigden zich Capucijners in dit Boeddhistisch land.

Bevreesd voor de overheersching der Engelschen gingen de Tibetanen er toe over hun land voor den vreemdeling te sluiten. Eerst in de negentiende eeuw, toen de tegenstelling tusschen Engeland en Rusland zich in Centraal Azië meer en meer begon te ontwikkelen, begon men zich in Europa voor dit gebied meer te interesseeren.

In het jaar 1853 verscheen te Parijs een merkwaardig boek. „Souvenirs d'un voyage dans la Tartarie, le Thibet et la Chine pendant les années 1844, 1845 et 1846." De auteur van dit boek was M. Huc, „prêtre-missionnaire de la congrégation de Saint-Lazare."

In dit boek vermeldt deze auteur o.m. een aantal „occultistische" merkwaardigheden uit Tibet. De R. K. kerk heeft dezen missionaris de publicatie van dit boek in hooge mate kwalijk genomen ; het boek werd op den Index geplaatst en de auteur als missionaris afgezet.

De hoofdreden van dit optreden der Kerk moet gezocht worden in het feit, dat Huc op naieve wijze een parallel getrokken heeft tusschen een reeks van R. K. en Tibetaansche ceremoniën en gebruiken.

Bovendien had hij een aantal Tibetaansche „wonderen" voor echt verklaard, ofschoon hij nochtans uitdrukkelijk daarbij gezegd had dat zij door den duivel veroorzaakt werden.

Tot de door Huc beschreven „wonderen", welke volgens hem geenszins als product van bedrog dienen te worden beschouwd (echter wel, gelijk ik hier boven reeds opmerkte, als „dui-

velswerk") behoort nu o. m. de beschrijving van een priesterfeest, waarbij een van hen zijn supernormale begaafdheid behoorde te vertoonen. Deze Lama bereidde zich in de eenzaamheid door streng vasten, zwijgen en bidden voor. Op den dag van het feest verzamelden zich de pelgrims op het plein voor de woning van den bewusten Lama. Onder het gejuich der menigte verscheen hij, zette zich op het altaar, nam een groot mes uit zijn gordel en legde dat over zijn knieën. Rondom hem, aan zijn voeten, zaten andere priesters. Zij hieven bezweringsgebeden aan, onder welke gebeden de Lama steeds sterker begon te trillen (een bekend trance-verschijnsel). De gebeden werden steeds luider en gingen ten slotte in een waar gehuil over. Toen wierp de Lama plotseling den sjawl af, maakte den gordel los en sneed zich met zijn mes den buik over de geheele lengte open. Het bloed stroomde naar alle zijden heen, de pelgrims wierpen zich op den grond en vroegen den Lama naar geheime dingen, naar de toekomst, naar het lot van bepaalde personen, enz. Zijn uitspraken werden als orakels beschouwd. Toen de nieuwsgierigheid der pelgrims was bevredigd, begonnen de priesters opnieuw te bidden ; de Lama schepte met zijn hand bloed uit de wonde, blies daar eenige malen op en wierp het onder het geschreeuw der omstanders in de lucht. Toen streek hij met zijn hand over de wonde, welke zich sloot, zonder zelfs een litteeken na te laten. Hij sprak een kort gebed uit, nam zijn shawl en gordel weer op en de menigte ging uiteen.

Aldus luidt het bericht zooals wij dit op pag. 321 e.v. van het genoemde boek aantreffen.

Du Prel heeft er in zijn : „Studiën uit het gebied der geheim-wetenschappen" (Wink, Amersfoort, Ned. vert., deel I, pag. 57 e.v.) op gewezen, dat dit verhaal geenszins op zich zelf staat. Naar zijn meening hebben wij hier te doen met een z. g. „verdichtingsproces", een onderwerp waarover door F. Ortt en mij werd geschreven op pag. 123 e.v. van den derden en op pag. 94 e.v. van den tweeden jaargang van dit tijdschrift.

Anderen zullen geneigd zijn hier voorloopig te spreken van massa-hallucinaties.

Wij kunnen ons voorstellen dat men in de dagen, waarin Huc zijn rapport publiceerde en waarin het materialistisch getinte rationalisme hoogtij begon te vieren, dit bericht — vooral in medische kringen — met een hoongelach ontving. Wij zijn thans wat voorzichtiger geworden en houden het niet meer a priori voor onmogelijk dat het bericht van Huc waarheid bevat...

In de laatste decennia der vorige en in de eerste van deze eeuw verspreidde de Theosofie, op gezag van de stichtster der Theosofische Vereeniging, H. P. Blavatsky, allerlei wonderverhalen met betrekking tot heilige wijzen (mahatma's) welke in het Tibetaansche sneeuwgebergte verblijf zouden houden.

In : „Light" van 9 Augustus 1884 beweerde H. P. B. dat zij alles tezamengenomen meer dan zeven jaren in Klein- en Groot-Tibet had doorgebracht en het moge bekend zijn dat zij beweert daar die geheimzinnige „meesters" te hebben leeren kennen, van wier occulte vermogens wij in de geschriften van onderscheidene theosofen bij herhaling gewag gemaakt vinden.

Wij weten, dat het onderzoek, door den vertegenwoordiger der Engelsche S. P. R. (de zoo sympathieke, uiterst critische onderzoeker Dr. R. Hodgson), tusschen 1880 en 1890 ingesteld naar de beweringen van H. P. B. tot negatieve resultaten heeft geleid. Hodgson betwijfelt, of H. P. B.

zelfs ooit in Tibet is geweest en reeds in 1885 zeide hij „dat het sterkste bewijs van het bestaan der mahatma's op niemendal uitloopt" ([4]).

Later is dit rapport van Hodgson door mevr. A. Besant in haar bekende verhandeling over: „Helena Petrovna Blavatsky en de Meesters der Wijsheid" scherp becritiseerd geworden.

Dit alles heeft er zeker veel toe bijgedragen de belangstelling voor Tibet te doen toenemen, in het bijzonder in de kringen van hen, die zich voor het onderzoek der supernormale verschijnselen interesseeren.

Persoonlijk heb ik nooit veel geloof gehecht aan al die verhalen met betrekking tot wonderdoende wezens, welke in de eenzame oorden van het geheimzinnige Tibet zouden verblijfhouden.

Zeker, ik ben nimmer ongeneigd geweest te gelooven, dat een verblijf onder deze volkeren den parapsycholoog talrijke interessante gegevens zou kunnen verschaffen, omdat het waarschijnlijk te achten is dat zij dichter dan wij bij dien oertoestand staan, welke zich, om hier met E. Dacqué te spreken, kenmerkte door „Natursichtigkeit" ([5]).

Feitelijk zouden wij nog niet eens zoo ver behoeven te gaan om te durven meenen dat in een land als Tibet de supernormale begaafdheid over het algemeen gemakkelijker manifest wordt dan ten onzent.

Zien wij niet reeds in West Europa, dat het verblijf in bepaalde landstreken bevorderend schijnt te werken op het manifest worden der latente, supernormale begaafdheid. Ik denk hier in het bijzonder aan Schotland, het land, waarin het z.g. „tweede gezicht" („second sight") zeer algemeen schijnt voor te komen, hetgeen reeds in oude tijden bekend schijnt te zijn geweest, daar wij reeds bij Plutarchus en Eusebius van Caesarea (Pamphili) gewag gemaakt vinden van het feit, dat onder de Schotsche eilanders vele visioenairen voorkomen.

En nu kan het m. i. niet ontkend worden, dat, wanneer wij de beschrijvingen der Schotsche eilanden en van hun bewoners lezen in een geschrift als b. v. de : „Deuteroskopie" van Horst (Frankfort, 1830), dit bij ons de geneigdheid verwekt te meenen, dat atmosferische, barometrische e. d. invloeden inderdaad van invloed zijn op het manifest worden der latente supernormale begaafdheid.

Immers wij vinden vermeld van zieners, die hun vermogen verloren wanneer zij langen tijd

---

(4) Zie G. J. P. J. Bolland : Mevrouw Blavatsky en haar „Theosofie", Leiden, Adriani, 1911.

(5) Volgens Dacqué (hoogleeraar in de palaeontologie te München) is de moderne cultuurmensch een soort van gedegenereerden magiër.

In zijn denkbeelden, welke hij heeft neergelegd in o.a. zijn : „Natur und Seele", R. Oldenbourg, München, vinden wij aanknoopingspunten aan de oude Brahmaansche leer van de involutie van het Atma. Zie deel I, pag. 180 e. v. van mijn „Beknopte Handleiding der Psychical Research."

elders vertoefden en het weer terugkregen, wanneer zij zich opnieuw op hun geboortegrond vestigden.

W. Hellpach heeft de aandacht gevestigd op z.g. geopsychische verschijnselen (zie zijn werk: „Geopsychische Erscheinungen", Leipzig, Engelmann); hij heeft gewezen op de mogelijkheid van een rechtstreeksche inwerking der aarde op het psychische, „wobei die Erde nicht bloss Bedingung, sondern selber Ursache einer in uns erzielten Wirkung wird, einer Wirkung, für deren Hervorbringung sie zwei Wege zu unserer Psyche wählen kann : den Weg übers zentrale Nervensystem und den Weg durch die Sinne."

Over het algemeen heeft de parapsychologie nog weinig aandacht geschonken aan de beteekenis der geopsychische factoren voor de ontwikkeling van het mediumschap ; slechts hier en daar verspreid in de geschriften van parapsychologen vinden wij opmerkingen, welke er op wijzen dat men echter nochtans begrepen heeft dat de studie dezer factoren t. z. t. geenszins verzuimd mag worden.

Persoonlijk ben ik reeds geruimen tijd bezig op dit gebied gegevens te verzamelen, in de hoop dat dit eenmaal moge leiden tot het schrijven van een studie, welke een bijdrage moge leveren tot de positieve kennis van het mediumschap.

Als een voorloopig resultaat van dit onderzoek zou ik hier willen mededeelen, dat het verblijf in hooger gelegen gebieden onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden gunstig schijnt te werken op de ontwikkeling der supernormale begaafdheid. En dit wetende achten wij het niet onwaarschijnlijk dat de geopsychische factoren in Tibet over het algemeen de ontwikkeling van het mediumschap — naast een aantal andere — gunstig beinvloeden.

Maar het „Blavatskyanisme" in zake Tibet is mij steeds als het product van een ongezond mysticisme voorgekomen.

Onder deze omstandigheden heb ik met groot genoegen kennis genomen van den inhoud van het werk, waarvan ik hier een en ander wil mededeelen. Het is getiteld: „With Mystics and Magicians in Tibet", uitgegeven in 1931 door: „The Bodley Head Ltd." te Londen en geschreven door mevr. Alexandra David-Neel, een bekende ontdekkingsreizigster, die gedurende veertien achtereenvolgende jaren in Tibet heeft doorgebracht. Zij spreekt, schrijft en verstaat een groot aantal Tibetaansche dialecten en belijdt openlijk den Boeddhistischen godsdienst, waardoor zij zich in staat gesteld zag het vertrouwen te winnen van onderscheidene Lama's. Haar aangenomen zoon is bovendien Lama.

Prof. A. D'Arsonval, een bekend Fransch geleerde, met belangstelling voor parapsychologische onderzoekingen [6], zegt in zijn: „Introduction" dat mevr. David-Neel, gelijk zijzelf erkent, een „echte" Aziatische is geworden en als zoodanig ook erkend wordt door hen, te midden van wie zij heeft geleefd, waardoor het haar mogelijk is geworden gebieden bin-

---

6) Tusschen 1905 en 1908 nam hij deel aan het onderzoek van Eusapia Palladino in het : „Institut Général Psychologique" te Parijs, van welk instituut hij thans voorzitter is.

nen te dringen, welke tot dusverre niet toegankelijk waren voor Europeesche ontdekkingsreizigers. (7).

„Deze Oostersche, deze „echte" Tibetaansche is nochtans een Westersche gebleven, een leerlinge van Descartes en Claude Bernard, die het wijsgeerig scepticisme van eerstgenoemde tot het hare heeft weten te maken, dat, volgens laatstgenoemde, steeds de trouwe metgezel behoort te zijn van den wetenschappelijken waarnemer. Niet gestoord door eenige vooropgezette theorie en onbevooroordeeld met betrekking tot alle leerstellingen of dogma's heeft mevr. David Neel alle dingen op een volmaakt wetenschappelijke wijze bekeken... De onderzoekingen van mevr. D. zullen van belang zijn voor Orientalisten, psychologen en physiologen."

Met dit al moet men echter niet meenen, dat dit boek een speciaal parapsychologisch geschrift is. Het is een ethnologisch werk, een bijdrage tot de land- en volkenkunde van Tibet, waarbij bijzondere aandacht wordt geschonken aan een aantal problemen welke den parapsycholoog in hooge mate moeten interesseeren.

Hiervan een en ander, gecommenteerd, mede te deelen is de bedoeling van dit opstel.

wordt vervolgd.

Uit de tijdschriften

Zeitschrift für Parapsychologie. September-December 1931.

In het September en October nummer treffen wij een opstel van Dr. E. Mattiesen aan over : „Der Austritt des Ich als spiritistisches Argument." Aan de hand van een aantal voorbeelden van z.g. uittredingsverschijnselen wijst Mattiesen er op, dat in deze animistische verschijnselen krachtige argumenten liggen voor de principieele juistheid van de spiritistische hypothese. „Der Zustand der Hinausversetzung erscheint in solchen Fällen geradezu als „vorübergehender Tod", als zeit-und teilweise Vorwegnahme des Zustands nach dem Tode, und es wäre dann nur ein Schritt zu der naheliegenden Formulierung, die das Gestorbensein als Exkursion von min-

(7) Bij het lezen van dit werk moest ik onwillekeurig denken aan den Leidschen hoogleeraar C. Snouck Hurgronje die in 1884 en 1885, vermomd als Mohammedaansch rechtsgeleerde, Mekka bezocht, van welk bezoek zijn groote werk: „Mekka" (den Haag, 1888/1889) de vrucht was.

destens beträchtlicher Dauer bezeichnet." De „uitgetredene" bevindt zich tijdelijk in een soort van „na-den-doodschen-toestand". Uit dien hoofde brengen deze verschijnselen ons dichter tot het geloof in een persoonlijk voortbestaan na den dood van het lichaam.

Prof. Blacher schrijft over den invloed van de mentaliteit van de onderzoekers op medium en verschijnselen. Blacher maakt voorts een scherp onderscheid tusschen bewust en onbewust bedrog. Hij spreekt van het „unbewusste Bestreben der medialen Psyche, sich die Aufgabe zu erleichtern. Es is doch klar, das der Selbstschutz des Organismus... bestrebt ist, die gestellte Aufgabe mit möglichst wenig Energieaufwand durchzuführen. Wird dem Medium nicht die Möglichkeit genommen, etwas mit der Hand zu fassen, was telekinetisch ausgeführt werden soll, so greift das Medium zu diesem leichteren Hilfsmittel, das keinen bewussten Betrug darstellt, aber fälschlicherweise von Laien als solcher gedeutet wird." De z.g. „beschermgeest" van het medium beschouwt Blacher als „Aeusserung des Selbstschutzes des Organismus."

Dr. O. Schmotzer schrijft over de „witte vrouw" in Boven-Oostenrijk. Hij gelooft niet dat het geheel der verhalen, waarin sprake is van spookverschijnselen, welke zich in de gedaante van eene witte vrouw voordoen, op fantasie berust. Volgens hem zou een deel dezer verschijnselen gedekt worden door de Oostersche „elementalen-hypothese." W. Künhaupt schrijft over een spookverschijnsel dat door verschillende personen werd waargenomen.

Prof. Blacher schrijft over teleplasma-vorming bij mevr. Ideler. „Es ist so, als wenn die Idee des Mediums des Fädenspinnens sich primitiv ektoplasmatisch realisiert hätte." De draden — die na eenigen tijd vervluchtigden — werden microscopisch onderzocht.

J. Sell schrijft over infraroode stralen en parapsychische uitscheidingen. Dr. Ingruber, strafrechter te Graz, vermeldt een en ander over zijn veeljarige ervaringen met mevr. Silbert te Graz. Hij is overtuigd van de echtheid van haar onderscheidene verschijnselen. Dr. Zenker en F. von Reuter schrijven over spookverschijnselen. Dr. Servadio publiceert een verhandeling over het surrealisme, een nieuwe strooming in de Fransche litteraire wereld, waarin het automatisch schrijven wordt aanbevolen als een middel om nieuwe dichterlijke mogelijkheden te verwekken.

Dr. Carl Bruck geeft zijn ervaringen weer, opgedaan bij gelegenheid van een zitting met het medium Dr. Ford. Ford's verschijnselen moeten,

naar de meening van Bruck, animistisch verklaard worden, ofschoon het medium zelf van het tegendeel overtuigd is.

Dr. Simsa publiceert in het November- en Decembernummer een studie over spookverschijnselen. Het gelukte hem het z.g. ongeregelde mediumisme tot een geregeld mediumisme te maken, d.w.z. de verschijnselen in een kring onder experimenteele omstandigheden te gaan observeeren. De verschijnselen zijn, volgens hem, animistisch te verklaren en hij beziet de apporten in het licht der psychoanalyse.

Dr. G. Walther publiceert een opstel over spookverschijnselen in Engeland (Nov.- Dec.-nummer).

Dr. C. Vogl maakt melding van zijn ervaringen met het medium Kordon-Veri.

Prof. Jahn schrijft over spookverschijnselen.

Revue Métapsychique No. 4 en 5 1931.

No. 4 bevat een belangrijke bijdrage tot de kennis van het wichelroedevraagstuk. Dr. Osty publiceert in dit nummer n.l. een aantal antwoorden van bekende roedeloopers, waarin deze hun meening ten beste geven met betrekking tot het wezen van „l'art du sourcier." Het is natuurlijk niet doenlijk hier al deze verschillende inzichten naar voren te brengen. Was de rhabdomant van vroeger in den regel de meening toegedaan dat in zijn roede een wondere kracht school, die van heden is tot het inzicht gekomen dat wij hier met een eigenaardige begaafdheid van het individu te doen hebben, en dat de roedelooper het desnoods zonder roede kan stellen.

Het meerendeel der roedeloopers van heden zoekt echter de verklaring nog in fysiologische oorzaken. Naar alle waarschijnlijkheid zal men in de toekomst meer algemeen tot het inzicht komen dat wij een oplossing van dit vraagstuk meer op (para-)psychologisch gebied moeten zoeken, gelijk Prof. Barrett reeds enkele decennia geleden naar voren heeft gebracht en waarop ook door Dr. Dietz is gewezen in zijn opstel over : „De Wichelroede en aanverwante verschijnselen" („Vragen van den Dag" Maart 1917).

Dat ook Osty van meening is, dat het wichelroedevraagstuk overwegend een parapsychologisch en geen fysiologisch probleem is, blijkt uit hetgeen wij op pag. 251 lezen : „Quand on objecte à ces partisans de l'explication par simple réflexe sensitivo-moteur que leur théorie n'est plus valable lorsque le sourcier étant sollicité, par exemple, de chercher un métal, passe

au-dessus de courants d'eau et n'en est plus impressionné ; que leur théorie est en totale faillite à l'égard de la manière qu'ont certains sourciers d'évaluer profondeur et débit d'un cours d'eau souterrain en énonçant verbalement des nombres ascendants, s'arrêtant à celui que la baguette ou le pendule signale par son brusque mouvement. Quand on leur fait ces objections et quelques autres de même valeur, certains d'entre eux avouent la faiblesse de leur hypothèse..." [1])

N° 5 opent met een belangrijk opstel van Warcollier over de telepathische teekening, waarin hij een aantal punten van overeenstemming en verschil bespreekt tusschen de teekeningen van primitieven, kinderen en telepathen. Hij wijst daarin o.m. op het fragmentarische, waardoor vele teekeningen van telepathen zich kenmerken (zie pag. 89 van den vierden jaargang van dit tijdschrift).

Prof. Cazzamali publiceert een opstel over het wichelroedevraagstuk. Wij komen daar nog nader op terug, daar wij hier met een vervolgartikel te doen hebben.

Dr. Osty bespreekt enkele gevallen van voorspelling van eigen dood. „Non, ce ne sont pas des simples avertissements cellulaires qui donnent à l'esprit la certitude, subie, que le corps va bientôt cesser de vivre. La cause se réfère à l'intelligence cryptique pour qui temps et espace ne sont pas des barrières à la connaissance, intelligence incluse dans tout homme et dont les avertissements fusent quelquefois soudain jusqu'à la conscience de surface.

Toute la phénoménologie métapsychique est, pour prendre l'expression imagée de Maeterlinck, une manifestation de cet hôte inconnu."

Boekbespreking.

Axel Munthe. De geschiedenis van San Michele. Vertaald door J. E. Gorter-Keyser. H. J. W. Becht, Amsterdam.

Het gebeurt mij zelden dat ik mij den tijd gun een roman of een ander bellettristisch werk te lezen. Men heeft — als redacteur van een wetenschap-

1) Hierop werd mede gewezen door Dietz in zijn hiervoor genoemd opstel, alsmede door Tenhaeff in zijn opstellenreeks : „Supernormale Vermogens", „De Wichelroede" (Amsterdam, 1922).

pelijk periodiek — in onze dagen, waarin er zooveel verschijnt, nu eenmaal zijn tijd hard noodig om de vaklitteratuur bij te houden.

Maar deze autobiografie heb ik gelezen en ik betreur geen oogenblik den tijd, daaraan besteed. Het is een prachtig boek, een „intens menschelijk verhaal van een menschenleven, waaruit een bijzondere persoonlijkheid spreekt, en een philosophie, wier naam goedheid is."

De auteur is een arts, die veel in de wereld heeft rondgezworven, en met allerlei belangrijke personen in aanraking is gekomen. Daaronder treffen wij er onderscheidene aan die voor den parapsycholoog van belang zijn.

Lodge heeft ons in hoofdstuk XXVII van zijn werk over „Het voortbestaan van den mensch" (Ned. vert., Amsterdam 1913) op ontroerende wijze het sterven geschilderd van den man, aan wien het parapsychologisch onderzoek zoo onnoemelijk veel verplicht is : Fred. Myers (1843-1901).

„Zijn levenseinde — aldus Lodge — dat in Rome te midden van zijn familieleden plaats vond, was physiek smartvol, tengevolge van de hevige aanvallen van benauwdheid, welke voortdurend zijn slaap verstoorden ; hij gedroeg dit alles echter zoo geduldig en verheven, dat het den knappen, Italiaanschen dokter, die hem behandelde, bewondering afdwong, terwijl een ooggetuige in een particulieren brief zijn heengaan beschreef als „een schouwspel voor de Goden ; het was hoogst stichtelijk om te zien, hoe een echt geloof aan de onsterfelijkheid een mensch onverschillig kan maken, voor dat, wat voor gewone menschen zoo vreeselijk is."

Thans nemen wij Munthe's boek ter hand. Op pag. 387 e.v. vertelt hij ons een en ander over zijn ervaringen als praktiseerend geneesheer in Rome.

„... Op zekeren dag belde hij (dat is de Italiaansche arts waarvan Lodge gewag maakt) mij op onder mijn spreekuur, en verzocht mij zoo spoedig mogelijk in Hôtel Constanzi bij hem te komen. Het scheen mij toe dat hij zeer nerveus was. Hij vertelde mij haastig, dat het ging over een patient, die een paar weken lang onder zijn behandeling was geweest, aanvankelijk met zeer gunstig resultaat, maar de laatste dagen was de toestand verergerd, de toestand van het hart was onbevredigend, hij zou graag willen weten wat ik ervan dacht. Hij verzocht mij, vooral den patient en de familie niet ongerust te maken. Tot mijn groote verwondering herkende ik in zijn patient een man, van wien ik hield en dien ik vooral bewonderd had, zooals allen, die met hem in aanraking kwamen, Frederik Myers, de bekende schrijver van „Human Personality and its Survival of Bodi-

ly Death". ([1]) Hij haalde zeer oppervlakkig adem, zijn gezicht was uitgeteerd en cyanotisch, slechts zijn wondermooie oogen waren nog hetzelfde. Hij stak mij zijn hand toe en zeide dat hij blij was, dat ik eindelijk was gekomen, hij had al dagen lang naar mij verlangd. Hij herinnerde mij aan ons laatste samenzijn, toen ik in Londen, in de Society for Psychical Research met hem had gedineerd en we den geheelen nacht waren blijven zitten praten over den Dood en het Hiernamaals. Nog voordat ik hem had kunnen antwoorden, dat ik geen flauw vermoeden had gehad, dat hij in Rome was, onderbrak mijn collega het gesprek, door te zeggen, dat de patient niet praten mocht, anders liep hij gevaar een nieuwen aanval te krijgen, en stak mij zijn stethoscoop toe. Er was geen langdurig onderzoek noodig, om te bevestigen, wat ik al gezien had. Ik nam mijn collega ter zijde en vroeg of hij de familie al had voorbereid. Tot mijn grooten schrik scheen hij den toestand niet te begrijpen, maar zei, dat hij van plan was strychnine te blijven geven, maar nu met kortere tusschenpoozen, dat hij den volgenden dag tot het inspuiten van serum wilde overgaan en dat hij in het Grand Hôtel een paar flesschen Ponte Canet van een bepaald jaar wilde laten halen. Ik antwoordde, dat ik tegen stimulantia was, hun eenige twijfelachtige werking was, een hopeloozen strijd te verlengen. Het eenige wat wij nog doen konden was, te zorgen, dat hij verder zoo min mogelijk zou lijden. Terwijl wij aan het praten waren, kwamen William James, de bekende philosoof en een van Myers' intiemste vrienden, de kamer in. Ik herhaalde dat de familie gewaarschuwd moest worden, het was nog maar een kwestie van uren. Daar zij allen mijn collega meer geloofden, dan mij, sprak ik de wensch uit, dat er onmiddellijk nóg een dokter in consult zou worden geroepen. Twee uur later arriveerde professor Bacelli, die toen de beste dokter in Rome was. Zijn onderzoek was nog vluchtiger dan het mijne, en hij stelde dezelfde prognose.

„Il va mourir aujourd'hui", zei hij met zijn lage, eenigszins theatrale stem.

William James vertelde mij, dat zijn vriend en hij elkaar beloofd hadden, dat diegene van de twee vrienden, die het eerst doodging, den ander een boodschap zou zenden, als hij het Onbekende inging. Beiden geloofden, dat een dergelijke boodschap mogelijk zou zijn. Hij was zoo diep

1) Voor de goede orde vestig ik er hier even de aandacht op, dat dit standaardwerk toen nog niet verschenen was. Dit verscheen eerst in 1903, nadat het nagelaten manuscript persklaar gemaakt was door zijn weduwe. Tenhaeff.

onder den indruk van zijn verdriet, dat het hem niet mogelijk was de kamer van den zieke binnen te gaan, hij liet zich neervallen op een stoel, dicht bij de open deur, en bleef daar zitten, met zijn aanteekenboek op zijn schoot, en zijn pen in zijn hand, gereed, om de boodschap met zijn gebruikelijke nauwgezetheid op te schrijven. In den loop van den middag begon de Cheyne-Stokes ademhaling, dat sombere voorteeken van den naderenden dood. Myers fluisterde dat hij me alleen wilde spreken. Zijn oogen stonden rustig en helder.

„Ik weet, dat ik doodga," zeide hij. „Ik weet dat je me helpen wilt. Zal het vandaag of morgen zijn ?"

„Vandaag."

„Ik ben blij, ik ben gereed, ik ben niet bang. Eindelijk zal ik zekerheid hebben. Zeg aan William James, zeg hem..."

Zijn hijgende ademhaling hield op, gedurende een verschrikkelijk oogenblik.

„Kun je me verstaan?" vroeg ik, terwijl ik me over den stervende heenboog. „Heb je pijn ?"

„Neen," fluisterde hij, „ik ben heel moe en heel gelukkig."

Dat waren zijn laatste woorden.

Toen ik de kamer verliet, zat William James nog in zijn stoel, achterover geleund, met zijn handen voor zijn gelaat. Zijn open opschrijfboek lag op zijn schoot. Het blad was onbeschreven."

Zoo was het sterven van Frederick Myers, beschreven door den ooggetuige, den Zweedschen arts Munthe...

Dit is echter niet de eenige passage in dit superieure werk welke in bijzondere mate de aandacht van den parapsycholoog trekt. In het 18de hoofdstuk lezen wij van zijn bezoeken aan de Salpêtrière en verhaalt de auteur ons van zijn ontmoetingen met Charcot, terwijl het daarop volgende hoofdstuk aan Munthe's ervaringen als hypnotiseur gewijd is.

Het zou mij te ver voeren op dit alles hier nader in te gaan. Niemand late dit boek ongelezen. De uren met Munthe doorgebracht kunnen onze ziel slechts verrijken ; zijn groote liefde voor mensch en dier doet ons weldadig aan.

En voor den parapsycholoog bevat het menige interessante bladzijde.

TENHAEFF.

BERICHT.

Op pag. 47 van den loopenden jaargang hebben wij onzen lezers medegedeeld op welken grond in Sept. l.l. de zittingen met Rudi Schneider niet doorgingen.

Inmiddels ontvingen wij een schrijven van Dr. Gerda Walther te München (1), waarin zij ons mededeelt, dat zij inzage heeft gehad van de correspondentie, welke Rudi Schneider met het National Laboratory of Psychical Research te Londen heeft gevoerd en dat zij hierdoor tot de overtuiging is gekomen. dat onvoldoende bekendheid met de Engelsche taal van de zijde van den heer Schneider tot een betreurenswaardig misverstand heeft geleid.

Inmiddels is het conflict bijgelegd, zoodat te verwachten is, dat binnenkort de zittingen zullen doorgaan. Wij kunnen ons daar slechts over verheugen. Ook doet het ons groot genoegen te kunnen melden, dat de aantijging, als zou de heer Schneider te zeer zijn ingesteld op het behalen van geldelijk voordeel, blijkbaar onjuist is.

Persoonlijk zijn wij met onderscheidene onderzoekingen bezig, waarover wij t.z.t. hopen te kunnen publiceeren.

DE REDACTIE.

---

1) Zie pag. 145 van den eersten jaargang van dit tijdschrift.

INHOUD.

Nieuwe wegen op het gebied der experimenteele parapsychologie

door Dr. H. A. C. Denier van der Gon.

Aan een verzoek van de zijde van de redactie van dit tijdschrift om hier een uiteenzetting te geven van het nieuwe, voor het „Institut Métapsychique International" te Parijs geconstrueerde en in gebruik genomen instrumentarium (1) voor het constateeren en controleeren van mediumieke verschijnselen voldoe ik gaarne, en ik stel mij voor hierbij uittegaan van de onderstelling, dat de lezers althans met de elementaire beginselen der physica bekend zijn. Men kan het hieronder volgende beschouwen als een zeer vrije overzetting van het in de „Revue Métapsychique" N°. 6, 1931, onder den titel „Les pouvoirs inconnus de l'esprit sur la matière" („Premières étapes d'une recherche") verschenen artikel van Dr. E. Osty en Ir. M. Osty.

Aangezien het mij toeschijnt dat het oorspronkelijke stuk hier en daar (tengevolge van enkele technische en physische bijzonderheden) wat te zware eischen stelt aan het vermogen van vele lezers van dit tijdschrift om bij gewoon doorlezen direct ten volle te worden begrepen, zal ik op een enkele plaats af en toe iets meer in bijzonderheden treden, dan de schrijvers deden. Ik zal echter ook weer niet dieper op verschillende zaken ingaan dan mij noodig lijkt.

De bedoeling, die men bij het ontwerpen had, is, dat men telekinetische en teleplastische verschijnselen met zekerheid fotografisch wil trachten te registreeren, bij voorkeur bij den aanvang van het gebeuren en — als het kan — buiten weten van het medium. Het apparaat moest daarbij automatisch momentopnamen kunnen maken, waarbij men ook gedacht heeft aan de mogelijkheid van kinematografische opnamen.

De verschijnselen die zich tot de proeven hiermede het best leenen zijn de telekinetische, en de fotografische opname, die dan het moment van in beweging brengen van een proefobject vastlegt, moet dan — zoo re-

(1) Dit instrumentarium is oorspronkelijk; niet zoozeer wat betreft de gebruikte onderdeelen, als wel in zake de vernuftige samenstelling ervan tot een doelmatig geheel.

deneeren de schrijvers — òf de een of andere frauduleuze handeling, òf het niet-normale mechanisme van het verschijnsel doen ontdekken.

Er werd gebruik gemaakt van voor het menschelijk oog onzichtbare stralen, de ultraroode (U.R.) en de ultraviolette (U.V.).

De eerste stralensoort, die men in het spectrum buiten het zichtbare gedeelte aan den rooden kant vindt, heeft een golflengte grooter dan die der zichtbare stralen (dus grooter dan pl m. 0.8 micron [2]). Zij staan ook bekend onder den naam warmtestralen en zijn zoo sterk vertegenwoordigd in de spectra van de verschillende, ons tot lichtbron dienende gloeiende lichamen, dat in de meeste gevallen de energie, die in den vorm van zichtbare stralen ons oog treft, slechts eenige procenten van de totaal uitgezonden energie uitmaakt : de rest is warmtestraling, die alleen in golflengte verschilt van de zichtbare lichtstraling, doch niet in wezen. Hoe hooger de temperatuur — en dientengevolge ook de uitgezonden stralingsenergie [3] — van een gloeiend voorwerp is, des te meer verschuift zich deze verhouding ten gunste van de zichtbare straling, terwijl beneden ongeveer 700° alléén ultraroode stralen worden uitgezonden (ook bij normale temperatuur of daar beneden !) — men denke aan kachels, gloeilichamen van electrische kachels e.d. [4].

Middelen om de aanwezigheid van U.R. straling aan te toonen zijn in hoofdzaak van electrischen aard : in eerste instantie de thermozuil, die de opvallende stralingsenergie (onverschillig van welke golflengte) omzet in een zwakken, in sterkte daarmede evenredigen electrischen stroom, en dan de foto-electrische cel, die een electrischen stroom beter doorlaat naarmate zij door intensiever straling getroffen wordt. Het werkzame deel bestaat hier uit een laagje eener geschikt gekozen stof, waaruit door de opvallende stralen (bij deze proeven U.R. van een golflengte van ongeveer 1 micron) electronen worden vrijgemaakt (z.g. licht-electrisch effect), die dan als electrische stroom hun weg vervolgen.

De keuze van de te gebruiken stof varieert met de golflengte der straling die men gebruikt : er is hier „selectieve" gevoeligheid. Ook thermometers zullen bij het opvallen van warmtestraling door hun stijging

---

(2) 1 micron = 1/1000m.M.

(3) Hier en in het vervolg is hiermede eigenlijk bedoeld : „de per secunde in den vorm van straling uitgezonden energie."

(4) Op de juiste verdeeling van de stralingsenergie over de in het spectrum voorhanden stralen van verschillende golflengte behoeft hier niet te worden ingegaan.

de aanwezigheid daarvan kunnen verraden; zij zijn echter gemiddeld veel ongevoeliger dan de eerstgenoemde indicatoren.

Wordt de temperatuur van de lichtbron zeer hoog (eenige duizenden graden), dan zullen niet slechts U. R. en zichtbare stralen, maar ook U. V. stralen worden uitgezonden, van des te kleiner golflengte naarmate de temperatuur van het gloeilichaam hooger is. Het U. V. stralingsgebied ligt n.l. buiten het zichtbare spectrum aan den violetten kant, en bevat dus stralen van golflengte kleiner dan ongeveer 0.4 micron.

Men heeft echter nog andere stralingsbronnen die zelfs vrijwel uitsluitend U. V. straling uitzenden, zij het dan ook dat daarbij slechts enkele golflengten vertegenwoordigd zijn : in tegenstelling met het „continue" spectrum van de eerstgenoemde, uit vaste stoffen bestaande lichtbronnen hebben wij hier te maken met „lijnspectra." De combinatie van de verschillende in de uitgezonden straling vertegenwoordigde golflengten is karakteristiek voor de gloeiende stof, die in dit geval gas- of dampvormig moet zijn. Een der meest gunstig werkende U. V. stralingsbronnen is de z.g. kwikdamplamp, ingesloten in een kwartsbuis (in de medische wereld welbekend als „hoogtezon").

De middelen, bij uitstek geschikt om de aanwezigheid van U. V. straling aan te toonen, zijn de **fotografische plaat** en de zooeven vermelde **foto-electrische cel** ([5]).

Wenscht men nu bij een stralingsbron het uitgezonden golflengtegebied nauwer te begrenzen, dan kan men nog gebruik maken van **lichtfilters** : men denke aan het roode of gele lichtfilter van den fotograaf. Zoo laat een dunne asfaltlaag alleen U. R. door en zijn er glassoorten, w. o. z.g. uviolglas, die het zichtbare licht voor een groot deel of geheel absorbeeren, doch juist in het U. V. een uitgestrekter doorlaatbaarheidsgebied bezitten dan gewoon glas.

Het apparaat bestaat nu uit twee gedeelten, waarvan het eene met U. R., het andere met U. V. stralen functionneert, en de beteekenis van een en ander blijkt nu wel verder uit de nadere beschrijving (Zie figuur.)

---

(5) Het zal wel duidelijk zijn, dat al de hier genoemde middelen ook geheel of gedeeltelijk in het zichtbare spectrum zijn aan te wenden. Ze hebben alle (behalve de thermozuil) hun selectieve gevoeligheid voor een bepaald golflengte-gebied.

Een U. R. stralingsbron zendt een evenwijdigen stralenbundel met doorsnede van ongeveer 10 c.M. uit, die eenige malen heen en weer wordt gekaatst door een paar vlakke spiegels, zóó, dat het voorwerp waarop de telekinetische werking zal worden uitgeoefend, door deze stralenbundels geheel wordt omsloten (de bundel passeert op korten afstand ter zijde en boven het voorwerp ([6])) zoodat men, om het object met de hand of met een of ander voorwerp aan te raken, noodzakelijk den bundel geheel of gedeeltelijk moet onderscheppen, en dus de daardoor meegevoerde energie verzwakken. De laatste spiegel is hol en concentreert den bundel op een lichtgevoelige cel, welke dientengevolge een, met de stralingsenergie evenredigen, electrischen stroom doorlaat, en deze laatste activeert dan, na door een triode lamp te zijn versterkt, op de wijze zooals dit in onze radio-ontvangtoestellen geschiedt, een electromagneet die een anker aantrekt ([7]), dat bij terugvallen een anderen stroomkring sluit, die het „U.V. deel" van de apparatuur — danwel andere automatisch werkende toestellen — in werking stelt.

Een en ander is zoodanig ingericht, dat een verzwakking van den U. R. stralenbundel van 30 % reeds een loslaten van het anker veroorzaakt, hetgeen dus het bovenomschreven gevolg met zich medebrengt.

Nu het overige deel van de apparatuur. In het plafond van het laboratorium bevindt zich een opening waarin een houder met twintig kwikdamplampen is opgesteld, die hun licht loodrecht naar beneden op het proefobject laten vallen. De houder met de lampen is opschuifbaar, zoodat men in de ruimte boven die, waarin de proeven geschieden bij de lampen kan komen. Een schoorsteen met ventilator zorgt voor de noodige afkoeling der branders. Aan den houder onder de lampen is voorts een uviolglas-filter aangebracht, zoodat het zichtbare deel van de door de lampen uitgezonden straling tegengehouden wordt ([8]), en daaronder weer een scherm, bevattende onder elke lamp een door twee deurtjes gesloten opening, die door een electromagneet kan worden geopend. Deze electromagneet bevindt zich in een stroomkring welke door het terugvallen van het anker van de eerstbeschreven magneet, d.w.z. door het U. R. mechanisme, wordt gesloten.

---

(6) Men kan dezen heen en weer gekaatsten bundel dus beschouwen als een eenige malen heen en weergespannen koord, dat een kooi vormt om het object.

(7) Stuk week ijzer, om spil draaibaar.

(8) De golflengte van het doorgelaten gebied is dan gemiddeld 0,365 micron.

Op zijn beurt bewerkstelligt het openslaan van dit scherm het sluiten van weer een anderen stroomkring, waardoor op analoge wijze de sluiters van een of meer fotografische apparaten geopend worden, zoodat foto's genomen worden van alle in het U.V. licht gezette voorwerpen in de kamer. Het objectief van deze toestellen bestaat uit kwarts (in verband met de naar kleiner golflengte steeds geringer wordende doorlaatbaarheid van glas) en het vereischt natuurlijk eenige voorbereiding om de toestellen bij gebruik van deze onzichtbare stralensoort scherp in te stellen.

Met deze opstelling hoopte men, zooals reeds opgemerkt, een tweeledig doel te bereiken : ten eerste het fotografeeren van het telekinetische verschijnsel, op het moment waarop het proefobject wordt verschoven, omdat dit laatste dan in den U. R. bundel komt, zoodat deze verzwakt wordt, ten tweede het eventueel ontmaskeren van een medium, dat het proefobject op bedriegelijke wijze zoude trachten te verplaatsen, omdat daartoe noodzakelijkerwijze de U.R. bundel geheel of gedeeltelijk onderschept moest worden, zoodat het dan meteen door de foto op heeterdaad betrapt werd (9).

Eén bezwaar is er alsnog verbonden aan de boven beschreven opstelling : het gebruikte U.V. licht verwekt fluorescentie van veel in de kamer aanwezige voorwerpen; zoodat, niettegenstaande het van het plafond vallend licht zelf onzichtbaar is, de kamer op het moment van openen der schermpjes, die de kwiklampen afdekken, toch in een soort „maanlicht" gezet wordt, waardoor een fraudeerend medium zeker zou worden gewaarschuwd. Men zou dit bezwaar kunnen ontgaan door ook het tweede deel der apparatuur met U.R. licht te laten werken. Dit laatste stuit echter op het oogenblik nog af op de moeilijkheid, om fotografische platen of films te vervaardigen, die bij gebruik van U.R. licht de gevoeligheid bezitten die hier vereischt is.

---

(9) Ik moet opmerken, dat deze redeneering niet geheel juist is. Brengt men een voor het gebruikte U. R. licht doorgankelijke stof — b.v. een glasplaat — in den bundel, dan zal deze vrijwel onverzwakt zijn weg vervolgen, zoodat hiermede het proefobject ongemerkt te verplaatsen ware. Een *voldoend* groote verplaatsing van dit laatste zal echter weer tot gevolg hebben, dat de bundel wordt onderschept, zoodat het resultaat ten slotte practisch hetzelfde is.

Het eerste „medium" (Stanislawa P.) dat zich voor deze proeven aanbood, werd inderdaad ontmaskerd, niettegenstaande het op schijnbaar afdoende wijze op een vaststaanden stoel vastgebonden was.

Nadat een serie séances met betrekkelijk weinig resultaten, waarbij de apparatuur niet gebruikt werd, gehouden was, ging men ten laatste over tot het in werking stellen der toestellen, en wel (na goedvinden van het medium Rudi Schneider) met gebruik van een automatisch werkende magnesium-belichting in plaats van de U. V. lichtbron.

Nòg later wijzigde men dit zóó, dat in plaats van het magnesium-ontstekingsapparaat een zoemer als waarschuwingssein in den stroomkring werd geschakeld, terwijl dan de magnesiumbelichting door een der waarnemers werd bediend.

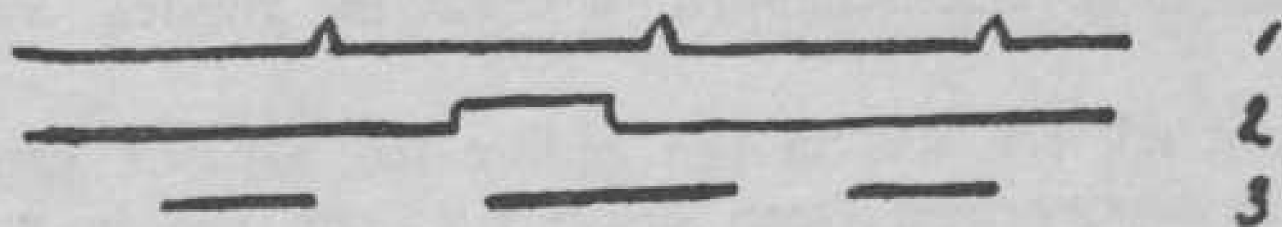
De ontdekking, die men nu deed, was de volgende : zonder dat van eenig bedrog sprake kon zijn, functionneerde het U. R. apparaat en, als gevolg, de automatische magnesium-fotografie. Op de ontwikkelde foto's bleek echter van een verplaatsing van het proefobject (een zakdoek op een tafeltje) niets ! Dit gaf aanleiding tot het vermoeden, dat :

1. het medium waarschijnlijk een soort substantieelen vorm van energie uitzond (die hij „de kracht" noemde), die
2. te ijl was om gefotografeerd te worden, doch die niettemin een voldoend deel U.R. straling absorbeerde om de apparatuur in werking te stellen. Voorts bleek, dat
3. de beweging dezer „energie" aan den wil van het medium onderworpen was, omdat dit de verplaatsingen daarvan te voren aankondigde, terwijl bovendien nog (na het aanbrengen van de zooeven besproken wijziging, waarbij de zoemer werd ingeschakeld)
4. het witte magnesiumlicht deze energie-substantie bleek te verstoren (oogenschijnlijk zonder het medium te beïnvloeden), hetgeen af te leiden was uit het feit, dat onmiddellijk na het opvlammen van het licht de zoemer verstomde.

Om de vermoedens nader te kunnen bevestigen ging men over tot het automatisch-grafisch registreeren van de tijdsperioden gedurende welke de U.R. straling voor meer dan de vereischte 30 % onderschept werd, hetgeen geschiedde met behulp van een z.g. fotografische registreertrommel, in denzelfden geest werkende als de trommels van zelfregistreerende baro- en thermometers. Een cylinder is daartoe draaibaar om een horizontale as en rondom bespannen met een strook lichtgevoelig papier. De (langzame) ronddraaiing geschiedt door een uurwerk. Het geheel is opgesloten in een kastje dat ter hoogte van de as van den trommel een

smalle horizontale spleet bezit van 15 c.M. lengte. Richt men op de spleet een smallen lichtbundel, dan zal het door de spleet naar binnen vallend licht het papier beïnvloeden, zoodat na afspannen en ontwikkelen een lijntje als lichtbeeld te voorschijn komt, dat evenwijdig loopt met de randen van het ronde oppervlak van den trommel en waarvan de lengte een maat is voor den tijd, gedurende welke het licht geschenen heeft. Het resultaat dat men bereikte, wanneer nu telkens gedurende een eventueele verzwakking van den U.R. bundel ([10]) een lampje den bedoelden smallen lichtbundel laat schijnen, is duidelijk : een serie langer of korter durende verzwakkingen toovert op het ontwikkelde gevoelige papier een overeenkomstige serie langere of kortere lijntjes, die in elkaars verlengde liggen als de Morse-teekens op het lint van een telegraaftoestel.

Bovendien liet men door middel van twee andere lampjes nog twee smalle lichtbundels ononderbroken naast de zooeven besprokene door de spleet vallen, waarvan er één op ongeveer analoge wijze de secundetikken van een slinger registreerde ([11]) en de andere naar willekeur door een der waarnemers in de kamer kon bediend worden. De fotografische papierstrook vertoonde dan na de ontwikkeling de drie geregistreerde indrukken naast elkaar, waarvan er één bestond uit een doorgaande lijn, met op regelmatige afstanden scherpe „pieken" : de secundeteekens ; de tweede uit een doorgaande lijn met uitwijkingen, veroorzaakt door de teekens van den waarnemer. en de derde uit de, het eerst besproken, onderbroken lijn, als in de figuur geschetst :

Degenen, die het verloop der séances nauwkeurig wenschen te weten, moge ik thans wel verwijzen naar het betreffende, in den aanvang dezes geciteerde artikel in de „Revue Métapsychique" (dat nog vervolgd zal worden) : alleen zij opgemerkt dat zij leidden tot betrekkelijk gering resultaat in zooverre, dat telekinetische verschijnselen niet zijn geregis-

(10) Tegelijk met het werken van den zoemer.
(11) Nauwkeuriger beschrijving lijkt mij onnoodig.

treerd geworden. Alleen kon geconstateerd worden, dat de „substantie", die het medium uitzond, om de verschijnselen te bewerkstelligen, wèl U.R. straling absorbeerde, doch geen zichtbare, omdat zij niet te fotografeeren was. Blijkbaar was ze van een materialisatiegraad, beneden die van de nevelachtige massa welke men één keer bij rood licht met het oog had waargenomen op één der voorbereidende zittingen, waarbij de apparatuur nog niet in werking was gesteld, en bij welke gelegenheid wèl een telekinetisch verschijnsel — het verschuiven van een tafel — was geconstateerd.

Alvorens te eindigen zou ik zelf gaarne naar aanleiding van deze proeven een opmerking willen maken : wij hebben hier blijkbaar te doen met een of andere substantie, die hetzij een belichaming (verschijningsvorm) is van de gebruikte energie zelve, hetzij — bij wijze van hefboom tusschen de geziene en ongeziene gebieden — gevormd werd met het doel om de energie den voor het verschijnsel benoodigden arbeid te kunnen laten verrichten. Deze substantie is blijkbaar geheel of gedeeltelijk ondoorgankelijk voor U. R. stralen van ongeveer 1 micron golflengte. Uit de beschrijving der proeven moet worden opgemaakt, dat bij verdergaande materialisatie zichtbaarheid optreedt, d.w.z. dat het ondoorlaatbaarheidsgebied zich ook gaat uitstrekken over het zichtbare deel van het spectrum — althans het rood, waarbij de séances zich afspeelden. Dit nu behoeft niet noodzakelijk te leiden tot de conclusie, dat daarbij de aard van het gematerialiseerde verandert (tengevolge waarvan immers de lichtabsorbeerende eigenschappen wijzigingen zouden kunnen ondergaan).

Vertoont n.l. een stof in zijn gedrag ten aanzien van doorvallend licht een absorptiegebied (men denke b.v. aan een in water opgelost gekleurd zout), dan zal die absorptie ergens in het spectrum een maximum bezitten en naar beide zijden toe — dus naar grooter en naar kleiner golflengte — een voortdurend geringer intensiteit vertoonen. Concentreert men nu de stof (sterker oplossing) dan merkt men bij het spectraalonderzoek dat dit absorptiegebied naar beide zijden toe uitgestrekter wordt, hetgeen onmiddellijk een mogelijke verklaring voor het bij de zittingen geconstateerde geeft : voortschrijdende materialisatie kan beteekenen : sterker wordende verdichting (meer deeltjes).

Een tweede mogelijkheid is de volgende : Is de stof in staat om,

naar mate de materialisatiegraad hooger wordt, door verandering van eigenschappen — ik denk hier aan het voortdurend grooter worden der deeltjes van den „nevel" — licht van steeds kleiner wordende golflengte tegen te houden?

1 Ultraroodlichtbron — 2 fotocel met versterker — 3 en 4 electromagneten (relais) — 5 viervoltsaccu — 6 110 V. wisselstroom — 7 verduisteringsinrichting — 8 electr. contact, in werking gesteld door het openen van 7 — 9 110 V. wisselstroom — 10 fotogr. apparaat met kwartsoptiek — 11 sluiter — 12 spiegel — 13 proefobject — 14 houder met 20 kwiklampen — 15 inschuifbare schoorsteen — 16 optrekkabels — 17 schroefventilator.

Deze laatste hypothese lijkt mij minder houdbaar (hoewel ik haar niet a priori wil afwijzen) : nevelachtige massa's als de geconstateerde (men vergelijke fijn verdeelde rook) laten bij voorkeur roode en U.R. straling rechtstreeks door, en juist minder goed de blauwe en U.V. (12), terwijl dan bij grooter worden der deeltjes de absorptiegrens naar rood verschuift, hetgeen echter niet klopt met het waargenomene.

Er is nu één zaak, die (bij de beschikbare gegevens) m.i. nog verklaring behoeft. Wanneer de gematerialiseerde stof volkomen doorgankelijk is voor zichtbare en U. V. straling, is het fysisch niet goed in te zien, hoe dan toch die straling op deze stof kan inwerken (het opvlammen van het magnesiumlicht veroorzaakt immers een verzwakking, zelfs een verstomming van het geluid van den zoemer). Er blijven dan nog twee mogelijkheden over : òf de bedoelde inwerking is indirect, doordat b.v. de aan U.V. licht rijke magnesiumstraling de lucht ioniseert, en de ontstane gasionen het verschijnsel verstoren, òf het witte magnesiumlicht heeft een suggestieven invloed op het medium.

Dat de in het magnesiumlicht aanwezige U.R. stralen de verstoring der stof zouden bewerkstelligen, is niet denkbaar, omdat deze dan reeds door den U.R. lichtbundel, die het voorwerp omgeeft, zou zijn geschied. Wellicht geeft het vervolgartikel in de „Revue" antwoord op deze vragen.

Naschrift bij de correctie. Inderdaad brengt het vervolg, opgenomen in de „Revue" Nr. 1 van 1932, enkele nadere, hoewel ietwat vage inlichtingen. Uit proeven met lichtbundels van verschillende golflengte en intensiteit blijkt thans dat vrijwel alle straling, behalve de U. R. met een golflengte grooter dan ongeveer 1,4 micron, min of meer belemmerend werkt op de materialisaties.

In welke mate dit voor de verschillende golflengten het geval is, kon niet worden opgemaakt wegens gebrek aan gegevens omtrent de intensiteitsverhoudingen dezer bestralingen. Het zichtbare rood schijnt echter wel den meesten invloed te hebben. Hoe grooter materialisatiegraad de stof heeft, des te beter — of langer — biedt ze weerstand aan de vernietigende werking van de daarop geworpen stralenbundels.

---

(12) Overigens is dit laatste een licht*verstrooiings*, en niet een absorptieverschijnsel, maar, het is ook niet uit te maken *welke* van deze lichtverzwakkingsprocessen hier een rol speelt (de schrijvers denken alleen aan absorptie).

De causaliteits-afkeer in de parapsychologie en elders

door J. J. Poortman.

In de beide voorafgaande afleveringen van dit tijdschrift heeft de heer Prins een betoog geleverd, waarvan de strekking op het volgende ongeveer neerkomt. In de moderne natuurwetenschap is door de jongste onderzoekingen het aanzien, dat het causaliteitsbeginsel in die wetenschap altijd heeft genoten, sterk gedaald. Ook elders, in de psychologie, in de geschiedenis en wellicht ook in de biologie komt men van de eertijdsche groote waardeering van dat beginsel terug. Ook de parapsychologie heeft in een bepaald opzicht (n.l. dat der profetie) slechts schijnbaar de geldigheid van causaliteit en determinisme noodig. Zij zal dus, jonge wetenschap die zij is, goed doen om in een tijd, waarin oudere vakken hun standpunt tegenover de causaliteit wijzigen, zich niet al te zeer door dit beginsel te laten leiden, zooals men dit vroeger bij nieuwe onderzoekingen vanzelfsprekend deed.

De roode draad door dit betoog is de geringe waardeering van de causaliteit, het geringe geloof in haar beteekenis als apriorisch en eeuwig beginsel. Uit verschillende wetenschappen worden voorbeelden aangehaald om aan te toonen, dat het bewuste beginsel bezig is op zijn vroeger zoo hecht geachte grondvesten te wankelen. Deze verschillende redeneeringen zijn dan bedoeld elkaar wederkeerig te ondersteunen; zoo wordt een doorgaande lijn getrokken en zekere gevolgtrekkingen, b.v. voor de nieuwe wetenschap der parapsychologie, worden gemaakt.

Het is duidelijk, dat deze beschouwing in de algemeenheid, waarheen zij tendeert, niet te bewijzen valt. Haar algemeene tendentie is meer het gevolg van een vermoeden, een intuitief oordeel, dan van een volledig sluitende bewijsvoering. Dit procédé heeft ongetwijfeld zin. Wanneer zich in het wetenschappelijk leven van een bepaald tijdvak een algemeene strooming openbaart, dan is het, speciaal wanneer zij hardnekkig en op zeer verschillend gebied aan den dag treedt, een zinrijke taak om zich den geheelen gang van zaken bewust te maken en er een samenvattend beeld van te maken. Men formuleert dan een inzicht, dat bezig is zich allerwegen baan te breken.

Nu is er ongetwijfeld alle reden om de huidige verwerping van de

causaliteit op deze wijze te beschouwen. De heer Prins voert een aantal blijken daarvan aan, die nog te vermeerderen zouden zijn, ook in verband met de nog dieper ingrijpende strooming ten gunste van een irrationalisme in de geheele wereldbeschouwing. Het is echter ook mogelijk, dat een dergelijke tendentie wel sterk is op een gegeven oogenblik, maar toch niet werkelijk duurzaam blijkt te zijn en nog minder werkelijk diep gegrond, niet inderdaad houdbaar. En zonder daarom een advocatuur van een op een bepaald oogenblik sterke strooming als een toegeven aan de mode van den dag te willen afdoen, kan men omgekeerd met evenveel recht als men alles vergaart wat vóór haar spreekt, evenzoo goed intuïtief van de juistheid van haar tegendeel overtuigd zijn en zich geroepen gevoelen een lans voor dat tegendeel, dat wil in dit geval zeggen voor het causaliteitsbeginsel, te breken. Men kan evengoed auguur zijn in de eene, als in de andere richting.

Wij willen dit dan zijn ten gunste van de causaliteit en zullen voor onze opvatting, evenals de heer Prins heeft gedaan voor de zijne, een aantal gronden aanvoeren, die, zoo zij de these dan al evenmin volledig bewijzen, toch blijkbaar bij een beoordeeling van het strijdpunt ook in aanmerking behooren te komen.

In de eerste plaats willen wij iets algemeens te berde brengen. Wijlen professor Heymans placht de opmerking te maken, dat, wanneer in de ontwikkeling der wetenschap ergens een conflict aan den dag treedt tusschen een zeer algemeene, b. v. apriorische wet, en het resultaat van meer speciaal onderzoek, men twee wegen in kan slaan. Ten eerste kan men de algemeene wet als weerlegd laten vallen. Ten tweede kan, aannemende dat er sprake is van met zekerheid geconstateerde feiten of een onontkoombare (engere) interpretatie van deze, soms toch een ruimere interpretatie van de nieuwe empirische resultaten worden opgesteld, die géén conflict met de algemeene wettelijkheid inhoudt. En, zoo zeide hij, in het geval van een conflict van een zeer algemeen, langen tijd voor zeker gehouden, blijkbaar diep gegrond beginsel met een bepaald resultaat van een snel evolueerende bijzondere wetenschap, zal men goed doen in zijn conclusies ten nadeele van het algemeene beginsel wat voorzichtig te zijn en onder opschorting van zijn oordeel het verdere verloop van het onderzoek af te wachten, ja, intusschen naar een oplossing, waarin aan beide, aan nieuwe resultaten èn aan oude wet, recht wedervaart, uit te zien.

Toen wij laatst ergens lazen, dat thans „in het retort" bewezen was, dat de logische wetten niet meer golden, werden wij aan deze uitspraak van

den grijzen hoogleeraar herinnerd. Er was, zoo schreef men, experimenteel aangetoond, dat twee lijnrecht oftewel contradictorisch tegenover elkaar staande opvattingen van den ether beide waar waren. Dus... ontbreekt er niet nog een en ander aan de natuurkundige theorieën van het oogenblik, maar : zijn de denkwetten fout.

Dit is nu een sterk voorbeeld, maar, mutatis mutandis, moet men o. i. de overweging van professor Heymans ook toepassen op het standpunt, dat men tegenover de causaliteit thans aanneemt. Het causaliteitsbeginsel heeft zoo'n lange geschiedenis achter zich, het is zoo diep in ons denken aangelegd, dat, ook als de moderne natuurwetenschap resultaten zou opleveren, die zeer tegen het causaliteitsbeginsel pleitten, men nog o.i. den verderen gang van zaken zou moeten afwachten in plaats van de causaliteit zonder meer weerlegd te achten. Indien dergelijke nieuwere resultaten in conflict kwamen met biologische of historische feiten, dan worden deze laatste toch ook niet zonder meer ter zijde geschoven ; met een apriorische wet doet men dat echter blijkbaar wel.

Wij plegen daarom, als er in de laatste jaren sprake was van Einstein's relativiteitstheorie, waaruit ook sceptische gevolgtrekkingen ten opzichte van de causaliteit en andere apriorische beginselen worden gemaakt, te zeggen : ten opzichte van deze theorie zijn er vier kategorieën van menschen :

1. zij, die haar goed onder de knie hebben en in haar gelooven;
2. zij, die haar wel beoordeelen kunnen, maar er niet in gelooven;
3. zij, die haar niet beoordeelen kunnen en er wel in gelooven;
4. zij, die haar bij lange na niet beheerschen of ruimer interpreteeren kunnen, maar toch niet in haar gelooven.

Tot deze laatste kategorie rekenen wij dan onszelven, op de boven in het algemeen aangegeven gronden.

Ofschoon wij ons dus op het terrein der natuurwetenschap niet geheel vast ter been gevoelen, willen wij dan toch trachten wat meer in het bijzonder op de gronden van den heer Prins ten nadeele van de geldigheid van de causaliteit in te gaan.

Dan willen wij vooreerst opmerken, dat, wanneer de heer Prins op pag. 72 van dit tijdschrift tot een conclusie komt, na een eerste voorbeeld van een schijnbare uitzondering op het causaliteitsbeginsel aangehaald te hebben „zoodat ieder bezwaar tegen deze wijze van handhaven van het causaliteitsbeginsel wijken moet", hij wel op nogal aarzelende wijze tot deze toch zeer positieve slotsom komt. De wijze, waarop de uitzondering

verdwenen is, heet het daarvoor, lijkt „op het eerste gezicht niet zonder bedenken". Daarbij valt dan de nadruk op „op het eerste gezicht". De conclusie laat slechts toe, dat zij nu ook inderdaad verdwenen is. Verdwenen is nu eenmaal verdwenen; het geheele voorbeeld loopt uit op een tegeninstantie in het betoog van den heer Prins. Voor wie niet goed leest, blijft van dit voorbeeld echter toch nog iets ten nadeele van het causaliteitsbeginsel hangen.

Van een ander, volgend geval luidt de conclusie : „Zoo worden dus de lotgevallen van een bewegend electron niet beheerscht door de causaliteitswet" (pag. 74). Op grond waarvan ? Dit zegt de onmiddellijk aan de conclusie voorafgaande zin : „Als aan het bepalen van zulk een begintoestand een onzekerheid kleeft, die principieel onvermijdbaar is, dan beteekent dit, dat bij ononderscheidbare begintoestanden verschillende eindtoestanden mogelijk zijn".

Wat ons in deze redeneering gefrappeerd heeft, is, dat de werking van de causaliteitswet geloochend wordt op grond van de onmogelijkheid, dat wij iets, n.l. een zekeren begintoestand, zouden bepalen of onderscheiden. Kan dit inderdaad, vragen wij, dat de werking van een wet niet bestaat, niet reëel is (en niet alleen in dit geval, maar op grond daarvan ook nog in andere !), omdat wij iets niet constateeren kunnen ?

Dit raakt ten eerste een punt, waarover ook Heymans (op zijn college logica) opmerkingen placht te maken (1). Er zijn een aantal natuurwetten, die niet exact opgaan, zooals andere, en zooals men dat meent of meende te mogen verwachten, maar alleen maar ten naastenbij. Dit is speciaal het geval met statistische wetten en met de resultaten van statistisch onderzoek. Daarbij gaat het steeds om de gezamenlijke werking van zeer veel zelfstandige factoren of elementen. Dat resultaat is den eenen keer weleens wat anders dan den anderen (zij het, dat ook in die onregelmatigheid een zekere wettelijkheid heerscht, zooals de heer Prins op pag. 70 zelf opmerkt).

Wil dat nu echter zeggen, dat in het geval van elk dier factoren niet een exacte wettelijkheid werkzaam is geweest ? Immers neen. Daarvoor is het resultaat ook slechts een som. Ook al ware het „principieel" onmogelijk de onzekerheid om den begintoestand van een bepaald deeltje te bepalen op te heffen, (en al zou het dus uitgesloten zijn, dat de natuurwetenschap later deze moeilijkheid toch nog eens te boven zou komen), dan nog

(1) Men zie ook : „Gesetze und Elemente des wissenschaftlichen Denkens," § 73.

kan in de werkelijkheid wel een bepaalde wettelijkheid, zooals b.v. de causaliteit, exact gegolden hebben en werkzaam zijn geweest.

Wanneer men omgekeerd te veel nadruk legt op de mogelijkheid of onmogelijkheid voor ons om iets daarvan te onderscheiden of te constateeren, dan is dat door en door phænomenalistisch geredeneerd. Dan wordt een wijsgeerig standpunt verondersteld, dat er, afgezien van onze waarnemingen, eigenlijk niets op zichzelf bestaat. Wij gelooven echter, dat de wetenschap in dieperen zin er steeds van uit gaat en op uit is, dat zij iets omtrent een van den waarnemer onafhankelijk bestaande wereld uitzegt. Ook al laat zij deze opvatting op een gegeven oogenblik eens vallen, dan is dit toch o.i. een zeer diep en zeer duurzaam beginsel, waartoe zij te eeniger tijd weer terug zal moeten keeren.

Wij zijn ons wel bewust, dat ook dit juist een punt is, waarop de relativiteitstheorie een nieuwigheid leert. Het is misschien goed om iets aan te halen uit het artikel, dat wijlen Dr. A. C. Elsbach in het : „Encyclopaedisch Handboek van het Moderne Denken" ([2]) aan het begrip causaliteit heeft gewijd. Na op het typisch aprioristische en eeuwigheidskarakter van het causaliteitsbeginsel te hebben gewezen, geeft Dr. Elsbach twee gronden aan, waarop de ondergraving van de causaliteit door de relativiteitstheorie berust. Ten eerste laat de relativiteitstheorie niet toe het begrip van „wereldconstellatie op een bepaald oogenblik", omdat men na Einstein's critiek op het gelijktijdigheidsbegrip kan weten, dat het physisch onmogelijk is om vast te stellen, welk complex van verschijnselen te zelfder tijd gebeurt. En ten tweede is het begrip van „ontwikkeling van het gebeuren in den tijd" ook niet meer mogelijk na het opkomen van het denkbeeld van een vierdimensionaal ruimte-tijd-continuum.

Ook hier valt weer op, dat uit de onmogelijkheid om iets vast te stellen tot het ondergraven zijn van de causaliteit wordt geconcludeerd. Kan deze dan toch niet de in feite heerschende wet zijn, ook al kunnen wij dat niet constateeren ?

Onze eigen gevolgtrekking ten opzichte van de aanvallen op de causaliteit vanuit de natuurwetenschap is daarom als volgt. Of men bekommert zich er niet om wat in werkelijkheid geschiedt, maar legt dan een phaenomenalistische kennistheorie ten grondslag, waarover het laatste woord zeker nog niet gesproken is. (De neiging tot een realistische kennistheorie is integendeel juist weer zeer sterk). Of men ziet over het hoofd,

(2) Arnhem, van Loghum & Slaterus, 1931, twee deelen.

dat men over het al of niet werkzaam zijn in de werkelijkheid van een zoo eerbiedwaardige wet als die der causaliteit niet beslissen mag op grond van voorloopige, zeer speciale uitkomsten eener bijzondere wetenschap, die wel is waar voor het oogenblik bepaalde feitengroepen op de gemakkelijkste wijze mogen samenvatten, maar die wellicht reeds spoedig voor geheel andere denkbeelden plaats moeten maken.

Wat thans de argumenten tegen het causaliteitsbeginsel betreft, die de heer Prins aan nog andere wetenschappen ontleent, hier zullen wij niet zoo uitvoerig op ingaan. De ontrouw van de natuurwetenschap aan het causaliteitsbeginsel is het, die op het oogenblik den meesten indruk maakt. Verder staan de anti-causalistische opvattingen op het gebied der psychologie en der geschiedenis veel minder vast, dan op het eerstgenoemde gebied. Men heeft hier in veel mindere mate bepaalde, door bijna ieder aanvaarde onderzoekingsresultaten, waaruit die sceptische conclusies zouden voortvloeien; er bestaat hier veel meer een mengelmoes van scholen en standpunten. Zoo is er dan ook geen reden om den invloed van Bergson, dien de heer Prins aanhaalt, te overschatten, noch in het algemeen, noch in het bijzonder in de psychologie. Dat het doorleefde zich niet herhaalt (pag. 78), wordt zeker niet algemeen aangenomen. Wel dat het doorleefde van een bepaald oogenblik niet terugkeert, maar men kan zeggen, dat de psychologie, ook in den losseren vorm van typenleer b.v. zich bijna steeds bezighoudt met verschijnselen, die zich wel herhalen.

Wat de andere genoemde wetenschap, de geschiedenis, betreft, ook hier loopen de meeningen zeer uiteen. Rickert zelf laat, zooals de heer Prins ook aangeeft, wel degelijk een zekere soort van causaliteit gelden. Ons inziens houdt men op dat gebied te weinig rekening met Heymans' leer van de indeeling der wetenschappen, die overigens alleen op zijn colleges en terloops in een tijdschriftartikel is gepubliceerd ([3]). Heymans toont daar o.i. aan, dat een geschiedbeschouwing, die zoowel het individueele in de geschiedenis, gelijk Rickert dat wil, als een historische wettelijkheid in samenhang met de causaliteit, tot hun recht laat komen, zeer wel mogelijk is.

Wat het neo-vitalisme in de biologie aangaat, ofschoon schrijver dezes hier evenmin ter zake kundig is als de heer Prins, hoopt hij toch in een der volgende nummers van dit tijdschrift enkele opmerkingen aan het verband tusschen neo-vitalisme, causaliteit en parapsychologie te wijden.

(3) „De Tijdgeest in de Wijsbegeerte", „Haagsch Maandblad", Maart 1924, pag. 263.

Rest dus de parapsychologie zelf. Daar zouden de wetenschappelijk geconstateerde feiten van voorspelling op het eerste gezicht voor het determinisme en voor de geldigheid van de causaliteit pleiten, doch, zegt de heer Prins, Osty wijst er op, dat de voorspellingen vager worden naar mate de afstand in tijd tusschen de profetie en de verwezenlijking ervan grooter wordt. Dit moet dan zoo gezien worden, dat de toekomst voortdurend wordende, of nog onzeker is, en ten opzichte van een later tijdstip nog minder bijzonderheden als het ware zijn ingevuld. Van een determinisme behoeft dan geen sprake te zijn.

Ook deze argumentatie kunnen wij niet volgen. Voorspelling moet steeds ook in een empirischen persoon gegrond zijn. Dat zij des te moeilijker wordt, naarmate deze persoon over een van hem verder verwijderd tijdstip iets uitzegt, ligt wel voor de hand. Ook al geldt het determinisme in den meest volstrekten zin, dan is toch de toekomst voor ons op verschillende wijzen een wordende, en dit moet ook van invloed zijn op het tot bewustzijn komen van de voorspelling aan een bepaalden geest.

Wat echter voor ons wel vaststaat is, dat het determinisme noodzakelijk is, willen er ueberhaupt voorspellingen tot stand komen. Men zou natuurlijk kunnen opperen, dat de niet-uitgekomen voorspellingen gevallen aangeven, waarin het indeterminisme van kracht is geweest en de uitgekomen voorspellingen min of meer toevallig aan bepaalde verwachtingen hebben beantwoord. Maar de voorspellingen zijn geen berekeningen of verwachtingen op grond van bekend-werkzame factoren. Ze geven integendeel, kunnen althans in een aantal goed geconstateerde gevallen, beelden geven met zoovele bijzonderheden, die niet ter zake doen en niet verwacht konden worden, dat het niet anders kan zijn, of men ziet op nog niet opgehelderde wijze werkelijk een „Ausschnitt" uit een reeds op het oogenblik der voorspelling vaststaand geheel. Dan kunnen echter de daarin voorkomende personen en factoren ook niet vrij zijn om het beeld nog te veranderen.

Hoe dit zij, het parapsychologisch verschijnsel der voorspelling lijkt ons toch sterk in de richting van de juistheid van het determinisme te wijzen. Liever dan hier nog verder op in te gaan, willen wij echter nog eenige conclusies trekken uit het voorafgaande.

De heer Prins komt daarom tot een zoo slecht resultaat voor de causaliteit, omdat Kant deze uit de structuur van de wetenschap van zijn tijd had gewonnen, doch nadien zoowel de natuurwetenschap als andere wetenschappen een ander beeld opleveren. Thans zou men, volgens hem, op

dezelfde wijze niet meer het causaliteitsbeginsel uit de wetenschap kunnen winnen. Het schijnt ons echter toe, dat deze critische methode om een apriorisch beginsel uit de wetenschap te winnen aan ernstige bedenking onderhevig is. Had de heer Prins Heymans' empirisch-analytische methode toegepast, die weliswaar ook volgens ons aan sommige bezwaren onderhevig is, maar voor een dergelijke vaststelling echter juist zeer goed dienen kan (4), en had hij dus behalve het wetenschappelijke denken ook het natuurlijke denken in aanmerking genomen, — terwijl dergelijke overwegingen als die van het conflict met de uitkomst eener gecompliceerde en wisselvallige theorie dan ook minder gewicht in de schaal zouden werpen —. dan zou hij tot een ander resultaat zijn gekomen en de zuivere aprioriteit, de diepe gegrondheid van het causaliteitsbeginsel zijn gebleken.

De heer Prins geeft in het slot van zijn opstel toe, dat het waarschijnlijk verstandig is om ernstig te zoeken in hoever op het gebied der parapsychologie de causale verklaringsmogelijkheden reiken. Wij zijn dit uitermate met hem eens, ook in verband met de algemeene eischen, die o.i. steeds aan verklaring moeten worden gesteld en waarbij de causaliteit o.i. blijvend een belangrijke rol heeft te vervullen.

Indien de causale verklaring dan echter toch nog perspectieven opent, is het dan wel goed om te trachten het geloof aan de causaliteit systematisch te ondergraven? Wanneer Bergson gelijk heeft, dat er zulke karakteristieke verschillen tusschen de materieele wereld — het terrein der natuurkunde — en de psychische wereld — dat der psychologie — bestaan (pag. 79), dan ziet het er voor de psychologie en nog meer voor de parapsychologie treurig uit. Want dan is inderdaad de beproefde methode van de wetenschap van tot nu toe, de quantitatieve bepaling van qualitatief verschillende voorvallen en het opsporen van causaal-functioneele betrekkingen (cf pag. 63) op die gebieden niet mogelijk, dan mag niet een dergelijk succes, als in de natuurwetenschap bereikt is, van die methoden verwacht worden, maar moet veeleer naar een geheel nieuw methodenstel omgezien worden. Hoe veel eenvoudiger en gemakkelijker zou het zijn, als tot op flinke hoogte in de psychologie en de parapsychologie dezelfde methoden bruikbaar bleken als in de natuurwetenschap! Dit zou snelle vorderingen en een homogeen resultaat beloven ! Ons inziens moet daarom de jonge wetenschap der parapsychologie niet voor de causaliteit gewaarschuwd worden, maar

(4) Zie mijn : „Tweeërlei Subjectiviteit. Ontwerp eener „Centrale Philosophie" ", pag. 89-99, Haarlem, Tjeenk Willink & Zoon, 1929.

integendeel moet zij doelbewust onderzoeken en nagaan, hoever zij het met de oude methoden en de oude vooropstellingen sturen kan. Dit is haar meest voor de hand liggende taak. En het zou daarbij kunnen zijn, dat juist de parapsychologie, die betrekkingen en overgangen van verschillenden aard met de physica en de physiologie, kortom met de natuurwetenschap onderhoudt, in staat zal zijn om de psychologie, die nog op het punt van causale verklaring, van meting en quantificeering aarzelt, op den goeden weg te helpen. In hoeverre ook wijsgeerige veronderstellingen omtrent de verhouding van lichaam en bewustzijn deze ontwikkeling bevorderen of belemmeren kunnen, hopen wij te gelegener tijd nogeens uiteen te zetten. (5)

Wij hebben boven de roode draad in het betoog van den heer Prins een uiting van de in dezen tijd heerschende strooming genoemd. Naar onze diepe overtuiging is onze tijd daarmede op een dwaalspoor. De practische resultaten der modernste wetenschap zijn enorm, maar in haar zelfbezinning is zij — zoowel als wijsbegeerte, als in de bijzondere wetenschappen — sceptisch en in dit scepticisme aan haar eigen roeping ontrouw. Natuurlijk heeft dit verschijnsel belangrijke gronden. Zoo zijn er de verrassende, nog niet in het bezit der eeuwen ingeordende nieuwe ontdekkingen. In het algemeen de reactie op het geloof aan een te gemakkelijk te behalen overwinning der kennis, van het weten, van de achttiende en negentiende eeuw. Alles is veel gecompliceerder gebleken dan men had gedacht en men gaat thans aan de draagwijdte van den kennenden geest in het algemeen twijfelen. Tweeërlei redenen zijn er echter nog meer in het bijzonder voor de reactie tegen het voorafgaand intellectualisme aan te wijzen. Ten eerste is in de wijsbegeerte de kwestie van de grenzen van elk denken nog onvoldoende opgehelderd en voelt men, dat er toch ergens iets a-rationeels moet zijn. Zoodra men echter dit a-rationeele gelocaliseerd zal hebben in de „grondparadox", die in het zelfbewustzijn van het zuivere ik aan te treffen is (6), dan blijft er volledig ruimte over om daarnaast onverzwakt vast te houden aan de mogelijkheid van rationeel begrijpen van alles wat beneden het éène zuivere ik ligt, d.w.z. van de geheele veelheid der wereld, de psyche inbegrepen.

In de tweede plaats heeft het verstand te weinig ruimte gelaten aan

---

(5) In een der e.k. nummers van dit tijdschrift zal van de hand van den heer Poortman een opstel verschijnen over de vraag : „In hoever is de Parapsychologie gebaat bij een parallelisme of bij een wisselwerkingsleer ?" Redactie.

(6) Men zie verder mijn: „Tweeërlei Subjectiviteit", §§ 24, 26, 64.

de niet-theoretische geestesfuncties van gevoel, smaak, waardeering en handeling. Ook hier is iets blijvend irrationeels gegeven als een tweede tegendeel van de mechaniseerende tendentie van het begrijpende verstand. (7) De handelende, de voelende mensch ziet de wereld geheel anders dan de theoretisch beschouwende, wiens taak het is zichzelf zooveel als maar eenigszins mogelijk is uit te schakelen. Met dit wereldbeeld der niet-theoretische bewustzijnsfuncties, waarvoor b.v. de vrijheid ook een geheel anderen zin heeft dan voor het theoretische, moet rekening worden gehouden, maar ten slotte is dat wereldbeeld toch niet wáár. Het mag niet in wetenschap en wijsbegeerte als definitieve waarheid geïntroduceerd worden. Die andere functies met hun betrekkelijk wereldbeeld moeten volledig tot hun recht komen, zij mogen niet, zooals wel gebeurd is, teruggedrongen of ondergeschikt worden gemaakt aan het verstand; maar verder moet men ook niet gaan. Zooals Heymans ergens zegt: „Tegen die verminking (onzer persoonlijkheid) kan men protesteeren, en toch voor het verstand zijn volle autonomie op eigen gebied opeischen." (8) Het is dwaasheid de reactie tegen het intellectualisme te ver door te trekken.

Als dit alles echter erkend is, dat de reactie tegen het mechanische van het verstand zich rechtens betrekt eensdeels op het a-rationeele van de grondparadox bij het éène zuivere ik, anderdeels op het blijvend irrationeele der niet-theoretische bewustzijnsfuncties, doch dat ten derde het irrationeele binnen de veelheid der wereld niets als een delendum is, iets dat zonder meer overwonnen moet worden, dan zal de wetenschap zich ook theoretisch weer van haar taak bewust worden en daar ook practisch wel bij varen.

Dan zullen ook de begrippen natuurwet, rationeele verklaring en causaliteit weer op hun oude plaats worden hersteld.

Naschrift.

Gaarne maak ik van de gelegenheid gebruik om het artikel van den heer Poortman van eenige kantteekeningen te voorzien.

1. De schrijver verwijt mij „geringe waardeering van de causaliteit... gering geloof in haar beteekenis als apriorisch en eeuwig beginsel."

---

(7) Cf. ibidem § 47.

8) „De Tijdgeest in de Wijsbegeerte", „Haagsch Maandblad", Maart 1924, pag. 265.

Mijn bedoeling worde niet misverstaan: ik wensch de algemeene geldigheid van het causaliteitsbeginsel niet dogmatisch voorop te stellen, vraag dus naar een rechtvaardiging ervan. Die rechtvaardiging kan gegeven worden door aan te toonen, dat elk oordeel over het natuurgebeuren, dat aanspraak er op maakt een geldig oordeel te zijn, het causaliteitsbeginsel vooronderstelt, daarop steunt. Dan sluit het ontkennen dier geldigheid een tegenstrijdigheid in. Op die wijze blijft men ook bewaard voor dwaasheden als de, terecht, gewraakte bewering, „dat in het retort bewezen was, dat de logische wetten niet meer gelden", aangezien de geldigheid der logische wetten juist daarop berust, dat er geen oordeel mogelijk is, dat niet op die wetten steunt.

Blijkt nu, dat een natuurkundige theorie, waarin tal van moeilijkheden, tegenover welke vorige theorieën machteloos stonden, uit den weg geruimd zijn, niet steunt op de onbeperkte geldigheid der causaliteitswet, dan kan dus worden geconstateerd dat het voor-wetenschappelijke „geloof" in de causaliteit niet gerechtvaardigd kan worden. Op de bekende vraag: „met welk recht?" moet men het antwoord schuldig blijven. Door hierop de aandacht te vestigen schuift men geen apriorische wet opzij, dat zou onmogelijk zijn, een werkelijk gerechtvaardigde apriorische wetmatigheid kan men niet op zij schuiven zonder zich in tegenstrijdigheden te verwarren. Men toont enkel aan, dat blijkbaar de rechtvaardiging, voor zoover die al gegeven is, onvoldoende is geweest. Denkt de heer Poortman zich de omwenteling in het moderne, natuurkundige denken niet wat al te simplistisch? De veranderingen zijn van zeer ingrijpenden aard: „Unsere Generation ist Zeuge eines Vordringens der physikalischen Naturerkenntnis in der Tiefe, wie sie seit den Tagen von Kepler, Galilei und Newton nicht mehr erlebt worden ist", aldus Weyl in de inleiding van zijn „Quantenmechanik und Gruppentheorie". Het zeer omvangrijke nieuwe spectroscopische feitenmateriaal liet geen verwerking in de oude theorieën en slechts gedeeltelijke in de eerste quantentheorie toe. Indien nu werkelijk het causaliteitsbeginsel die volstrekte geldigheid bezat, dan is het toch wel een mirakuleus toeval, dat een theorie, die (dan ten onrechte) zulk een fundamenteel beginsel beperkt in zijn toepasbaarheid, in staat blijkt om feiten in zich op te nemen, die voor de oudere theorieën evenzoovele onoplosbare raadsels waren en daarenboven nog den weg naar nieuwe, vroeger ongekende, terreinen van onderzoek te openen.

2. Mijn eerste voorbeeld op pag. 72 wordt door den heer Poortman een tegeninstantie in mijn betoog genoemd. Ten onrechte, het is een voor-

beeld hoe de rechtvaardiging van het causaliteitsbeginsel tot stand zou moeten komen in de klassieke physica, gegeven ter voorbereiding van het volgende, waaruit blijkt dat het in de moderne natuurkunde niet meer gaat.

3. Wat de vraag „Kan het inderdaad, dat de werking van een wet niet bestaat, omdat wij iets niet kunnen constateeren?" (een wel wat suggestieve vraag, hoe weten wij dat er een wet is, als wij dat niet kunnen constateeren met behulp van experimenten en observaties?) verwijzen wij naar het naschrift bij het artikel van den heer de Vries, in het bijzonder naar het citaat van Heisenberg .([1])

4. Is het juist, dat het voor de toepassing van Heymans' empirisch-analytische methode (die mij onjuist voorkomt, Husserl's kritiek daarop in zijn „Logische Untersuchungen", I, lijkt mij vrijwel onwederlegbaar) essentieel is, dat naast het wetenschappelijke denken ook het natuurlijke (= voor-wetenschappelijke) denken wordt ontleed en — want daar gaat het juist om — in geval van conflict aan het voorwetenschappelijke denken, dat nog geen stelselmatigheid en bezinning kent, den voorrang wordt verleend? Als dat zoo is, lijkt het mij een zeer aanvechtbaar standpunt. Het voor-wetenschappelijke denken kent vele typische foutieve denkgewoonten, als b. v. de talrijke onjuiste besluiten bij analogie. Hoe krijg ik zekerheid dat wat diep in dat natuurlijke denken verankerd is, niet ook slechts denkgewoonte is? Toch zeker door het denken, dat tot stelselmatigheid is gekomen, dat een doorzichtige en controleerbare structuur heeft gekregen: het wetenschappelijke denken, te ontleden. Reeds heeft de natuurkunde enkele van die z. g. grondslagen van het denken als denkgewoonten onthuld: de aprioriteit van de euclidische meetkunde b. v. is wel voor goed van de baan. Is het niet zeer wel mogelijk dat nog andere zullen volgen? In elk geval zal de analyse van het wetenschappelijke denken waardevoller resultaten opleveren voor ons inzicht in de grondslagen van het denken in het algemeen, dan die van een denken waarin juist en onjuist nog zoo innig verbonden zijn als in het voor-wetenschappelijke.

5. Ik heb niet betoogd, dat de niet deterministische verklaring van het vooruitzien van de toekomst juister is dan de deterministische, die op het eerste gezicht gegeven wordt. Beide verklaringen zijn mogelijk. Eigenlijk is op dit nog weinig doorvorschte terrein een verklaring voorbarig.

---

(1) Het artikel : „Onttroning van het Causaliteitsprincipe?" door Dr. W. de Vries zal in ons volgend nummer verschijnen. Redactie.

Ik wilde alleen maar waarschuwen: pas op, meen niet dat deze feiten per sé een deterministische verklaring eischen.

6. Wat de beteekenis van het causaliteitsbeginsel voor de parapsychologie betreft: ik raad niemand aan het op zij te zetten. Integendeel men ga er mee zoo ver men komen kan, men stelle het eerst op zij als de bewerking van het feitenmateriaal er toe dringt en men er een beperkter, scherp omlijnd principe voor in de plaats kan stellen. Maar dan late men zich ook niet weerhouden door het dogma, dat het causaliteitsbeginsel volstrekt geldig moet zijn.

7. De moderne quantenmechanica te zien als uitvloeisel van een irrationalistische geestesstrooming in dezen tijd is te ver gezocht. Het begrip natuurwet moge van karakter veranderen (juister: moge eerst nu scherper bepaald kunnen worden) wetmatigheid blijft er, functioneele verbanden blijven de eenige essentieele betrekkingen in de nieuwe natuurkundige theorie, de quantitatieve bepaling van qualitatieve verschillen blijft de eenig-juiste methode voor de physica. De discussies over determinisme en indeterminisme zijn steeds vertroebeld door alleen de uiterste mogelijkheden te erkennen: de streng gesloten causaliteit van de 19de eeuwsche physica en het volstrekte oorzaakclooze geschieden. Er zijn vele tusschenwegen: een daarvan gaat de moderne natuurkunde, wellicht gaat te zijner tijd ook de parapsychologie een soortgelijke of een anderen tusschenweg.

PRINS.

Metagraphologie en Psychisch Transfert.

door Dr. P. A. Dietz.

Er bestaat een bijzondere varieteit van psychoskopie, die den laatsten tijd veel de aandacht trok, omdat eenige op dit punt zeer begaafde personen ontdekt zijn, die door bevoegde experimentatoren systematisch zijn onderzocht. Men heeft ze metagraphologie genoemd, omdat zij zich aansluit aan en oppervlakkig den indruk maakt van een zeer ver doorgevoerde graphologie. Maar de resultaten der metagraphologie zijn niet alleen quantitatief maar ook qualitatief van die der wetenschappelijke en populaire graphologie onderscheiden. Terwijl deze laatste, na uitvoerige ontleding der eigenaardigheden van een bepaald handschrift, het niet verder brengen

kan dan tot een, volgens vaststaande regels gededuceerde karakterbeschrijving van de persoon in kwestie, wordt hier, naar aanleiding van het zien van, soms niet meer dan na het werpen van een vluchtigen blik op het schrift, langs blijkbaar intuitieven weg een beschrijving gegeven, die niet alleen karakter, uiterlijk, manieren, maar zelfs levensomstandigheden en lotgevallen van den schrijver weergeeft. M. a. w. het handschrift vervult hier een rol, analoog aan die welke in den meer gewonen vorm van psychoskopie, reeds lang als psychometrie bekend, een of ander willekeurig voorwerp, mits het met de belanghebbende persoon in contact had gestaan, vervulde. Dat deze opvatting werkelijk juist is, blijkt wel hieruit, dat het soms reeds voldoende is het papier met het geschrevene alleen maar aan te raken, hetzij direct, hetzij in een gesloten enveloppe, en dat in een andere serie proeven, met gelijk resultaat, niets anders vereischt wordt dan dat de proefnemer zich een bepaald persoon voorstelt. Een der meest verrassende prestaties is zeker wel, dat de metagrapholoog, overeenkomstig zijn speciale instelling op het handschrift, in staat blijkt het, uit den aard der zaak nooit geziene, schrift van een bepaald persoon tot in details na te bootsen.

Er zijn tot nu toe twee proefpersonen in het bijzonder bekend, die in het bovenbeschrevene uitmunten: Rafael Schermann en Otto Reimann. Beiden zijn onderzocht door Oskar Fischer, hoogleeraar in de neurologie en psychiatrie aan de Duitsche hoogeschool te Praag; Reimann bovendien door Dr. med. Ad. Schmidt in opdracht van de „Berliner ärztliche Gesellschaft f. parapsychische Forschung".

Fischer deed met Schermann niet minder dan 204 proefnemingen. Het is wel het meest uitgebreide en systematische onderzoek dat op dit gebied bestaat; het werd uitgevoerd in de jaren 1916-1918, zeer gemoedelijk in een hoekje van een rustig gelegen koffiehuis in Weenen. Het gaan en komen der andere gasten scheen Schermann niet te hinderen; de uitvoerige beschrijving der gevolgde methode geeft ons de overtuiging, dat elke mogelijkheid, langs den weg der gewone zintuigelijke waarneming iets te weten komen, buitengesloten was; de persoonlijkheid en het beroep van Fischer geeft ons in dezen voldoende waarborg. De uitspraken van Schermann werden onmiddellijk gestenografeerd en zijn in het hieraan gewijde werk van Fischer in extenso weergegeven.

Fischer verdeelt zijn experimenten in een aantal groepen, die meer door de gevolgde methode dan essentieel verschillen:

1. De metagraphologie in engeren zin, waarbij Schermann het hand-

schrift even bekijkt, meestal niet langer dan een minuut, soms zelfs het ternauwernood inziet, waarna hij zijn uitspraken geeft. Hij schetst hierbij niet alleen het karakter van den betrokken persoon, maar tevens zijn overheerschende stemmingen, levensomstandigheden, gedachten, plannen, ervaringen. Zoo weet Schermann uit verschillende schriftproeven afteleiden: dat de schrijver homosexueel is en vroeger gedronken heeft, waarbij Fischer ons verzekert dat de persoon in quaestie nu al geruimen tijd geen sterken drank gebruikte en het schrift in 't geheel niet beverig was. Dan weer ontdekt hij: deze man denkt aan zelfmoord; gene is een geweldige eter en komt veel met krankzinnigen in aanraking: het was een gestichtsarts, dien Fischer als een echt Falstafftype karakteriseert. Lichamelijke bijzonderheden, houding, manieren, soms lichaamsgebreken worden met groote juistheid weergegeven; een enkele maal ook het karakter van de(n) echtgenoot(e) gepreciseerd. Ook wist hij dat de hem voorgelegde regels tijdens een ongeweer geschreven waren. Treffend juist (in 13 gevallen werd geen enkele fout gemaakt) weet Schermann de onderlinge verhouding van twee personen weer te geven (als ondergeschikte, vriendschappelijk, onsympathiek, verloofd, enz.) hetzij van een schrijver tot den proefnemer Fischer, hetzij van twee schrijvers onderling.

Proeven waarbij hem slechts enkele krabbels en haaltjes of een eenvoudige geteekende figuur in handen werden gegeven, faalden meestal. Bij het verstrekken van schriftproeven, zooals gewoonlijk bij de graphologie in gebruik, slaagde hij daarentegen in 39 van de 50 experimenten (78 %); slechts vier maal kan van een totale mislukking worden gesproken.

Het schijnt dus dat toch de totaalindruk van het schrift als zoodanig een zekeren rol speelt.

2. Meer de gewone psychoskopie naderend zijn de 12 proeven, waarin Schermann het schrift niet bekijkt, maar alleen het papier betast. Er zijn 78 % treffers, 17 % zijn totale mislukkingen. In dezelfde richting verder gaande zijn de proeven, waarbij:

3. de brieven alleen betast worden, besloten in een dichte enveloppe;

4. waarbij op het papier heelemaal niets geschreven stond, maar alleen schrijfbewegingen waren gemaakt met den vinger of met een niet afgevend stift.

5. Geheel buiten de graphologie vallen de proeven waarbij Schermann hetzelfde praesteerde, maar nu ten opzichte van personen, die Fischer zich in gedachte voorstelde; soms bekijkt hij (nl. Fischer) ook alleen maar hun

schrift. Fischer noemt het het psychisch transfert [1], en identificeert het ten onrechte met telepathie; het psychisch transfert gaat veel verder. Ik houd het voor een bijzonderen vorm van psychoskopie, waarvoor wij den door Fischer voorgeslagen naam kunnen behouden. Hierbij vervult dan het voorstellingsbeeld van den experimentator dezelfde rol als het voorwerp in de object-psychoskopie. Van de 55 proeven van dit soort heeft 73 % een positieven, 23 % een negatieven uitslag.

6. Een enkele voortreffelijk geslaagde proef (N° 128) is genomen, waarbij Fischer het schrift van een hem geheel onbekend persoon fixeert en het zich daarna zoo levendig mogelijk voorstelt. Zij komt, naar mij bedunkt, in principe met groep 3 overeen, ook al wordt het papier niet betast.

Nu zal men de tegenwerping kunnen maken, dat een karakterbeschrijving altijd een tamelijk subjectief iets blijft, waarbij veel afhangt van persoonlijke appreciatie. Om nu echter ook een element van controleerbare objectiviteit in te voeren, heeft Fischer de methode gevolgd, herhaalde malen dezelfde persoon langs verschillende wegen als proefobject aan Schermann aan te bieden. De uitkomsten zijn verrassend; niet alleen is in al deze gevallen de overeenkomst in de beschrijving van karakter, levensomstandigheden, enz. zeer groot, maar herhaalde malen heeft Schermann zelfs dezelfde woorden gebruikt. Er zijn 14 dergelijke vergelijkende proefserien, die samen 44 afzonderlijke proeven omvatten; een serie bestaat uit 2 tot 9 proefnemingen. Twee karakteristieke gevallen, die echter niet beter zijn dan de andere, willen wij hier overnemen.

---

(1) In 1926 gaf Fischer het gebruik van het woord „interpsychische metaesthesie" in overweging.

„Mit der Bezeichnung „interpsychische Metaesthesie" sind die Phänomene gemeint, die man bisher als Telepathie bezeichnet und für die ich selber einmal den Namen psychisches Transfert, d.h. psychische Uebertragung vorgeschlagen hatte ; es sind das Phänomene, die dadurch charakterisiert sind, dasz eine sensible Person auf aussersinnlichem Wege psychische Prozesse perzipiert, die bei einer anderen Person vor sich gehen. Es wird also psychische Energie eines anderen Menschen auf aussersinnlichem Wege perzipiert; hierher gehört die aussersinnliche Uebertragung von Wahrnehmungen, Vorstellungen, Gefühlen und die sogenannten telepathischen Träume". Zeitschr. f. Parapsychologie", 1926 pag. 307.

Man van 40 jaar, serie van 4 proeven. 1 Maal schrift bekeken, 1 maal schrift betast, 2 maal psychisch transfert.

Proef nr. 4 27-9-1916 schrift bekeken	Proef no. 124 8-10-1917 schrift betast	Proef nr. 136 26-1-1918 psych. transf.	Proef no. 150 3-2-1918 psych. transf.
Overwerkt.	Overwerkt.	Overwerkt.	Vlijtig werker.
Degelijk mensch.	Iemand die niet gauw iets loslaat.	Ernstig mensch, harde werker.	Werkt zelfs in de spoorwegcoupé.
Hij schrijft.	... ...	... ...	Hij schrijft.
Prikkelbaar.	... ...	Overgevoelig.	... ...
Hij heeft vaak depressies die door muziek verdwijnen.	... ...	... ...	Muziek vroolijkt hem op.
Goed musicus.	Belangstelling voor muziek.	Heeft iets artistieks.	Doet aan muziek.
Over het geheel wat weekelijk, kan dikwijls veel energie ontplooien.	Een rustig mensch, als hij geprikkeld wordt, kan hij energiek optreden.	... ...	Geen strijdbare natuur, maar als hij geprikkeld wordt, kent hij geen pardon.
Laat zich niet afleiden door bijzaken.	... ...	... ...	... ...
In geldzaken tamelijk lichtvaardig.	... ...	... ...	... ...
Is arts, maar geen geldmaker, als zooveel anderen.	Dokter ; hij leest de menschen in de ziel.	Een dokter, hij piekert, is een boekenworm.	Leest in de ziel der menschen. Hij denkt nooit aan zijn eigen zak.
Bij de zieken zeer gezien.	... ...	... ...	Maakt de zieken rustig.
De vrouwen laten hem niet met rust.	... ...	Hij heeft geen tijd om zich met vrouwen te bemoeien.	... ...
Goed, vredelievend mensch.	Een goed mensch.	Geestelijk hoogstaand.	Een goed mensch, dat vasthoudt aan zijn overtuiging.

Misschien nog frappanter zijn de overeenkomsten in een reeks van niet minder dan 8 proeven, alle betrekking hebbende op een en dezelfde jonge dame, die ik, om niet te uitvoerig te worden, slechts gedeeltelijk afschrijf.

20-jarig meisje; twee proeven met bekijken van het handschrift; 1 maal betasten van het geschrevene zonder, 1 maal in couvert, 4 maal psychisch transfert.

Proef nr. 133 26-1-1918 schrift bekeken	Proef nr. 171 4-2-1918 schrift bekeken	Proef nr. 139 27-1-1918 schrift betast	Proef nr. 138 27-1-1918 schrift betast (in envelop)
Past niet in haar familie, wordt niet begrepen.	Wordt door de familie niet begrepen.	Wil van huis weg.	... ...
Wil in een betrekking, die ze niet noodig heeft, alleen maar om uit het milieu weg te komen.	Wil met alle geweld op eigen beenen staan, heeft haar milieu verlaten.	Wil zichzelf een positie veroveren.	... ...
Ze kan iemand die haar fascineert, niet van zich afschuiven.	... ...	... ...	... ...
Proef nr. 127 26-1-1918 psych. transfert.	**Proef nr. 148 3-2-1918 psych. transfert.**	**Proef nr. 178 4-2-1918 psych. transfert.**	**Proef nr. 202 31-5-1918 psych. transfert.**
Voelde zich thuis niet gelukkig, past niet in 't milieu.	Wordt thuis niet begrepen, wil weg, wil zelf werken.	... ...	Onbegrepen.
Nam een betrekking aan om zich afleiding te verschaffen.	Tracht zich met werken te verdooven.	Probeert zich met werken te verdoven.	Probeert afleiding te zoeken.
... ...	Een man overstelpt haar met brieven, zij kan zich niet van hem losmaken.	Voortdurend met iemand bezig, zij kan zich niet van hem losrukken, hij overstelpt haar met brieven.	Wordt door iemand vervolgd, hij probeert haar in zijn netten te verstrikken, hij overstelpt haar met brieven.

Van een ander persoon wordt driemaal gezegd, dat hij gaarne voor den spiegel staat, tweemaal, dat hij zich met variété-girls afgeeft.

Het meest merkwaardige misschien zijn Schermann's schriftimitaties. Wij weten allen hoe moeilijk het is iemand's handschrift na te bootsen, zelfs als wij het voor oogen hebben; uit de herinnering is het bijna onmogelijk het is dit zuiver persoonlijk karakter, dat b. v. de onderteekening in alle handelszaken en geschriften van vertrouwelijken aard zulk een hooge waarde geeft. Schermann weet het handschrift van een bepaald persoon

te imiteeren, wanneer hij slechts even het papier waarop het staat, betast heeft, al of niet in envelop, of ook enkel met behulp van het „psychisch transfert", zooals dit boven werd beschreven. 63 % der experimenten slaagden in dien zin, dat er een zeer groote overeenkomst bestaat tusschen het origineele en het gereproduceerde schrift. In eenige gevallen is de gelijkvormigheid zoo volkomen, dat wij haast van een facsimilé kunnen spreken.

Opvallend is hierbij dat van eigenlijke kryptoskopie geen sprake is. Bij de proeven volgens het psychisch transfert is deze vanzelf uitgesloten, maar ook als hij een gesloten brief in handen krijgt, kan hij den inhoud niet lezen : de woorden die hij vervolgens met zoo groote nauwkeurigheid weet te copieeren moeten hem eerst worden voorgezegd. Ook gewone telepathische experimenten, benevens object-psychoskopie plegen niet te slagen. Daarentegen kan in plaats van een brief, soms ook een teekening, een ets van een kunstenaar, het vereischte psychisch contact tot stand brengen.

Als tweede, op dit speciale gebied zijn sporen verdienende, noemden wij reeds Otto Reimann. Hij is een 28-jarige jonge man met gymnasiale opleiding en van groote algemeene ontwikkeling. Hij heeft evenmin als Schermann ooit de wetenschappelijke graphologie bestudeerd ; evenmin als deze maakt hij den indruk van in trance te verkeeren. Hij pleegt vooraf naar den ouderdom en het geslacht van den te beschrijven persoon te informeeren. Eenmaal op gang spreekt hij met groote snelheid. „In sich überstürzenden Worten, wie aus der Pistole geschossen." (Schmidt). In tegenstelling met Schermann kan hij ook de object-psychoskopie uitoefenen.

Daar zijn praestaties in het algemeen veel op die van Schermann gelijken, wil ik alleen ingaan op enkele experimenten op den avond van 15 Febr. 1930, van belang ook om de personen der aanwezigen.

Dr. Achelis geeft een brief en zegt : „van een man, een goede zeventiger." Reimann : „Deze man is beroemd, is wereldberoemd. Een klinkende naam, een naam die iedereen die hem hoort iets zegt. Hij is vervuld van een enormen levenswil. In zijn binnenste is iets aan den gang van een ongelooflijke kracht. (letterlijk : „Er hat in sich eine unerhörte Maschinerie.") Hij heeft een buitengewonen speurzin voor fijne nuanceeringen, een ongemeen groot onderscheidingsvermogen. Het schrift maakt op mij een sterken indruk, den indruk van iets zeer positiefs. De man is niet zoozeer optimist als wel lichtzinnig te noemen. Ik zal met een voorbeeld aan-

toonen hoe ik dat bedoel. Zooiets als dit onderscheid : alsof de een zegt : „Het zal goed gaan" en de ander: „Och kom het zal wel goed gaan." Hij heeft dingen gedaan, die hem, niet ten onrechte, veel vijanden hebben gemaakt. Hij is zeer ijdel. Hij verricht scheppend werk in een omgeving, waarin hij zich thuis gevoelt. Een mengeling van een helder hoofd en iets anders, dat men je reinste fantasterij zou noemen, en zijn fantasie maakt daarbij groote sprongen. Groot van aanleg, vooral grootsch in zijn werk. Reuzengroot hoofd, hoog voorhoofd, wondermooie oogen."

Reimann bootst de gelaatsuitdrukking na, terwijl hij langs zijn gezicht strijkt en duwt en daarbij zijn commentaar levert. Dan zegt hij : „Tot op zekere hoogte gelijkenis met Prof. Einstein."

Reimann bootst de manier van loopen na. Verder zegt hij nog :

„Hij loopt rechtop, flink, natuurlijk door den ouderdom wat stijfjes (tapsig). Opvallend mooie handen met veel uitdrukking. Hij draagt een gouden bril of lorgnet en overziet zijn auditorium als een veldheer zijn leger. Zonder auditorium kan hij niet leven, hij heeft behoefte aan toejuichingen. Een schitterend redenaar. Vroeger had hij zijdezacht haar, dat hij, toen hij nog jong was, van zijn voorhoofd wegstreek. Van deze beweging is nog een zeker gebaar overgebleven; dan bedenkt hij zich en houdt halverwege op."

Niemand, behalve Dr. Achelis, weet van wien de brief is. Hij is van Freud.

De lichamelijke beschrijving wordt door Prof. Einstein en zijn vrouw, die beiden op deze zitting als gast aanwezig zijn en beiden Freud persoonlijk kennen, treffend juist genoemd, met uitzondering van hetgeen over de lengte is gezegd. Einstein spreekt van „iets buitengewoons". En wie het levenswerk van Freud kent, en niet al te zeer voor of tegen hem is ingenomen, zal voorzeker evenzeer de handen in elkaar slaan van deze prachtige karakteristiek.

Een andere brief (van Einstein zelf maar overhandigd door Dr. Kronfeld, in een ondoorzichtige, gesloten, blanco envelop met de woorden : „mannelijk, 51 jaar") geeft Reimann aanleiding tot een karakterbeschrijving van uitsluitend persoonlijken aard. Einstein en zijn vrouw zijn beiden zeer voldaan, vooral mevr. Einstein, die verklaart, dat juist het gedrag in de intimiteit van het familieleven treffend juist is geschetst.

Van belang is het navolgende. Deze karakter- en persoonsbeschrijving werd eerst vooraf gegaan door een andere, welke aan Dr. Kronfeld — die geheel op Einstein was ingesteld — de uitroep ontlokte : „Daar deugt

niets van". Men haalde nu het papier uit de envelop en gaf het opnieuw aan Reimann. Nauwelijks had Reimann een blik op het schrift geworpen of hij zeide: „O, dat is heel wat anders," en gaf daarna de boven genoemde karakteristiek van Einstein.

Wat was het geval ?

Het papier — met een paar regels schrift van Einstein — droeg op de keerzijde (en deze was in de envelop naar buiten gekeerd) een uitnoodiging, met de machine geschreven, voor een theatervoorstelling, persoonlijk onderteekend door een bekend schouwburgdirecteur. De eerste beschrijving bleek geheel op hem toepasselijk te zijn, zoodat hetgeen aanvankelijk een fout leek, later een treffer bleek te zijn. Zulke incidenten kunnen onzen kijk op het gebeurde zeer verhelderen ; het blijkt dat de verwachting of de voorstellingen der aanwezigen niet van invloed zijn.

Reimann, een zeer begaafd en ontwikkeld man, heeft getracht een beschrijving te geven van wat hij eigenlijk ondergaat bij zijn psychoskopie. Hij worstelt met het probleem, tracht het zich en anderen zoo duidelijk mogelijk te maken, en zegt ten slotte : „Ik wil liever dan met vele woorden het u duidelijk trachten te maken door een vergelijking, die al evenmin voldoet. Door drie in een vlak gelegen punten is een cirkel geheel bepaald. De drie punten moeten drie, mij reeds bekend geworden karaktereigenschappen symboliseeren, terwijl de cirkel het totaalbeeld van den mensch, dien ik tracht te beschrijven, moet verbeelden. Als wij nu konden aannemen — ik blijf bij mijn vergelijking — dat het altijd een cirkel was, dan zou ik de ligging van alle andere punten uit deze drie kunnen afleiden, d.w.z. dus alle andere karaktereigenschappen kunnen bepalen. Maar de menschen zijn veel gecompliceerder, zij zijn eerder te vergelijken met onregelmatige krommen. Door een bijzondere gave van „invoelen" kan ik nochtans den algemeenen vorm van deze kurve „ahnen", en er zijn dan nog maar weinig gegevens noodig om den geheelen mensch voor mij vast te leggen. Hierbij steunen de graphologie en supernormale vermogens elkaar over en weer. Maar daarna komt het derde stadium, m.i. het moeilijkste deel van mijn taak : het naar buiten projecteeren van mijn meer of minder scherp omschreven voorstellingen, terwijl geen ander uitdrukkingsmiddel mij daarbij ten dienste staat dan de taal.

Natuurlijk heb ik iets, dat zich bliksemsnel voltrekt, met een soort van tijdloupe bekeken. In werkelijkheid duurt dit alles niet langer dan van een halve tot hoogstens twee minuten."

Wij krijgen den indruk, dat de kunst van Reimann zich dichter aan-

sluit bij de (wetenschappelijke) graphologie dan die van Schermann; het schrift wordt als symbool gezien, dezen term gebruikt in den dieperen zin die de mystiek er aan hecht, waardoor het een bron wordt van velerlei openbaringen.

Het is zeer waarschijnlijk, dat ook nog andere personen, die de gave der psychoskopie bezitten, in staat zullen zijn metagraphologisch te werken. Zoo zag ik b.v. in publieke voorstellingen van Hanussen dergelijke praestaties. Maar tot nu toe is het bij anderen niet systematisch onderzocht.

De metagraphologie blijft ons voorloopig nog even raadselachtig als de geheele psychoskopie. Wij kunnen niet veel verder komen dan de conclusie van Oskar Fischer : „dat voor Schermann iemand's persoonlijkheid en handschrift twee correleerende gegevens vormen, zoodat hij, wanneer hij een van deze beide complexen kent, de andere daaruit kan afleiden," hetgeen dus op hetzelfde neerkomt als hetgeen Reimann ons weet te vertellen.

LITTERATUUR.

Oscar Fischer : „Experimente mit Raphael Schermann". Urban und Schwarzenberg, Weenen, 1924.

Dito : „Der Metagraphologe Otto Reimann," in : „Zeitschrift für metapsychische Forschung", 1930, pag. 137 e.v.

Adolf Schmidt : „Experimente mit dem Metagraphologen Otto Reimann", in : „Zeitschrift f. Parapsychologie", 1930, pag. 600 e.v.

Paul Sünner : „Die phänomenale psychometrische Begabung des Herrn Otto Reimann", in: „Zeitsch. f. Parapsychologie", 1930 pag. 709 e. v.

De Magie in Tibet.

(vervolg van pag. 137)

„Op grond van een reeks waarnemingen, gedaan in de vele jaren gedurende welke ik in Tibet verblijf gehouden heb, durf ik zeggen, dat dit land bijzonder gunstige factoren biedt voor telepathie — juister : voor psychische verschijnselen in het algemeen."

Aldus mevr. David-Neel op pag. 235 van haar genoemd boek.

Op de vraag, welke nu precies deze begunstigende factoren zijn, antwoordt zij zeer terecht, dat het voorloopig nog niet doenlijk is deze alle te vermelden, daar wij over het algemeen nog zoo weinig afweten van

het wezen der supernormale verschijnselen (van de parapsychologische phenomenogenie). In het feit dat het land zoo hoog gelegen is, meent zij een der begunstigende factoren te mogen zien; als een der andere noemt zij het feit, dat het land zich zoo uitstekend leent voor een leven in de eenzaamheid en in de stilte. Er zijn hier geen groote menschenmassa's „wier mentale activiteit zoo vele maalstroomen van psychische energie schept welke den ether verstoren. Misschien moet ook de vreedzaamheid der Tibetanen, wier denkleven minder dan het onze gericht is op de nooden van alle dag en den strijd om het bestaan, gezien worden als begunstigende factor."

Wij komen nu in de eerste plaats tot de vraag, welke supernormale verschijnselen mevr. D. tijdens haar verblijf in Tibet bij de bevolking heeft kunnen observeeren.

Telepathie. Telepathie schijnt, volgens onze berichtgeefster, in Tibet een soortgelijke rol te spelen als ten onzent de draadlooze telefonie. (230).

„Een aantal Tibetaansche kluizenaars blijkt in staat te zijn geworden om — zonder dat zij zich daar speciaal voor geoefend hebben — de telepathische berichten van hun guru (leermeester) op te vangen. Gewoonlijk wordt dit beschouwd als een bewijs dat zij hem zeer toegenegen zijn. Sommigen hebben spontaan het vermogen verworven om boodschappen af te zenden." (232).

Mevr. D. wijst er nu voorts op, dat er lieden zijn die zich oefenen in het afzenden en opvangen van telepathische berichten.

Zij beginnen met concentratie-oefeningen. Bij deze oefeningen streeft men er naar het zoover te brengen, dat men zijn gedachten op de meest volmaakte wijze op één enkel ding kan richten en gericht houden, met volkomen vergetelheid van alle andere dingen. Daarnaast moet men zich oefenen in het volkomen „ledigen" van het bewustzijn, d. w. z. zich oefenen om aan „niets" te denken.

Daarna gaat men zich oefenen in het ontleden en onderscheiden van de onderscheidene invloeden welke onverwachte, oogenschijnlijk onverklaarbare gevoelens (zooals plotseling opkomende gevoelens van vreugde, droefheid, vrees enz.) en ook plotseling opduikende herinneringen aan personen, dingen of gebeurtenissen veroorzaken.

Wanneer de noviet gedurende een zekeren tijd alleen geoefend heeft, wordt het hem toegestaan met zijn leeraar in een stil en donker vertrek te mediteeren. Beide concentreeren hun gedachten op een en hetzelfde voorwerp. Aan het einde van zoo'n concentratie-oefening vertelt de leerling zijn leermeester een en ander met betrekking tot de phases van zijn meditatie. Deze worden nu vergeleken met die van den leeraar. Punten van verschil en overeenstemming worden daarbij genoteerd.

Daarna tracht de noviet zich zooveel mogelijk passief te houden, zooveel mogelijk aan „niets" te denken, om zich vervolgens nauwkeurig rekenschap te geven van de gedachten welke onwillekeurig en onverwacht in hem opstijgen en kennelijk geen verband houden met zijn momenteele bezigheden of gevoelens. Hij noteert de subjectieve beelden welke voor zijn geestes-

oog verschijnen. Aan het einde van deze meditatie-oefening stelt hij opnieuw den lama-leeraar in kennis van zijn gedachten en voorstellingen, waarop deze nagaat, in hoeverre zij overeenstemmen met die, welke hij zijn leerling mentaal gesuggereerd heeft.

Daarna zendt de leeraar mentale bevelen aan zijn leerling, terwijl deze zich in een ander vertrek bevindt, waarbij de leerling tevens opdracht krijgt om zich te gaan oefenen in het „afzenden". Naarmate de leerling vordert in de kunst om mentale berichten op te vangen en af te zenden, wordt de afstand tusschen beide personen steeds vergroot.

Mevr. D. maakt voorts melding van novieten die zich onderling oefenen in het afzenden en opvangen van telepathische boodschappen. Vaak zenden zij iemand een bericht toe op een oogenblik, waarop zij hem met een of anderen arbeid doende weten en hij er gansch en al niet op verdacht is, dat men hem als ontvanger voor een telepathisch experiment tracht te benutten. Men oefent zich jarenlang en het is onmogelijk om ook maar bij benadering aan te geven hoe groot het aantal leerlingen is dat hier inderdaad resultaten bereikt (233).

Op pag. 237 e.v. vermeldt de schrijfster enkele door haarzelf geobserveerde gevallen van bewust, telepathisch gegeven opdrachten, w.o. dat van den Bönpo ngagspa, wiens vermogen om zijn leermeester, een Bönpomagiër, „een boodschap op den wind" te zenden, zij behoorlijk kon testen.

Vanuit haar kamp, waarin deze man zich bevond en door haar bedienden werd bewaakt, suggereerde hij zijn leermeester mentaal de opdracht hem te doen halen. Tot groote verbazing van mevr. D. verscheen eenigen tijd later een groep van zes ruiters om hem mee te nemen, in opdracht van den magiër. Hun aanvoerder bleek bovendien op de hoogte te zijn met den inhoud van de gesprekken, welke mevr. D. met haar gast gevoerd had.

Dat mevr. D. onder de Tibetanen ook gewag gemaakt vond van verschijnselen van spontane telepathie (paragnosie) behoeft wel geen betoog. Zij spreekt hier over op o.m. pag. 240 e.v.

Wat betreft de verklaring der telepathische verschijnselen door Tibetaansche wijzen, hierover licht mevr. D. ons op pag. 234 in :

„Men zegt, dat, wanneer men — als gevolg van de verlichting welke men deelachtig wordt na een scholing in de contemplatieve meditatie te hebben doorloopen — opgehouden heeft zichzelf en anderen als totaal verschillende wezenheden te beschouwen, welke op geenerlei wijze met elkaar in verbinding staan, men zijn capaciteit als afzender en ontvanger daarmede verhoogd heeft."

Onwillekeurig gaan onze gedachten bij het lezen dezer regelen uit naar hetgeen wij op pag. 593 van het : „Zeitschrift f. Parapsychologie" (1927) van de hand van Driesch lezen :

„Nun aber kommt die Parapsychologie. Sie sagt uns, dass bei Telepathie und Gedankenlesen wir nicht nur ein Wissen haben über materielle

Dinge und Zustände, sondern, und zwar in unmittelbarer Weise, über den Inhalt des Wissens einer anderen Seele, mag das ein aktuelles Wissen sein oder nur ein mögliches, nämlich ein solches, welches der unter- oder unbewussten Sphäre jener anderen Seele angehört... Das also ist das Neue, was der erste Teil der Parapsychologie zur Theorie des Wissens beiträgt : Die Beziehung mögliches Wissen existiert nicht nur zwischen Subjekten und der gegenständlichen Seite der Wirklichkeit, sondern auch zwischen Subjekten unmittelbar und kann sich auf diesen neuen übernormalen Bahnen mit Inhalt füllen.

Das scheint darauf hinzuweisen, dass alle Subjekte im letzen Grunde Eines sind..."

En J. Marcinowski, die in het : „Zeitschrift für Parapsychologie" (1926) een studie publiceerde over : „Der Okkultismus als Weltanschauungsproblem" zegt op pag. 689, sprekende over z.g. telepathische verschijnselen, o.m. : „Aber bitte, nicht um eine Berührung von Sender und Empfänger auf der Innenseite handelt es sich, denn das Unmittelbare dieses Vorgangs beruht nicht auf einem Berühren, sondern auf einem Ineinanderfliessen, auf dem Eins- und Verschmolzen sein. Dort wo das Ich und das Du in das gemeinsame Medium des Allhaften, des Ueberindividuellen, Kosmischen eintauchen, dort ist Gemeinschaft, dort hört Ich und Du auf, gesondert zu sein und dort weiss man unmittelbar umeinander ; ja gegebenenfalls will man dort auch miteinander, weil ineinander seiend."

En op pag. 690 zegt hij : „Hellwissen definiere ich hier also als eine Persönlichkeitserweiterung um das Du, und lokalisiere sie als eine Persönlichkeitsverschmelzung auf der Innenseite meiner Parabel."

Zoo komen dus ook onze Westersche parapsychologen tot het denkbeeld dat

„Er is één Ik, volstrekt, eindloos volkoomen,
in eindloos veel dimensies uitgebreid..."

zooals van Eeden zegt („Lied van Schijn en Weezen", II, 12), een meening, welke wij mede bij onze huidige psychisch monisten aantreffen zooals b.v. C. H. Ketner's voortreffelijk geschrift : „Mensch en Wereld ; een inleiding tot het psychisch monisme" ([8]) ons leert.

G. Heymans gaf aan dezen gedachtengang uiting toen hij in 1909 zijn rectoraats-rede over : „De toekomstige eeuw der psychologie" ([9]) uitsprak:

---

(8) Arnhem, N. V. van Loghum Slaterus U. M., 1929.
(9) Groningen, Wolters, 1909.

„Gevoelt gij wat het zeggen wil, wanneer in ons wereldbeeld de voorstelling van tallooze dooreendwarrelende en botsende individuen wordt vervangen door die van een oneindig, zich naar vaste wetten ontwikkelend bewustzijn, hetwelk die allen als zijn verschillende en wisselende inhouden omsluit? Gelijk het voor den door Laplace gefingeerden geest, wanneer hij in de hersenen van een levend mensch alle bewegingen der enkele atomen had geregistreerd en tot hun wetten teruggebracht, een openbaring zou zijn te vernemen, dat zich achter al dat gedwarrel het geordende zieleleven van een denkend, lijdend, strevend wezen verbergt, — zoo verdiept zich onze wereldbeschouwing op wonderbare wijze, wanneer wij tot het vermoeden zijn gekomen, dat in de menschheid, en ten slotte in de wereld, een groot psychisch organisme bezig is zich te ontwikkelen. Van dat oogenblik af voelen wij ons niet meer individuen, maar organen; begrijpen wij, dat onze laatste doeleinden niet in, maar ver buiten ons moeten liggen; zien wij de scherpe grenslijn verbleeken, die het enkele van het al, het eindige van het oneindige scheidt. En terwijl wij, ieder in zijn engen kring, met zijn kleine middelen en naar de mate zijner beperkte vermogens werken voor de verwezenlijking van onze idealen, zijn wij er ons van bewust, dat onze werkzaamheid in laatste instantie op het wereldddoel is gericht, en door het wereldstreven wordt gedragen."

Heymans heeft mede zeer terecht ingezien dat de verschijnselen van telepathie niet alleen passen in zijn metaphysisch stelsel, doch zijn hiervoor geciteerden gedachtengang mede helpen schragen. Lezen wij slechts na hetgeen hij geschreven heeft op pag. 8 van No. 10 der: „Mededeelingen der S. P. R." :

„M.a.w., wij kunnen ons, met verscheidene philosophen ook van den jongsten tijd, een omvattender, in laatste instantie een Wereldbewustzijn denken, waarvan de enkele bewustzijnen van menschen en dieren, ook die van den opdrachtgever en den opdrachtontvanger (bij het telepathische experiment), slechts tijdelijk afgezonderde deelen zijn, zonder dat zij daarbij evenwel hun samenhang met het geheel en met elkaar ten volle zouden hebben verloren. Of, nog anders gezegd: op gelijke wijze als binnen een individueel bewustzijn het centrale van het periphere gedeelte, zou binnen het Wereldbewustzijn elk individu van alle andere gescheiden en toch nog daarmede verbonden zijn. En zoo zouden dan de gedachten, die in den ontvanger opkomen, wel degelijk aanwezig zijn geweest in hetzelfde omvattende bewustzijn, waarvan ook zijn waarnemingen en persoonlijke herinneringen deel uitmaken ; alleen maar van deze door een veel diepere

kloof gescheiden dan deze van elkaar. En juist daarom zouden dan telepathische verschijnselen zooveel zeldzamer voorkomen dan gewone gedachten."

Levitatie. „Onder den verzamelnaam lung-gom", zoo schrijft mevr. D. op pag. 199, „brengen de Tibetanen een groot aantal verrichtingen onder welke mentale concentratie met onderscheidene ademhalingsoefeningen combineeren en ten doel hebben onderscheidene resultaten te bereiken, welke zoowel van psychischen als van lichamelijken aard zijn... Ofschoon de resultaten, welke aan de beoefening van het lung-gom worden toegeschreven, van zeer uiteenloopenden aard zijn, wordt nochtans de term lung-gom bij voorkeur gebruikt voor een soort van oefeningen, welke, naar men zegt, er toe leiden dat men ongewoon vlug wordt en den adept in het bijzonder in staat stellen groote voetreizen met verbluffende snelheid af te leggen.

Het geloof in de mogelijkheid om door bepaalde oefeningen dergelijke resultaten te bereiken bestaat reeds zeer lang in Tibet, en in vele volksoverleveringen vindt men gewag gemaakt van lieden, die met groote snelheid gereisd hebben. Ik heb een aantal bijzonderheden verzameld met betrekking tot de methodes, waarvan men zich bedient bij het oefenen om dit vermogen te verwerven. Daarenboven ben ik zoo gelukkig geweest een drietal adepten, zij het ook slechts enkele momenten, te kunnen observeeren..."

„De eerste lung-gom-pa ontmoette ik in de Chang thang van Noord Tibet. Tegen het einde van den middag reden Yongden, onze bedienden en ik op ons gemak over een uitgestrekte hoogvlakte, toen ik — op grooten afstand voor ons — een bewegende zwarte stip zag. Mijn kijker bracht aan het licht dat daar een man liep. Ik was verbaasd. In deze streken zijn ontmoetingen zeldzaam ; in de laatste tien dagen hadden wij er geen gehad. Bovendien komt het in deze streken nagenoeg nooit voor dat iemand alleen — en dan nog te voet — reist. Wie kon deze vreemde reiziger zijn ?

Een van mijn bedienden opperde het denkbeeld, dat wij een lid van een reizigerskaravaan voor ons hadden, welke door roovers overvallen en verstrooid was geworden. Misschien was hij op de een of andere wijze uit de gevangenschap ontvlucht en dwaalde hij thans door de woestijn. Dat was mogelijk. Indien dit inderdaad het geval was, zou ik den eenzamen man tot ons nemen en hem tot de een of andere nederzetting begeleiden, mits deze maar niet al te ver uit onze route lag.

Maar toen ik hem door mijn kijker nader observeerde, ontdekte ik, dat de man ongewoon snelvoetig was. Ofschoon mijn lieden, met het bloote oog, niet veel meer konden zien dan een zwarte stip, welke zich over den grasachtigen grond voortbewoog, zagen zij echter nochtans spoedig, dat hij zich ongemeen vlug verplaatste. Ik gaf hun mijn kijker, waarop een van hen, na den reiziger eenigen tijd te hebben geobserveerd, mompelde :

„Dat zou weleens een lama lung-gom-pa kunnen zijn".

De woorden „lama lung-gom-pa" deden mijn belangstelling ontwaken. Ik had veel gehoord over hun praestaties en wist iets af van de theorie hunner oefeningen. Zelfs had ik

eenige ervaring op het gebied dezer oefeningen, maar ik had nimmer nog een lung-gom adept gezien op een zijner merkwaardige wandelingen, waarover zooveel gesproken wordt in Tibet. Zou ik nu zoo gelukkig zijn om van een dezer wandelingen getuige te zijn ?

De man naderde ons steeds meer en zijn eigenaardige snelheid bleek steeds duidelijker. Wat moest ik doen, indien hij inderdaad een lung-gom-pa was ? Ik wilde hem van dichtbij waarnemen, en ik wilde mede met hem praten om hem een aantal vragen te stellen, hem te fotografeeren... Ik wilde een heeleboel dingen. Maar toen ik daar iets over zeide, merkte de man, die hem dadelijk als een lama lung-gom-pa herkend had op :

„Uw eerwaarde mag den lama niet aanhouden, en ook niet tegen hem spreken. Dat zou hem kunnen dooden. Deze lama's mogen, wanneer zij wandelen, hun meditaties niet onderbreken. De geest, die in hen is, ontsnapt als zij ophouden met de ngags te herhalen, en als hij hen voortijdig verlaat, pakt dit hen zoo aan, dat zij sterven."

Op deze wijze gegeven, scheen de waarschuwing slechts het product van wangeloof te zijn. Nochtans mocht ik haar niet geheel in den wind slaan. Door hetgeen ik wist van de „techniek" dezer verschijnselen was het mij bekend, dat de man in een soort van trance-toestand verkeerde. Derhalve zou een plotseling ontwaken ongetwijfeld het zenuwstelsel van den looper ongunstig beïnvloeden, ofschoon ik betwijfel, dat dit hem zou kunnen dooden. Ik wist echter niet, in welke mate de schok hem zou kunnen benadeelen, en ik voelde er niets voor den lama het voorwerp van een meer dan wel minder wreed experiment te maken. Bovendien waren er nog andere redenen welke mij beletten aan mijn wetenschappelijke nieuwsgierigheid te voldoen. De Tibetanen hadden mij als een vrouwelijke lama in hun midden opgenomen, zij wisten dat ik openlijk het Boeddhisme beleed en konden niet inzien dat er verschil bestond tusschen mijn filosofische denkbeelden van de Boeddhistische dogma's en die der lama's. Het gewone Tibetaansche volk is volkomen onkundig van het feit, dat het begrip Boeddhisme een menigte secten en inzichten omvat. Om dus het vertrouwen, de achting en de vertrouwelijkheid, welke mijn religieus gewaad mij verschaften, waardig te blijven, was ik genoodzaakt mij geheel naar de Tibetaansche zeden en gewoonten te richten, in het bijzonder naar die gewoonten welke eigen zijn aan religieuse personen. Dat was een ernstig beletsel, dat mij vaak in den weg heeft gestaan, wanneer ik er naar streefde mijn waarnemingen op een wetenschappelijk onaanvechtbare wijze te doen. Maar dit was nu eenmaal de onvermijdelijke prijs welke ik had te betalen om te worden toegelaten op een bodem, welke met nog meer achterdocht wordt bewaakt dan het wereldsche gebied van Tibet. Dezen keer moest ik opnieuw mijn verlangen naar volledig onderzoek beteugelen en tevreden zijn met het kijken naar den eigenaardigen reiziger.

Intusschen had de man ons bijna bereikt. Ik kon zijn volkomen rustig gelaat, dat onvatbaar voor aandoeningen leek, duidelijk zien, zoomede zijn wijd geopende oogen, wier starende blik gefixeerd was op een of ander onzichtbaar voorwerp, dat zich ergens ver weg, hoog in de ruimte bevond. De man liep niet. Hij scheen zichzelf van den grond te verheffen, met sprongen voort te gaan. Het was, als ware hij begiftigd met de elasticiteit van een bal en als kaatste hij terug, telkenmale wanneer zijn voeten den grond raakten. Zijn stappen vertoonden de regelmaat van een klokslinger. Hij droeg de gebruikelijke kloosterkleeding, pij en toga ; beide tamelijk versleten. Zijn linkerhand greep een togaplooi en was half onder dit kleed verborgen. De rechterhand droeg een magischen staf. Bij iedere stap bewoog zijn rechterarm zich een weinig, als leunde hij op een stok, juist alsof de staf, welks puntig einde zich ver boven den grond bevond, dezen had aangeraakt en inderdaad een steun vormde.

Mijn bedienden zaten af en bogen hun hoofden, toen de lama aan ons voorbij ging, maar hij ging door en was zich kennelijk onze aanwezigheid niet bewust".

Mevr. D. vertelt nu verder, dat zij den lama een eindweegs volgde en ruimschoots gelegenheid vond zijn sprongachtige stappen te observeeren. Hij verdween ten slotte op een bergpad dat voor haar dieren niet toegankelijk was. (200-203).

Op pag. 209 vertelt mevr. D. van haar ontmoeting met een anderen lung-gom-pa die geheel naakt was en ijzeren kettingen rond zijn lichaam gewonden had. De Tibetaansche geleerde Yongden, die haar toen vergezelde, vertelde haar dat deze man die kettingen droeg om zich zelf zwaar te maken, „want door het lung-gom te beoefenen, zijn hun lichamen zoo licht geworden, dat deze menschen steeds gevaar loopen van in de lucht te gaan zweven". (210).

„Mijn derde ontmoeting met een lung-gom-pa vond plaats in Ga, een landstreek van Kham, in Oost-Tibet. Weer was ik op reis met mijn kleine karavaan. De man verscheen in de gedaante van een gewonen arjopa, d. i. van een armen pelgrim, die zijn gansche bezit op zijn rug draagt. Daar men op de Tibetaansche wegen dergelijke lieden bij duizenden kan ontmoeten, schonken wij niet de minste aandacht aan zijn persoon. Deze behoeftige, eenzame voetgangers hebben de gewoonte om zich bij handelaars-karavanen te voegen of bij rijke reizigers, welke zij op hun weg ontmoeten, althans om hen te volgen. Zij loopen naast de pakdieren..."

Mevr. D. vertelt nu verder, dat deze lieden bij herhaling kleine diensten bewijzen aan de leden van een karavaan en daarvoor eenvoudige maaltijden als loon ontvangen.

Zoo was het ook met dezen arjopa, dien zij in Ga ontmoette.

„Onze metgezel had reeds eenige dagen in ons gezelschap doorgebracht, toen, tengevolge van een klein ongeval, wij op zekeren dag enkele uren later dan gewoonlijk opbraken. Daar ik meende dat onze pakezels veel tijd noodig zouden hebben om een heuvelrug over te steken, welke recht voor ons uit lag, reed ik met mijn (aangenomen) zoon en een bediende vooruit, om een drenkplaats en een stuk grasland te ontdekken, waar wij, voor het invallen van het duister, ons kamp zouden kunnen opslaan.

Als de karavaan-leider vooruit rijdt, draagt de man, die hem vergezelt, altijd een ketel bij zich om thee te kunnen bereiden, en ook wat mondvoorraad, zoodat de karavaanleider, of de lama, een maaltijd heeft tijdens het wachten op de aankomst van de bagage en de tenten. Mijn bediende had zich stipt aan deze gewoonte gehouden, en — hoe vreemd dit nochtans op het eerste gezicht lijken moge — het was nochtans dit feit, dat aanleiding werd tot het manifest worden van de vermogens van den lung-gom-pa.

De weg naar den pas was langer dan ik had vermoed, en spoedig kwam ik tot het inzicht, dat de muilezels niet in staat zouden zijn den top van den heuvel te bereiken voor het vallen van den avond. Het moest uitgesloten worden geacht, dat wij het daarheen konden leiden dat zij in het donker den heuvel — aan de andere zijde — konden afdalen. Daarom hield ik stil toen ik bij een grazig veld, in de nabijheid van een beekje, gekomen was. Wij hadden reeds thee gedronken, en waren thans bezig droge koemest te verzamelen voor het kampvuur, toen ik opeens den arjopa ontwaarde, die doende was de helling beneden ons te beklimmen. Hij was reeds tamelijk dichtbij gekomen en verplaatste zich met buitengewone snelheid. Toen hij dichterbij kwam zag ik, dat hij met denzelfden eigenaardigen vluggen, springenden tred ging als die, welke ik bij den lama lung-gom-pa van Thebgyai had opgemerkt.

Toen de man ons bereikt had, stond hij een oogenblik doodstil, waarbij hij recht voor zich uit staarde. Hij was in het geheel niet buiten adem, maar scheen alleen in een toestand van half-trance te verkeeren en niet in staat tot spreken of zich bewegen. Langzamerhand kwam hij evenwel uit zijn trance-toestand en werd hij wederom normaal. Op mijn vragen vertelde hij mij dat hij een begin gemaakt had met de lung-gom oefeningen met het doel „snelvoetig" te worden, onder leiding van een gomchen die in de buurt van het Pabong-klooster woonde. Daar zijn leermeester het land verlaten had, zoo was het plan in hem gerijpt naar Shalu gompa in Tsang te gaan. Hij vertelde mij aanvankelijk niets meer en zag er den ganschen avond erg neerslachtig uit. Den volgenden dag beleed hij Yongden, dat de trance hem geheel ongewild overvallen had en veroorzaakt was geworden door een zeer alledaagsche gedachte. Toen hij met de bedienden, welke mijn muildieren leidden, liep, was hij zich onrustig gaan gevoelen. Naar

zijn meening liepen zij zoo erg langzaam en intusschen waren wij, zonder twijfel, doende het voedsel, dat hij mijn bediende had zien dragen, op het vuur te bereiden. Wanneer de drie overige bedienden en hij ons ingehaald zouden hebben, zouden zij de tenten moeten opslaan, de dieren verzorgen en daardoor zou er alleen nog maar tijd overblijven om thee te drinken en tsampa te eten (en niet om van het door ons bereide maal te nuttigen) daar men niet te laat kon gaan slapen.

Levendig stelde hij zich ons kleine kamp voor. Hij zag het vuur, het maal op de heete asch, en verzonk in overpeinzing, waarbij hij langzamerhand zijn omgeving geheel vergat. Gedrongen door het verlangen om aan ons maal deel te kunnen nemen, versnelde hij zijn passen en zoo openbaarde zich langzamerhand het verschijnsel van het „snelwandelen", dat hij aan het beoefenen was. Door de gewoonte was er bij hem een associatie gesticht tusschen dezen bijzonderen gang en de magische formule, welke zijn meester hem geleerd had, en toen hij nu begon te „snelwandelen" leidde dit er toe, dat hij vanzelf deze formule mentaal begon te reciteeren. Dit reciteeren leidde op zijn beurt tot het rhythmisch ademhalen, waarna de trance-toestand ontstond. Desniettegenstaande domineerde hier de concentratie van zijn gedachten op onzen maaltijd. De noviet beschouwde zichzelf als een zondaar. De mengeling van vraatzucht, heilige magische woorden en lung-gom oefeningen scheen hem heiligschennis toe.

Yongden vertelde mij alles, wat hij van den arjopa gehoord had, getrouw over. Ik was er zeer belangstellend naar en stelde den noviet een reeks vragen. Ofschoon hij er blijkbaar weinig voor gevoelde mij deze vragen te beantwoorden, zoo gaf hij mij nochtans enkele inlichtingen, die bevestigden hetgeen ik reeds van anderen gehoord had. Men had hem gezegd dat de uren van zonsondergang en die van heldere nachten zeer gunstig waren voor den wandelaar. Ook had men hem den raad gegeven bij het oefenen den sterrenhemel te fixeeren.

Naar ik vermoed had hij, evenals de meeste Tibetaansche mystieken, beloofd, de leeringen zijns meesters niet te verbreiden, en kwelden uit dien hoofde mijn vragen hem.

Den derden dag na zijn „snelheidsproef" bemerkten wij, bij het ontwaken, dat hij niet langer in ons midden was. Hij was 's nachts gevlucht, misschien met gebruikmaking van zijn lung-gom kracht..." (213).

Over de lung-gom oefeningen deelt mevr. D. ons een en ander mede op pag. 213 e.v.

„Hetgeen men mij van verschillende zijden verteld heeft met betrekking tot de merkwaardige lung-gom praktijken komt in het kort op het navolgende neer:

Voordat men aan de eigenlijke oefeningen mag beginnen moet men zich eerst krachtig maken door toepassing van het angkur-rituaal. Onder leiding van een geoefend leermeester moet men zich gedurende een aantal jaren oefenen in onderscheidene soorten ademhalingsoefeningen. Slechts wanneer de leerling op dit gebied behoorlijk gevorderd blijkt te zijn, wordt het hem toegestaan een proef van bekwaamheid in het „snelloopen" af te leggen.

Daarna wordt hij met een nieuw rituaal bekend gemaakt en leert zijn meester hem een geheimwoord kennen (de onderscheidene lamaïstische scholen houden er verschillende geheimwoorden op na). Hij geeft hem den raad zijn gedachten te concentreeren op de rhythmische mentale herhaling van deze magische formule, waarmede, tijdens zijn loop, het in- en uitademen rhythmisch in harmonie moet zijn. Ook zijn passen moeten rhythmisch in harmonie zijn met de ademhaling en de lettergrepen der formule. De wandelaar mag niet spreken en ook niet om zich heen kijken. Hij moet zijn blik gericht houden op één enkel ver verwijderd voorwerp en zijn aandacht geen enkel oogenblik veroorloven af te dwalen".

Mevr. D. wijst er nu verder op, dat de magiër in een soort van slaapwandelaar wordt gemetamorphoseerd, die echter nochtans voldoende bij bewustzijn blijft om mogelijke hinderpalen,

welke zich op zijn weg zouden kunnen voordoen, op te merken en om mede zijn richting en doel niet uit het oog te verliezen.

„Naar men zegt vormen uitgestrekte, vlakke woestijnvelden, en in het bijzonder avondschemering, begunstigende factoren. Zelfs wanneer men tijdens den dag reeds een lange wandeling heeft gemaakt, en zich vermoeid gevoelt, geraakt men, bij het ondergaan van de zon, gemakkelijk in trance. Vermoeidheid wordt dan niet langer gevoeld en de reiziger kan mijlen ver door blijven loopen.

Ook de eerste uren van den dag zijn, schoon in mindere mate, gunstig.

Als belemmerende factoren beschouwt men de middag- en namiddaguren, nauwe valleien, boschgronden en oneffen gronden, ofschoon lung-gom adepten deze moeilijkheden nochtans te boven weten te komen".

Mevr. D. wijst er hier op, dat veel van dit alles begrijpelijk is. „Uniformiteit van het landschap en afwezigheid van de aandacht trekkende terreinvoorwerpen in de nabijheid zijn bevorderlijk voor het in trance geraken. Het is aan geen twijfel onderhevig, of een uitgestrekte, verlaten vlakte biedt minder gelegenheid om de aandacht te doen afdwalen van de ademhaling en de formule, dan een ravijn, dat schier ontoegankelijk is door rotsen en bosschages, bruisende bergstroomen, enz. Op een ongebaand, oneffen pad kan men moeilijk regelmatig „marcheeren"."

Over het feit dat de middag- en namiddaguren als belemmerende factor worden beschouwd, zwijgt mevr. D. Wij vragen ons hier af, of wij hier staan voor het thans algemeen erkende verschijnsel dat licht (althans bepaalde deelen van het spectrum) storend werken op supernormale verschijnselen. (10)

„Elke lichte maannacht wordt gunstig geacht voor het oefenen van beginners, maar het licht van een helderen sterrenhemel wordt al zeer bijzonder gunstig geacht. Vaak geeft men den raad zijn blik te fixeeren op een of andere ster. Het komt mij voor dat wij hier te doen hebben met het verwekken van een soort van auto-hypnose (men zou kunnen zeggen dat de ster fungeert als een soort van magischen spiegel. T.), en men heeft mij verteld dat novieten, die zich op deze wijze oefenen, bij herhaling niet verder kunnen loopen, wanneer „hun" ster onder den horizon zinkt of boven hun hoofden komt te staan. Anderen, daarentegen, zijn zich niet bewust van dat verdwijnen omdat, wanneer de ster uit hun gezichtsveld is verdwenen, zij zich een subjectief beeld („Anschauungsbild" ? T.) van deze ster gevormd hebben dat, gefixeerd, voor hen blijft staan.

Sommige ingewijden zeggen, dat, wanneer hij een jarenlange oefening achter zich heeft, en een zekeren afstand heeft afgelegd, de voeten van den lung-gom-pa den grond niet langer aanraken en hij met groote snelheid door de lucht vaart".

Op pag. 207 en 208 vertelt de schrijfster ons nog een en ander met betrekking tot de oefeningen dat mede onze aandacht verdient.

„De noviet zit, met gekruiste beenen, op een breed en dik kussen. Hij ademt langzaam en gedurende langen tijd in, juist alsof hij zijn lichaam met lucht wilde vullen. Daarna houdt hij zijn adem in en springt met gekruiste beenen op, zonder zijn handen te gebruiken, valt

(10) Zie du Prel : „De storende werking van het licht bij mystieke verschijnselen" in deel II van zijn : „Studiën uit het gebied der geheime wetenschappen", Ned. vert., Wink, Amersfoort, 1909.

Du Prel wijst in deze studie niet alleen op de storende werking van het licht op verschijnselen van objectief-metapsychischen aard (zooals materialisaties), doch mede op verschijnselen van subjectief-metapsychischen aard.

HOE LICHTER MEN ZICH ZOU KUNNEN MAKEN, HOE GERINGER DE SNELHEID WORDT. MEN BEWOOG ZICH DAN ALS EEN MET LUCHT GEVULDE BALLON, DEINEND MAAR NIET SNEL. (Niet juist!)

$K = m \cdot a = \frac{G}{g} \times a$ $W = fN$ $N = G$

$(K - W) = \frac{G}{g} \times a$ $K - fG = \frac{G}{g} \times a$

$a = \frac{Kg}{G} - fg$

$V_t = (V_0 + \frac{Kg}{G} - fg)t$

m.a.w. als G kleiner wordt (andere factoren zijn constant dus ook de kracht die het voortloop doet voortbewegen) dan moet V_t groter worden. Voorop gesteld dat er geen opwaartse kracht optreedt!

daarna terug op zijn kussen, waarbij hij steeds in dezelfde houding blijft zitten. Hij herhaalt deze oefening een aantal malen gedurende zijn onderscheidene trainingsphasen. Sommige lama's gelukt het op deze wijze zeer hoog te springen. Sommige vrouwen oefenen zichzelf op dezelfde wijze.

Men zal kunnen begrijpen, dat het doel van deze oefeningen geenszins is om acrobatisch te leeren springen. Volgens de Tibetanen wordt het lichaam van hen, die zichzelf op deze wijze oefenen, buitengewoon licht. Deze menschen, zoo zeggen zij, kunnen op een gerstenaar gaan zitten zonder dat deze buigt, of bovenop een graanhoop gaan staan, zonder dat hierdoor ook maar één enkel korreltje verplaatst wordt. In feite is het doel levitatie.

Men heeft een merkwaardige test uitgedacht, en de leerling, die daaraan voldoet, wordt in staat geacht de hiervoor genoemde feiten te kunnen volbrengen, althans vorderingen op het gebied dezer feiten te kunnen maken.

Men graaft een kuil in den grond, waarvan de diepte gelijk is aan de hoogte van den candidaat. Over deze kuil wordt een soort van koepel gebouwd, waarvan de hoogtelijn eveneens gelijk is aan die van den noviet. In het dak van dit koepeltje heeft men een gat gemaakt. De afstand tusschen de bodem van de kuil en het dak van het koepeltje is dus gelijk aan tweemaal de lichaamslengte van den leerling. De candidaat zit, met gekruiste beenen, zooals zoo juist beschreven, op den bodem van de kuil...

De proef bestaat nu hierin, dat de noviet, met gekruiste beenen, precies als bij de oefening, welke ik zoo juist beschreef, omhoog springt en door de opening van het koepeltje heen komt.

Khampa's hebben mij verteld, dat in hun land deze vaardigheidsproef wordt afgelegd, maar ik ben niet in de gelegenheid geweest mij met eigen oogen van de waarheid van hun bewering te overtuigen".

Op pag. 433 e. v. van het : „Zeitschrift für Parapsychologie" (1926) maakt Dr. Glogau melding van zijn erwaringen met het beroepsmedium F. M.

Deze p. p. vertoonde o. m. het verschijnsel van de „objectivation des types".

„In Januari 1926 kreeg het medium in het Kurhaus te Wiesbaden opdracht een haan uit te beelden (men suggereerde het medium dat het een haan was), nadat het zich tevoren als een over den grond kruipende slang gedragen had. Het medium hurkte, naast een paar stoelen, op zijn knieën, kromde de armen, sloeg deze (als vleugels) uit, kraaide en sprong vanuit zijn houding op de stoelen. Toen ik over deze praestatie in Mannheim en Stuttgart sprak, verlangden enkele sportlui ditzelfde experiment te zien. Later verklaarden zij dat hetgeen het medium deed voor een mensch in een normalen toestand gymnastisch onmogelijk geacht dient te worden. Bij het uitbeelden van zangvogels, schoolkinderen, danseressen, tooneelspelers en redenaars blijkt dit medium over vermogens te beschikken, die het nooit verworven kan hebben".

Tot zoover Glogau die t. p. enkele merkwaardige voorbeelden van de „unbewuste Mehrleistung" van dit medium vermeldt.

De arts Kerner zegt bij Friederike Hauffe, de bekende zieneres van Prevorst, te hebben waargenomen, dat, wanneer men haar in de (mesmerische) hypnose in een bad wilde brengen, het vreemde verschijnsel zich bij haar voordeed, dat al haar leden, ook haar borst en onderlijf, onwillekeurig begonnen te schokken, en er zich een geheimzinnige kracht in haar openbaarde, welke haar belette in het water te zinken.

„Helpsters, die bij haar waren, deden al haar best om haar met geweld in het water onder te dompelen, doch deze kracht werkte steeds tegen-

gesteld aan de zwaartekracht. Zij kon niet onder water gehouden worden, en als men haar in een rivier geworpen zou hebben, dan zou zij zeker daarin zijn blijven drijven als een stuk hout." Aldus Kerner ([11]).

Zeer terecht teekent hij t.p. hierbij aan, dat dit verschijnsel doet denken aan de waterproef der heksen, en aan haar zusterproef de weegproef, die in ons land in Oudewater werd toegepast ([12]), alsmede aan hetgeen men wel van sommige R. K. heiligen verhaalt, zooals b.v. van de H. Theresia, van wie beweerd wordt dat zij wel, voor een ieder zichtbaar, door de lucht zweefde.

Wij wijzen hier in de eerste plaats op hetgeen wij over Eusapia Palladino lezen in het rapport der Milaneesche commissie ([13]). Bij gelegenheid van het onderzoek door deze commissie werd zij op een weegmachine geplaatst en zou zij bij die gelegenheid ongeveer 8 K. G. op supernormale wijze aan gewicht verloren hebben.

De helaas te vroeg gestorven Duitsche parapsycholoog F. Grunewald maakt in zijn: „Physikalisch-mediumistische Untersuchungen" ([14]) van soortgelijke proefnemingen, in zijn eigen laboratorium genomen, gewag. Het komt mij voor dat wij dit supernormale gewichtsverlies hebben te beschouwen als het begin van het levitatie-verschijnsel.

Van levitatie-verschijnselen vinden wij door alle eeuwen heen gewag gemaakt ([15]) en verschillende moderne onderzoekers zeggen deze verschijnselen bij hun proefpersonen te hebben geobserveerd.

W. Crookes maakt gewag van levitatie-verschijnselen, welke hij bij D. D. Home zou hebben geobserveerd ([16]); tijdens de onderzoekingen te Warschau met Eusapia Paladino ingesteld zegt men volledige levitatie-verschijnselen bij haar te hebben waargenomen ([17]).

Haraldur Nielsson zegt deze verschijnselen te hebben geobserveerd bij

(11) „Die Seherin von Prevorst", Reclam ed., Leipzig.

(12) Zie mijn opstel over: „De Heksenwaag van Oudewater" in: „Tijdschrift v. Parapsychologie", I, pag. 262 e. v.

(13) Hereward Carrington: „Eusapia Palladino", Londen, Laurie, pag. 30.

(14) J. Baum, Pfullingen, 1920, pag. 89 e. v.

(15) K. H. E. de Jong: „Das antike Mysterienwesen", Leiden, Brill, 1919, pag. 351 e. v. Een recent en tevens standaardwerk over de levitaties is dat van Olivier Leroy: „La Lévitation. Contribution historique et critique à l'étude du merveilleux". Paris, 1928. Helaas blijkt deze R. K. auteur echter tot een volkomen neutrale behandeling van zijn probleem niet in staat.

(16) „Researches in the phenomena of spiritualism", Londen, Burns, 1874, pag, 89.

(17) Carrington, Ibidem, pag. 36.

het medium Indridi Indridason ([18]), C. Blacher beweert hetzelfde met betrekking tot mevr. Idéler. ([19]).

Volgens Heinrich Droste zu Hülshoff zou het verschijnsel der levitatie (wassertreten) zich ook bij de bekende Duitsche dichteres Annette Droste zu Hülshoff hebben voorgedaan ([20]).

Bij het medium Zuccarini gelukte het Murani dit verschijnsel te fotografeeren ([21]) zoodat men de zekerheid heeft dat althans een deel dezer verschijnselen niet door de hypothese der massa-hallucinatie wordt gedekt. Trouwens, dit wijzen alreeds die onderzoekingen uit, waarbij men, met behulp van een balans, heeft kunnen constateeren dat enkele media, onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden, op supernormale wijze lichter worden, alsmede observaties als die, waarvan Kerner spreekt. Naar alle waarschijnlijkheid hebben wij in deze verschijnselen, gelijk ik hiervoor reeds opmerkte, het begin te zien van het levitatie-fenomeen.

Onder deze omstandigheden nu acht ik het geenszins onmogelijk, ja zelfs waarschijnlijk, dat wij in de lung-gom-pa's, welke mevr. D. ontmoette, mede individuen hebben te zien, die zich in een der eerste phases bevonden van een psycho-fysische gesteldheid, welke tot levitatie kan leiden ([22]).

Hallucinations véridiques of gedachtevormen? Op pag. 308 e.v. vertelt mevr. D. het navolgende :

„Een jonge Tibetaan, die in mijn dienst was, ging op zekeren dag zijn familie opzoeken. Ik had hem een verlof van drie weken toegestaan en hem opdracht gegeven om, bij het terugkeeren, voedselvoorraad te koopen, dragers te werven om de vrachten over de heuvels te brengen en met de karavaan terug te komen.

Naar het scheen zou de man een prettigen tijd bij zijn familie doorbrengen. Gedurende twee maanden lang hoorde ik niets van hem en de gedachte kwam bij mij op dat hij zoo'n beetje „gedeserteerd" was.

Toen gebeurde het dat ik hem op een nacht in een droom zag. Hij kwam in mijn kampement aan, gekleed op een ietwat vreemde wijze en met een stroo-hoed op van een vreemd model. Hij had nimmer te voren zoo'n hoed gedragen.

Den volgenden morgen kwam een mijner bedienden haastig naar mij toe. „ Wangdu is teruggekomen", zoo vertelde hij mij. „Ik heb hem zoo juist gezien onder aan den heuvel."

Deze coïncidentie was vreemd. Ik ging naar buiten om naar den reiziger te kijken.

De plaats, waarop ik stond, gaf een ruim uitzicht over de vlakte. Duidelijk zag ik Wang-

---

(18) „Zeitschrift für Parapsychologie", 1927, pag. 242.

(19) „Zeitschrift für Parapsychologie", 1927, pag. 462 ; 1931, pag. 98.

(20) „Zeitschrift für Parapsychologie", 1927, pag. 538 ; 1930, pag. 265.

(21) Delanne : „ Les App. mat des vivants etc.", Paris, Leymarie, 1909, I, pag. 29.

(22) Ik kan niet nalaten hier nog even op te merken dat ik bij het lezen van hetgeen mevr. D. over de lung-gom-pa's schrijft onwillekeurig moest denken aan de geschiedenis van Filippus en den kamerling („Handelingen" 8 : 26 e. v.).

du. Hij was precies zoo gekleed als ik hem in mijn droom gezien had. Hij was alleen en liep langzaam het pad op dat naar de heuvelhelling voerde. Ik zag dat hij geen bagage bij zich had en de bediende, die naast mij stond, merkte op : „Wangdu is vooruit gegaan, de dragers zullen wel volgen". We bleven naar hem kijken Hij kwam bij een klein chörten, verdween daar achter, om daarna niet weer te verschijnen.

De basis van dit chörten was een steenen kubus, minder dan drie voet hoog, terwijl de hoogtelijn van dit kleine, spitse monument niet meer dan zeven voet bedroeg. Er was geen holte in. Bovendien stond het monument geheel geïsoleerd : er waren geen huizen, boomen, heuveltjes of andere terreinvoorwerpen, waar men zich achter zou hebben kunnen verstoppen, in zijn nabijheid.

Aanvankelijk dachten mijn bediende en ik dat Wangdu een oogenblikje was blijven rusten in de schaduw van het chörten, maar toen hij wegbleef, zocht ik met mijn kijker het terrein rond het monument af. Er was echter niemand te zien.

In hooge mate verbaasd, zond ik twee bedienden uit om Wangdu te zoeken. Ik volgde hun bewegingen door mijn kijker, maar er was geen spoor van den jongen man te vinden, noch van iemand anders.

Dienzelfden dag verscheen hij, even voor de schemering, met zijn karavaan in de vallei. Hij droeg dezelfde kleeding en denzelfden vreemden zonne-hoed welke ik in mijn droom en in mijn visioen had gezien.

Alvorens hem en den dragers den tijd te gunnen met mijn bedienden te spreken en iets met betrekking tot het verschijnsel te vernemen, begon ik dadelijk met hen te ondervragen. Uit hun antwoorden vernam ik, dat zij allen den nacht te voren hadden doorgebracht op een plaats welke te ver van mijn kampement was afgelegen, dan dat het een hunner mogelijk zou zijn geweest zich in de morgenuren bij het monument te vertoonen. Ook verkreeg ik zekerheid dat Wangdu voortdurend met de karavaan meegetrokken was en niet vooruitgereisd had. Ook gedurende de volgende weken kreeg ik bij herhaling gelegenheid mij te overtuigen van de waarheid van hun beweringen...".

De verklaring van dit geval zal den lezers van dit tijdschrift wel niet veel hoofdbreken kosten; ongetwijfeld zal men algemeen de neiging vertoonen hier te spreken van een z.g. „hallucination véridique".' Nochtans is mevr. D. daar hier niet geheel zeker van en wil zij rekening houden met de mogelijkheid, dat zij hier te doen heeft gehad met een z.g. gedachtevorm (elementaal), een tulpa volgens de Tibetanen.

Onnoodig te zeggen, dat mevr. D. haar redenen heeft om met deze tulpa-hypothese rekening te houden. In dit verband vestig ik allereerst de aandacht op hetgeen zij op pag. 310 e.v. schrijft.

„Een Tibetaansche schilder, vurig vereerder van de wraakgoden, een man die er een bijzonder behagen in schiep hun afschuwelijke gedaanten te schilderen, bracht mij op zekeren middag een bezoek.

Achter hem zag ik de ietwat nevelachtige gedaante van een dezer fantastische wezens, wier afbeeldsels ik bij herhaling op zijn schilderijen had gezien. Ik maakte een beweging van ontzetting, waarop de verbaasde kunstenaar op mij toekwam en mij vroeg, wat er was.

Ik zag, dat het fantoombeeld hem niet volgde en, mijn bezoeker op zij duwende, liep ik op de verschijning af, één arm gestrekt voor mij uithoudende. Mijn hand raakte den mistigen

vorm aan. Ik kreeg een sensatie als raakte ik een zacht voorwerp aan, welks substantie meegaf onder invloed van den lichten druk, waarop het visioen vervaagde.

In antwoord op mijn vragen vertelde de schilder mij, dat hij in de laatste weken een dubthab-ritus had verricht, waarbij hij de godheid, welker vorm ik vaag had waargenomen, had opgeroepen, terwijl hij bovendien dienzelfden dag den ganschen ochtend gewerkt had aan een schilderij, deze godheid voorstellende.

Inderdaad waren de gedachten van dezen Tibetaan geheel geconcentreerd op de godheid, wiens hulp hij behoefde voor een onheilstichtend ondernemen.

Hijzelf had het fantoom niet gezien.

In deze beide gevallen werd het verschijnsel geproduceerd zonder de bewuste medewerking van zijn bewerker...

Bij het derde vreemde voorval, waarvan ik hier berichten wil, schijnen wij te doen te hebben met een bewuste productie van het fantoom. Het feit dat het „spook" verscheen in de gedaante van den lama, die het veroorzaakte, moet ons er niet toe leiden te meenen, dat hij een subtiel dubbel (astraallichaam T.) van zichzelf projecteerde...

Volgens de meening van hen, die behoorlijk op de hoogte zijn met de Tibetaansche geheime leer, zijn zulke fantomen z. g. tulpa's, d. z. magische producten, gevormd op grond van een zeer krachtige gedachten-concentratie...

Ik kampeerde gedurende geruimen tijd bij Punag ritöd in Kham. Op zekeren middag bevond ik mij met mijn kok in een hut, welke wij als keuken gebruikten. De jongen vroeg mij om wat keukenbenoodigdheden. „Kom maar met mij mee naar mijn tent", zoo gaf ik hem ten antwoord, „dan kun je alles wat je noodig hebt uit mijn kist halen".

Wij gingen naar buiten en toen wij mijn tent naderden, zagen wij *beiden* den lama-kluizenaar op een vouwstoeltje, bij mijn kamptafel zitten. Dit verwonderde ons in het geheel niet, daar de lama bij herhaling met mij kwam praten. De kok zeide alleen : „Rimpoche is daar, ik zal wat thee voor hem gaan zetten. Straks krijg ik wel alles van U wat ik noodig heb om het maal te bereiden".

Ik antwoordde : „In orde. Zet thee en breng ons die".

De man ging weg, en ik liep recht op den lama af. Hij zat daar roerloos en ik verloor hem geen oogenblik uit het oog. Toen ik echter nog maar een paar stappen van de tent verwijderd was, was het mij opeens te moede, als werd daar een zwakke mistsluier langzaam voor mij weggetrokken. En opeens zag ik den lama niet meer. Hij was verdwenen.

Een poosje later kwam de kok thee brengen. Hij was verbaasd mij alleen te zien. Daar ik hem niet wilde verschrikken zeide ik : „Rimpoche wilde mij alleen maar even een bericht brengen. Hij had geen tijd om thee te blijven drinken".

Later vertelde ik den lama van mijn visioen, maar hij lachte slechts, zonder mijn vragen te beantwoorden. Nochtans wist hij, bij een andere gelegenheid, dit verschijnsel zich te doen herhalen. Ik stond toen met hem te spreken midden op een uitgestrekte, kale vlakte, waarop geen enkel huis, tent of eenige andere schuilplaats stond zoover wij zien konden. Opeens was hij verdwenen".

Het meest belangrijke lijkt mij echter hetgeen mevr. D. op pag. 314 e.v. schrijft :

„Ofschoon ik eenige malen gelegenheid heb gehad, gedachte-vormen waar te nemen, leidde mijn gewone ongeloovigheid er toe, dat ik zelf proeven ging nemen, en ziet, mijn pogingen werden eenigermate met succes bekroond. Ten einde te voorkomen dat ik beïnvloed werd door de vormen van de lamaïstische godheden, welke ik dagelijks om mij heen zag op schilderijen

e. d., koos ik voor mijn proefneming een weinig zeggende figuur : een monnik, kort en dik, met een onnoozel, maar vroolijk uiterlijk.

Ik ging in een cel zitten en begon mij te concentreeren, alsmede de verder voorgeschreven oefeningen te volbrengen. Na verloop van een paar maanden was de spook-monnik gevormd. Langzamerhand werden zijn vormen meer en meer gefixeerd en hij begon er hoe langer hoe levensechter uit te zien. Hij werd een soort van gast, die in mijn woonvertrek huisde. Daarna maakte ik een einde aan mijn kluizenaarsbestaan en ging een reis maken met mijn bedienden en tenten.

De monnik sloot zichzelf bij het gezelschap aan. Ofschoon ik den ganschen dag in de buitenlucht verblijf hield, dagelijks urenlang te paard zat, bleef het beeld mij steeds nabij. Ik zag den dikken trapa : zoo nu en dan zag ik hem zelfs zonder dat ik aan hem dacht. Het spook verrichtte onderscheidene handelingen, welke voor een reiziger vanzelf sprekend zijn en welke ik het niet had opgedragen. B. v. het liep, bleef staan, keek rond zich heen. De hallucinatie was meestal van visueelen aard. Nochtans had ik soms de sensatie van een pij, welke langs mij heen schuurde, en eenmaal scheen een hand mijn schouder aan te raken.

Toen ik mijn fantoom aan het „opbouwen" was had ik het natuurlijk met bepaalde gelaatstrekken gedacht. Deze vertoonde het dan ook aanvankelijk, maar langzamerhand ondergingen deze een verandering. De dikke, dikwangige kerel werd schraler, zijn gelaat kreeg een lichtelijk spottende, sluwe, ietwat boosaardige uitdrukking. Hij werd vervelend en brutaal. Kortom hij ontsnapte aan mijn contrôle.

Eens zag een herder, die mij boter kwam brengen, den tulpa in mijn tent en hij hield hem voor een echten lama.

Feitelijk had ik het verschijnsel aan zichzelf over moeten laten, om te zien wat er verder mee gebeurde, maar de aanwezigheid van dien eigenaardigen gast begon mij te benauwen ; hij werd langzamerhand een „dag-nachtmerrie". Bovendien had ik een begin gemaakt met het ontwerpen van een plan voor een reis naar Lhasa en moest ik een koel hoofd hebben en geen dingen in mijn omgeving, welke mij irriteerden. Daarom besloot ik het fantoom te doen oplossen. Dit gelukte mij ten slotte, hoewel ik daar nog zes maanden voor noodig had, zes maanden waarin ik krachtig heb moeten strijden tegen mijn gedachtebeeld, dat zeer aan het leven scheen te hangen.

Er ligt niets bevreemdends in het feit, dat ik mijn eigen hallucinatie schiep. Het interessante is hier slechts gelegen in het feit, dat ook anderen de gedachtenvormen kunnen zien, welke men geschapen heeft". (314-315).

Onder deze omstandigheden bevreemdt het ons niet, dat mevr. D. de tulpa-hypothese haar aandacht waardig keurt.

Gelijk bekend mag worden verondersteld, is in de geschriften der theosofen en occultisten bij herhaling sprake van gedachtevormen en elementalen.

„De astrale voorwerpen, de astrale wezens veranderen van vorm onder iederen aandrang der gedachte. De astrale stof neemt vorm aan onder iederen aandrang der gedachte. Niet als in onze wereld behoeft in de astrale de gedachte „verwerkelijkt" te worden, stoffelijk „uitgedrukt" — hier blijkt zij op zich zelve een realiteit. Hier blijkt, dat de gedachte een „ding" is. De astrale stof wordt door ons denken in trilling gebracht, op soortgelijke wijze als poeder op een glazen plaat door geluidsgolvingen in trilling wordt gebracht, zich dan even als dit poeder tot vormen zettend. Deze „gedachtevormen", bezield door de gevoelens, de begeerten, die hen in het aanzijn riepen, aan welke zij, tot lichaam dienden — hebben een eigen leven, een tot

op zekere hoogte zelfstandig bestaan. Een leven, welks kracht en duur afhangt van de kracht, den duur der begeerte, die den „elementaal" (bezielden gedachtevorm) het aanzijn gaf". (Kees Meijer : „De Theosophie", Amsterdam, Mij. v. Goede en Goedk. Lect., pag. 8). Zie ook F. Bezemer : „De Gangliën-Psyche", Amersfoort, 1906, pag. 230.

Volgens sommigen zou men er zelfs in geslaagd zijn gedachtevormen te fotografeeren ([23]).

Ofschoon dit onderwerp tot op heden zeker nog tot een der meest problematische der gansche parapsychologie behoort — de gegevens welke wij tot op heden bezitten zijn nog uiterst gering in aantal ([24]) — zoo ben ik er nochtans in het geheel niet negatief aprioristisch tegenover ingesteld.

Wanneer wij zien dat de ontwikkeling der teleplastische vormsels, zooals wij deze bij de z.g. materialisatie-media kunnen waarnemen, in hooge mate beïnvloed wordt door het voorstellingsleven der proefpersonen ([25]), en daarbij in aanmerking nemen dat het teleplasma (gelijk vooral de jongste onderzoekingen van Osty met Rudi Schneider ([26]) hebben aangetoond) verschillende graden van dichtheid kan vertoonen, dan vragen wij ons af of wij in de z.g. gedachtevormen mogelijk ideoplastische verschijnselen van zeer geringe dichtheid mogen zien.

Als ik Glogau in zijn: „Beitrag zur parapsychologischen Forschung" ([27]) goed begrepen heb, heeft hij zich hier dezelfde vraag gesteld.

(wordt vervolgd)

(23 Zie mijn opstel : „Fotografieën van gedachtenbeelden" op pag. 140 van den eersten jaargang van dit tijdschrift.

(24) Zie mijn in noot 23 genoemd opstel, alsmede hetgeen ik heb geschreven over „ideoplastische" verschijnselen bij uittreding op pag. 139 e. v. van den tweeden jaargang van dit tijdschrift.

(25) Zie pag. 284 e. v. van den derden jaargang van dit tijdschrift.

(26) „Revue Métapsychique", 1931 Nr. 6 e. v.

(27) „Zeitschrift für Parapsychologie" 1926, pag. 429.

INHOUD.

Alexander N. Aksakow

(Bij gelegenheid van de herdenking van zijn honderdsten geboortedag).

Den 27[en] Mei (8[en] Juni) was het honderd jaar geleden dat ALEXANDER NIKOLAJEWITSCH AKSAKOW geboren werd op het landgoed Repiofka in het gouvernement Penza in Rusland : een mooie aanleiding om in herinnering te brengen wat deze voorlooper op het gebied der parapsychologie tot stand heeft gebracht. Dit woord had nog geen burgerrecht verkregen in den tijd, toen hij zijn beste krachten aan dezen tak van wetenschap wijdde. Anders had hij het zeker aanvaard, immers het woord „Spiritisme ", waarmede de door hem bestudeerde verschijnselen werden en nog steeds wel worden aangeduid, heeft nooit zijn instemming gehad, omdat het een beteekenis heeft, die lang niet altijd toepasselijk is op de verschijnselen, welke onder dezen naam worden begrepen, reden waarom Aksakow reeds in 1890 heeft voorgesteld om het te vervangen door : „Mediumisme" ([1]), maar de oude naam heeft zich niet laten verdringen. Inderdaad is hij geweest : de eerste parapsycholoog, die de bedoelde verschijnselen heeft geordend en geschift en een systematische indeeling heeft bedacht, welke van blijvende waarde is gebleken.

Het lag in den aard van zijn wezen om belangstelling te voelen voor dit soort dingen. Want al stamde hij uit een familie, welker mannelijke leden veelal staatsdienaren waren, en al aanvaardde hij, na de voltooiing van zijn studie op het Keizerlijk Lyceum te St. Petersburg, in 1851 een civiele betrekking, welke hij tot het jaar 1880, met enkele onderbrekingen, bekleedde, zijn hart trok niet naar politiek, doch meer naar religie en philosophie. De vraag naar het „waarom" van het leven hield hem reeds in zijn jeugd bezig en hij beschouwde den mensch in al zijn doen en laten als het meest interessante studie-object, dat hij zich denken kon.

Een vrije studie van dit onderwerp was echter onmogelijk in zijn vaderland. Er was een strenge censuur ingesteld op alle publicaties en in het bij-

---

(1) In het voorwoord van zijn : „Animismus und Spiritismus" schrijft hij : „Het is de groote dwaling van het Spiritisme, alle verschijnselen, welke gewoonlijk onder dien naam begrepen zijn, aan de „geesten" te willen toeschrijven. De naam alleen voert ons al op een verkeerden weg. Hij moet vervangen worden door een ander woord, door een algemeene aanduiding, welke geen hypothese, geen leer in zich sluit, b.v. door het woord : Mediumisme, een benaming welke wij reeds lang geleden in Rusland hebben ingevoerd".

zonder werd gewaakt tegen elke geestes-uiting welke, al was het maar in de verte, direct of indirect strijdig geacht zou kunnen worden met de dogma's van de Staatskerk. Dus stonden ook de werken van Swedenborg op den index, en leerde hij ze toevallig kennen ten huize van een zijner schoolmakkers, wiens vader behoorde tot een geheime secte van Swedenborgianen. Zij maakten diepen indruk op hem. Om ze beter te kunnen begrijpen, leerde hij Hebreeuwsch en om : „Hemel en Hel" goed in het Russisch te kunnen vertalen maakte hij een bijzondere studie van zijn moedertaal. Maar het werd 1863 eer zijn manuscript te Leipzig in druk verscheen, doch in Rusland werd het boek niet toegelaten.

In 1854 vielen hem, bij het doorsnuffelen van een boekwinkel, een paar werken van Andrew Jackson Davis in handen, waardoor zijn gezichtskring werd uitgebreid. Maar hij voelde daarbij een tekort in zijn kennis van de anatomie en de fysiologie, hetgeen hij aanvulde door het volgen van een cursus als hospitant der geneeskundige faculteit van de Universiteit te Moscou, welke twee jaar duurde. Zoo werd hij geleidelijk beter in staat tot zelfstandig oordeelen.

Eenmaal deze richting ingegaan zijnde, is het begrijpelijk, dat de van Amerika uitgaande berichten over bijzondere manifestaties van de geesten van overleden menschen, welke daar waargenomen zouden zijn, zeer zijn aandacht trokken. Het eerste werk, dat hij hierover las, was Beecher's : „Review of Spiritual Manifestations." Hier vond hij de tastbare bewijzen voor een waarheid, die hij te voren niet anders dan door innerlijke aanschouwing had kunnen benaderen. Spoedig volgden de werken van Edmonds en Hare, Cahagnet en Allan Kardec, die hem meer en meer in zijn spiritistische overtuiging bevestigden. De boeken van beide laatstgenoemde schrijvers, in het Fransch geschreven, waren in zijn land wel toegelaten. Het is een taal die veel Russen kennen. Met Engelsch is zulks niet het geval, dus zette Aksakow zich tot een vertaling van Hare's : „Experimental Investigation of the Spirit-Manifestations" in het Russisch, maar ofschoon hij zich bepaald had tot het proefondervindelijk onderzoek en de heer Yurkewitsch, die hoogleeraar in de wijsbegeerte was aan de Universiteit van Moscou, en in het onderzoek belangstelde, het manuscript onder zijn eigen naam aanbood aan de commissie der censuur — het kon geen genade vinden in de oogen van deze heeren en de uitgave in Rusland werd verboden. Zij heeft in 1866 het licht gezien in Leipzig bij Oswald Mutze

en het zou mij niet verwonderen als menig exemplaar van daar zijn weg gevonden heeft naar het tsarenrijk.

In dat jaar maakte Aksakow kennis met den heer G. C. Wittig, die de werken van Davis in het Duitsch vertaald had. Overwegende dat in Duitschland niet zoozeer behoefte zou zijn aan nieuwe philosophische systemen, dan wel aan nieuwe gezichtspunten op de menschelijke psyche, droeg hij aan Wittig op de vertaling van de werken van Hare, Crookes, Edmonds, Wallace en Dale Owen, die achtereenvolgens in de jaren 1871-1876 verschenen. Voorts werd in 1874 het maandschrift : „Psychische Studien" opgericht, dat tot op heden verschijnt (2).

Intusschen zat Aksakow in Rusland ook niet stil. Hij wist bij zijn vrienden belangstelling voor zijn overtuiging te wekken en deze werd weldra gedeeld door Prof. Yurkewitsch, die telkens als dat pas gaf op zijn colleges daarvan deed blijken en de Duitsche uitgaven, welke Aksakow bezorgd had, in de Universiteits-bibliotheek van Moscou opnam. Doch zijn medewerking was niet van langen duur : hij stierf in 1876 en in een Russisch tijdschrift wijdde Aksakow een artikel aan zijn nagedachtenis onder den titel : „Mediumniteit en philosofie."

Voor persoonlijk onderzoek stichtte Aksakow een séance-kring met zijn vriend Buttlerow, hoogleeraar in de chemie aan de Universiteit te St. Petersburg, waaraan ook mevr. Aksakow deelnam en een behuwdzuster van Prof. Buttlerow.

In 1871 kwam het medium D.D. Home naar St. Petersburg en door hem leerde Aksakow de physisch-mediumieke verschijnselen kennen uit eigen aanschouwing. Te voren was hem het bestaan dezer verschijnselen slechts door de lectuur van boeken en tijdschriften bekend. Meerdere hoogleeraren woonden zittingen met Home bij en Aksakow bracht er verslag van uit in het Engelsche tijdschrift : „The Spiritualist" en in een Duitsche brochure onder den titel : „Het Spiritisme en de Wetenschap."

In het jaar 1874 liet een Russische spiritist, de heer Lvow, een Fransch medium, C. Brédif, overkomen tot eigen onderzoek. Aksakow maakte van deze gelegenheid gebruik om wekelijks een séance bij zich aan huis met

---

(2) Op 1 Januari 1926 verscheen dit tijdschrift onder een nieuwen naam : „Zeitschrift für Parapsychologie".

Zie : „Zur Umgestaltung der „Psychische Studien" in eine „Zeitschrift für Parapsychologie" " in : „Zeitschrift für Parapsychologie" („Vormals Psychische Studien. 1874 Begründet von Alexander Aksakow") van Januari 1926. Ed. Oswald Mutze, Leipzig.

dat medium te houden, waaraan ook de heer Wagner, hoogleeraar in de zoölogie, deelnam. Toen deze daarover een artikel publiceerde in het Russische maandblad : „Revue de l'Europe", wekte dit groote opschudding in wetenschappelijke kringen en er vormde zich een commissie om het onderwerp nader te bestudeeren. Daar deze commissie geen medium tot haar beschikking had en evenmin de noodige middelen om er een te laten komen, riep zij de medewerking van Aksakow in. Deze verklaarde zich bereid, maar daar het om physisch-mediumieke verschijnselen te doen was, kon hij in Rusland niet slagen en alle pogingen om een daarvoor aangelegd medium uit het buitenland te doen overkomen, mislukten. Dus ging hij in den herfst van 1875 naar Engeland, op zoek naar een medium. Eindelijk scheen hij te slagen bij de familie Petty te New Castle en het gelukte hem, den vader over te halen om met zijn beide zoons mede te gaan naar St. Petersburg. Maar op de zittingen met de commissieleden gebeurde niets bijzonders, en na de vierde séance stuurde Aksakow het drietal naar huis. Deze mislukking schrikte hem niet af ; hij bleef zoeken en vond eindelijk mevr. St. Clair bereid om over te komen. Daar zij geen beroepsmedium was, ging zij onder den naam van mevr. Clayer. Prof. Crookes had met haar geëxperimenteerd en goede resultaten verkregen. De Petersburger zittingen begonnen in Januari 1876 en de zoolang gezochte verschijnselen deden zich voor. Er werden nauwkeurige verslagen van opgemaakt, maar toen Aksakow ontdekte, dat enkele mede-onderteekenaren opmerkingen en verdachtmakingen neerschreven bij hun namen, die zij echter verzwegen hadden bij de besprekingen, begreep hij eerder met een complot, dan met een commissie voor wetenschappelijk onderzoek te doen te hebben en verbrak hij na de vierde zitting elk verband met haar. Zoo eindigde het eerste wetenschappelijk onderzoek van mediumieke verschijnselen in Rusland. De verslagen werden gepubliceerd door Prof. Mendelejew onder den titel : „Stof ter beoordeeling van het Spiritisme" en hij ontzag zich daarin niet zijn eigen collega's Buttlerow en Wagner, alsmede de heer Aksakow, belachelijk te maken.

Aksakow liet niet na, hierop van repliek te dienen in zijn brochure : „Geschiedenis van het door de Natuurkundige Vereeniging van de Universiteit te St. Petersburg benoemde comité tot onderzoek van z.g. mediumieke verschijnselen, met alle protocollen van de gehouden séances en andere documenten", maar dit geschrift werd eerst eenige jaren later gepubliceerd.

Intusschen richtte Aksakow tot de Russische regeering het verzoek, een tijdschrift in de landstaal te mogen uitgeven, in den trant van de: „Psychische Studien", welk blad vrij in Rusland mocht circuleeren. Dit verzoek werd hem echter geweigerd. Vijf jaar later, in 1881, herhaalde hij dit verzoek, maar de minister bleef onverzettelijk bij het eens genomen besluit. Toen nam Aksakow zijn toevlucht tot een list. Een zijner vrienden, W. Pribitkow, kapitein bij de Marine, en Aksakow's geestverwant, vroeg verlof tot het uitgeven van een weekblad: „De Rebus", waarin allerlei litterair werk zou worden opgenomen, alsmede raadsels van allerlei aard, die de lezers zouden oplossen, terwijl ook een rubriek: „Berichten over weinig bekende natuurverschijnselen" zou worden geopend. De censuur gaf de gevraagde toestemming en de eerste aflevering verscheen in 1881. Zij zag er zeer onschuldig uit met haar rebus-teekeningen en premiën werden uitgeloofd voor diegenen onder de abonnees, welke de beste oplossingen zouden inzenden. Maar van lieverlede werd de rubriek betreffende weinig bekende natuurverschijnselen als mediumschap, hypnotisme, magnetisme e.d. uitgebreid en de litteratuur ingekrompen en in 1885 waagde Aksakow, die de uitgave grootendeels bekostigde, onder den titel het motto: „De mensch is het eerste en moeilijkste van alle raadselen" te plaatsen. Maar alle pogingen om een anderen titel te mogen voeren, faalden en de censuur bleef streng. Alles wat ook maar in de verte betrekking kon hebben op den godsdienst, werd uit de copy geweerd en de doorhalingen met rood potlood waren eens vergezeld van de opmerking: „Geen geredeneer!"

Het aantal abonnees is nooit groot geweest en de pers heeft het blad stelselmatig doodgezwegen. Maar het is toch een orgaan geworden, waarin Aksakow zijn denkbeelden in zijn eigen land heeft kunnen verspreiden, waarin hij ze heeft kunnen verdedigen als zij in eenig blad of geschrift werden aangevallen en waarin voorvallen en verschijnselen op het gebied der parapsychologie konden worden gepubliceerd, en aan de vergetelheid onttrokken.

In het jaar 1880 stierf Aksakow's vrouw. Hij verloor in haar niet alleen een levensgezellin, die zijn spiritistische overtuiging deelde, maar ook een kostbaar medium, met wie hij vele leerzame séances heeft gehouden. En in 1882 verloor hij zijn vader, die Aksakow's opvattingen geenszins gedeeld en ze als geestelijke afdwalingen beschouwd had, maar nooit goed geweten heeft wat zijn zoon eigenlijk uitvoerde, omdat alle wer-

ken van Aksakow, op één brochure na, in het buitenland waren verschenen en zijn vader hiervan niet op de hoogte was. Eerst in 1877 waarschuwden „goede" vrienden hem, dat zijn zoon bezig was zich te ruïneeren met zijn spiritistische dwaasheden. Daaruit was bijna een stopzetten van de uitgave : „Psychische Studien" gevolgd, maar gelukkig werden de geschillen bijgelegd. Doch het leven was niet gemakkelijk voor Aksakow.

In het jaar 1885 verscheen in Duitschland van de hand van Eduard von Hartmann, den bekenden schrijver van de : „Philosophie des Unbewussten", een studie, getiteld : „Der Spiritismus", welke zeer de aandacht trok. Hierin werd het bestaan van de z.g. spiritistische verschijnselen (Hartmann ontleende zijn materiaal grootendeels aan de in het Duitsch verschenen artikelen van Aksakow) als mogelijk erkend, maar de schrijver bestreed, dat zij de bewijzen zouden leveren van het bestaan en de inwerking van geesten van overleden menschen. Hij zocht hun verklaring in hallucinaties en illusies, in helderziendheid en psychische krachten, werkende buiten de grenzen van het stoflichaam, waarbij hij vooral de physisch-mediumieke verschijnselen, en speciaal de materialisaties, aan kritiek onderwierp. Hij kwam hierbij tot de slotsom, dat alles wat men ervan zeggen kan is, dat zij „inderdaad slechts fantomen zijn, d.w.z. subjectieve verschijningen zonder objectieve werkelijkheid, maar verschijningen, welker onderlinge overeenstemming bij de toeschouwers verklaard wordt doordat zij hun oorsprong vinden in de op hen overgedragen hallucinatie van het somnambule medium" ([3]). En hij eindigt zijn studie met de volgende vermaning aan de spiritisten : „Er zijn eenige algemeene methodologische grondbeginselen, tegen welke men niet ongestraft zondigen kan. Men mag in de eerste plaats de principes niet zonder noodzaak vermeerderen, dus niet een tweede soort van oorzaken stellen, zoolang men het met een enkele soort doen kan. Men moet in de tweede plaats zoolang mogelijk blijven bij oorzaken, welker bestaan door de ervaring of niet twijfelachtige gevolgtrekkingen gewaarborgd is, en niet zonder noodzaak naar zoodanige oorzaken grijpen, welker bestaan twijfelachtig of onbewezen is en nog door hun waarde als hypothesen ter verklaring van de onderhavige verschijnselen gehard moeten worden. Men behoort in de derde plaats zoo

(3) Ed. v. Hartmann : „Der Spiritismus", W. Friedrich, Leipzig, 1885, pag. 105. Zie ook zijn opstel : „Geister oder Halluzinationen" in : „Sphinx", 1887, II, pag. 8 e.v. met replieken van Hübbe-Schleiden („Medium oder Autosomnambule") (pag. 17) en Hellenbach („Die Hallucinationen des „Unbewussten".") (pag. 297).

lang mogelijk met natuurlijke oorzaken trachten toe te komen en niet zonder dwingende noodzakelijkeid naar bovennatuurlijke oorzaken grijpen. Tegen deze drie grondregels zondigt het Spiritisme. De eene door de ervaring gegeven natuurlijke soort van oorzaken, welke wij in de mediums aantreffen, erkent het weliswaar, maar het stelt daarnevens een tweede, door de ervaring niet gegeven bovennatuurlijke soort van oorzaken, waarvan het bestaan eerst door dit twijfelachtig gebied van verschijnselen moet worden bewezen." Von Hartmann wil dat dan tenminste nauwkeurig de grens zal worden getrokken waar de eerste soort van oorzaken ophoudt toereikend te zijn ter verklaring van de feiten, wat alleen te bereiken is door een zeer zorgvuldige kritiek. Hij zelf meent te hebben aangetoond, het buiten de tweede, bovennatuurlijke soort te kunnen stellen : alle verschijnselen zijn te verklaren als hallucinaties, illusies, somnambule helderziendheid, gedachtenoverdracht, psychische krachten, enz., mits men aan al deze oorzaken de noodige expansie geeft. Dit blijft altijd een risquant bedrijf, want waar ligt hier de grens ? Als ik een athleet zie springen over een breede sloot, wil ik desnoods toegeven, dat hij ook zal kunnen springen over de gracht van het Oude Delft, maar de Maas bij Rotterdam? Zoo zet ik ook een vraagteeken bij het z.g. vermogen van een somnambuul medium om àlle deelnemers aan een séance dezelfde hallucinatie te doen krijgen, of om te putten uit een kosmisch reservoir, waarin de herinneringen van àlle overleden menschen worden opgezouten.

Aksakow begroette de verschijning van deze studie van von Hartmann met groote vreugde. In dezen toch vond hij een ernstigen en waardigen tegenstander, die het bestaan der feiten toegaf, maar ze anders trachtte te verklaren. Hij wilde het dadelijk in het Russisch vertalen en doen uitgeven, waartoe Prof. Buttlerow zich met de vertaling belasttte, om er dan in zijn tijdschrift : „Rebus" kritiek op te leveren. Zelf zette hij zich aan het werk om de theorieën van von Hartmann te weerleggen, door materiaal te verzamelen, dat z.i. niet door die theorieën kon worden gedekt. Deze arbeid hield hem 4 ½ jaar lang bezig. In 1890 verscheen zijn : „Animismus und Spiritismus", dat tot ondertitel droeg : „Proeve van een kritische beoordeeling der mediumieke verschijnselen, daarbij in het bijzonder in aanmerking nemende de hypothesen van de hallucinatie en van het onbewuste, als weerlegging van von Hartmann's werk : „Het Spiritisme". Zoo is „Animismus und Spiritismus" geworden tot een standaardwerk, dat tot op den huidigen dag zijn waarde heeft gehouden.

Ofschoon in zijn boek een massa feiten zijn verzameld, zegt hij uitdrukkelijk in zijn voorwoord, dat het hem er niet om te doen is, te bewijzen dat zij waar zijn, maar om te trachten ze te verklaren volgens een kritische methode naar de door von Hartmann aangegeven regelen. Daarvoor was allereerst noodig, orde te scheppen in de hem ten dienste staande gegevens. Hij schifte ze en deelde ze in drie groepen in.

1. **Het Personisme.** Onbewuste psychische verschijnselen, die zich binnen de lichaamsgrenzen van het medium ontwikkelen, waarvan de hoofdtrek is : de personificatie, d.i. de neiging om een ander persoonlijkheidskarakter aan te nemen. Zoo ontwikkelen zich de elementaire verschijnselen van de mediumniteit als : het voeren van gesprekken met een door onbewuste spierwerking in beweging gebrachte tafel ; het automatisch schrijven en het in trance gesproken woord. Dit zijn de eenvoudigste manifestaties van de splitsing der persoonlijkheid, de grondslag van het mediumisme. Zij bewijzen ons, dat de totaliteit van het psychisch wezen van den mensch niet ligt in zijn persoonlijk Ik, dat slechts de phenomenale manifestatie van het wezenlijk, individueel Ik is (4).

2. **Het Animisme.** Onbewuste psychische verschijnselen, die zich buiten de grenzen van het lichaam van het medium voordoen, als : telepathie, telekinesie, materialisatie, waardoor bewezen wordt, dat een psychisch element niet slechts een eenvoudig bewustzijns-verschijnsel inhoudt, maar ook een substantieel kracht-centrum zijn kan, dat denkt en organiseert en physische werkingen te weeg kan brengen.

3. **Het Spiritisme.** Manifestaties naar hun aard overeenkomend met verschijnselen van personisme en animisme, doch daarvan onderscheiden door hun intellectueelen inhoud, die een van het medium onafhankelijke persoonlijkheid bewijst, welke per saldo niet anders dan die van een overleden mensch kan zijn.

De tot deze rubriek behoorende feiten vormen de uitloopers van de beide andere rubrieken. Menigmaal kunnen de drie hypothesen dienen ter verklaring van één en hetzelfde feit. Een geval van personisme zou ook wel animistisch of spiritistisch verklaard kunnen worden, en een animistisch verschijnsel zou wellicht spiritistisch kunnen zijn. Koele kritiek moet den doorslag geven en de logica gebiedt, genoegen te nemen met de aanne-

---

(4) Het begrip „personisme" houdt verband met het Latijnsche woord „persona", waarmede in de oudheid het masker werd aangeduid, dat de tooneelspeler zich voor het gezicht hield om zijn rol te spelen.

melijke verklaring van de kleinste draagwijdte. Dus een geval, dat door personisme is te verklaren, mag niet als animistisch gelden, en een geval dat animistisch verklaard kan worden mag niet dienen tot bewijs van de spiritistische hypothese. Daarentegen hebben de aldus geclassificeerde feiten wel terugwerkende kracht.

Met deze indeeling heeft Aksakow een meesterlijke zet gedaan. Zijn drie groepen zijn logisch opgebouwd. Zij hebben elk hun eigen kenmerken, die het mogelijk maken om de feiten te toetsen en in te deelen naar hun aard. Het wordt een kwestie van kritiek, van analyse en wie dit gebied tot zijn studieveld heeft gekozen, weet wel hoe noodzakelijk het is, elk geval op zichzelf te beschouwen en hoe onmogelijk het is om te generaliseeren.

Daar men hier niet te doen heeft met wiskundige formules, noch met feiten van dagelijksche ervaring, maar met ongewone en uitzonderlijke voorvallen uit het menschelijke leven of de séance-kamer, ontbreken dikwijls de gegevens om met stelligheid uit te maken tot welke groep zij behooren. Ook speelt de persoonlijke appreciatie hier een rol, en een feit, dat den een absoluut overtuigend lijkt, zal den ander nauwelijks voldoen. Er heerscht dan ook veel verschil van inzicht op dit gebied.

Maar voor Aksakow ging het er om, de feiten te toetsen aan de door v. Hartmann gestelde verklaringshypothesen. Hij begint met te onderzoeken of de materialisatie-verschijnselen als hallucinaties zijn op te vatten, om vervolgens de hallucinatie-hypothese uit een theoretisch standpunt te beoordeelen. Dan stelt hij de hoofdvraag voor het Spiritisme : zijn er verschijnselen aan te wijzen, welke dwingen tot het erkennen van een buiten het medium liggende oorzaak en geeft deze soms het identiteitsbewijs van een overledene ? De schrijver meent tot de identiteit te mogen besluiten als het medium gesproken heeft in een hem of haar vreemde taal, ofwel karakteristieke uitdrukkingen gebruikt, of hetzelfde handschrift schrijft, of tal van bijzonderheden mededeelt, welke geen der aanwezigen wisten of konden weten, doch die bij onderzoek juist blijken te zijn, of dingen vertelt, welke alleen den overledene bekend waren, enz. Tal van feiten worden hierbij vermeld, en ontleed en zoo is het boek van Aksakow geworden tot een waar spiritistisch arsenaal.

Als het woord „para-psychologie" in zijn tijd bekend was geweest, dan zou Aksakow het zeker hebben aanvaard. Hij heeft dit begrip aangeduid met het woord „mediumisme", een woord dat wij in onze dagen ook nog wel gebezigd vinden, b. v. door Verweyen.

Inderdaad, Aksakow is een parapsycholoog van groote beteekenis geweest. Door de wijze waarop hij de feiten heeft geschift en geordend; door de nuchtere kritiek welke hij heeft uitgeoefend; door zich niet te laten besmetten door het fanatisme waarmede vele zijner minder wetenschappelijk en meer religieus aangelegde geestverwanten zijn behept, heeft hij zich altijd weten te beheerschen en is daardoor geworden tot een baanbreker van de para-psychologie.

Ed. von Hartmann leverde op het werk van Aksakow een kritiek in zijn brochure: „Die Geisterhypothese des Spiritismus und seine Phantome" (5). Of Aksakow hier nog op geantwoord heeft is mij niet bekend.

In 1891 erkende Prof. Lombroso openlijk, overtuigd te zijn geworden van het bestaan van mediumieke verschijnselen op grond van hetgeen hij daarvan had waargenomen op een reeks zittingen met het medium Eusapia Palladino.

Aksakow verwachtte, dat wanneer een geleerde als Lombroso zulk een verklaring publiek maakte, zijn collega's er op uit zouden zijn om diens waarnemingen te verifieeren. Maar er gebeurde niets: men zweeg hem dood.

Toen besloot Aksakow zelf het initiatief te nemen. Hij wendde zich tot Chiaia, aan wiens toegewijde zorgen het te danken was, dat de mediumieke gaven van Eusapia Palladino niet bedorven waren in den loop der jaren en stelde voor in Turijn, waar Lombroso hoogleeraar in de psychiatrie aan de gemeentelijke universiteit was, séances met haar te houden, onder leiding van Lombroso en waartoe verschillende geleerden zouden worden uitgenoodigd. Aksakow nam alle kosten voor zijn rekening, doch Chiaia werd ziek en het plan kon niet worden uitgevoerd. Een jaar later werd het echter verwezenlijkt te Milaan. Ofschoon Aksakow's gezondheidstoestand veel te wenschen overliet, ging hij er toch heen. Hij wilde deze gelegenheid, waarbij wellicht de kroon op zijn werk gezet zou worden, niet verzuimen. Indachtig aan wat Richet in 1886 gezegd had, toen hij dezen in Parijs leerde kennen: „Zoek een goed medium voor physische verschijnselen en ik zal tot het einde der wereld gaan om het te zien", had hij ook dezen uitgenoodigd, onder mededeeling: dat het zoo lang gezochte medium gevonden was en het einde der wereld zich voor dezen keer te Milaan bevond. Prof. Richet kwam. Prof. Lombroso was door ambtsbezigheden ver-

(5) Uitgegeven door Hermann Haacke te Leipzig, zonder jaartal.

hinderd om alle zittingen bij te wonen en nam slechts aan twee zittingen deel. Aksakow was te ziek om er altijd bij te zijn, maar hij bereikte zijn doel : van alle zittingen werden verslagen opgemaakt en door de deelnemers onderteekend. Zij werden gepubliceerd in het te Milaan verschijnende dagblad : „L'Italia del Popolo". [6] Als uitvloeisel van deze séances liet Richet in den zomer van 1894 Eusapia Palladino naar Parijs komen, waar 35 zittingen met haar werden gehouden, waaraan o.a. verscheidene leden van de Engelsche S. P. R. deelnamen.

Ofschoon Aksakow tot het einde zijner dagen helder van hoofd is gebleven, had hij lichamelijk veel te lijden. Reeds in 1883 vertoonden zich de eerste verschijnselen van een kwaal, welke hem geleidelijk sloopte. Het begon met een verlamming van de rechterhand. Vreeselijke zenuwpijnen in de hersenen plaagden hem. Zijn gezichtsvermogen nam af en grauwe staar maakte hem het lezen onmogelijk. In zijn laatste levensjaren nam de verlamming zoo toe, dat hij niet meer loopen kon. Desniettemin bleef hij zijn roeping getrouw. Hij vertaalde zijn : „Animismus und Spiritismus" in het Russisch : een arbeid die hem drie jaar kostte en die hij alleen kon verrichten door zich den tekst te laten voorlezen en dan de vertaling te dicteeren. En daarna had hij nog de kracht om een geschiedkundig overzicht samen te stellen, dat onder den titel van : „Voorloopers van het Spiritisme" in Rusland het licht zag [7].

Op 17 Januari 1903 stierf hij. Moge te zijnen aanzien in vervulling gaan, hetgeen hij in 1898 schreef in zijn tijdschrift : „Psychische Studien" : „Hetgeen mij troost is de hoop, dat andere, energieke jongere mannen mijn arbeid zullen voortzetten en dat hun oogst van deze reeds ontgonnen velden voor hen gemakkelijker zal vallen dan voor mij en mijn medewerkers, voor wie de weg ongebaand en moeilijk was".

Huizen, April 1932. H. N. de Fremery.

---

(6) Een vertaling van de hand van J. S. Göbel verscheen in het : „Spiritualistisch Weekblad" van 1895.

(7) Zeer terecht wijst von Schrenck Notzing er op („Psychische Studien", Okt. 1921) dat dit werk als pioniersarbeid op het gebied van het onderzoek der z.g. „Poltergeist"-verschijnselen dient te worden beschouwd.

Onttroning van het Causaliteitsprincipe ?

Op bladz. 68 van dezen jaargang komt iets voor, dat ook reeds in den vorigen is betoogd. Daar leest men op bladz. 190 van de z.g. „Quantenmechanica" waarin het strenge causaliteitsbegrip wordt opgegeven. Men is immers in de quantenmechanica tot de erkenning gekomen dat door een gegeven toestand de volgende toestand niet absoluut bepaald is, dat men slechts de waarschijnlijkheid van een volgenden toestand kan berekenen.

Genoemde bladz. 68 verklaart : „Het is noodzakelijk na te gaan, welke wijzigingen de nieuwere natuurkunde in de beteekenis van dit principe (het causaliteitsbeginsel) heeft gebracht." Bladz. 74 voegt daar nog aan toe : „Zoo worden dus de lotgevallen van een bewegend electron niet beheerscht door de causaliteitswet."

Op de eerstaangehaalde plaats worden de beide door **dat** ingeleide zinnen blijkbaar gelijkbeteekenend geacht. Zoo is reeds herhaaldelijk geredeneerd, maar ten onrechte, gelijk men, zoo noodig, leeren kan van den grondlegger der quantenmechanica, Heisenberg. Als gevolg der interactie tusschen meting en meetinstrument constateert hij : wanneer men van de kleinste deeltjes de **plaats** steeds nauwkeuriger gaat bepalen, wordt de bepaling van hun **beweging** steeds onzekerder ; en omgekeerd, wanneer men hun **beweging** steeds nauwkeuriger gaat bepalen, wordt de bepaling van hun **plaats** steeds onzekerder. Dit is heel iets anders dan men er uit gehaald heeft. Want natuurlijk **hebben** ze niettemin ook in het eerste geval een bepaalde beweging en geen andere, en **hebben** ze in het tweede geval (èn bij het begin èn op elk oogenblik bij het voortgaan der beweging) een bepaalde plaats en geen andere. Hier kan ik herhalen wat elders door anderen gezegd is : de **berekenbaarheid** lijdt onder dezen toestand, de **bepaaldheid** blijft, juist zooals de tijden van maansverduisteringen, toen niemand ze nog berekenen kon, even volkomen bepaald waren als nu. De gewraakte redeneerfout bestaat hierin, dat men **bepalen** anders opgevat heeft dan het verband eischt, de subjectieve beteekenis vervangend door de objectieve. Want naar de subjectieve beteekenis zijn inderdaad resp. de beweging en de plaats van een kleinste deeltje onbepaald — juist zooals voor een Botokoede tijd en omvang van de eerstvolgende maansverduistering. (Zie pag. 158.)

Twee aanhalingen van bijzonder gezaghebbende zijden mogen het

vorige nog staven. In : „Nature", 7 Februari 1931, bladz. 193, vindt men uit Compton's voorwoord voor de vertaling van Heisenberg's werk, getiteld : „The Physical Principles of the Quantum Theory" : „The „uncertainty principle" has become a household phrase throughout our universities, and it is especially fortunate to have this opportunity of learning its significance from one who is responsible for its formation." „Nature" vervolgt : „In all experimental methods of making measurements of small scale phenomena there are limitations imposed by the interaction between the process of measurement and the measuring instrument, and it is the formulation of these limitations which constitutes the principle of indeterminacy."

In hetzelfde periodiek, 18 April 1931, bladz. 612, schrijft de grondlegger der quantentheorie, Planck, dat naar zijn inzien onder alle omstandigheden is vast te houden aan de volkomen wetmatigheid van alle physisch gebeuren, maar dat men moet laten varen „die Voraussetzung, dass der gesetzliche Ablauf eines Vorgangs dargestellt werden kann mittelst einer Zerlegung desselben in seine räumlichen und zeitlichen Elemente. Es ist also der Begriff der Ganzheit, der wie auf dem Gebiet der Biologie so auch auf dem der Physik eingeführt werden muss, um die Gesetzlichkeit der Natur verstehen und formulieren zu können." (1) — De noodzaak om na te gaan, welke wijzigingen de nieuwere natuurkunde in de beteekenis van het causaliteitsbeginsel heeft gebracht, bestaat dus niet ; die natuurkunde is volkomen vereenigbaar met dat beginsel.

Ook waar op bladz. 78 van dezen jaargang het causaliteitsbeginsel alleen toepasselijk wordt geacht op herhaalbare voorvallen, is gecauseerdheid met voorspelbaarheid verwisseld.

Instemming zal wel vinden (deze jaargang, bladz. 74) : „Maar o.i. is de beteekenis van het causaliteitsbeginsel van dergelijke speculaties (die ik niet behoef te resumeeren ; de V.) niet afhankelijk." Ik zou zelfs oordeelen : het causaliteitsbeginsel geldt onvoorwaardelijk ; het zou evenzeer gelden wanneer de natuur niet bestond. Ontoepasselijk zou het slechts dan worden, als in het geheel niets gebeurde. (Ik laat daar of dat beteekent :

(1) Zou (onder meer) soms ook het plotseling, zonder overgang, verschijnen van een bloedvlek bij Diebel (derde jaarg. van dit tijdschrift, pag. 153) een gebeuren zijn waarvan het verloop niet „dargestellt werden kann mittelst einer Zerlegung desselben in seine räumlichen und zeitlichen Elemente" ? De klove tusschen gewone en — als ik het zoo zeggen mag — paraverschijnselen gaapt thans minder dan in den tijd die achter ons ligt.

als in het geheel niets bestond. Voor onze voorstelling valt een gebeurloos bestaan samen met het niets.)

Neemt men wel een gebeuren, maar geen wereld aan voor een ver verleden — of een geheel onstoffelijke wereld, als men dan nog van wereld wil spreken —, dan zou ook van dat verleden gelden wat van het heden geldt : niets geschiedt zonder, noch blijft achterwege trots toereikende oorzaak. Zoolang die ontbreekt, heeft geen verandering plaats. En omgekeerd: als geen verandering plaats heeft, dan mogen factoren bestaan die verandering helpen mogelijk maken, maar toereikend om haar te bewerken zijn ze blijkbaar niet ; de uitkomst — of wil men : de niet-uitkomst — bewijst, dat ze samen nog niet toereikend waren. — Wel zegt bladz. 75 : „Zoo is dan het causaliteitsbeginsel onttroond door dezelfde wetenschap op welker gezag het apriori aanvaard is door de beoefenaars van tal van andere wetenschappen"; maar in werkelijkheid heeft de physica het niet onttroond noch kunnen onttronen, en het is aanvaard geworden voor zij er aanleiding toe gaf — al heeft pas zij het gemathematiseerd, wat andere wetenschappen niet kunnen.

Komen ons twee gebeurtenissen mogelijk voor (b. v. iemand's wilsbesluit om uit te gaan en dat om thuis te blijven), dan moet er iets zijn dat veroorzaakt dat het eene (wilsbesluit b.v.) plaats grijpt en niet het andere ; iemand's wilsbesluit b. v. valt uit naar zijn geaardheid in verband met zijn geestelijken en lichamelijken toestand van het oogenblik en met de omstandigheden. Ik laat aan den lezer over, zich voor te stellen wàt al vastzit aan het aanvaarden van oorzaakloos geschieden. En wie zou zich er bij neerleggen, wanneer op een „Waar zou dat vandaan komen ?" geantwoord werd : „Misschien komt het nergens van, maar geschiedt het oorzaakloos."

Wanneer iemand onder „gelijke" omstandigheden de eene keer kou vat en de andere keer niet, dan besluiten wij, dat aan het gelijke iets ontbreekt, dat tòch iets in of buiten hem ongelijk moet zijn geweest.

Evenmin is te besluiten, dat onder gelijke omstandigheden soms paraverschijnselen optreden, soms niet. Zelfs veel kan in de omstandigheden ongelijk zijn zonder dat wij ontdekken wàt.

Dr. W. de Vries.

NASCHRIFT.

Drs. D. H. Prins Jr. teekent hierbij aan :

De quintessens van bovenstaand betoog is, dat in de door mij gegeven (niet van mij afkomstige) interpretatie der moderne atoomphysica berekenbaarheid met bepaaldheid wordt verwisseld. Het voorbeeld van de maansverduistering illustreert deze tegenstelling. Men zij ten overstaan van de quantenmechanica met deze tegenoverelkanderstelling voorzichtig! De zin : „Een voorval is niet vooruit berekenbaar (maar wel volkomen bepaald") kan in den mond van een physicus m. i. slechts beteekenen: Wij zijn niet in staat het verloop van een toekomstig voorval door een berekening te bepalen, omdat b.v. óf de mathematische moeilijkheden die daartoe overwonnen moeten worden ons te machtig zijn, óf onze physische instrumenten, welke ons de noodzakelijke empirische gegevens moeten verschaffen, nog niet de vereischte graad van nauwkeurigheid bezitten; maar ons natuurkundig wereldbeeld, het geheel der physische theorieën is niet strijdig met de onderstelling, dat de ideale physicus, die dergelijke technische moeilijkheden niet meer kent, wèl deze berekening zou kunnen volbrengen."

De uitspraak : „de toekomst is niet bepaald", beteekent daarentegen iets geheel anders, n.l. de onderstelling, dat verfijning der meetwerktuigen, vervolmaking van de beheersching van het noodzakelijke wiskundige apparaat enz. de berekenbaarheid mogelijk zal maken (gelijk de ontwikkeling van den mensch van wilde tot bekwaam astronoom het hem mogelijk maakte een maansverduistering exact te voorspellen) past niet in het logische schema der huidige physische theorie, is er mede in strijd. Het is volgens haar niet alleen practisch maar principieel onmogelijk bij een gegeven begintoestand de toestand na een zeker tijdsverloop te berekenen.

Wat kan men zich dan nog denken bij een uitlating als : „want natuurlijk hebben ze niettemin ook in het eerste geval een bepaalde beweging en geen andere en hebben ze in het tweede geval (èn bij het begin èn op elk oogenblik bij het voortgaan der beweging) een bepaalde plaats en geen andere" van mijn opponent ? M.i. is hier nog plaats voor tweeërlei uitleg : óf men wil er mede zeggen, dat t.z.t. de huidige theorie wel vervangen zal worden door een andere, welke — al blijft de feitelijke onmogelijkheid van vooruitberekenen bestaan — toch de principieele mogelijkheid weer toelaat. Of men geeft er mee te kennen, dat al zou het den mensch nooit

meer gelukken een theorie te ontwerpen, welke niet in strijd was met deze mogelijkheid, het electron zelf alle theorie ten spijt toch wel degelijk een volkomen bepaalde toekomst had. In het eerste geval geeft dus het geciteerde gedeelte, niettegenstaande zijn apodictischen vorm slechts uiting aan een hoop, hoogstens aan een verwachting. Het lijkt mij moeilijk, zoo niet onmogelijk, zulk een verwachting nog te fundeeren. Intusschen, ik schreef het reeds in het gewraakte artikel, men kan niet apriori ontkennen, dat die verwachting werkelijkheid zou kunnen worden. In het tweede geval zegt het iets over een werkelijkheid, die van „het electron zelf", welke principieel ontoegankelijk is. Heisenberg in zijn, op het tweede congres over de kennistheorie der exacte wetenschappen te Koningsbergen gehouden redevoering: „Kausalgesetz und Quantenmechanik", waarschuwt tegen een dergelijk redden van apriorische beginselen.

„Die Behauptung... dass es neben unserer Welt noch eine zweite gebe, mit der jedoch prinzipiell keinerlei Verbindung hergestellt werden könne... ist völlig inhaltsleer... Sie werden zugeben dass ein solcher Satz weder bewiesen noch wiederlegt werden kann, weil er absolut nichts aussagt ; dass er trotzdem in unserer Phantasie ein Bild erzeugt. Dies liegt daran dass wir zunächst vergessen, dass mit jener zweiten Welt keinerlei Verbindung möglich sein soll. Wir malen uns aus, was wir sehen würden wenn eine solche Verbindung möglich wäre. In ähnlicher Weise verwenden wir häufig die Begriffe unserer alltäglichen Welt auch dort wo sie keinen Sinn mehr haben und missbrauchen sie zu inhaltsleeren Sätzen. Wenn wir also durch Extrapolation von der Welt der täglichen Erfahrung auf einen allgemeinen Satz schliessen wollen, so kommen wir dabei in die grösste Gefahr, inhaltsleere Sätze auszusprechen und leere Begriffe zu bilden."

Het voor alle andere wetenschappen belangrijke feit, dat er op het oogenblik een natuurkundige theorie bestaat, die in haar verklarend schema meer empirisch feitenmateriaal vermag op te nemen dan de haar voorafgaande, en die de geldigheid van het causaliteitsbeginsel beperkt, blijft bestaan.

Mededeelingen der S. P. R.

JAARVERSLAG VAN DEN SECRETARIS.

Wanneer ik mij neerzet om ons jaarverslag te schrijven, zoo doemt in de eerste plaats voor mij op het beeld van onzen sympathieken voorzitter, Mr. P. W. de Koning, aan wiens hand, in September 1931, de werktuigen voor goed ontvielen...

Een woord van eerbiedige hulde aan de nagedachtenis van dezen hoogst eerbiedwaardigen Mensch, kunstenaar en geleerde, die in den jare 1927, toen het schip onzer vereeniging een oogenblik dreigde te stranden, met vasten hand het roer wist om te gooien en onze S. P. R. in beter vaarwater wist te brengen, zij in Uw midden vanaf deze plaats gebracht.

Ledental. Met genoegen constateer ik het feit dat ons ledental langzaam maar gestadig stijgende is. Nochtans betreur ik het feit dat onze leden hun medewerking overwegend bepalen tot het betalen hunner contributie. Reeds het vorig jaar wees ik er in mijn jaarverslag op, dat het zoo uiterst gewenscht zou zijn, wanneer de leden zich hier en daar tot kleine studiegroepen vereenigden en er — ernstiger dan dit tot op heden het geval schijnt te zijn — naar gingen streven gevallen van spontane paragnosie op te sporen, voorloopig te onderzoeken en ter kennis van het secretariaat te brengen.

In dit verband rust op mij de aangename plicht hier een woord van dank te spreken tot den heer F. de Haas te Dordrecht, wien geen moeite te veel is — en die zich daar reeds financieele offers voor getroostte — om te trachten in de plaats zijner inwoning te komen tot de vorming van een studiegroep.

Moge het waar zijn dat zijn aanvankelijk pogen door een toevallige samenloop van omstandigheden niet met dat succes bekroond werd dat hij zich voorgesteld heeft, de heer de Haas is een man die zich niet gauw laat ontmoedigen en die weet, dat de aanhouder wint.

Proefondervindelijk onderzoek. Van tijd tot tijd leest men in de spiritistische periodieken verslagen van zittingen met allerlei „merkwaardige" proefpersonen. Het behoeft wel geen betoog dat Uw secretaris er steeds op uit is contact met deze lieden te krijgen, tot hun zittingen te worden toegelaten met het doel het uiteindelijk daarheen te leiden, dat

zij zich aan de eischen van een streng wetenschappelijk onderzoek onderwerpen.

In de eerste helft van 1931 gelukte het mij — na heel wat moeite — te worden toegelaten tot een zitting met den heer Jonker, die bij zeer velen doorgaat voor een medium voor z.g. „directe geesten-stemmen". Deze zitting werd door een tweede gevolgd, waarop mede Dr. P. A. Dietz en Mr. C. P. van Rossem aanwezig waren. In het volslagen duister deden zich allerlei oncontroleerbare verschijnselen voor.

Na afloop van de tweede zitting heb ik den heer Jonker trachten te bewegen zich beschikbaar te stellen voor een parapsychologisch onderzoek. Hij beloofde mij de zaak met zijn „contrôle" te „bespreken" en mij daarna te berichten. Tot op heden ben ik zijn antwoord wachtende.

Met enkele andere, z.g. „spiritistische media" heb ik analoge ervaringen gehad. Ik vertrouw dat gij mij zult ontslaan van de plicht hier verslag uit te brengen van mijn ervaringen met hen.

Een onderzoek met een helderziende uit Lith, waarbij Dr. C. Hille Ris Lambers, die als predikant in deze gemeente staat, mij zijn welwillende medewerking verleende, leverde eveneens negatieve resultaten op.

In het laatst van 1931 brachten twee Amsterdamsche heeren, waarvan er één bestuurslid van „Harmonia" is, mij in contact met de psychometriste mevr. Koster-Poot. Een avond, door haar gegeven voor ambtenaren van de Rijksverzekeringsbank (waarop ik, als gast, aanwezig was), leverde positieve resultaten op en ik wist de proefpersoon te bewegen, mij in de gelegenheid te stellen een reeks proeven met haar te nemen. De resultaten van dit onderzoek waren niet schitterend, ofschoon ik niet kan ontkennen, dat er zich enkele treffers onder bevinden. Mevr. Koster heeft echter de verkeerde gewoonte van te „visschen". Toen ik haar onomwonden verzocht bij mij met deze gewoonte te breken en haar trachtte „op te voeden" tot een voor wetenschappelijk onderzoek bruikbaar sujet, schreef haar echtgenoot mij een briefje waarin de mededeeling dat zijn vrouw het momenteel zoo druk had dat zij zich tijdelijk niet voor mijn onderzoek beschikbaar kon stellen...

Gelukkiger ben ik met mej. Wasch, over wier synopsieën ik U straks een en ander ga vertellen. T. z. t. hoop ik breedvoerig over haar verschijnselen in het „Tijdschrift voor Parapsychologie" te kunnen publiceeren.

Door de vriendelijke bemiddeling van een lezeres van het: „Tijdschrift

voor Parapsychologie" werd mijn aandacht gevestigd op een merkwaardige gebedsgeneester te den Haag. Ik ben doende dit geval nauwkeurig te onderzoeken en hoop mede hierover binnenkort te kunnen rapporteeren. Het geval is zoowel godsdienstpsychologisch als parapsychologisch belangrijk.

Voorts heb ik een begin gemaakt met het onderzoek van een chiromant. Laten wij hopen dat dit onderzoek mede positieve resultaten afwerpt en mij t. z. t. in de gelegenheid stelt hierover op bevredigende wijze in ons orgaan te rapporteeren.

In September l.l. hadden Dr. Dietz en ik de hoop naar Londen te kunnen gaan ter deelneming aan het onderzoek van Rudi Schneider in het laboratorium van onzen medewerker Harry Price.

Gelijk bekend mag worden verondersteld is dit onderzoek toen niet doorgegaan. ([1]) Hetgeen aanvankelijk afstel leek, blijkt thans gelukkig slechts uitstel te zijn geweest, zoodat wij hoop hebben t. z. t. in het: „Tijdschrift voor Parapsychologie" te kunnen rapporteeren over hetgeen wij met eigen oogen te Londen zagen.

Een jonge „uitvinder" te Leeuwarden trachtte ons een „straal-apparaat" voor mediumcontrôle te verkoopen. Bij nader onderzoek bleek mij dat het apparaat niet zoo'n oorspronkelijke uitvinding was als hij ons diets zocht te maken. Toen hem bleek dat wij eerst eens grondig wenschten te onderzoeken in hoeverre zijn apparaat praktisch bruikbaar was, alvorens te gaan overleggen of wij tot aanschaffing ervan zouden overgaan, schreef hij mij een boozen brief en trok zich terug.

Met dankbaarheid memoreer ik hier de medewerking, van de zijde van ons lid, mevr. J. Goslings-Lysen te Leeuwarden, ondervonden.

Spontane paragnosie. Het enquête-onderzoek, in 1929 begonnen, wordt steeds voortgezet. Bij gelegenheid van mijn lezingen voor de microfoon en voor onderscheidene volksuniversiteiten, heb ik mij bij herhaling tot mijn hoorders gewend met verzoek mij hun mogelijke spontane ervaringen mede te deelen. Het resultaat hiervan is geweest dat ik momenteel over ettelijke honderden brieven beschik waarin melding wordt gemaakt van gevallen van spontane paragnosie.

Mijn vrouw en ik hebben dit materiaal met de grootste zorgvuldigheid bestudeerd en geschift. Het heeft ons beiden tot de overtuiging ge-

---

(1) Zie pag. 47 en 144 van dezen jaargang van dit tijdschrift.

bracht, dat gevallen van spontane telepathie en helderziendheid in tijd en ruimte in ons land volstrekt niet zeldzamer voorkomen dan b. v. in Engeland, Duitschland en Frankrijk en dat zij in alle kringen en lagen der maatschappij geconstateerd worden.

Dat ik nochtans tot op heden zoo weinig van dit materiaal gepubliceerd heb houdt verband met het feit dat zeer veel van dit materiaal niet op zoodanige wijze is geconstateerd en beschreven als noodig geacht dient te worden wil het in aanmerking komen voor publicatie in een periodiek als het onze.

Bij herhaling ontvang ik brieven waarin melding wordt gemaakt van gevallen welke evidentelijk echt zijn. Nochtans weerhoudt dan bij herhaling het ontbreken van bevestiging mij ervan tot publicatie dezer gevallen over te gaan. Slechts een hoogst enkele maal heb ik — wanneer het zeer bijzondere gevallen betrof ([2]) — gemeend, ondanks het ontbreken der bevestiging, tot publicatie te mogen overgaan.

Men kan mij het verwijt doen dat ik — waar het experimenteel onderzoek der laatste decennia het voorkomen van paragnostische verschijnselen onomstootelijk heeft vastgesteld — wel wat al te critisch en voorzichtig ben. Maar wij moeten m. i. uiterst voorzichtig zijn. Begint men eenmaal met de publicatie van niet-bevestigde gevallen (al is men er zelf ook nog zoo van overtuigd dat deze echt zijn) dan bevindt men zich op een hellend vlak. Men weet wel waarmede men begint, maar niet waarmede men zal eindigen.

Dat de belangstelling voor de parapsychologie in Nederland steeds groeiende is ervaar ik dagelijks. Verschillende volks-universiteiten vroegen mij dit jaar haar leden van voorlichting te dienen, met name die van Amsterdam (10) ([3]), Amersfoort (6), Baarn (6), Enschede (1) en Veendam (1). In Augustus gaf ik een week-cursus aan de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort, terwijl ik in totaal negen voordrachten hield voor de microfoon van de Radio-Volks-Universiteit.

In het geheel werden door mij in het tijdvak 1 Januari — 31 December 1931 54 voordrachten gehouden over onderwerpen van parapsychologischen aard, waarbij ik met genoegen constateerde dat deze overal druk bezocht werden.

---

(2) Zooals b.v. het geval van „zeitverschobene" telepathie (paragnosie) op pag. 128 van dezen jaargang van dit tijdschrift.

(3) De cijfers, achter de plaatsnamen, geven het aantal lessen aan.

Zeer verheugend is bovendien het feit, dat in de kringen der predikanten en artsen een verhoogde belangstelling voor de parapsychologie begint te ontstaan. Op pag. 203 e. v. van den derden jaargang van het: „Tijdschrift voor Parapsychologie" vindt men de rede afgedrukt, welke Prof. van Mourik Broekman op 14 April 1931 op de moderne theologenvergadering te Utrecht uitsprak. Op 29 Juni 1931 sprak ik op een vergadering van N. H. predikanten te Alkmaar, terwijl mij sinds einde 1931 bij herhaling uitnoodigingen toekomen om in medische kringen te spreken.

Ook van de zijde der pers openbaart zich belangstelling voor ons werk. Ik publiceerde onderscheidene artikelen over parapsychologie in de: „Nieuwe Rotterdamsche Courant", de: „Nieuwe Arnhemsche Courant" en: „Het Vaderland" ; Mr. C. P. van Rossem dient bij herhaling het publiek van voorlichting in de: „Haagsche Post", terwijl in: „De Nieuwe Gids" (1931) van de hand van Dr. P. A. Dietz een zeer belangrijk opstel over telepathie verscheen.

In het : „Encyclopaedisch Handboek van het moderne denken" ([4]) werden artikelen van mijn hand opgenomen over onderwerpen van parapsychologischen aard, terwijl ik voorts door de redactie van: „De Katholieke Encyclopaedie" werd aangezocht de rubriek : „Parapsychologie" voor haar te verzorgen.

Het is begrijpelijk dat dit alles mij dankbaar en hoopvol stemt. Onze vereeniging voorziet inderdaad in een behoefte; aan ons de taak in deze behoefte naar beste weten en kunnen te voorzien.

Ofschoon niet ontkend kan worden dat men in de kringen van het z. g. openbarings- (gevoels-) spiritisme meer waardeering voor onzen arbeid begint te krijgen, zoo mogen wij nochtans niet blind zijn voor het feit, dat men ons van deze zijde nog bij herhaling belemmeringen in den weg tracht te leggen. Dit is vooral hierom zoo te betreuren daar algeheele medewerking van de zijde dezer groepen ons ongetwijfeld het verkrijgen van proefpersonen zou vergemakkelijken.

Wij hopen dat de tijd niet ver meer is waarin de leiders der spiritistische beweging zich meer zullen bekeeren tot het standpunt van hun sympathieken Franschen geestverwant Jean Meyer ([5]) die zeer goed inzag dat zonder de parapsychologie de spiritistische overtuiging nimmer het

(4) Arnhem, 1931.
(5) Zie bladz. 44 e.v. van dezen jaargang van dit tijdschrift.

deel zal kunnen worden van den wetenschappelijk denkenden mensch, van hen, die onze cultuur dragen.

Zoo gaan wij dan langzaam voorwaarts met onzen moeizamen pioniersarbeid, waarvan uiteindelijk de belooning geen andere is, dan het bewustzijn iets bij te dragen tot de ontwikkeling eener jonge tak van wetenschap, welke, naar onze vaste overtuiging, eenmaal zal blijken van ongemeen groote cultureele beteekenis te zijn.

TENHAEFF.

Is de Parapsychologie gebaat bij een psychophysisch Parallelisme of bij een Wisselwerkingstheorie? (1)

door J. J. Poortman.

De bijzondere wetenschappen en de wijsbegeerte beïnvloeden elkaar wederkeerig. Aan den eenen kant is het naast andere plichten een taak der wijsbegeerte om de resultaten van het onderzoek der speciale wetenschappen samen te vatten tot een volledig wereldbeeld. De philosophie ontvangt dus materiaal van de bijzondere wetenschappen.

Anderzijds werkt zij echter ook op deze in: de philosophie bezint zich op de methoden der wetenschappen en vermag de uitkomsten van deze daardoor te toetsen, bewijsfouten in die uitkomsten te ontdekken. Ook nog in iets ruimeren zin bestaat er echter een afhankelijkheid van de bijzondere wetenschappen van wijsbegeerte: wanneer deze laatste toch tot bepaalde resultaten is gekomen, niet alleen dus tot zulke algemeene en formeele resultaten als de logische wetten en de methodenleer, maar ook tot meer inhoudsrijke leeringen zooals bepaalde opvattingen over het wezen der dingen, over den aard der werkelijkheid, dan zal de philosophie ook deze opvattingen als een maatstaf gebruiken bij het beoordeelen van nieuwe resultaten der bijzondere wetenschappen: zij zal, daar een denk-

(1) Rede uitgesproken op de gecombineerde wetenschappelijke bijeenkomst en jaarvergadering der Ned. S. P. R., gehouden op 8 Mei 1932 in het psychologisch laboratorium der Rijks-Universiteit te Utrecht.

resultaat op het eene gebied gewonnen, ten slotte toch in overeenstemming moet zijn met de conclusies van andere gebieden, verwachtingen koesteren omtrent de resultaten der bijzondere wetenschappen, zij zal de eene uitkomst van deze apriori voor meer waarschijnlijk houden dan de andere. Op deze wijze was de wijsbegeerte der negentiende eeuw, toen de positivistisch en gedeeltelijk materialistisch gezinde natuurwetenschappelijke opvattingen diep in haar waren doorgedrongen, apriori zeer weinig geneigd om aan de resultaten van de toen juist tot aanzijn komende wetenschap der „psychical research" of parapsychologie geloof te schenken.

Sindsdien is echter een en ander veranderd: men kan niet meer zeggen, dat de natuurwetenschap, of dat de natuurwetenschap der negentiende eeuw, het wijsgeerig wereldbeeld nog beheerscht. Dit is aan de parapsychologie ten goede gekomen. Dat wil echter niet zeggen, dat er nu geen beïnvloeding van de parapsychologie door de wijsbegeerte meer voorkomt. Vanuit de wijsgeerige opvattingen, die thans aan de orde zijn, wordt ook nu een bepaald standpunt tegenover de parapsychologie geldend gemaakt, worden ook nu speciale parapsychologische uitkomsten hetzij begroet, hetzij van te voren reeds gewraakt. Dit alles ligt in de rede. Voor een deel zijn echter bepaalde resultaten van het parapsychologisch onderzoek reeds zoozeer als feiten komen vast te staan, dat elke philosophie, die de ervaring in aanmerking neemt, zich aan die resultaten gelegen zal moeten laten liggen.

Ik wil in deze inleiding in het bijzonder ingaan op een bepaald geval van wederkeerige beïnvloeding van de philosophie en de bijzondere wetenschap der parapsychologie, n. l. op de metaphysische theorieën omtrent de verhouding van bewustzijn en lichaam, van geest en stof eenerzijds en van bepaalde parapsychologische uitkomsten anderzijds.

Van sommige der parapsychologische verschijnselen, die ik op het oog heb, zooals b. v. de telepathie, is de werkelijkheid vast komen te staan, van andere, zooals de z. g. helderziendheid of kryptaesthesie kan nagenoeg hetzelfde gezegd worden, weer andere, zooals het voortbestaan na den dood, vormen het voorwerp van aanhoudend onderzoek. Welke metaphysische theorie omtrent de verhouding van bewustzijn en lichaam biedt nu het beste onderdak voor deze gedeeltelijk reeds heden, gedeeltelijk wellicht morgen bewezen resultaten der parapsychologie? Anders gezegd, om de twee voornaamste in dit opzicht concurreerende theorieën

met name te noemen: is de parapsychologie gebaat bij een parallelisme of bij een wisselwerkingstheorie ten opzichte van de verhouding van bewustzijn en stof?

De meeningen loopen over dit punt uiteen. De philosoof Mac Dougall is in zijn „Mind and Body" van meening, dat de resultaten der parapsychologie ieder oogenblik de juistheid van het wisselwerkingsstandpunt kunnen aantoonen en tegelijkertijd het parallelisme definitief weerleggen. (2)

Ook andere denkers, die zich met de verhouding van philosophie en parapsychologie hebben beziggehouden, zooals de bekende wijsgeeren William James en Henri Bergson (3), die evenals Mac Dougall voorzitter der Engelsche Society for Psychical Research zijn geweest, zijn voorstanders van een wisselwerkingstheorie. Wijlen onze Professor Heymans, de oprichter en eerste voorzitter der Nederlandsche Studievereeniging voor „Psychical Research", was echter van geheel andere opinie. In een artikel „Psychischer Monismus und „Psychical Research" " (4) schrijft hij, dat hij juist vanwege het psychisch monisme — een parallelisme-leer — „mit einem günstigen Vorurteil" tegenover de resultaten der psychical research staat, dat zijn metaphysisch standpunt van meet af aan ruimte biedt voor deze verschijnselen, ja, dat het ook de voorwaarden, waaronder zij op zullen treden, kan voorspellen.

Laat ons een oogenblik op deze overeenstemming tusschen de theorieën en verwachtingen van het psychisch monisme en de uitkomsten der parapsychologie ingaan. Waarin bestaat deze overeenstemming? Het psychisch monisme trekt de analogie tusschen ons individueele bewustzijn en zijn voorstellingen eenerzijds èn anderzijds een grooter, eventueel wereldbewustzijn en daarbinnen de individueele bewustzijnen, die dan de functies van voorstellingen in het wereldbewustzijn vervullen. Evenals nu voorstellingen voor het oogenblik uit ons bewustzijn kunnen verdwijnen en b. v. herinneringen worden, die echter niet te gronde gaan, maar weer opgeroepen kunnen worden, zoo kunnen ook wij als individueele bewustzijnen voor het oogenblik uit een zeker gedeelte van het wereldbewustzijn verdwijnen om niettemin in een ander gedeelte daarvan te blijven voortbestaan. Uit deze analogie volgt dus de waarschijnlijkheid

(2) Pag. 348-349.

(3) Cf „Fantômes des Vivants" et „Recherche psychique", rede gehouden als voorzitter der S. P. R., opgenomen in : „L'Energie Spirituelle".

(4) Zeitschrift für Psychologie, 64, 1-2, P. 1. = Gesammelte Kleinere Schriften, I, p. 341.

van individueele onsterfelijkheid en evenzeer van de mogelijkheid, dat de afgestorvenen zich somtijds en onder bepaalde omstandigheden wederom aan ons kenbaar maken. Die bepaalde omstandigheden moeten dan zoodanig zijn, dat deze indrukken, hetzij zij afkomstig zijn van afgestorvenen, hetzij ook, zooals in het geval van de telepathie, van nog levende personen, gemakkelijk ons bewustzijn kunnen bereiken. Daarvoor moet het bewustzijn van den ontvanger niet te zeer door zintuigelijke indrukken ingenomen zijn en inderdaad vindt men, dat de trance van het medium en een zekere passieve toestand van den telepaath het tot stand komen van het resultaat bevordert, of zelfs eerst mogelijk maakt. (5)

Deze overwegingen, die Heymans onder uitdrukkelijk beroep op Fechner opstelt, schijnen ons zeer gelukkig te zijn. Er is hier een theorie gevonden, waarin een aantal parapsychologische verschijnselen tegelijk met de bijzondere voorwaarden, waaronder zij voorkomen, van meet af aan past en waardoor zij dus in zooverre verklaard worden. Aan een dergelijke theorie zal men niet voorbij kunnen gaan. Wat ons echter opvalt is, dat in deze analogie van het individueele en een eventueel wereldbewustzijn eigenlijk nergens sprake is van een parallelisme tusschen bewustzijn en lichaam. Heymans spreekt over de gevolgtrekkingen uit deze analogie als over gevolgtrekkingen uit „het psychisch monisme". Tot het psychisch monisme behoort nu echter ook en in de eerste plaats de gedachte, dat het werkelijke alleen psychisch is, dat al het physische in den grond dus psychisch is, en alleen maar als physisch verschijnt. Van dit gedeelte van de leer van het psychisch monisme is echter in de genoemde analogie, die ons in staat stelt een aantal parapsychologische verschijnselen te verklaren, in het geheel geen, of slechts zeer in het voorbijgaan (6) sprake.

Van dat andere gedeelte van het psychisch monisme wordt des te meer gerept in de beschouwingen, die de opvolger van Prof. Heymans op den Groningschen leerstoel en tot voor eenige jaren als voorzitter der Ned. Studievereeniging voor „Psychical Research", Prof. Leo Polak, aan de verhouding van wijsbegeerte en parapsychologie wijdt. In zijn rede : „Feit en Hypothese" (7), gehouden op de jaarvergadering van 1926 dezer vereeniging, leidt Prof. Polak uit de kennistheoretische veronderstellingen van het psychisch monisme verschillende concrete conclusies ten opzichte van de parapsychologie af. Hij zegt daar o.a. :

(5) Men zie ook Heymans, Over de verklaring der telepathische verschijnselen, in : Mededeelingen der N. S. P. R., Nr. 10, pag. 1 e. v.

(6) Z. f. Ps. 64, pag. 10 e. v.

(7) Mededeelingen, Nr. 12, pag. 10 e. v.

„Een geest, die zich in de ruimte zou bewegen, in een lichaam bevinden ('t zij brein, 't zij hart of nieren) of ook buiten het lichaam treden, gedachten, die in de ruimte zouden zweven (in niet-overdrachtelijken zin!) en afstanden afleggen (liefst met „de snelheid der gedachte" !) enz, enz., het is alles even absurd, contradictoir, als het „gedachtelezen" of de „geestenfotografieën"... gedachten kunnen nu eenmaal principieel nooit „gelezen", d.i. waargenomen, slechts gedacht worden... En gefotografeerd kan nooit geest a.z. worden..." (8).

Hiermede zijn dan andere uitlatingen van Prof. Polak in zijn boek : „Kennisleer contra Materie-realisme" te vergelijken :

„Als b.v. de heer F. van Eeden met het spiritisme... zegt..., dat in deze kamer zich misschien wie weet hoeveel geesten bevinden, — dan kunnen wij met de apodictische apriorische stelligheid der kenleer antwoorden : geen enkele ! In deze kamer kan zich ex hypothesi niets anders bevinden dan ...materie" (9). En verder nog : „...elke geestwording van stof of stofwording van geest, is een exact te weerleggen, met kennisleer (de onruimtelijkheid van het geestelijke, de idealiteit van de ruimte, de immanentie der objecten) en met de kennistheoretisch gefundeerde onschendbaarheid van natuurwetenschappelijke beginselen (de gesloten natuurcausaliteit, het behoud van arbeidsvermogen) strijdige dogmatische bijgeloovigheid" (10).

Men ziet, dat er tusschen de uitlatingen van Heymans en van Polak, van meester en leerling, ten opzichte van de beteekenis van het psychisch monisme voor de gangbare resultaten der parapsychologie nogal eenig verschil bestaat. Een gunstig onthaal aan den eenen kant, een blijkbaar van voren af aan passen van zekere parapsychologische resultaten in de wijsgeerige leer, tegenover een sterk wantrouwen in een aantal toch ernstig in aanmerking komende uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek, een op kennistheoretische gronden voor onmogelijk verklaren van in de parapsychologie gebruikelijke begrippen.

Wij zijn geneigd, Polak hier gelijk te geven. Ook volgens ons bestaat er een onoverbrugbare kloof tusschen een aantal voorloopige resultaten van het parapsychologisch onderzoek en de kennistheoretische vooronderstellingen, die onafscheidelijk met het psychisch monisme verbonden zijn. Wanneer sommige leden der Studievereeniging den indruk hebben gehad, dat Prof. Polak weleens tot een al te groote voorzichtigheid bij het aan-

(8) T. a. p. pag. 19.
(9) Pag. 79-80.
(10) Pag. 334.

vaarden van feiten geneigd was, dan kan men hem daar niet te hard over vallen. Hij was daarbij enkel konsekwent. Men heeft hier te doen met een geval van inwerking van wijsgeerige opvattingen op een bijzondere wetenschap, tengevolge waarvan bepaalde resultaten dier wetenschap a priori voor al of niet waarschijnlijk worden gehouden (11). Wel is waar zou het ook kunnen zijn, dat, zooals een der debaters na de rede van Prof. Polak over: „Feit en Hypothese", de heer Goedhart, opmerkte: „dat de mogelijkheid bestaat, dat de occulte feiten zullen aantoonen, dat de philosophie van Prof. Polak niet juist is" (12). In dat geval zou men naar een andere kennistheorie moeten gaan zoeken, die de blijkbare resultaten van de parapsychologie beter tot hun recht laat komen. In die andere kennistheorie zou dan ook die analogie tusschen individueel en wereldbewustzijn, op grond waarvan Heymans de parapsychologie verwelkomt, terwijl het kennistheoretisch parallelisme daarin geen rol speelt, een plaats moeten vinden. Maar in het opzicht van de onvereenigbaarheid van het psychisch monisme als kennistheoretisch standpunt met de resultaten van de parapsychologie kan Polak wel volkomen gelijk hebben, waardoor dan bij hem niet een „günstiges Vorurteil" tegenover de parapsychologie zooals bij Heymans, maar een „ungünstiges Vorurteil" ontstaat.

Wij zijn zelfs zoozeer overtuigd, dat Polak ten opzichte van die onvereenigbaarheid van psychisch monisme en parapsychologie gelijk heeft, dat wij nog een schrede verder willen doen. Binnen het psychisch monisme, zooals Heymans dat pleegde op te vatten, kan men o.i. verschillende punten aanwijzen, die zeer moeilijk in overeenstemming te brengen zijn met parapsychologische resultaten, die ook Heymans aannam of overwoog. Heymans heeft deze incongruenties dan over het hoofd gezien. Wanneer Polak ze overdenkt, zal hij b.v. ook de werkelijkheid van de telepathie moeten loochenen. Laat ons eenigszins uitvoerig op deze punten ingaan.

Het verschijnsel der telepathie — het eerste punt — is volgens Heymans bewezen. Het verslag van het onderzoek door Heymans, Brugmans en Weinberg komt tot het resultaat, „dat het bestaan van gedachtenoverdracht onder omstandigheden, die het gewone verkeer door tusschenkomst der zintuigen volledig uitsluiten, door deze proeven buiten allen redelijken twijfel is gesteld" (13). Daarbij is evenzeer als een tusschenkomst der

(11) Wanneer Prof. Polak in het geciteerde van „contradictoir" spreekt, dan kan natuurlijk alleen sprake zijn van een tegenspraak met bepaalde ruimere wijsgeerige opvattingen, niet natuurlijk van een botsing met de denkwetten zelf.

(12) Mededeelingen N. S. P. R., No. 12, pag. 27.

(13) Mededeelingen N. S.. P. R., No. 1, pag. 6.

zintuigen uitgesloten, dat het slechts om een invallende gedachte van den proefpersoon zelf zou gaan : dat dit niet het geval is, wordt door de overeenstemming van de gedachte van den proefleider met die van den proefpersoon juist aangetoond. De overgedragen gedachte komt voor den proefpersoon dus onloochenbaar van buiten. Zij komt evenzeer van buiten als de gewone gewaarwordingen. Nu neemt het psychisch monisme aan, dat de gewone gewaarwordingen niet overeenstemmen met de werkelijkheid, die ze veroorzaakt. De menschelijke hersenen b.v. bestaan niet op zich zelf ; wat op zich zelf bestaat zijn onze bewustzijnsinhouden, die dan vervolgens als onze hersenen aan den eventueelen waarnemer verschijnen. Een overeenkomstigen stand van zaken neemt het psychisch monisme voor de geheele natuur aan. Hoe nu, is men geneigd te zeggen, in alle gewone gevallen wordt de werkelijkheid niet adaequaat waargenomen, zoodat bij voorbeeld, wanneer wij onze oogen van dezen lessenaar afwenden, er geen houten, bruin ding meer over is, maar iets psychisch, dat alleen maar houterig en bruin verschijnt, wanneer men er heen ziet — zoo gecompliceerd is het in alle gewone gevallen; maar in dat andere, zeldzame en merkwaardige geval der telepathie, dan is de eenvoudigste mogelijkheid, die van een adaequaat verschijnen werkelijkheid : want de inhoud van de gedachte van den proefpersoon stemt overeen met de gedachte van den proefleider. Het zou veel meer voor de hand liggen, dat òf in beide gevallen een anders verschijnen plaats vond, of in beide gevallen een adaequate waarneming. Dit laatste, dat aan de dingen, zooals aan dezen lessenaar, werkelijk de eigenschappen toekomen, die wij aan hen waar denken te nemen, deze theorie heeft dan toch in hooge mate de intuïtieve overtuiging van het natuurlijk bewustzijn voor zich. Er wordt dan ook een niet zoo gering aantal kennistheoretici gevonden, die deze adaequatie der zintuigelijke waarneming, oftewel een neo-realisme, voorstaan. Wat nu òmgekeerd den eisch betreft, dat, indien het psychisch monisme juist is, in het geval der telepathie ook een anders verschijnen plaats zou moeten hebben, schijnt Polak het daarmede eens te zijn.

Hij zegt toch in de genoemde rede : „gedachten kunnen nu eenmaal principieel nooit „gelezen", d.i. waargenomen, slechts gedacht worden... en alléén door hun eigen subjekt, dus ook het denken van eens anders gedachten is nog een contradictie." ([14]) Het lezen van eens anders gedachten is nu echter juist telepathie. Wij stemmen Polak dus toe, dat men volgens het

(14) Mededeelingen N. S. P. R., No. 12, pag. 19.

psychisch monisme, indien gedachten zich aan een ander bewustzijn kenbaar zouden maken, moet verwachten, dat zij dit niet doen als gedachten, zoodat hun eigen inhoud onmiddellijk opgevangen wordt, maar als een niet zonder meer herkenbare verschijning. Volgens Heymans is het echter bewezen, dat gedachtenoverdracht plaats heeft. Polak, de konsekwente psychisch monist, moet derhalve óf het verschijnsel der telepathie ontkennen, óf zijn geheele kennistheorie wijzigen. — Men zou nog kunnen opperen, dat in het geval van de telepathie juist de factor, dien het psychisch monisme voor het anders verschijnen verantwoordelijk maakt, n.l. de verwringende werking van onze gewone zintuigen, uitgeschakeld is. De telepathie is, kan men zeggen, een overdracht van gedachten, niet een andere soort van waarneming. Maar ten eerste drukt Polak zich sterk uit: „wij zijn allen qua subjekt, „**vensterlooze monaden**" " ([15]) — m.a.w. niets, dat inhoud is, kan van buiten af tot ons doordringen, dus ook geen gedachten. Ten tweede kan men echter nog op andere verschijnselen wijzen dan de telepathie. Ook van de kryptaesthesie of helderziendheid is langzamerhand een voldoend aantal gevallen vast komen te staan. Ook daarbij is juist de medewerking der gewone zintuigen uitgesloten, maar de tot bewustzijn komende inhoud betreft hier niet de gedachten van een ander, maar allerlei objectieve, in beginsel óók door de gewone zintuigen waar te nemen gebeurtenissen. Een waarneming, die in inhoud gelijk is aan de zintuiglijke, is dus aan den éénen kant in sommige gevallen objectief, waar, gebleken, aan den anderen kant **zonder** de medewerking der gewone zintuigen, die volgens dien uitleg van het psychisch monisme den waarnemingsinhoud eerst zouden maken tot wat hij is, tot stand gekomen ! Onze conclusie moet derhalve luiden, dat feiten als de telepathie en de kryptaesthesie, wanneer men er over nadenkt, niet te vereenigen zijn met het psychisch monisme, er integendeel een directe tegeninstantie van vormen.

Gaan wij thans tot een tweede punt over, waarover psychisch monisme en parapsychologie beide handelen, maar waarbij o.i. het psychisch monisme ook een harden dobber heeft. Het betreft een kwestie, die in de parapsychologie juist een belangrijke plaats inneemt, n.l. het **individueele voortbestaan na den dood.** Zooals wij zagen kent Heymans hieraan een zekere waarschijnlijkheid toe op grond van aan Fechner ontleende overwegingen. Deze overwegingen gingen echter, naar wij opmerkten, practisch geheel buiten de kwestie van het parallelisme van bewustzijn en hersenen om. Wanneer men nu echter omgekeerd deze kwestie van het parallelisme wèl in verband

(15) T. a. p. pag. 14.

brengt met het punt van dood en eventueel voortbestaan, dan wil het ons voorkomen, dat er voor het psychisch monisme wederom bedenkelijke conclusies uit voortvloeien. Men bedenke wel, wat het uitgangspunt van het psychisch monisme volgens Heymans is. Het is een ervaringsfeit, dat er een zekere evenwijdigheid bestaat tusschen mijn bewustzijnsprocessen en de waarnemingen van mijn hersenen. Om nu iets te weten te komen aangaande de onbekende werkelijkheid der dingen, moet men volgens Heymans juist aangrijpen bij die evenwijdigheid tusschen mijn bewustzijnsprocessen en de waarnemingen van mijn hersenen, want die bewustzijnsprocessen zijn mij direct en zeker gegeven en ook de hersenen kennen wij slechts als waarnemingen, d. w. z. als bewustzijnsprocessen. Het is dus het eenvoudigst, aan te nemen, dat de bewustzijnsprocessen zelve de onbekende werkelijkheid zijn, die zich in de waarnemingen van mijn hersenen openbaart. „Wenn aber irgendwo, dann (muss) jedenfalls hier das pou sto zu finden sein..., welches mir den Aufschwung in die unbekannnte, in meinen Wahrnehmungen sich mir offenbarende Wirklichkeit gestattet." ([16]) Van hieruit wordt dan de metaphysische theorie van het psychisch monisme met zijn kennistheoretische veronderstellingen opgebouwd. Afgezien nu van de omstandigheid, dat bij die formuleering o.i. te veel reeds van te voren wordt aangenomen, dat in onze waarnemingen zich een onbekende werkelijkheid openbaart, — immers het wezen der dingen kan ook wel in de ons bekende eigenschappen liggen —, is het verband tusschen hersenverschijnselen en bewustzijnsprocessen daarbij dus in ieder geval zeer gewichtig en essentieel.

Des te meer moet het daarom verbazen, dat men juist ten opzichte van dit nauwe verband bepaalde bezwaren tegen het psychisch monisme kan aanvoeren. Vooreerst is er dit. In het geval van bezwijming houden de gewone bewustzijnsprocessen op. Het is echter niet waarschijnlijk, dat tijdens dien toestand de gewone waarnemingen der hersenen niet meer mogelijk zouden zijn. Het directe verband echter, waar het psychisch monisme van uitging, is dan echter reeds in één geval doorbroken. ([17]) Nog veel sterker is dit echter het geval bij dat andere verschijnsel : den dood. Busse doet in dit verband in zijn : „Geist und Körper, Seele und Leib" het volgende bezwaar tegen het parallelisme gelden. Waren inderdaad de hersenen de verschijning van ons bewustzijnsleven en niets meer, dan zou ook

(16) „Einführung in die Metaphysik", § 31, „Der Grundgedanke des psychischen Monismus", pag. 226.

(17) Cf mijn boek : „Tweeërlei Subjectiviteit", Ontwerp eener „Centrale Philosophie", pag. 277-279, 281, (Haarlem, 1929).

het ontbinden van het lichaam en van de hersenen na den dood althans eenigermate een teeken moeten zijn voor hetgeen in dat geval met ons bewustzijnsleven gebeurt en zou daarin ook een langzaam, proportioneel uiteenvallen moeten plaats hebben. ([18]) Ik kan er nog bijvoegen : men zou daarin een nieuw gezichtspunt hebben bij de keuze : begraven of crematie ! Heymans neemt nu echter in tegenstelling met deze overwegingen wel degelijk, zooals wij reeds gezien hebben, een zeker persoonlijk voortbestaan aan. Wat antwoordt hij dan op dit argument van een noodzakelijk evenwijdig moeten vergaan ?

„Dass auch nach dem Tode das Gehirn nicht für die Wahrnehmung verschwindet, muss als ein Zeichen dafür angesehen werden, dass im zugrunde liegenden Psychischen zwar die spezifisch-menschliche Gesetzlichkeit zurückgetreten ist, dafür aber eine allgemeinere und mehr primitive wieder die Oberhand gewonnen hat." ([19]) M.a.w. hersenen en bewustzijn gaan bij den dood uiteen. Dan is men echter geneigd te zeggen : waar is dan het uitgangspunt van het psychisch monisme gebleven ? Heymans is uitgegaan van de empirische evenwijdigheid van bewustzijnsprocessen en hersenwaarnemingen. De eenvoudigste theorie aangaande de verhouding van bewustzijn en lichaam is volgens hem in aansluiting bij die empirische evenwijdigheid, dat de bewustzijnprocessen het eenige werkelijke zijn, de hersenen enkel waarnemingen daarvan. De gevolgtrekking, dat het vergaan der hersenen althans eenigermate een teeken is voor het lot van het bewustzijn na den dood lijkt dan onafwijsbaar. Maar nu blijkt opeens, dat de hersenen ook nog iets anders dan enkel verschijning van de bewustzijnsprocessen zijn : ze bestaan onafhankelijk van deze voort : een meer primitieve wettelijkheid dan de menschelijke heeft wéér de overhand gekregen ! Weliswaar kan men het zoo construeeren, dat ook datgene. dat dan weer de overhand gekregen heeft, toch ook in den grond weer psychisch is en omgekeerd verwacht Heymans, dat ook voor de afgestorvenen, die dus thans los zijn van hun hersenen, „physische Parallelerscheinungen" eventueel aan te toonen zouden zijn ([20]), maar het wordt zoo wel zeer gecompliceerd en één ding staat vast : het uitgangspunt. volgens hetwelk nu eenvoudig mijn bewustzijn zich zou afspiegelen in mijn hersenen, is er mee verlaten. Op één ding mag intusschen wel de aandacht gevestigd worden : indien

(18) Pag. 372-376.

(19) In Sachen des psychischen Monismus, V, pag. 212 = Ges. Kl. Schr. 1, pag. 409.

(20) Psychischer Monismus und „Psychical Research", pag. 15, = Ges. Kl. Schriften, 1, pag. 355.

dan, zooals bij het uiteengaan van een speciaal-menschelijke en een meer primitieve wettelijkheid bij den dood blijkt, de hersenen niet de directe verschijning zijn van het bewustzijn van den mensch, maar van iets, dat met zijn bewustzijn in verband staat, dan gaat de geheele opvatting zeer sterk gelijken op de met het parallelisme concurreerende theorie: die eener psychophysische wisselwerking : van een werking van het bewustzijn op de hersenen — of op hun substraat — en omgekeerd. Als men dan echter bedenkt, dat met het psychisch monisme dat geheele anders verschijnen van de dingen in de waarneming, waaruit zooveel moeilijkheden voortvloeien, onafscheidelijk verbonden is, dan begint men zich af te vragen, of aan een wisselwerkingstheorie tout court, zonder dat anders verschijnen, niet de voorkeur gegeven moet worden. ([21])

Ten opzichte van het parallelisme als oplossing van het psychophysisch probleem, luidt dus onze conclusie, dat de parapsychologie inderdaad zeer weinig daarbij gebaat is. Weliswaar bestaan er nog andere soorten van parallelisme dan het psychisch monisme, zooals b.v. de „leer van het onbekende derde" of Neo-Spinozisme en de „leer van het onbekende andere",

(21) Na het opstellen van het bovenstaande kwam ons de tekst in handen van een rede : „Le sens de la mort", door prof. Polak op 23 Febr. 1928 te Parijs gehouden (Union pour la Vérité, Bulletin, 39 e année, Nr. 2-3, nov.-déc. 1931, pag. 41). Sprekende over „le monisme psychique" en zijn op Kant gebaseerde kennistheorie, zegt Polak hier :

„Pour cette theorie (.....) l'unité de l'organisme vivant est le phénomène, l'indice de l'unité du moi pensant, de l'individu psychique, — et la décomposition de cet organisme est à la fois l'effet et la preuve de la désintégration de ce moi particulier, subjectif, individuel, sa désindividualisation finale", (pag. 50). En verder : „Ainsi la mort physiologique (en opposition à la mort pathologique, prématurée), c'est la fin normale et définitive de toute existence individuelle". (pag. 51.).

Deze uitlatingen bevestigen op ook voor ons onverwachte wijze het boven gestelde, dat n. l. de konsekwente psychisch monist niet alleen het verschijnsel der telepathie loochenen moet, hetgeen Polak in zijn rede : „Feit en Hypothese" reeds meer of minder duidelijk doet, maar ook op grond van de „décomposition", van de ontbinding van het organisme na den dood elk persoonlijk voortbestaan moet ontkennen. Daarbij zijn dan echter de tegenwoordige en de vroegere hoogleeraar in de wijsbegeerte te Groningen het wel zeer oneens op deze beide punten. Toch houden wij het ervoor, dat Polak bij deze gevolgtrekkingen uit het psychisch monisme het gelijk aan zijn zijde heeft. Dat deze conclusies, waaronder de onmogelijkheid eener persoonlijke onsterfelijkheid uit het Kantianisme direct zouden voortvloeien, dit lijkt ons echter zeer twijfelachtig en is ook wel slechts zelden beweerd. Een andere kennis-, speciaal waarnemingstheorie, dan die waarop het psychisch monisme zich steunt, is dus benoodigd en volgens ons ook mogelijk ; in dezelfde mate als de parapsychologische verschijnselen in den loop der jaren bevestigd worden, zal ook tusschen deze twee kenleeren beslist worden.

Over het genoemde onderwerp : „De zin des doods", heeft prof. Polak voor eenigen tijd ook in den Haag en te Veendam gesproken. (Vgl. „Het Toekomstig Leven", Maart 1932, pag. 47, April 1932, pag. 62).

maar de algemeene bezwaren van deze standpunten als metaphysische theorie lijken ons onoverkomelijk ([22]) — dan is het psychisch monisme nog wel zoo soepel. Doch het psychisch monisme blijkt op zichzelf onvereenigbaar met de resultaten der parapsychologie. Het anders verschijnen der dingen in de waarneming is een voortdurende handicap voor de parapsychologie. Wanneer de resultaten dezer nieuwe wetenschap ergens heen wijzen, dan is het juist naar het bestaan van een gemakkelijk contact tusschen het psychische en het physische, naar een invloed van het psychische op het physische, veel ruimer ([23]) en veel minder afhankelijk van de gewone zintuigen dan vroeger gewoonlijk werd aangenomen. De theorie van het niet-adaequaat verschijnen der dingen in de waarneming kan het constateeren dezer verschijnselen slechts hinderen. Polak heeft dan ook verschillende konsekwenties van zijn kennistheoretisch standpunt getrokken: gedachtenlezen, geestenfotografieën, een geest in deze kamer is contradictoir, in beginsel onmogelijk. Hij behoorde nu ook nog te zeggen: de onderzoekingen van Heymans, Brugmans en Weinberg moeten op een vergissing berusten. — Wat nu verder die aan Fechner ontleende analogie van het individueele en het wereldbewustzijn betreft, op grond waarvan Heymans de resultaten der psychical research verwelkomt en zelfs de bijzondere omstandigheden, waaronder zij optreden, kan voorspellen, deze theorie heeft met het psychisch monisme als psychophysisch parallelisme en als waarnemingsleer zoo goed als niets te maken. Zij kan even goed in een andere leer over de verhouding van bewustzijn en stof, b.v. in een wisselwerkingsleer met waarnemingsadaequatie worden opgenomen. Hiermede stemt overeen, dat Polak over Fechner veel minder goed te spreken is dan Heymans. Polak verwijt Fechner uitdrukkelijk, dat deze in een foutieve waarnemingsleer is blijven steken ([24]), hetgeen volkomen konsekwent van Polak is, maar waaruit anderzijds blijkt, dat met die analogieleer van Fechner, op grond waarvan Heymans de parapsychologie verwelkomde, niet noodzakelijk een strenge waarnemingsleer volgens het recept van het psychisch monisme behoeft samen te gaan.

Wij zouden ons nu af kunnen gaan vragen, of er dan soms geen wisselwerkingstheorie te denken is, die èn als algemeene metaphysische theorie bevredigt, èn de verschillende bezwaren, die een parallelisme voor

(22) Cf Heymans : Einführung in die Metaphysik, § 22, § 27.
(23) Cf Tenhaeff : „Ideoplastie" in : „Tijdschrift v. Parapsychologie", III pag. 216 e. v. en pag. 254 e. v.
(24) Kennisleer, pag. 178.

de resultaten der parapsychologie blijkt op te leveren, ondervangt. Laat ons echter eerst en als inleiding daartoe eens nagaan, op welke gronden Polak zoo sterk aan de door hem voorgestane waarnemingsleer in de kennistheorie vasthoudt — zoo sterk zelfs, dat hij niet zoover er van verwijderd is de werkelijkheid van een aantal toch inderdaad wel geconstateerde feiten der parapsychologie op grond daarvan apriori te ontkennen.

Alle zintuigelijke indrukken zijn, zoo zegt Polak, noodzakelijk secundair : ze kunnen niet aan de dingen toekomen ([25]).

Dit is daarom onmogelijk, omdat, al ware ook de gewaarwordingsinhoud een afbeelding van de werkelijke eigenschappen van het ding, wij van deze overeenstemming toch nooit iets zouden kunnen weten, daar nooit de dingen zelf ons gegeven zijn, doch alleen maar bewustzijnsinhouden indirect door de dingen veroorzaakt. Wat men wel eens noemt „de derde mogelijkheid van Trendelenburg" is in beginsel uitgesloten. Wat zijn de drie mogelijkheden waarvan hier sprake is ?

1. De dingen komen ons direct tot bewustzijn en dus komen de waargenomen eigenschappen ook aan hen toe. Deze eerste mogelijkheid achten ook wij uitgesloten, omdat wij, zooals aan Polak en anderen tegenover Külpe c.s. toegegeven moet worden, nooit de dingen zelf ervaren, maar alleen maar bewustzijnsinhouden omtrent hen. Dus, zegt Polak, is de tweede mogelijkheid juist, dat wij alleen onze gewaarwordingsinhouden kennen, die slechts de indirecte werkingen zijn der dingen, die op zichzelf geheel andere eigenschappen moeten bezitten. De derde mogelijkheid, dat wij inderdaad slechts omtrent de dingen onze gewaarwordingsinhouden kennen, maar die gewaarwordingen desalniettemin juist de eigenschappen inhouden, die aan de dingen op zichzelf toekomen, dit is uitgesloten volgens deze kennistheorie. Wij zouden nooit van deze overeenstemming kunnen weten, wij zijn en blijven „vensterlooze monaden".

Het komt mij voor, dat er toch wel een weg aan te geven is om uit deze moeilijkheid te komen, waardoor de derde opvatting van Trendelenburg toch mogelijk en zelfs waarschijnlijk wordt. Laat mij daarom in het kort een redeneering mogen weergeven, die ik uitvoeriger heb uitgewerkt in mijn boek „Tweeërlei Subjectiviteit".

In de kennistheorie pleegt men de algemeene oordeelen, die boven de willekeur van het enkele empirische subject uitgaan, dus b.v. de aprioriische oordeelen over de ruimte, te betrekken op een verondersteld alge-

(25) Cf. b. v. „Feit en Hypothese", Mededeelingen, Nr. 12, pag. 15.

meen kennistheoretisch subject. Dit kennistheoretisch subject is echter ook slechts verondersteld, hypothetisch, een abstractie van de oordeelen der empirische subjecten. Hoe, indien men eens aannam, dat dit algemeene kennistheoretische subject **werkelijk** was ? Dat een dergelijk algemeen subject, dat ik in tegenstelling tot de empirische subjecten of „infra-subjecten" het „supra-subject" heb genoemd, inderdaad werkelijk is, van een diepere werkelijkheid dan de gewone, ons bekende, dit heb ik aannemelijk trachten te maken door te verwijzen naar het zelfbewustzijn. In het zelfbewustzijn kan men onderscheiden een differentieel ik, d.w.z. U en mij, man of vrouw, met die en die bepaalde eigenschappen en karakter, en een zuiver ik. Dit zuivere ik kan nooit volledig tot object gemaakt worden: indien men tracht het te objectiveeren in het gedachte-experiment „ik denk, dat ik denk, dat ik denk enz.", dan ontsnapt dat „ik" integendeel voortdurend aan die poging tot objectivatie. Men kan het nooit vóór zich beschouwen, daar het altijd weer als het subject in de nieuwe kenpoging aanwezig is. Het is daarom krachtens de ervaring het voortdurend in beginsel ontsnappende, m.a.w. het absolute, wat immers wil zeggen : het los-gemaakte. En dat zuivere ik is (ondanks deze eigenaardige eigenschappen) toch werkelijk, ja, het wordt, zooals ook uit het „cogito ergo sum" van Descartes blijkt, tot een voorbeeld van werkelijkheid gemaakt : men zegt : „zoo waar als ik ben !" Dit zuivere ik is echter zoozeer van alle concrete eigenschappen ontbloot, dat er niet vele zuivere ikken te onderscheiden zijn, m.a.w. er is slechts één zuiver ik, dat in ieder onzer alle bewustzijnsinhouden denkt, daarbij aanwezig is. In het zuivere zelfbewustzijn stoot ieder onzer op een werkelijkheid dieper dan die van de geheele ons bekende wereld, hetzij psychisch, hetzij buitenwereld, ja, op het Absolute zelf. Indien dit echter zoo is, dat wij allen in ons het éene zuivere ik, dat van een dieper werkelijkheid is dan de gewone, kunnen ervaren, dan is het verreweg het eenvoudigste om dit te laten samenvallen met dat éene, algemeene kennistheoretische subject, dat men in de kennistheorie o.a. voor het apriori noodig heeft. Als gevolg is dan echter ook het kennistheoretische subject of suprasubject werkelijk, van een dieper werkelijkheid dan de gewone realiteit.

In aansluiting hierbij is dan de derde mogelijkheid van Trendelenburg waarschijnlijk te maken. Want indien dat kennistheoretische subject, waarop de apriorische oordeelen betrokken zijn, tevens is het zuivere ik, dat van een dieper werkelijkheid is dan de geheele overige, onze bekende psy-

chophysische werkelijkheid, dan moet men zich voorstellen, dat uit dit ééne werkelijke suprasubject eenerzijds in wèrkelijkheid voortvloeien de gronden en de wetten van die geheele lagere psychophysische wereld, terwijl dat suprasubject anderzijds in de infrasubjecten zekere apriorische kennis omtrent die gronden, omtrent de ruimte, of over het kleurenschema b.v. heeft geplant. Dan zijn de apriorische kennis van het infrasubject en de eigenschappen, die aan de dingen op zichzelf toekomen, ten slotte uit één en dezelfde bron afkomstig. Dan is er zoodoende een brug geslagen tusschen ons als infrasubject, ook al ervaren wij de dingen niet direct, doch slechts den gewaarwordingsinhoud, dien zij in ons veroorzaken, en de dingen op zichzelf. Via het suprasubject, dat wij allen als het zuivere ik in ons hebben, kunnen de infrasubjecten dan iets objectiefs weten omtrent de eigenschappen der dingen, daar deze eigenschappen een uitvloeisel zijn van hetzelfde, n.l. den wereldgrond bestaande uit het eene, werkelijke suprasubject of zuivere ik, dat omgekeerd ook de apriorische kennis omtrent de ruimte of het kleurenschema in ons geplant heeft. En een dergelijke objectiviteit, een dergelijk werkelijk toekomen van de eigenschappen aan de dingen is juist wat er in ons voor-waar-houden phaenomenologisch opgesloten ligt ; alleen een dergelijke theorie bevredigt en verklaart ons natuurlijk waarheidsbewustzijn.

Er is dus geen sprake van, zooals Polak beweert, dat deze derde mogelijkheid ten eenenmale uitgesloten is, dat een waarnemingstheorie, welke het toekomen van de eigenschappen aan de dingen leert, onmogelijk en dat hun anders verschijnen noodzakelijk zou zijn. De diepste grond voor deze opvatting van Polak, die alleen zoo'n anders verschijnen mogelijk acht, is waarschijnlijk de Kantiaansche gedachte, dat wij onze ervaringsgegevens verwerken, er wat aan toevoegen : de ruimte is ònze aanschouwingsvorm. Maar het bestaan dezer apriorische kennis en de noodzakelijkheid haar aan den invloed van een subject toe te schrijven, daar zij alleen zoo in haar algemeenheid, noodzakelijkheid en exactheid kan worden verklaard, geven wij volmondig toe. **Zij moet echter niet op het infrasubject worden betrokken, maar op het suprasubject.** Het psychisch monisme, dat zegt, dat deze lessenaar in werkelijkheid niet bruin is en geen ruimte inneemt, ziet het infrasubject als den oorsprong van het apriori ([25a]) :

---

25 a) Men kan er echter op wijzen, dat Heymans den oorsprong van de apriorische kennis omtrent den tijd en de causaliteit ook niet in het infrasubject, doch in het Wereldwezen, dus in zooiets als ons suprasubject, zoekt. Deze opvatting willen wij tot alle vormen van apriori uitbreiden.

het infrasubject vat eerst in zijn gewaarwordingen de dingen ruimtelijk op, zij zijn in werkelijkheid, los van hem, daarentegen anders geaard. Volkomen konsekwent voor dit standpunt zegt Polak : in deze kamer, n.l. in deze kamer als ruimtelijke grootheid, kunnen zich geen geesten bevinden. De geest van het infrasubject schept volgens hem n.l. eerst zelf de ruimte. Wij zelf, als geest, zijn dus ook niet in deze kamer. Omgekeerd moeten dan echter voor Polak ook alle indrukken, die van buiten komen, die ruimtelijke opvatting en verwerking ondergaan. Daarom zegt hij ook: gedachtenlezen is principieel onmogelijk. Volgens ons moet hij daarom ook concludeeren, dat Heymans zich in zijn telepathie-proeven heeft vergist. De telepathisch overgebrachte gedachten zouden ook weer anders moeten verschijnen. In dezelfde lijn ligt, dat Heymans ergens opmerkt, dat men van die na den dood voortlevende personen ook weer ergens „physische Parallelerscheinungen", afgezien van het gestorven lichaam, zou moeten kunnen aantoonen (26). En in het debat volgende op de rede : „Feit en Hypothese" van Prof. Polak heeft de heer Lissauer gevraagd, of het dan niet mogelijk zou zijn, dat alleen de stoffelijke verschijning van de geesten zich in de kamer bevond, waarop Prof. Polak geantwoord heeft, dat dan zijn bezwaar vervallen zou zijn (27). Op deze wijze wordt duidelijk, wat de psychisch monisten eigenlijk willen.

Deze geheele waarnemingstheorie, die door dat anders verschijnen zooveel moeilijkheden met zich medebrengt, zoodat men eigenlijk ook het verschijnsel der telepathie zou moeten loochenen, is echter geenszins dwingend. Wanneer men slechts, zooals wij willen doen, het apriori betrekt niet op het infrasubject, maar op het suprasubject, komt men tot een geheel andere opvatting, die veel eenvoudiger is, die aansluit bij het natuurlijke bewustzijn, terwijl toch de kern van het Kantianisme behouden blijft, en waarbij ook de parapsychologie, die daardoor het andersverschijnen kwijt raakt, ten zeerste gebaat is. Wanneer de werkelijke oorsprong van het apriori in het ééne werkelijke suprasubject ligt, wanneer dit dus de ruimte stelt en niet het infrasubject, en het infrasubject de gewaarwordingsgegevens weliswaar verwerkt, maar alleen op grond van zijn relatie tot het suprasubject, dan kunnen de ruimtelijke en andere zintuigelijke eigenschappen ook aan de dingen op zichzelf toekomen. Dan is er echter nog een geheel andere mogelijkheid ook gegeven : n.l. aan het toekomen van ruimtelijke eigenschappen aan de dingen een uitbreiding te geven,

(26) Psychischer Monismus und „Psychical Research", pag. 15 (= pag. 355).
(27) Mededeelingen, Nr. 12, pag. 29.

over de dingen der physische natuur heen. **Dan kan ook de psyche als ruimtelijk en stoffelijk gezien worden.** Ik weet wel, dat dit een stoute bewering lijkt. Maar, zooals reeds gezegd, de uitkomsten der parapsychologie wijzen juist op een gemakkelijk contact van het psychische en het physische, waarvoor zij dus wel verwant moeten zijn. De stofwording van geest of materialisatie, de geestenfotografie en het gedachtenlezen worden dan ineens weer mogelijk! De gedachte, dat de mensch nog een ander lichaam, van een fijnere stof, bezit, heeft een eerbiedwaardige traditie achter zich ([28]). Toch zal men geneigd zijn ernstige bezwaren tegen deze opvatting te maken. Laat ons hen kalm onder de oogen zien.

Men zal zeggen : dat is een **materialistische** opvatting. Ja. dit standpunt ware een — dualistisch — materialisme, indien er niet één ding bijkwam: dat wij het suprasubject of het zuivere ik voor de diepste bestaande werkelijkheid houden. Het materialisme is de theorie, dat de stof of materie de diepste werkelijkheid is. Ons standpunt is veeleer het zuiverste idealisme : de geheele psychophysische werkelijkheid bestaat slechts als een minder diepe werkelijkheid ten opzichte van het suprasubject, dat die geheele psychophysische werkelijkheid als zijn bewustzijnsinhoud-überhaupt voor zich heeft ([29]). Aan dit idealisme verandert het niets, dat men aan de psyche evenals aan de physische natuur ook ruimtelijke en stoffelijke eigenschappen toekent.

Als tweede bezwaar kan gelden, dat de psyche toch eigenlijk **immaterieel** is. Maar aan immaterialiteit op zichzelf willen wij niet tornen. Natuurlijk bestaat er b.v. een bepaalde immaterieele verwantschap tusschen een driehoek en een vierkant, of, algemeener, is er zooiets als één groote immaterieele samenhang naar den inhoud, die los staat van eventueele stoffelijke verwerkelijking. Dit geldt óók van den zin der physische natuur, van ideëele tegenover werkelijke driehoeken b.v. Ook van de physische werkelijkheid is de „zin" immaterieel. Een zelfde onderscheiding moet men nu ook ten opzichte van de psychische natuur maken. De **inhoud** van de gedachte is te onderscheiden van de reëele voorstelling. De stoffelijkheid en ruimtelijkheid komen alleen aan de laatste, aan de reëele voorstelling toe. Die groote immaterieele samenhang, de innerlijke verwantschap der

---

(28) Cf W. H. C. Tenhaeff : „Beknopte Handl. d. Psychical Research", 1, „Het Astraallichaam".

G. R. S. Mead : „The Doctrine of the Subtle Body in Western Tradition".

(29) De object-immanentie, die Polak ook als eisch stelt, wordt dus behouden, niet voor het infrasubject, maar wel voor het suprasubject.

dingen staat op een wijze, die ik thans niet nader uiteen kan zetten, in verband met het ééne suprasubject, dat wel werkelijk, maar niet materieel is. Men moet dus onderscheiden tusschen het suprasubject of de immaterieele geest, en de psyche of de ruimtelijke en stoffelijke ziel.

Het is ook niet de bedoeling, dat aan de psyche alléén maar ruimtelijke of stoffelijke eigenschappen zouden toekomen, zooals de natuurwetenschap een tijd lang aan de physische natuur alleen maar vorm en beweging, enkel geometrisch-mechanische eigenschappen placht toe te kennen. Neen, evenals na de plaatsing van den oorsprong van het apriori bij het suprasubject alle zintuigelijke eigenschappen, dus ook kleuren en tonen, aan de physische natuur kunnen toekomen, zoo kunnen behalve al deze, ook nog veel meer andere eigenschappen aan de psyche eigen zijn.

Wanneer men nochtans deze opvatting van de psyche eenigszins eigenaardig vindt ([30]), daar men in den regel zijn bewustzijnsinhouden toch niet als iets ruimte-innemends en stoffelijks ervaart, dan mag ik aan het volgende herinneren. Juist in het verband der parapsychologie klinkt deze opvatting niet zoo ongewoon, daar bij de verschijnselen dezer wetenschap juist telkens sprake is eenerzijds van stoffelijke werkingen van gedachten, van ideoplastie, anderzijds van een helderziendheid, waarbij wel degelijk vaak dat, wat in den regel subjectief en gesloten blijft, als iets objectiefs en min of meer ruimtelijks wordt waargenomen. Daarnaast mag men er dan op wijzen, dat ook in gewone gevallen de objectivatie, het gelijktijdig ruimtelijk buiten elkaar zien van de stoffelijke natuur ergens geleerd moet worden. Iedere zuigeling verwerft dit vermogen ergens, bezit dit hoogstwaarschijnlijk niet van het begin af aan. Blindgeborenen verwerven het nooit, evenmin als waarschijnlijk een groep van lagere dieren. Omgekeerd bezitten wij in het opzicht van het psychische allen reeds een zekeren tastzin : wij hanteeren onze voorstellingen en gevoelens. In de veronderstelling van een uitbreiding tot een ruimtelijk waarnemen van deze zelfde grootheden ligt dus niets ongerijmds.

Er kan merkwaardigerwijze op gewezen worden, dat ook Heymans een beschouwing opgesteld heeft, die deze opvattingen schijnt te ondersteunen. In zijn brochure: „Ueber die Anwendbarkeit des Energiebegriffes in der Psychologie" ([31]) bevestigt Heymans de vraag of aan de psyche energie toekomt.

---

(30) Verwante gedachten worden ontwikkeld door Wilhelm Haas in „Die psychische Dingwelt".

(31) = Ges. Kl. Schr., II, pag. 319 e. v.

Voor deze psychische energie werkt hij aan de hand der gegevens een aantal begrippen uit, zooals afstandsenergie, niveauenergie enz. der bewustzijnsinhouden en in het algemeen : behoud van arbeidsvermogen, ook hier. De gelijkenis met physisch arbeidsvermogen van plaats ligt voor de hand. Nu bedoelt Heymans het natuurlijk als psychisch monist zoo, dat deze psychische energie alleen werkelijk is, terwijl alle physische energie slechts een afspiegeling is van psychische energie. Hij wijst echter zelf op de verwantschap van de gevonden resultaten met de physische gravitatie-energie en zegt, dat „die Analogie mit räumlichen Bewegungsverhältnissen sich stets wieder aufdrängt" ([32]). Nu bedenke men wel, dat dit onderzoek over de psychische energie op zichzelf weer even onafhankelijk is van het psychisch monisme als waarnemingstheorie als de voorheen door mij genoemde, aan Fechner ontleende analogie van het individueele en het wereldbewustzijn. Dan ligt het ook voor de hand om te zeggen : Heymans heeft hier, heelemaal afgezien van het psychisch monisme als psychophysisch parallelisme, dat op allerlei moeilijkheden blijkt te stuiten, een theorie over de psyche uitgewerkt, die wonderwel past in een opvatting, waarin aan deze behalve haar eigen, ook nog ruimtelijke en stoffelijke eigenschappen eenvoudig worden toegekend.

Wij moeten thans echter terugkomen tot ons uitgangspunt : is de parapsychologie gebaat bij een parallelisme of bij een wisselwerkingstheorie ? Wij hebben gezien, dat zij dat bij een parallelisme zeker niet is, daar de gelukkigste parallelistische theorie, die van het psychisch monisme, tal van moeilijkheden voor de parapsychologie meebrengt. Wat nu de theorie der psychophysische wisselwerking betreft, kunnen wij thans vrij spoedig tot een conclusie komen. Zooals in het begin gezegd, zagen reeds James, Bergson en Mac Dougall een natuurlijk verband tusschen de parapsychologie en de theorie der wisselwerking of het interactionisme. Dat ligt ook wel voor de hand, daar de parapsychologie het voortdurend over zelfstandige werkingen van de ziel heeft, hetzij nog tijdens het leven van den mensch, hetzij tijdens zijn eventueel voortbestaan na den dood. Lichaam en ziel kunnen dan niet zoo nauw met elkaar verbonden zijn, als het parallelisme dat wil. Maar de wisselwerkingstheorieën van tot nu toe vertoonen alle een groot gebrek: zij kunnen den „influxus", de eigenlijke wisselwerking tusschen ziel en lichaam niet begrijpelijk maken. Dat komt, omdat zij nog steeds resten vertoonen van het oude dualisme tus-

(32) Pag. 20 = pag. 340.

schen ziel en lichaam van Descartes : de ziel is immaterieel, het lichaam is materieel; hoe kunnen die twee heterogene substanties dan op elkaar inwerken? Het is echter duidelijk, dat, zoodra men ten opzichte van wat waarlijk immaterieel is maar een andere scheidslijn trekt, niet tusschen het physische en het psychische, maar tusschen het psychische en den éénen geest, het suprasubject, dat dan de heterogeniteit van het psychische en het physische eensklaps verdwijnt om plaats te maken voor een homogeniteit in vele opzichten, waardoor de ondenkbaarheid van den influxus opeens komt te vervallen. Op alle bijzonderheden van een dergelijke wisselwerkingstheorie kan ik hier thans niet ingaan. Haar waarschijnlijkheid moet zorgvuldig tegen die van een parallelisme afgewogen worden, waarbij o.a. blijkt, dat zij en niet het psychisch monisme de eenvoudigste formule ter verklaring van de drieërlei in aanmerking komende wettelijkheid : de psychische, de physische en de psychophysische bezit (33). Voor deze bijzonderheden mag ik naar mijn boek verwijzen. Alleen wil ik nog opmerken, dat ook de bezwaren op grond van de gesloten natuurcausaliteit tegen deze wisselwerkingstheorie niet gelden : ook de psyche behoort dan tot de natuur en er kan energie-overdracht plaats hebben. En in het algemeen zou ik hiermee willen besluiten : zooals enkele zeldzame verschijnselen als de aantrekkingskracht van gewreven barnsteen en de trekkingen van een dooden kikkerpoot zich ontwikkeld hebben tot de moderne electriciteitsleer en -praktijk, zoo zal waarschijnlijk ook het huidige onderzoek der parapsychologische verschijnselen groote gevolgen met zich mee brengen. Aan de parapsychologie is de toekomst, maar voor die toekomstige ontwikkeling heeft zij een vruchtbaren wijsgeerigen achtergrond noodig. Wat de metaphysische verhouding van lichaam en ziel betreft, is, naar mijn overtuiging, datgene, wat zij noodig heeft, geen parallelisme, maar een wisselwerkingstheorie, die de psychophysische homogeniteit op den voorgrond stelt.

De Magie in Tibet

(vervolg van pag. 192)

Lamaïstische denkbeelden over de reïncarnatie.

„. . . . . . Eeuwig en altoos,
Leeft al wat leeft ! En zooals menschen-lijf
De kindsheid kent en jeugd en ouderdom,

(33) Cf. „Tweeërlei Subjectiviteit", § 49.

Zoo kent de lijfbewoner telkens weèr
Het nemen en verlaten van een lijf ;
De wijzen weten dit......."

Zoo lezen wij in de : „Bhagavad-Gita" ([28]).

Gelijk bekend mag worden verondersteld heeft Boeddha ([29]) het bestaan van een „zelf" (Atma) in den zin, waarin het in den pré-Boeddhistischen tijd gewoonlijk verstaan werd ontkend.

Uit dien hoofde dwalen zij die meenen dat het leerstuk der reïncarnatie een der meest wezenlijke bestanddeelen van het Boeddhisme zou uitmaken. Het Boeddhisme verschilt op dit punt juist principieel van het Brahmanisme ([30]). Maar, ofschoon het Boeddhisme dus het bestaan van een „eeuwig zelf" (Atma) dat zich steeds weer herbelichaamt ontkent en het geloof in een permanent ego als „atma-bijgeloof" beschouwt, zoo hangt nochtans het meerendeel der niet-geletterde Boeddhisten dit oude Brahmaansche geloof van een zelf dat periodiek zijn afgedragen lichaam voor een nieuw verwisselt (op dezelfde wijze zooals wij een versleten kledingstuk wegwerpen en er ons een nieuw voor in de plaats aanschaffen) aan.

Wij zien dit b.v. in Burma ([31]) en Japan ([32]) ; wij zien dit ook in Tibet, blijkens het „tulku"-begrip.

Want al moge — zooals zoo aanstonds zal blijken — de eigenlijke en oorspronkelijke beteekenis van het woord „tulku" zijn : „een door magie geschapen vorm", een „gedachtenvorm", een „tulpa" (zie pag. 188 e.v.), het meerendeel der Tibetanen gelooft in de transmigratie van het ego. „Volgens dat geloof zijn wij allen tulku's, daar het zelf, dat thans in zijn huidige gedaante belichaamd is, vroeger slechts in andere vormen belichaamd kan zijn geweest... de (gemiddelde) Tibetaan denkt bij het hooren van het woord tulku in den regel aan een reïncarnatie van de een of andere beroemde persoonlijkheid en aan het feit dat deze reïncarnaties soms in staat

(28) Metrische vertaling van C. J. Schuver, Amsterdam, 1908, tweede gesprek.

(29) In laatste instantie mogen wij Boeddha (ongeveer 500 v. Chr.) slechts zien als de stichter van een der vele secten van den Hindoe-godsdienst, die zich — in tegenstelling met de meeste andere secten dezer religie, welke slechts een plaatselijke en tijdelijke vermaardheid verkregen — tot een wereldgodsdienst heeft weten te doen uitgroeien.

(30) Zie P. Carus : „Het evangelie van Boeddha", vert. Felix Ortt, den Haag, 1905, pag. 7 e. v. „Het uitnemende karakter van dit werk is gelegen in het juiste inzicht in het moeilijke onderwerp en de heldere verklaring van de leer van het verwarrende vraagstuk van het atma, zooals dit in het Boeddhisme geleerd wordt".

(31) Zie b. v. H. Fielding : „De ziel van een Volk", Ned. vert. v. F. Ortt, den Haag, 1904.

(32) Zie b. v. Lafcadio Hearn : „Kokoro", Leipzig, 1907.

zijn zich hun vorige levens te herinneren om, bij het einde van hun aardsche leven hun toekomstige geboorteplaats en toekomstige ouders uit te kiezen en bekend te maken" (118).

„Het is een harde leer, deze leer van den Boeddha omtrent den dood. Het is een leer die een beroep kan doen op de rede, maar niet op het gevoel — dat als het leven wordt weggenomen, datgene wat wij „IK" noemen, tegelijk daarmede verdwijnt, en dat liefde en herinnering voor eeuwig dood zijn.

Deze leer is zoo hard dat het volk haar niet in haar zuiveren vorm kan gelooven. Zij nemen het aan, maar hebben er een geloof aan toegevoegd, dat den geheelen aard ervan verandert, een geloof dat voortspruit uit de zwakheid van de menschheid die het denkbeeld niet kan opgeven dat de dood niet het einde van alles is en zijn kan..." (H. Fielding : „De ziel van een volk", hoofdstuk XXIII).

Sommige lama's zien evenwel een geweldig groot verschil tusschen het reincarnatie-proces bij gewone lieden en dat bij de „verlichten".

Mevr. D. wijst er hier op, dat, volgens onderscheidene Tibetaansche wijzen, slechts de waarlijk verlichte mensch een tulku kan doen onstaan. De dood kan zijn lichaam doen ontbinden, maar de „psychische energie" blijft bijeen en zal zichzelf een nieuwen vorm verschaffen. Deze vorm is de tulku.

De „psychische energie" van den mensch, die nimmer zijn mentale vermogens geoefend heeft, gedachteloos zijn lusten heeft botgevierd, zichzelf geen einddoel heeft gesteld, verscheurd wordt door zijn onderscheidene, vaak tegengesteld aan elkaar werkende driften en verlangens, kan geen tulku vormen. De met elkaar in strijd zijnde psychische krachten doen a. h. w. zijn zelf bij den dood uiteenvallen. (119).

Onwillekeurig gaan onze gedachten hier uit naar de Stoïcijnsche leer van het voortbestaan der ziel, zooals deze door o. m. Chrysippus geleeraard is. Volgens hem blijven alleen de zielen der wijzen voortbestaan. „Ook vinden wij vermeld,... dat de zielen der rechtvaardigen, na een reiniging te hebben ondergaan, zich tot den aether verheffen en zaligheid genieten, terwijl de onwijzen en slechten, die zich maar korten tijd kunnen handhaven, straffen ondergaan in de onderwereld". (K. H. E. de Jong : „Materialisme en Voortbestaan" in : „De Nieuwe Gids", April 1922).

Ook bij Goethe vinden wij het denkbeeld van een voorwaardelijk voortbestaan. „Die Ueberzeugung unserer Fortdauer", zoo zeide hij eens tot Eckermann, „entspringt mir aus dem Begriff der Tätigkeit ; denn wenn ich bis an mein Ende rastlos wirke, so ist die Natur verpflichtet, mir eine andere Form des Daseins anzuweisen, wenn die jetzige meinem Geist nicht ferner auszuhalten vermag". (Eckermann II, pag. 39): „Ich zweifle nicht an unserer Fortdauer, denn die Natur kann die Entelechie nicht entbehren; aber wir sind nicht auf gleiche Weise unsterblich, und um sich künftig als grosse Entelechie zu manifestieren, muss man auch eine sein". (Ibidem, pag. 104).

Met betrekking tot de vorming van een tulku bestaan er nu weer onderscheidene denkbeelden onder de Tibetanen. Mevr. D. somt er enkele van op.

„Sommige lama's denken, dat de voortbestaande subtiele energie elementen van verwante kracht aantrekt om op deze wijze de kern van een nieuw wezen te worden. Anderen daarentegen zeggen, dat de ontlichaamde kracht zich bij een reeds bestaand wezen voegt, welks stoffelijke en psychische disposities, verworven in vorige levens, een harmonische vereeniging verschaffen", (119).

Voor den Westerschen bioloog en psycholoog valt er heel wat gegronde critiek op deze en dergelijke meeningen te leveren. Mevr. D. ziet dit heel juist in. Zij onthoudt zich echter van het leveren dezer critiek omdat zij in dit boek zich slechts tot taak heeft gesteld lamaïstische denkbeelden naar voren te brengen en niet het becritiseeren daarvan.

Vervolgens vestigt zij er de aandacht op, dat de meer geleerde lamaïsten er een andere meening op na houden met betrekking tot het wezen der tulku's. „Inderdaad is deze de eenig ware orthodoxe, welke volledig in overeenstemming is met de eigenlijke beteekenis van het woord tulku. Het woord tulku beteekent n.l. een door magie geschapen vorm, en, in overeenstemming met deze definitie, moeten wij de tulku's beschouwen als fantoomachtige lichamen, occulte emanaties, door een magiër geschapen marionetten, blinde uitvoerders van zijn wil.

Ik kan niet beter doen dan hierachter de meening te laten volgen, welke de Dalai Lama mij met betrekking tot tulku's verkondigd heeft" (120) ([33]).

„Een Bodhisattwa (zie noot 2) geeft het aanzijn aan ontelbare vormen van magie. Door de kracht, voortgebracht in een toestand van volmaakte gedachteconcentratie, is hij in staat op één en hetzelfde oogenblik in duizenden millioenen werelden een fantoom (tulpa) van zichzelf te doen verschijnen. Hij is niet alleen in staat menschelijke vormen te scheppen, maar alle, door hem gewenschte, vormen, zelfs die van niet-bezielde dingen zooals heuvels, omheiningen, bosschen, wegen, bruggen, enz... „Inderdaad", zoo lezen wij in de slotconclusie, „er is geen grens gesteld aan zijn vermogen om fantomen te scheppen".

De theorie, welke hier gesanctionneerd wordt door den hoogsten autoriteit van het officieele Lamaïsme, is identiek aan die, welke wij in de Mahayanistische litteratuur aantreffen ; daarin wordt gezegd dat een echte Bodhisattwa tien soorten van magische creaties kan doen ontstaan. Het vermogen om magische vormen voort te brengen, tulku's of minder duurzame en gematerialiseerde tulpa's treffen wij niet alleen bij zulke verheven mystieke wezens aan. Elk menschelijk, goddelijk of demonisch wezen kan het bezitten. Verschillen liggen hier slechts in de kracht waarmede het vermogen zich openbaart. En deze kracht is afhankelijk van de wijze waarop men concentreert en de qualiteiten van het bewustzijn zelve.

De tulku's van mystieke wezenheden bestaan samen met hun geestelijken oorzaak. Om een voorbeeld te geven : terwijl de Dalai Lama, die de tulku van Chenrezigs is, te Lhasa leeft, woont Chenrezigs zelf — zoo gelooven de Tibetanen — in Nankai Potala, een eiland in de buurt van de Chineesche kust... Ook gewone menschen kunnen met hun magisch voorgeslacht co-existeeren. Koning Srong bstan gampo en de krijgsoverste Gesar van Ling zijn hier voorbeelden van.

(33) In het jaar 1912 bracht mevr. D. een bezoek aan den (toenmaligen) Dalai Lama, die toen in het Himalaya gebergte verblijf hield. Bij gelegenheid van dat bezoek, waarvan zij een en ander in het eerste hoofdstuk van haar boek mededeelt, stelde zij hem een aantal vragen met betrekking tot lamaïstische leerstellingen. Aanvankelijk antwoordde hij daar slechts mondeling op. Later verzocht hij haar hem een lijst te doen toekomen, waarop alles stond aangegeven wat haar nog niet volkomen duidelijk was. Op deze vragen gaf de kerkvorst haar schriftelijk antwoord. Het navolgende is ontleend aan het document, mevr. D. door den Dalai Lama verschaft.

In onze dagen vertelt men in Tibet dat, toen de Tashi Lama uit Shigatze vluchtte (34), hij, in zijn plaats, een fantoom stelde, dat zoo precies op hem geleek, en zijn rol zoo voortreffelijk speelde, dat een ieder die dit fantoom zag, in de stellige overtuiging verkeerde met den Lama zelf te doen te hebben. Toen de Lama over de grens was, verdween het fantoom".

Mevr. D. wijst er nu verder op, dat, volgens de lamaïsten, tulku's, op hun beurt, mede tulku's kunnen doen ontstaan. „De een geeft het aanzijn aan den ander en er bestaan benamingen voor emanaties van den tweeden of den derden graad.

Het kan gebeuren dat een en dezelfde overleden lama, die zichzelf *post-mortem* vermenigvuldigt, onderscheidene (h)erkende tulku's heeft, die alle elkaar's tijdgenooten zijn. Aan den anderen kant bestaan er lama's van wie men zegt, dat zij tulku's zijn van verschillende wezenheden". (122).

Zeer terecht wijst mevr. D. er hier op, dat deze denkbeelden ons herinneren aan het z.g. docetisme der eerste Christenen.

Het docetisme is een soort van Christologische ketterij, waarin de menschelijkheid van Jezus Christus wordt voorgesteld als schijn, zijn lichaam als een schijnlichaam.

Op pag. 153 van deel 11 van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research" heb ik er op gewezen, dat het docetisme wordt aangetroffen in de door de hand van het medium Rose automatisch verkregen schrifturen.

Het docetisme treft men reeds in het Boeddhisme aan, n.l. bij de Vetulaka-secte. In tegenstelling met de orthodoxe traditie, welke leert dat de historische Boeddha Gautama de incarnatie is van een Bodhisattwa, die uit den Tushita-hemel is neergedaald, beweren de aanhangers dezer secte, dat de echte Boeddha zich nimmer (re-)incarneerde, maar een fantoom schiep, dat in Indië als Gautama verscheen.

Hierop wordt mede door mevr. D. gewezen (122).

Keeren wij thans wederom terug tot het populaire reïncarnatie-geloof.

„De onderscheidene, meer of minder subtiele theorieën — welke er in de kringen der geleerde Tibetanen met betrekking tot tulku's bestaan — ten spijt, worden zij, in het bijzonder uit overwegingen van praktischen aard, beschouwd als echte reïncarnaties van hun voorgangers en de formaliteiten met betrekking tot hun herkenning, zijn in overeenstemming met dit (volks-) geloof uitgedacht.

Het gebeurt bij herhaling dat een lama, die vaak zelf uit een geslacht van tulku's is voortgekomen, op zijn sterfbed het land of de provincie aangeeft, waarin hij zich zal reïncarneeren. Soms voegt hij daar allerlei bijzonderheden aan toe met betrekking tot zijn toekomstige ouders, de ligging van hun huis, enz.

In tegenstelling met het geloof, dat men in de Boeddhistische scholen van het Zuiden aantreft, gelooven de lamaïsten dat er een zekeren tijd (de lengte hiervan is onbepaald) verstreken moet zijn alvorens de overledene zich opnieuw op aarde kan reïncarneeren. In dien tusschentijd zwerft het voornaamste bewustzijn — dat hetwelk de herbelichaming veroorzaakt — in den dool-

---

(34) Het relaas van de vlucht van den Tashi Lama heeft mevr. D. gegeven in haar boek : „My Journey to Lhasa".

hof van het bardo (= een tusschengebied, waarin de geesten na den dood verblijf houden), zijn weg zoekende.

In den regel begint, ongeveer twee jaar na den dood van den lama tulku-, de schatbewaarder, de hoofd-hofmeester of andere autoriteiten van zijn kerkelijke huishouding, naar zijn reïncarnatie uit te zien. Dan is het kind, waarvan men veronderstelt dat het zijn reïncarnatie is, in den regel één of twee jaar oud. Er zijn gevallen waarin de reïncarnatie vertraagd is, maar zij zijn hooge uitzonderingen.

Indien de overleden lama aanwijzingen heeft nagelaten met betrekking tot zijn herbelichaming, zoo stellen zijn monniken hun onderzoekingen in overeenstemming met deze aanwijzingen in. Ontbreken er aanwijzingen, dan gaan zij naar een lama tulku astroloog, die — in den regel in vage bewoordingen en duistere zinnen — het land aangeeft waarin men moet zoeken, alsmede de onderscheidene bijzonderheden waardoor het kind zich kenbaar zal maken. Heeft de tulku, die ontdekt moet worden, een hoogen rang, zoo mag men een der staatsorakels raadplegen. Dit wordt steeds gedaan voor het ontdekken van de reïncarnaties van den Dalai Lama en van den Tashi Lama.

Soms vindt men al spoedig een kleinen jongen, wiens geboorteplaats en verdere bijzonderheden in overeenstemming zijn met de aanwijzingen, welke de overleden lama of astroloog gegeven hebben. Het komt echter ook wel voor, dat er jaren verloopen zonder dat men iemand vindt, en sommige „incarnaties" blijven steeds onopgehelderd. Dit is dan een bron van groote smart voor de vrienden van den tulku, en nog meer voor de monniken van zijn klooster, daar — wanneer dit zijn eerwaardig hoofd mist — het niet langer die vele vrome weldoeners, begunstigers e. d. trekt, die het klooster tijdens het leven van den tulku bedachten. Toch gebeurt het wel dat, terwijl vele weeklagen, deze droeve toestand een bron van geheime vreugde is van een sluwen hofmeester, die thans, tijdens de afwezigheid van zijn wettigen meester, de zaken van het tulku-landgoed naar zijn eigen inzichten bestiert en hierdoor de gelegenheid krijgt zich een vermogen te verwerven.

Ontdekt men een kind, dat aan nagenoeg alle voorschriften beantwoordt, dan wordt opnieuw een helderziende geconsulteerd, en als deze zich in het voordeel van het kind uitspreekt wordt de navolgende eindtest toegepast.

Een groot aantal voorwerpen, zooals rozenkransen, kerkelijke requisieten, boeken, theekoppen (elke Tibetaan heeft zijn eigen theekop), enz. worden bij elkaar gezet en het kind moet daar nu die exemplaren uit te voorschijn halen, welke aan den overleden tulku toebehoorden, opdat hij op deze wijze kan aantoonen, dat hij de dingen herkent die hem in zijn vorig leven toebehoorden.

Soms gebeurt het (wanneer verschillende kinderen candidaten zijn voor een vacante tulkuplaats) dat elk dezer kinderen gelijkwaardige „bewijzen" geeft, dat zij allen op hun beurt juist die voorwerpen aanwijzen, welke den overleden lama hebben toebehoord. Ook komt het wel voor, dat twee of drie helderzienden onderling van meening verschillen bij het aangeven van den authentieken tulku.

Dergelijke dingen komen nogal eens voor, wanneer het er om gaat den „opvolger" aan te wijzen van een tulku, die een vooraanstaande plaats heeft ingenomen in het kerkelijk leven van Tibet... Dan zijn vele families er zeer op gebrand een van haar zoons op den troon van den overledene te doen plaatsen daar dit eer en rijkdom voor hem meebrengt... Zoo worden ontelbare intrigues geweven rond het probleem van de opvolging, ontstaan bij het overlijden van een tulku. Onder het krijgshaftige volk van Kham en van het noordelijk grensland ontstaan bij herhaling bloedige veeten uit zulke „wedstrijden".

Door geheel Tibet worden allerlei verhalen verteld met betrekking tot de buitengewone bewijzen in zake herinneringen aan vorige levens, welke door verschillende jonge tulku's geleverd zouden zijn, alsmede over wonderen door hen verricht, alles met het doel om hun identiteit te bewijzen".

Mevr. D. wijst er hier op, dat zeer vele van deze verhalen schromelijk overdreven zijn, producten van wangeloof, fantasie en wat dies meer zij. Uit dien hoofde heeft zij zich dan ook maar beperkt tot het mededeelen van enkele verhalen, welke haar zijn bericht door personen, haar persoonlijk bekend en wier waarheidsliefde zij heeft kunnen toetsen.

„Niet ver van de woning van den Pegyai Lama, waarin ik te Kum-Bum woonde, bevond zich de verblijfplaats van een eenvoudigen tulku, Agnai tsang geheeten. Zeven jaar waren verloopen sinds den dood van den laatsten heer van deze plaats en niemand was in staat geweest het kind te ontdekken, waarin de overledene zich opnieuw gereïncarneerd had. Ik geloof niet dat de bestierder van de huishouding van den overleden lama zich dit feit erg aantrok. Hij hield zijn toezicht en was, naar het scheen, in zeer goeden doen.

Nu gebeurde het eens op een dag dat hij, voor zaken op reis zijnde, zich vermoeid en dorstig gevoelde. Hij liep een boerenerf op met de bedoeling wat te rusten en zich te verfrisschen. Terwijl de boerin thee voor hem zette haalde de hofmeester een snuifdoos te voorschijn. Hij wilde juist een snuifje daaruit nemen, toen een kleine jongen, die in een hoek van het vertrek speelde, op hem afkwam, hem weerhield door zijn handje op de doos te leggen hem daarbij verwijtend vragende :

„Waarom gebruikt ge mijn snuifdoos ?"

De hofmeester ontstelde hevig. Het was juist ; de kostbare doos was niet van hem, doch behoorde den overleden Agnai tsang toe. En hoewel nu de hofmeester zekerlijk geenszins de bedoeling had gehad om de doos te stelen, zoo had hij deze nochtans niet mogen gebruiken.

Bevend stond de man voor den knaap, die hem recht in het gelaat zag. Toen merkte hij op dat het gelaat van den knaap zijn kinderlijke trekken verloor, ernstig en vastberaden werd.

„Geef de doos dadelijk aan mij terug ; zij is van mij", sprak de knaap.

Vol zelfverwijt, verschrikt en ontzet kon de bijgeloovige monnik niet anders doen dan op de knieën vallen en zichzelf voor zijn gereïncarneerden meester verootmoedigen.

Een paar dagen later zag ik den jongen ; hij werd op grootsche wijze zijn klooster binnengehaald. Hij droeg een kleed van geel brocaat en zat op een prachtigen, zwarten pony. De hofmeester leidde het dier bij de teugels. Toen de processie het huis binnentrad, merkte de knaap op : „Waarom gaan wij naar links om de tweede binnenplaats te bereiken ? De poort is aan onze rechter zijde".

Om de een of andere reden had men, na den dood van den lama, de poort aan de rechterzijde dichtgemetseld, en in plaats daarvan een andere poort gemaakt.

De monniken waren in hooge mate verbaasd over dit nieuwe identiteitsbewijs van hun lama en allen gingen nu naar zijn privé-vertrek, waar de thee werd opgediend.

De jongen, die op een stapel groote en harde kussens zat, keek naar de kop met verguld zilveren schotel en met juweelen versierd deksel, voor hem op tafel geplaatst.

„Geef mij de groote Chineesche kop", beval hij. En hij gaf een beschrijving van het patroon, dat deze kop versierde.

Niemand wist iets van zoo'n kop af, zelfs de hofmeester niet, en de monniken deden de grootste moeite om hun jongen meester op een gepaste wijze aan het verstand te brengen, dat zoo'n kop hun niet bekend was.

Het was op dat oogenblik dat ik, gebruik makende van het feit dat ik den hofmeester reeds lang kende, de kamer binnentrad. Ik had de snuifdoosgeschiedenis gehoord, en wilde zelf mijn merkwaardigen, kleinen buurman eens zien. Ik bood hem de gebruikelijke geschenken aan. Hij nam deze met een beleefden glimlach in ontvangst om daarna zijn gedachten opnieuw op de kop te richten.

„Kijk maar eens wat beter, dan zult ge den kop zekerlijk vinden".

En opeens, als functionneerde zijn geheugen op dat oogenblik nog beter, voegde hij nog allerlei bijzonderheden aan zijn vraag toe, vertelde iets over een doos met bepaalde kleuren welke zich op een bepaalde plaats in de bergkamer bevond.

De monniken hadden mij met korte woorden op de hoogte gebracht van hetgeen voorviel en ik wachtte met groote belangstelling op de verdere ontwikkeling.

Minder dan een half uur later werd het stel, kop, schotel en deksel, in een kistje gevonden dat aangetroffen werd op den bodem van de doos, welke door den jongen beschreven was geworden.

„Ik wist niets af van het bestaan van dien kop", zoo vertelde de hofmeester mij later. „De lama zelf, danwel mijn voorganger, moeten het stel in die doos gedaan hebben, welke overigens niets van waarde bevatte en jarenlang dicht gebleven is". (122-128).

Mevr. D. geeft hier nog een tweede, dergelijke geschiedenis ; de belangstellende lezer zij verwezen naar pag. 128 van haar, hier besproken, boek.

Wie Fielding's hiervoor genoemd werk heeft gelezen, weet, dat hij daarin een aantal, in Burma geconstateerde analoga vermeldt. Nochtans heeft hij — evenmin als mevr. D. — zich gerechtigd geacht in deze gevallen bewijzen te zien voor de reïncarnatie.

Mevr. D. vermeldt een en ander zonder er veel commentaar bij te leveren en verlaat hier geen oogenblik haar critisch standpunt. Dat zij scherp wist waar te nemen moge ons uit b.v. de navolgende opmerking blijken :

„Tusschen twee haakjes : het is vaak een bron van vermaak voor den waarnemer te zien, hoe heiligheid en intelligentie vaak in een reeks van incarnaties uitgeput schijnen te geraken. Het is geenszins uitzondering wanneer men een grooten domoor ontmoet, die beschouwd wordt als de incarnatie van den een of anderen eminenten denker, of dat men een aardsch gezinden lekkerbek ontmoet, die men aanziet voor de incarnatie van den een of anderen mystieken kluizenaar, beroemd door zijn soberheid en strengheid in de leer". (117-118).

Met dit al is zij nochtans geenszins blind voor het merkwaardig karakter dat gevallen als dat van den kleinen jongen, die „zijn" snuifdoos herkenkende, dragen. Zij acht dergelijke gevallen zekerlijk een nader parapsychologisch onderzoek waard, al ontveinst zij zich niet dat zoo'n nader onderzoek uiterst moeilijk is.

Op pag. 280 wijst mevr. D. op het feit dat de instelling van den Westerschen parapsycholoog den Oosterling geheel vreemd is.(Slot volgt).

Bericht.

Wegens plaatsgebrek moesten de rubrieken: „Uit de Tijdschriften" en: „Boekbespreking" ook ditmaal vervallen.

Zij zullen in ons September-nummer worden opgenomen. Redactie.

INHOUD.

DR. P. A. DIETZ TOEGELATEN ALS PRIVAAT-DOCENT IN DE PARAPSYCHOLOGIE AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN.

Bij beschikking van Z. Exc. den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, d.d. 1 Juli 1932, is Dr. P. A. Dietz toegelaten als privaat-docent in de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte aan de Rijks-Universiteit te Leiden om onderwijs te geven in de Parapsychologie.

Dr. Dietz zal zijn colleges omstreeks half October a. s. aanvangen met een „openbare les" over: „De strijd om de Parapsychologie".

Abonnees van het : „Tijdschrift voor Parapsychologie", leden der: „Studievereeniging voor „Psychical Research" en verdere belangstellenden, welke deze „openbare les" willen bijwonen, worden verzocht hun naam en adres bij Dr. Dietz (v. d. Heimstraat 6, den Haag) op te geven. Er zal dan zorg voor gedragen worden dat zij tijdig een uitnoodiging ontvangen.

Tenhaeff.

MEDEDEELINGEN DER S. P. R.

VERSLAG VAN DE GECOMBINEERDE WETENSCHAPPELIJKE BIJEENKOMST EN JAARVERGADERING DER S. P. R., GEHOUDEN OP ZONDAG 8 MEI 1932 IN HET PSYCHOLOGISCH LABORATORIUM DER RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT.

Om 11 u. opent de wnd. voorz., Dr. P. A. Dietz, de vergadering, Hij spreekt eenige woorden ter nagedachtenis van Mr. P. W. de Koning en verzoekt de aanwezigen zich enkele oogenblikken van hun zetels te verheffen...

Vervolgens geeft hij het woord aan den heer J. J. Poortman, tot het houden van zijn voordracht (1).

Na afloop der voordracht werd door de heeren Dr. C. H. Ketner en Dr. K. H. E. de Jong van de gelegenheid tot discussie gebruik gemaakt.

---

(1) Reeds gepubliceerd in ons Juli-nummer (pag. 214).

E. g. wees er op dat, naar zijn meening, de tijd nog niet gekomen was voor een definitieve hypothese-vorming in de parapsychologie. L. g. sprak zich mede uit ten gunste van de wisselwerkingstheorie.

Daarna sloot de wnd. voorzitter de vergadering met de mededeeling, dat deze om 14 u. zou worden voortgezet.

De vergadering werd te ruim 14 u. door den wnd. voorz. heropend, waarna het woord aan den secretaris werd gegeven om zijn jaarverslag uit te brengen [2].

Daarna kreeg de penningmeesteres gelegenheid om haar financiëel jaarverslag op te lezen.

Mevr. Alblas wees er bij deze gelegenheid op, dat het een enkele maal voorkomt dat een lid — zonder opgave van geldige redenen — zijn contributie niet voldoet. Waar het bestuur zich steeds gaarne bereid getoond heeft om — in bijzondere gevallen — leden te ontheffen van de verplichting tot betaling der contributie, verzoekt penningmeesteresse aan de vergadering het bestuur te machtigen een lid, dat, zonder opgave van geldige redenen, bij herhaling in gebreke blijft zijn (haar) contributie te betalen, de toegang tot de jaarvergadering te ontzeggen.

Dit voorstel wordt bij acclamatie aangenomen.

Vervolgens komt punt 3 van de agenda in behandeling: de bestuursverkiezing volgens art. 14.

De drie aftredende bestuursleden: mevr. Alblas, de heeren H. N. de Fremery en Dr. P. A. Dietz worden bij acclamatie herkozen.

De secretaris merkt vervolgens op, dat, in verband met het overlijden van Mr. P. W. de Koning, het bedanken van Prof. Mr. Dr. Leo Polak en het nog steeds onvervuld zijn van de reglementaire twaalfde bestuursplaats er nog drie bestuursleden gekozen moeten worden. Hij stelt voor te benoemen de heeren Prof. Dr. M. C. v. Mourik Broekman, Mr. C. P. van Rossem en J. J. Poortman, terwijl hij voorts de wenschelijkheid betoogt dat Prof. v. M. B. het voorzitterschap van de vereeniging aanvaardt. Hij deelt den aanwezigen verder mede, dat, na het overlijden van Mr. de Koning, Prof. Dr. H. Brugmans de aangewezen man scheen om het voorzitterschap der vereeniging te aanvaarden, en dat hij met dezen hoogleeraar deze wenschelijkheid ook besproken heeft, doch dat Prof. Brugmans uiteindelijk gemeend heeft dat hij het voorzitterschap

(2) dito-dito (pag. 209).

der S. P. R. niet mocht aanvaarden, op grond van het feit dat hij te ver uit het centrum (Groningen) woont om geregeld de vergaderingen van leden en bestuur te kunnen bijwonen. Blijkens zijn correspondentie met den secretaris is Prof. B. mede van meening, dat het zeer gewenscht zou zijn, indien Prof. v. M. B. het voorzitterschap der S. P. R. zou willen aanvaarden.

Wat Prof. v. M. B. zelf betreft, zoo deelde de secretaris mede, dat ambtsbezigheden hem verhinderden heden aanwezig te zijn, maar dat genoemde hoogleeraar — na rijp beraad — er uiteindelijk in toegestemd had zich als bestuurslid verkiesbaar te stellen en, met goedvinden van het bestuur, het voorzitterschap op zich te nemen.

Mevr. Alblas merkt op, dat, naar haar meening de secretaris hier te veel op eigen verantwoordelijkheid heeft gehandeld en te weinig overleg met zijn medebestuursleden heeft gepleegd. Haar woorden moeten echter volstrekt niet worden opgevat als een critiek op het beleid van den secretaris, wiens vooruitstrevendheid en volledige overgave aan het werk der vereeniging alleen maar lof verdient.

De secretaris merkt op, dat het niet onmogelijk is, dat hij te veel alleen gedaan heeft, maar, zoo voegt hij er aan toe, aan bestuursbijeenkomsten zijn reiskosten verbonden en hij wil het bedrag der onkosten zooveel mogelijk beperken, opdat er zooveel mogelijk gelden beschikbaar blijven voor productief werk.

Dr. Dietz stelt als vierde candidaat Dr. K. H. E. de Jong.

Enkele leden vestigen er hier de aandacht op, dat allen hun stem zeker moeten uitbrengen op Prof. v. Mourik Broekman.

Het stembureau, waargenomen door de heeren Dr. v. d. Lek en v. Walt verzamelt de stembriefjes.

Uitgebracht worden :

Prof. v. Mourik Broekman 23 stemmen, J. J. Poortman 17, Mr. C. P. v. Rossem 14 en Dr. K. H. E. de Jong 13 stemmen. De heer v. Walt, ofschoon niet candidaat gesteld, kreeg 1 stem.

Gekozen zijn de heeren: Prof. Dr. v. Mourik Broekman, Mr. C. P. v. Rossem en J. J. Poortman.

De notulen der vorige vergadering, opgenomen in het: „Tijdschrift v. Parapsychologie" (III, pag. 298), werden goedgekeurd.

De heeren Dr. K. H. E. de Jong en H. v. Walt werden belast met het nazien der financiëele bescheiden.

Bij gelegenheid van de rondvraag werd besloten, op verzoek van den

heer D. Lissauer, dat het bestuur t.z.t. zou overwegen in hoeverre het wenschelijk is den naam „Psychical Research" te vervangen door Parapsychologie; de heer A. Roozendaal verzocht een weg te zoeken om te ontkomen aan de bepaling dat het bestuur ten minste uit 12 leden moet bestaan.

De heer v. Walt besprak de afwijzende houding welke bij onderscheidene gevoelsspiritisten nog steeds t.o.v. het werk der vereeniging bestaat en bepleitte wegruiming van misverstanden.

Mevr. Alblas wees er op dat zij reeds jaren doende is misverstanden uit den weg te ruimen en dat de houding van afweer, welke sommige gevoelsspiritisten t.o.v. den secretaris meenen te moeten innemen, ten eenenmale misplaatst is. Geen zijner proefpersonen heeft ooit eenige reden gehad zich over zijn wijze van experimenteeren te beklagen.

Mevr. Beynen- van Geuns deelt een en ander mede met betrekking tot verschijnselen, welke zich in haar kring voordoen en noodigt de penningmeesteres en den secretaris uit t.z.t. deze zittingen bij te wonen.

Na een kleine pauze, waarin thee rondgediend werd, gaf de wnd. voorzitter het woord aan den secretaris tot het houden van zijn voordracht over synaesthetische verschijnselen, toegelicht aan de hand van een in het laboratorium ten toon gestelde collectie pastel-teekeningen van mej. J. Wasch (3).

Na afloop dezer lezing sloot de wnd. voorzitter de vergadering met een woord van dank aan beide sprekers voor hun belangrijke voordrachten en de aanwezigen voor hun opkomst.

Hij zeide met vreugde geconstateerd te hebben dat het bezoek aan de jaarvergadering de laatste jaren steeds stijgende is. Allerwegen openbaart zich in onze vereeniging (en daarbuiten) de belangstelling voor ons werk, terwijl de beide voordrachten wederom hebben bewezen, hoe ruim de Nederlandsche parapsychologie haar taak opvat en hoezeer haar beoefenaars voor hun taak berekend zijn.

TENHAEFF.

(3) Naar ik hoop zal mijn geïllustreerde verhandeling over synaesthesieën in den loop van den volgenden jaargang kunnen verschijnen.

PROF. Dr. M. C. v. MOURIK BROEKMAN VOORZITTER DER NED. S. P. R.

Bij gelegenheid van de bestuursvergadering, op 29 Mei l.l. te den Haag gehouden, werd bovengenoemde hoogleeraar met algemeene stemmen gekozen tot voorzitter der S. P. R.

Wij wenschen Prof. v. Mourik Broekman van harte geluk met de benoeming. Moge hij vele jaren ons genootschap presideeren en deel hebben aan een steeds toenemenden bloei onzer vereeniging wier arbeid hem, als vrijzinnig theoloog, in bijzondere mate ter harte gaat, omdat het parapsychologisch onderzoek toch onmiskenbaar van groote beteekenis is voor het juiste begrip met betrekking tot onderscheidene bijbelsche figuren, alsmede bij de vorming van een levens- en wereldbeschouwing.

TENHAEFF.

DE ZIENERES VAN PREVORST.

door Dr. P. A. Dietz.

Een van de merkwaardigste boeken op occultistisch gebied, die in de eerste helft der negentiende eeuw verschenen zijn, is zeker wel de levensbeschrijving van Friederike Hauffe, algemeen bekend als de „Seherin von Prevorst", door den arts Justinus Kerner. Kerner was als dichter een der vertegenwoordigers van de z.g. Schwäbische Schule, die zich in het algemeen door huiselijkheid en gemoedelijkheid typeerde en geen hooge vlucht nam. De kunstenaar Kerner kan dan ook niet anders dan middelmatig worden genoemd. Nochtans heeft deze man, wiens huis in Weinsberg, waar hij het grootste deel van zijn leven practiseerde, om zijn gastvrijheid en den nobelen geest die er heerschte, een zekere beroemdheid genoot, op velen van zijn tijd een grooten en weldadigen invloed uitgeoefend en terecht is zijn naam voor de nakomelingschap met goeden klank bewaard gebleven. Voor de parapsychologie zal Kerner in de eerste plaats blijven de arts, onderzoeker en levensbeschrijver van de „Zieneres", en zijn werk behoort, zooal niet tot de klassieke, dan toch zeker tot de historisch veelbeteekenende werken op dit gebied.

Het leven der zieneres. Friederike Wanner werd in 1801 geboren in het gehucht Prevorst, als dochter van een jager en houtvester. Het dorpje telde slechts 350 inwoners; velen hiervan zouden min of meer helderziend

geweest zijn of het vermogen hebben bezeten, met de wichelroede water- of metaaladeren op te sporen. Friederike was een vroolijk en gezond meisje, ofschoon zij reeds zeer vroeg voorspellende droomen had, geesten zag, en de nabijheid van kerkhoven en ertsmijnen sterk op haar werkte.

Op haar 19de jaar verloofde zij zich met een zekeren Hauffe, en trad een jaar later met hem in het huwelijk. Het was ongetwijfeld geen huwelijk uit liefde, maar uit zeer praktische overwegingen, voornamelijk onder den drang der ouders gesloten, zooals dit zoo vaak bij de arbeidersbevolking van het platte land is of was. Ofschoon Kerner het tracht te verbloemen, krijgen wij toch sterk den indruk, dat het deze verloving en dit huwelijk geweest moeten zijn, die het meisje, dat èn lichamelijk èn psychisch van teerder constitutie was dan het gros der boerenvrouwen uit haar omgeving, sterk hebben aangegrepen, zoodat zij geheel uit haar evenwicht sloeg. Reeds voor dat het huwelijk gesloten was, kreeg zij een hevigen aanval van melancholie en begon zij aan kwellende slapeloosheid te lijden. Met haar huwelijk begon haar ziekte; reeds na een half jaar was zij meestal bedlegerig. Kerner schrijft dit toe aan haar verandering van woonplaats, toen zij met haar man naar het lager gelegen dorpje Kürnbach trok. Maar hij geeft toch blijk van een beter inzicht in den aard van haar toenmalige ongesteldheid, als hij zegt: „Aber länger war es nicht möglich, ihr Inneres zu bedecken und dafür ein Aeuszeres, was nicht da war, zum Scheine hinzustellen; der Körper unterlag solchem Zwange und der Geist rettete sich in die inneren Kreise." M.a.w. hij geeft hiermede te kennen, dat hij haar symptomen beschouwt als psychogeen, dus wat men gewoonlijk hysterisch pleegt te noemen en dat er hier sprake was van een afweer van en protest tegen het uiterlijke leven; datgene wat men in de nieuwere psychiatrie als „vlucht in de ziekte" aanduidt.

Op 13 Febr. 1822 heeft zij een droom, waarin een predikant uit het dorpje Oberstenfeld, een zeer vroom en gezien man, aan wien zij sterk gehecht was, een rol speelde. Reeds voor haar huwelijk had zij, bij de begrafenis van dezen man een zeer eigenaardige sensatie gehad: zij zag hem als een stralende gestalte bij zijn graf; en van dit oogenblik dateert haar bijzonder „innerlijk leven."

De boven bedoelde droom, waarin zij dezen predikant als lijk in haar bed ziet liggen, grijpt haar sterk aan; van dit oogenblik af is haar leven één lijden, één aaneenschakeling van hysterische schemertoestanden, angstaanvallen, krampen, zenuwpijnen. Dat haar ziekteverschijnselen in den aanvang hoofdzakelijk van hysterischen aard waren, blijkt uit alles: iemand

lacht om haar, omdat zij te midden van een vroolijk gezelschap droefgeestig is en gaat bidden: zij reageert hierop door in een toestand van bewusteloosheid te vervallen met totale katalepsie; zelfs het hart klopt nauwelijks meer, en het heeft heel wat voeten in de aarde voor deze aanval voorbij is.

Maar later heeft zich ongetwijfeld een ernstig organisch lijden daarbij gevoegd, waarvan Kerner, in de war gebracht door haar tallooze hysterische symptomen, geen diagnose heeft kunnen maken. Zij is dan ook jong gestorven, en bij de sectie bleek dat ziekelijke (tuberculeuse?) afwijkingen in zoowat alle organen aanwezig waren.

Meestal bij haar ouders, in korte tusschenpoozen ook thuis verpleegd, werden allerlei medicamenten en methodes op haar toegepast. Zij werd homoeopathisch behandeld, met baden, met magnetiseeren, met door haarzelf verordende kruiden, ten slotte zelfs met een amulet en het „sympathetische poeder" van een soort toovenaar; niets hielp. Ten slotte werd zij door de radelooze familie in het huis van Kerner te Weinsberg gebracht, eigenlijk tegen zijn zin. Zij kwam daar aan in een allerellendigsten toestand, verviel van den eenen krampaanval en het eene hysterisch acces in het andere en de organische kwaal moet toen ook al aanmerkelijk zijn verergerd, daar zij aan tandvleeschbloedingen, diarrhoeën, maagpijnen, onophoudelijke vloeiingen leed.

Zij bleef eenige jaren lang in het huis van Kerner en werd door den arts en zijn voortreffelijke echtgenoote met opoffering verpleegd. Kerner was daardoor in de gelegenheid het merkwaardige, parapsychisch getinte leven, dat zich in en om deze vrouw ontwikkelde, te bestudeeren, en hij heeft de resultaten zijner waarnemingen en onderzoekingen neergelegd in het werk, dat zijn naam altijd voor de vergetelheid zal behoeden.

Friederike Hauffe, die inmiddels door geheel Duitschland als de „Seherin von Prevorst" bekend was geworden, werd kort voor haar dood door haar familie naar het naburige Loewenstein overgebracht; haar toestand verergerde steeds en op 5 Augustus 1829 (des morgens?) om 10 uur stierf zij. Op het oogenblik van haar dood verscheen zij als „phantasm of the dying" aan haar zuster; zij ging het „andere leven" in met het slaken van een luiden vreugdekreet. Na haar dood zou zij eenige malen aan een andere zuster verschenen zijn. Zij werd op het kerkhof te Loewenstein begraven; haar graf is nog kenbaar aan het groote metalen kruis, dat de graaf von Maldeghem liet oprichten uit dankbaarheid voor de genezing van zijn vrouw door de middelen, die de zieneres had aangegeven.

STICHTING F

Uittreksel:

1. De leesz
   directie
2. De bezoel
   van de d
3. De direc
   verblijf
   personen,
   is, of d
4. Als lezer
   a. person
      tot we
      1.

A. R. Schaap.

Friederike Hauffe was een boerenvrouw zonder eenige geestelijke of verstandelijke ontwikkeling en geheel bevangen in het bekrompen geestesleven der landelijke bergbevolking. Maar daarnaast leefde zij een hoogst merkwaardig innerlijk leven, dat geleidelijk de overhand nam en haar, gepaard met haar toenemende lichamelijke verzwakking, voor het gewone leven totaal ongeschikt maakte. Haar „magnetische toestanden", zooals Kerner ze noemt, beheerschten ten slotte alles. Vaak maakte zij — of liever, want verzen „maken" is hier eigenlijk onjuist — vaak sprak zij in verzen, eens zelfs drie dagen achter elkaar. De versjes zijn uiterst simpel en zonder poetische schoonheid, maar ze bezitten een toon van waarachtigheid.

Het meest van belang zijn voor ons de parapsychologische verschijnselen, die zich zoo rijkelijk rondom haar afspeelden. Kerner heeft ze nauwkeurig en uitvoerig beschreven, en als zijn rapporten ons tegenwoordig in vele opzichten onbevredigd laten, kan hem dit niet worden verweten, daar hij leefde in een tijd, waarin zelfs de eerste beginselen van psychologische studiemethoden zich nog niet hadden ontwikkeld. Er zijn maar weinig kategorieën van de ons thans bekende, psychische zoowel als physische verschijnselen, die wij in dit alleszins merkwaardige mediumieke leven niet aantreffen.

Kryptaesthesie. Een groot aantal in de natuur voorkomende, of ook kunstmatige substanties: mineralen, glas, plantaardige en dierlijke stoffen en producten, verwekten bij de zieneres eigenaardige gevoelens of verschijnselen, wanneer men ze haar in de hand, en wel speciaal in de linkerhand, gaf, of ze haar op den maagkuil legde. Zij beschreef deze met groote nauwkeurigheid, en nu en dan kon de uitwerking, als b.v. krampen, katalepsie, het intreden of verdwijnen van den slaaptoestand, ook door anderen worden geconstateerd. Van eenig belang is de grootere gevoeligheid der linkerhand; ook bij hystericae doen zich in het grootste percentage der gevallen de symptomen voor aan de linker lichaamshelft. Of wij hieruit werkelijk mogen besluiten tot een grootere gevoeligheid van den linkerkant van het lichaam voor objectief bestaande invloeden, zooals Kerner meent, of wel dat wij hier alleen te doen hebben met een geprojecteerde symboliek, die in het linksche het passieve, (ook de zijde van het kwaad), ziet, zooals de moderne zienswijze luidt, is hiermede nog niet uitgemaakt.

Kerner ziet zeer goed het verband tusschen dit vermogen van „mineraalvoelen" en de rhabdomantie en geeft blijk van een in beginsel juiste

opvatting, als hij schrijft : „Es zeigte sich die Wünschelrute oder der Pendel nur als sichtbarer Zeiger der auf die Nerven wirkenden Kräfte", waarmede hij niet alleen zijn tijd, maar zelfs vele hedendaagsche vereerders van de wichelroede, die „de kracht" met alle geweld in de roede zelf willen leggen, ver vooruit is.

Een andere vraag is deze: hebben de uitspraken der zieneres omtrent de inwerkingen der minerale en andere substanties eenige objectieve waarde ? Leeren zij ons werkelijk iets omtrent onbekende krachten, die van het natuurobject uitgaan en op het zenuwstelsel, zij het danook alleen van bijzonder gevoelige personen, inwerken?

De aangegeven gevoelens zijn in den regel van uiterst vagen aard. Wij kunnen het eigenlijk niet goed thuisbrengen, als zij zegt, dat goud : zwakte in de voeten veroorzaakt. Wat moeten wij er bij denken, als zij constateert van het IJslandsche dubbelspaat : „Ich fühle in diesem Steine ein besonderes Wachstum, und das ist es, was mich schlafwach macht?" Heeft het werkelijk beteekenis, als gips een brandend gevoel in de keel veroorzaakt, als bergkristal, en ook glas en zand, een kataleptische verstijving van het geheele lichaam teweegbrengen, die door vloeispaat weer opgeheven wordt? Waarom moet zij, als haar witheriet (Bariumcarbonaat) in de hand gegeven wordt, lachen ?

En wij kunnen ons toch al heel moeilijk denken, dat het een objectieve beteekenis heeft, als zij, door het aanraken van een onrijpe okkernoot: „in een behagelijke stemming geraakt en tegenover alle menschen welwillende gedachten koestert."

Het doet ons te veel denken aan antiek bijgeloof, van den aard als dat de agaat wijsheid en de topaas kuischheid geeft aan wien hem bij zich draagt, of dat de amethyst (die er zelfs zijn naam aan te danken heeft) voor dronkenschap behoedt.

Slechts een enkele maal lijkt het, of er toch wel iets meer in zit. Zoo b.v. als Schubert, een der medewerkers van Kerner, beschrijft, dat de wortel van Atropa Belladonna, in de hand van de zieneres gelegd, „duizeligheid, pupilverwijding en krampachtig slikken veroorzaakt, wat wel zoo ongeveer overeenkomt met een lichte belladonnavergiftiging. Maar het eenige objectieve symptoom, de pupilverwijding, is slechts onvolledig beschreven. Het voornaamste staat er niet bij, n.l. of de pupil ook haar vermogen om zich bij belichting te vernauwen, verloren had. Dit alleen zou van waarde zijn geweest.

Kerner heeft ongetwijfeld zijn best gedaan, de objectiviteit der ver-

schijnselen zoo goed mogelijk vast te stellen. Hij verzekert ons, dat herhaaldelijk proeven werden genomen met hetzelfde mineraal, echter in zulke verschillend uitziende specimena, dat men mineraloog zou moeten zijn, om ze als dezelfde delfstof te herkennen, en dat desalniettemin steeds gelijke uitwerking kon worden geconstateerd.

Zelfs heeft hij een proef genomen, om de ook reeds aan hem, zij het onder anderen naam, bekende telepathie uit te sluiten. Hij gaf de zieneres een vijf el lang koord in de hand, dat onder de gesloten deur door werd geleid; het andere einde werd met verschillende mineralen in contact gebracht, en toch zou de inwerking op de somnambule geheel dezelfde geweest zijn, als wanneer ze in haar hand werden gelegd. De opzet van de proef laat uit een oogpunt van methode niet zoo heel veel te wenschen over, maar zij schijnt slechts een enkele maal te zijn toegepast. Over het algemeen kunnen wij niet den indruk van ons afschuiven, dat Kerner niet voldoende rekening heeft gehouden met de mogelijkheid der suggestie, waar men bij een zoo labiele en suggestibele persoonlijkheid als de zieneres zeker uiterst op verdacht moet wezen. Ik geloof dan ook dat de indrukken, die de somnambule kreeg, slechts van subjectieven aard waren, en ons niets leeren omtrent geheimzinnige krachten die in de steenen of andere voorwerpen zelve zouden schuilen. Voor wij anders zouden kunnen besluiten zou er eerst nadere overeenkomst moeten kunnen worden geconstateerd tusschen de uitingen van verschillende, onafhankelijk van elkaar onderzochte personen, en daaraan ontbreekt het tot nog toe ten eenen male. Lotte Plaat kreeg ten minste heelemaal geen „zwakte in de voeten" van goud, en ik hoorde nog nimmer van een rhabdomant, die door witheriet tot lachen werd gebracht. Is Frederike Hauffe soms den naam van het mineraal te weten gekomen en heeft deze een komischen indruk op haar gemaakt?

Wij kunnen niet voorzichtig genoeg zijn met geloof slaan aan allerlei geheimzinnige invloeden, die diverse natuurvoorwerpen op sensitieven zouden uitoefenen. De meest subjectieve aandoeningen, niet meer dan toevallige associatieve verbindingen, plegen zich bij zulke personen te fixeeren en maken dan den indruk van objectieve verschijnselen. Daarom is de litteratuur over de wichelroede zulk een ongelooflijke warboel. Niemand minder dan Benedikt is in deze fout vervallen, toen hij meende voor elke, minerale of andere substantie, een z.g.n. „specifieke roedeuitslag", een bepaald aantal graden dat de roede wentelde, te kunnen vaststellen, terwijl hij slechts met een individueele eigenaardigheid van zijn proefpersoon

te doen had. Het is dus niet te verwonderen, dat ook Kerner dezen belangrijken, ja overwegenden subjectieven inslag zijner proeven weliswaar heeft ingezien — hij zegt: „dasz solche Versuche an verschiedenen Schlafwachen auch verschieden ausfallen müssen" — maar er toch niet voldoende rekening mee gehouden heeft.

Telepathie en Kryptoskopie. Als gewoonlijk bij spontane gevallen, of bij niet met groote zorgvuldigheid genomen proeven, kunnen deze twee supranormale vermogens bij de zieneres niet met zekerheid onderscheiden worden, en de weinige proeven, die Kerner op dit gebied genomen heeft, laten in het geheel geen zuivere scheiding toe.

Eens heeft zij een telepathischen droom gehad. Daar zij veel last had met de menstruatie, zeide zij tegen een andere vrouw: droom vannacht wat ik daartegen moet doen. Deze vrouw droomde den volgenden nacht, dat zij in een kamer acht kruiken met mineraalwater zag staan, daarnaast stond Frederike Hauffe en wees haar een kruik waarop „Fachinger Wasser" stond, en raadde haar (de droomster) aan dit te gebruiken. In denzelfden nacht droomde de zieneres eveneens van een kamer met acht kruiken mineraalwater, en de eerstgenoemde vrouw wees haar er een aan, die met pek was dichtgemaakt; daarvan moest zij drinken.

Men ziet dat de beide droomen niet conform zijn, maar juist de afwijkingen geven ons de zekerheid, dat Justinus Kerner ons de berichten trouw heeft overgebracht en ze niet heeft opgesierd, wat trouwens, gezien zijn bijna spreekwoordelijke eerlijkheid, waaraan nooit iemand getwijfeld heeft, zeer onwaarschijnlijk is.

Het kijken in een zeepbel of in een glas water wekte haar helderziendheid op, zoodat zij personen en gebeurtenissen op een afstand kon beschrijven. Maar zij deed het niet gaarne, en als men er haar toe dwong, waren de visioenen vaak geheel of gedeeltelijk onjuist.

De meeste proeven deed Kerner op deze wijze, dat hij haar een stukje papier, met enkele woorden beschreven, op de hartkuil legde. Soms kon ze direct lezen, meestal echter ondervond ze algemeene gevoelens, die in onmiskenbaar verband stonden met het geschrevene. Den heer T., die met Kerner samen de mineralogische proeven genomen had, noemde zij altijd den steenenman. Toen haar nu een briefje met „steenenman T." op den plexus solaris werd gelegd, kreeg ze eerst verschijnselen, als gewoonlijk door de mineralen bij haar werden opgewekt, en een oogenblikje later zeide zij: „Ik voel niets dan steenen, ik moet altijd maar aan steenen denken, ik moet dit wegdoen, anders krijg ik weer krampen." Herhaalde-

lijk legde Kerner haar een briefje met den naam Napoleon op het lichaam, en telkens zeide zij, dat haar een marschmelodie door het hoofd speelde.

Daarentegen zijn de beschrijvingen, welke Kerner geeft van haar kryptoskopische waarneming van inwendige organen, o.a. omtrent den fijneren bouw en de verdeeling der zenuwen van het oog, geenszins overtuigend, en ik geloof dat hij hierin te veel heeft willen zien.

Bij personen, die een lichaamsdeel misten, zag zij den „Nervengeist" — wij zouden zeggen het astraallichaam — van het ontbrekende nog aanwezig. Men heeft dit wel in verband willen brengen met het feit, dat iemand, wien b.v. een been is afgezet, nog pijn kan voelen in den voet, die er niet is; ja, men heeft dit wel willen aanvoeren als bewijs voor de aanwezigheid van dien „astralen voet", hetgeen echter niet opgaat.

Deze pijnen zijn een gevolg van de prikkeling der afgesneden zenuwuiteinden in den stomp, die door de hersenen wordt geprojecteerd in het oorspronkelijke zenuweindorgaan, in casu dus in het terrein van den voet. Sinds de chirurgie zoo is vooruitgegaan, dat de afgesneden zenuwstompen behoorlijk beschermd zijn door omgeslagen vleesch- en huidlappen, is de pijnlijke „astrale voet", tot groot gerief der patienten, verdwenen.

De zieneres erkende trouwens zelf de groote moeilijkheid van zuivere kryptoskopische waarneming. In een van haar versjes zegt zij :

Gedankenspiel
Du führst mich zum Ziel.
Mein Ahnungsvermögen ist fein,
Doch wirkt der Gedanke des Anderen ein.
Unter fremden Gedanken
Vom irdischen Gewühl,
Bleibt lange im Wanken
Das geist'ge Gefühl.

Proskopie. Voorspellende droomen kwamen geregeld bij Frederike Hauffe voor, meestal met zeer zwakke symboliseering. Herhaaldelijk zag zij den dood van dorpsgenooten vooruit, doordat zij ze in de doodkist zag liggen; zag zij ze levend in de kist liggen of ze alleen maar daarbij staan, dan beduidde dit een ernstige ziekte, waarop dan echter genezing volgde. Interessant is ook het volgende droomgezicht : zij loopt door een water en draagt een stuk rottend vleesch in de handen, dan komt een zekere vrouw M. haar tegen en vraagt haar angstig, wat ze met dat vleesch moet doen. Een week daarna beviel deze vrouw van een dood,

reeds gedeeltelijk in ontbinding overgegaan kindje. Naar men weet heeft de nieuwe studie der droomsymboliek uitgemaakt, dat water, of door het water loopen of uit het water halen in vele gevallen een bevalling (resp. den wensch daartoe) moet beduiden. Friederike Hauffe identificeert zichzelf klaarblijkelijk met de bedoelde vrouw, want de symboliek drukt buiten alle twijfel uit, dat zijzelf van een dood kind bevalt; dergelijke verschuivingen zijn echter in den droom veelvuldig. Of de proskopie als zoodanig zuiver is, m.a.w. of de zieneres geen vermoeden kon hebben van de toekomstige gebeurtenis, is natuurlijk niet met zekerheid meer uit te maken; het is n.l. zeer goed mogelijk, dat de bedoelde vrouw reeds langer dan negen maanden zwanger was en in zulke gevallen komt een dood en gedeeltelijk ontbonden kindje veelvuldig voor.

Van theoretisch belang zijn enkele droomen (resp. visioenen) omtrent haar broer. Zij ziet dezen stervend op een baar, later in een doodkist liggen, en voorspelt, dat hij den 18 den van de maand, in het bosch, een uur van zijn woonplaats, vermoord zal worden. De broer werd gewaarschuwd, en werkelijk werd op den aangegeven dag door een houtdief op hem geschoten, maar hij was uiterst voorzichtig geweest en het schot miste. De zieneres had ook de plaats en het uiterlijk van de woning van den dader nauwkeurig beschreven. Een andere keer ziet zij haar broer verongelukken door het springen van zijn geweer, terwijl hij op een vos schiet, en de man vond zijn wapen door kwaadwillige hand overmatig zwaar geladen. Een derde geval omtrent het inslikken van een speld door haar kind, is minder frappant.

Het is zeker gewenscht dergelijke gevallen zorgvuldig te verzamelen, daar zij ons kunnen helpen het moeilijke probleem op te lossen omtrent de verhouding van de prognostische droomen tot het determinisme, waarover in de laatste afleveringen zulke interessante debatten zijn gevoerd. Hebben wij hier te doen met foutieve proskopie ? Of wordt hier een mogelijkheid voorzien, die echter juist door het vóór-zien niet tot werkelijkheid wordt?

Uittreden (subjectief). Herhaaldelijk deelde Friederike Hauffe mede, dat zij haar eigen gedaante op een stoel zag zitten, nu eens in het wit, dan in het zwart gekleed, terwijl zij zelf, als gewoonlijk, in bed lag. Zij noemde dit „het uittreden van de ziel" terwijl zij gewoonlijk scherp onderscheid maakt tusschen „geest" en „ziel". Kerner zegt erbij, dat deze dubbelganger ook bij verschillende gelegenheden door anderen gezien zou zijn, geeft hiervan echter helaas geen enkel voorbeeld.

Somnambule diagnose en therapie. Het doet wat zonderling aan, wanneer Justinus Kerner en andere, in haar tijd talrijke bewonderaars der zieneres van Prevorst, van iemand zooals zij, die gedurende het grootste deel van haar leven geen gezond oogenblik gekend heeft, beweren, dat zij met diepgaanden blik de geheimen der natuur doorgrondde en met alle mysterieuze heilkrachten van kruiden, mineralen, zelfs amuletten en tooverspreuken, bekend was. Zij zelve heeft, evenals allerlei officieele en niet-officieele genezers, ontzaglijk veel aan eigen lichaam gedokterd, maar het resultaat was òf nihil òf van zeer voorbijgaanden aard. De talrijke medicijnen die zij zichzelve voorschreef, stemmen overeen met de volksgeneesmiddelen, die ook nu nog wel, maar honderd jaar geleden in nog veel sterker mate, door de plattelandsbevolking gebruikt werden, en meestal uit afkooksels of aftreksels van in het wild groeiende kruiden bestaan, waarvan sommige misschien niet kwaad zijn, maar waarvan het grootste gedeelte als totaal onwerkzaam (of hoogstens suggestief werkzaam) reeds lang uit de artsenijbereiding zijn verdwenen. Wij kunnen dan ook veilig aannemen, dat het veel meer de haar als kind ingeprente traditie van het boerenvolk, dan een diep-innerlijk schouwen geweest is, dat haar tot haar zonderlinge medische voorschriften voor zichzelf en anderen bracht. Als twee voornaamste middelen harer pharmacopoea noemt Kerner de tot poeder gestampte en in zalf verwerkte „kastanje" van het paard en een aftreksel van Hypericum perforatum, in Duitschland Johanniskraut, bij ons, ik weet niet om welke reden, hertshoorn genoemd. Nu is deze „kastanje" niets anders dan een uit hoorn bestaand uitwas aan de pooten van het paard, dat een gereduceerde teen vertegenwoordigt, en het klinkt wel heel gek, als wij hooren beweren, dat zij tot versterking van het ruggemerg moest dienen. Hypericum perforatum is een niet-schadelijke maar totaal onwerkzame plant, en als wij dan nog hooren dat haar daarvan zeven druppels op oneven uren moeten worden toegediend, dan boezemt deze therapie ons toch al heel weinig vertrouwen in. Een dronkaard, die aan delirium tremens leed, en door sterke giften opium niet tot rust kon worden gebracht, liet zij vijf lepels lindebloesem op zeventien lepels kokend water trekken, vervolgens mengen met een drachme castoreum en vijf lepels berkensap en hiervan van 's morgens zeven uur tot 's avonds zeven uur drinken. Maar het is de vraag, of de diepe slaap, die den patient daarna overviel, het gevolg was van dit vreemdsoortig medicament of van de uitputting, die op zijn langdurige exaltatie-toestand volgde.

Een toestel, dat, volgens haar aanwijzingen, in elkaar werd gezet, en

dat zij „Nervenstimmer" noemde, maakte haar vaak kalm, klaarblijkelijk omdat zij in de werking daarvan geloofde, maar niemand denkt er nu nog over het te gebruiken. Magnetische passen, die haar moesten opwekken uit de „krampen" (klaarblijkelijk hysterische accessen) waarin zij telkens verviel, worden door haar aangegeven met minutieuse nauwkeurigheid, wat aantal, tijd, richting van de streek, enz. betreft. „Ein jeder Krampf hat seine eigene Berechnung, eine jede Bewegung hat ihre Zahl." Alles voorschriften die erg mystiek aandoen, maar waar toch bij nuchtere beschouwing alle slot of zin aan ontbreekt.

Het duidelijkste bewijs echter, van welke geaardheid de door de zieneres bewerkte genezingen waren, levert ons het beroemde geval van de gravin van Maldeghem. Uit de uitvoerige beschrijving, welke Kerner geeft, blijkt onmiskenbaar, hoe deze leed aan een zware melancholie met waandenkbeelden. Zij twijfelde of zij nog leefde, voelde zich gestorven en voor eeuwig verdoemd, meende door duistere onderaardsche gangen te dwalen ; zij hield de werkelijkheid voor een schijnbeeld en twijfelde of haar man en kinderen wel de echte personen waren ; zij hield zich zelf voor monsterlijk leelijk en hoorde stemmen, die haar bespotten en hoonden. Merkwaardig is dat zij steeds de overtuiging had plotseling, als door een wonder, te zullen genezen, en dit geloof heeft haar ook het wonder in werkelijkheid gebracht. De graaf van Maldeghem bracht, ten einde raad, zijn vrouw in aanraking met Friederike Hauffe. Deze beval haar negen dagen lang driemaal drie laurierblalden in een amulet om den hals te hangen ; haar man moest haar de hand op het hart en het voorhoofd leggen en zij moest dagelijks drie maal drie eetlepels nemen van een aftreksel van vijf bloemen van de Hypericum op negen eetlepels water. Deze mystische therapie had het gewenschte gevolg : de gravin gevoelde zich sterk verbeterd ; zij begon aan haar, tot nog toe star volgehouden waandenkbeelden te twijfelen ; een gemeenschappelijk gebed deed het overige. De patiente genas.

Wij misgunnen Friederike Hauffe niet het metalen kruis, dat de dankbare graaf op haar graf deed oprichten, maar wij zijn zoo vrij als onze overtuiging uit te spreken, dat meer dan laurierbladen en hertshoornbloesem het „la foi qui guérit" is geweest, dat de gravin van Maldeghem beter maakte. Trouwens, spreekt eigenlijk Justinus Kerner niet precies hetzelfde uit, als hij deze treffende geschiedenis besluit met de woorden : „Erkenne hier, sinniger Leser, die Macht geistiger Correspondenz des Gebetes und kindlichen Glaubens." ?

Wij echter willen niet meer het „kinderlijk geloof", maar het zooveel

zwaardere, zooveel moeilijker wetende geloof, dat alleen na de overwinning van het kinderlijk geloof kan verworven worden, en de schoonste bekroning zal zijn van het door de parapsychologie verhelderd wereldbeeld.

* * *

Uit een parapsychologisch oogpunt eigenlijk van dieper belang zijn de enkele gevallen, die Kerner beschrijft van Friederike Hauffe's vermogen, in somnambulen toestand de ziektegevoelens van anderen over te nemen en daardoor tot een soort diagnose te geraken. Zoo bleef zij eenige dagen aan een oog blind, nadat zij in „magnetisch" contact was gebracht met een dame, die haar consulteerde voor een leverziekte en niemand iets verteld had van haar eenzijdige blindheid, die, naar Kerner ons verzekert, uit een atrophie van de gezichtszenuw voortkwam, en uitwendig niet zichtbaar was. Een deel van een kleedingsstuk eener zieke vrouw, dat haar was toegezonden, wekte hevige walging en braken bij haar op en Kerner schrijft dit toe aan het feit, dat de zieke intusschen gestorven was en reeds eenige dagen begraven. Wij weten, dat in onzen tijd ook Richet en anderen dit overnemen van pathologische verschijnselen door de somnambule hebben geconstateerd.

Levenscirkel en zonnecirkels. Een belangrijk gedeelte van zijn boek wijdt Kerner aan een eigenaardig soort van mystische figuren, welke de zieneres haar „Sonnenkreise" en „Lebenskreis" noemde. Het waren cirkelvormige figuren ; de eerste gold een jaar lang en vormde een soort van symbolische dagboekhouding ; de tweede vertegenwoordigde haar geheele leven. Zij gaf aan deze kringen in haar hartstreek waar te nemen en beschouwde ze niet als symbolen, maar als realiteiten. Zij teekende ze blijkbaar geheel automatisch, want ze trok zuivere cirkels uit de vrije hand en verdeelde deze in resp. 12 of 13 3/4 deelen, maar maakte fouten als Kerner haar een passer gaf. De „Sonnenkreis" omvatte een aantal concentrische cirkels, waarvan zij den grootsten haar „Traumring" noemde. Hierop lagen de middelpunten van twaalf stellen van drie concentrische cirkeltjes ; elk van deze drietallen vertegenwoordigde een maand. Vanuit het middelpunt van den grooten „Sonnenkreis" of eigenlijk van den omtrek van een klein cirkeltje, waarvan het centrum met dat van deze „Sonnenkreis" samenviel, gingen een groot aantal stralen naar de peripherie, waarop 365 punten gelegen waren, dagen voorstellende. Andere stralen gingen van deze dagpunten naar het buiten den cirkelomtrek gelegen veld, dat de buitenwereld moest beteekenen ; deze stralen liepen uit in dikke punten, vierkantjes, driehoekjes of haakjes, die elk hun bijzondere beteekenis hadden. In deze buitenwereld waren de personen, met wie zij in aanraking kwam, door V-vormige figuren voorgesteld.

Het geheel is, wij zeiden het reeds, een soort symbolische dagboekhouding en Friederike Hauffe hechtte hieraan blijkbaar het hoogste gewicht. Het is bekend, hoe zieke, en vooral bedlegerige personen, wanneer zij een hysterischen aanleg hebben, overdreven waarde hechten aan de kleine gebeurlijkheden van hun binnen enge grenzen beperkt dagelijksch leven. Zoo vond Friederike Hauffe het dan ook de moeite waard elk harer „krampen", elke harer magnetische slaaptoestanden, iedere ontmoeting met een of ander persoon aldus symboliseerend vast te leggen. Wanneer Kerner haar een drietal glimwormpjes in de hand geeft vindt zij het de moeite waard, dit gewichtig feit speciaal door drie punten op een der stralen van den „Sonnenkreis" aan te duiden.

Haar „Lebenskreis" was eenvoudiger van bouw en de vakken opgevuld met geheimzinnige aanteekeningen, geschreven in het eigenaardige letterschrift, waarover wij later nog willen spreken. Trouwens zij was voortdurend met zich zelve bezig, met het maken van allerlei mystieke berekeningen omtrent den toestand van haar ziekte of gezondheid.

Kerner en zijn omgeving zagen hierin diepe geheimen der natuur, wij zouden meer neiging hebben hierin enkel pseudo-mystieke Spielereien te zien. Hoe dit ook zij, op het oogenblik kunnen wij niets aanvangen met de diverse „Kreise" der zieneres. Mogelijk blijft het zeker dat later zal blijken dat er eenige objectieve waarde aan moet worden gehecht, maar tot nog toe vinden wij dit door geen enkele waarneming bij anderen bevestigd, ook al kunnen eenige vage analogiën in Indische mystieke stelsels worden aangewezen.

Glossolalie en Teekenschrift. In haar „magnetische", wij zouden zeggen trancetoestanden, sprak de zieneres een z.g. „tongetaal", die, volgens Kerner, een sonoren klank had en aan Oostersche idiomen deed denken. Naar aanleiding van Korinthe XIV pleegt men dit glossolalie te noemen, waaronder dus verstaan wordt het spreken van een taal van eigen maaksel, die met geen enkele werkelijk bestaande overeenkomt. Maar toch is het heel wat anders dan het willekeurig uitstooten van klanken, want elk woord dezer subjectieve taal heeft zijn eigen vaststaande beteekenis. Op den duur leerden dan ook de personen, die veel met de zieneres omgingen, deze taal eenigszins verstaan. In normalen toestand begreep zij geen enkel woord hiervan ; zij beweerde, dat het een „innerlijke", een „natuurlijke" taal was, zooals ten tijde van den aartsvader Jacob (!) gesproken werd en zooals eigenlijk ieder mensch in zijn binnenste droeg. De gewone talen noemde zij daarentegen „kunstmatig". Zij zeide in deze taal van haar innerlijk al haar gevoelens volledig te kunnen uitdrukken; het was er niet een van het hoofd (=bewust-

zijn) maar een die van de „Herzgrube" (=sympathicus, onderbewustzijn) uitging. In elk der woorden lag meteen wezen en eigenschappen der dingen, die ze moesten aanduiden, uitgedrukt. Zoo moest de naam „Emelachan" niets minder beduiden dan : „Dein Geist ist ruhig und still, deine Seele ist zart, dein Fleisch und Blut ist stark, leicht brausen die beiden wie die Wellen im Meere, dann spricht das Zarte in dir : komm und beruhige dich!" Geen kleinigheid voorzeker!

Kerner heeft ons slechts weinige woorden en enkele volzinnen van deze taal opgeteekend. Zoo handacadi = dokter ; alentana = vrouw ; chlann = glas ; Optini poga = je moet slapen ; O minio pachadastin = ik ben ingeslapen ; enz.

Deze taal had ook een eigen letterschrift, dat sterk gelijkt op Arabisch of een samengesteld soort stenographie. Elk woord kon op tweeërlei wijze worden geschreven, met en zonder „getalteekens", die uit kleine stipjes en kruisjes bestonden. Een woord kreeg door de getalteekens veel dieper beteekennis en drukte het wezen der dingen ten volle uit. Bovendien had elk teeken een getalswaarde. Men bespeurt de gelijkenis met het Hebreeuwsch, dat ook op twee wijzen, met en zonder puntvormige klinker-teekens kan worden geschreven en waar elke letter ook een cijferwaarde heeft. Zij gaf geweldig hoog op van dit mysterieuze schrift en beweerde niet minder dan dat het teeken voor God „met getalteeken" (een soort hoofdletter N. met eenige stipjes en streepjes er om heen) „das ganze Wesen Gottes" uitdrukte. Het is bijna onbegrijpelijk, dat Kerner de dwaasheid hiervan niet inzag.

Het verschijnsel der glossolalie is sindsdien tallooze malen geconstateerd en tot zijn juiste waarde teruggebracht. Het uitvoerigst is het bestudeerd door Flournoy, die het beschreef bij het medium Helene Smith (pseudoniem) die de taal der Marsbewoners! sprak. Ook deze schreef de „Marstaal" in geheimzinnige teekens ; woorden en letters bleven meer dan drie jaar constant. Door de onderzoekingen van Flournoy is veel van het mysterieuze der glossolalie verdwenen. Het is een vocaal automatisme, een werking van een tamelijk infantiel ingesteld onderbewustzijn, zooals veelvuldig in extatische of hypnotische toestanden optreedt.

Physische verschijnselen. Eigenlijke levitatie vinden wij bij de zieneres niet vermeld, wel dat eigenaardige soort semi-levitatie, hierin bestaande, dat zij, in het water gebracht (om te baden), dreef en met kracht moest worden ondergeduwd. In de Middeleeuwen zou zij uit dien hoofde ongetwijfeld als heks verbrand zijn geworden, omdat zij de waterproef niet doorstond. Jammer genoeg heeft Kerner ons geen materiaal verschaft om aard en graad

dezer gewichtsvermindering te beoordeelen. Hij is niet op de gedachte gekomen de patiente onder verschillende omstandigheden nauwkeurig te wegen, wat zeker de moeite waard zou zijn geweest.

Andere physische verschijnselen beschrijft hij ons in groote getale. Om het populair uit te drukken : het kon om Friederike Hauffe heen geweldig „spoken". Rappings, kloppingen die bijwijlen aangroeiden of aanzwollen tot dreunende slagen, sleepende voetstappen, een geluid alsof deuren geopend werden, vinden wij te kust en te keur beschreven in het tweede gedeelte van het werk, dat den titel draagt : „Eröffnungen über das Hereinragen einer Geisterwelt in die unsere." Maar ook objectief waarneembare verschijnselen bij de vleet : beweging van voorwerpen zonder aanraking in de onmiddellijke omgeving der zieneres schijnen tot de dagelijksche gebeurtenissen te hebben behoord. Zij dragen hetzelfde, reeds zoo herhaaldelijk en uit verschillende landen en tijden beschreven karakter, dat men met den Duitschen naam Poltergeist-verschijnselen (in het Nederlandsch als „stille kracht") pleegt aan te duiden. Een klein deel gelijkt meer op telekinese in engeren zin.

Het zou wat al te gemakkelijk zijn zich van de tallooze gegevens, die Kerner ons hierover verstrekt, af te maken door collectieve hallucinatie der omstanders aan te nemen. Daartoe draagt het meerendeel der feiten te veel een objectief karakter en, waar niemand nog ooit de onkreukbare eerlijkheid van J. Kerner in twijfel heeft getrokken, zou de eenige, nog overblijvende hypothese die van bedrog van de zijde der zieneres zijn. De gedetailleerde beschrijving, die Kerner ons echter in vele gevallen geeft, maakt dit in hooge mate onwaarschijnlijk. M.i. geeft de doorslag de groote overeenkomst met de verschijnselen, die wij van elders vermeld vinden. Zij houden ten nauwste verband met

Het geestenzien der Seherin. Friederike Hauffe zag zich bij voortduring door den geest van haar grootmoeder begeleid en beschut. Zij is de „Führerin", waar zij zoo herhaaldelijk van spreekt in haar gedichten en die haar veel troost verschafte. Maar bovendien komen tot haar, vooral in den nacht, een groot aantal zwevende gedaanten, geestelijke gestalten, soms slechts in vage omtrekken, als grijsachtige nevelzuilen zichtbaar voor haar, dan weer scherper geteekend, zoo zelfs dat zij de gelaatstrekken herkennen kan en de kleeding uitvoerig beschrijft. Typisch — en als bewijs voor den sterk subjectieven inslag in deze visioenen van gewicht — is, dat zij alle vrouwelijke geesten met dezelfde hoofdbedekking ziet, een soort van kapje, zooals ook haar grootmoeder droeg. Bijzonder veel nadruk legt zij (en Kerner is hierin

langzamerhand geheel met haar meegegaan), op het verschil in lichtglans van deze gedaanten, die volgens haar opvatting de zuivere uitdrukking is van de moreele hoogte der afgestorvenen. Een vrome predikant, die voor de eenvoudige geloovige bergbevolking dier dagen het hoogste type mensch vormde, dat men zich kon voorstellen, ziet zij op zijn graf staan als stralende lichtgestalte. Een zwervende marskramer, die in die tijden de schrik der afgelegen wonende boeren was, ziet er daarentegen zwart en onheilspellend uit. Het meerendeel dier geesten is echter duister, diep ongelukkig, dolend; velen toonen zich gekweld door hevig berouw over begane misdaden. Vriendelijke gestalten zijn zeldzaam. Friederike Hauffe is er absoluut van overtuigd, met de geesten der afgestorvenen te doen te hebben. Zij spreekt met hen, houdt, volgens haar zeggen, op hun eigen verlangen lange gebeden met hen, brengt boodschappen over en ondervraagt ze. Een van hen krijgt zelfs geregeld catechisatie! De geesten voelen zich daardoor zeer verkwikt en worden zienderoogen helderder. Zij zuigen het gebed en den naam Jezus als het ware in zich op. Het is een voorstelling van het hiernamaals, welke geheel beantwoordt aan het beperkte geestelijke leven van een ongeletterd boerenmeisje en wel van den Lutherschen godsdienst. Want als de zieneres, op aanstichten van een predikant, informeert, hoe het nu eigenlijk zit met de positie, die Maria, de moeder van Jezus, in den hemel inneemt, krijgt zij een antwoord dat geheel zuiver is in de (Protestantsche) leer : dat de moeder van Jezus in geen nauwere connectie stond met den Verlosser dan eenige andere zalige geest.

Over het geheel maakt deze geestenwereld der zieneres een luguberen, maar vooral een armzaligen indruk. De onbeduidendste kleinigheden, eens zelfs, in een der uitvoerigst beschreven gevallen („Vierte Tatsache") is een sommetje van negen groschen (als ik mij niet vergis ongeveer 54 cent) in staat de gemoedsrust der afgestorvenen jaren lang te storen. Deze zielen of geesten zijn, ronduit gezegd, een wel heel erg zielig zooitje en zelfs Kerner, die allengs meer en meer onder den invloed kwam van zijn patiente en haar denkbeelden overnam, is weleens verlegen met de toch wel heel erge kleinzieligheid van dit „geestelijk" wereldje. „Wer mag wohl an ein so abgeschmacktes und aus nichtigen Schatten bestehendes Reich glauben?" zegt hij in een zijner commentaren.

Ten slotte construeert hij zich een theorie, die èn met zijn absolute vertrouwen in de objectiviteit der verschijnselen èn met zijn Luthersche geloofsbelijdenis rekening houdt : hij neemt aan dat de zieneres in aanraking komt met een soort Hades of middenrijk, waarin de zielen hun zonden boeten

en langzamerhand door leed (meer dan door eigenlijke straf) gereinigd worden. Hiermede raakt hij echter bedenkelijk in de nabijheid van de R. K. leer van het vagevuur en als goed Lutheraan is hem dit natuurlijk verboden. Hij slooft zich dan ook uit in betoogen, dat hij met dit tusschenrijk (tusschen hemel en hel) iets heel anders bedoelt dan het vagevuur, maar slaagt er niet in ons duidelijk te maken, waarin dit verschil dan eigenlijk wel bestaat. Sterker staat hij in zijn beweringen, dat het oudste Christendom zulk een tusschenrijk zou hebben gekend en er duidelijk sporen daarvan in den bijbel aan te wijzen zijn, waarbij hij zich geheel aansluit bij den door hem hoog vereerden Pietist Jung Stilling, die in zijn : „Theorie der Geisterkunde" dezelfde stellingen verdedigt en eveneens door zijn geloofsgenooten uit dien hoofde hevig werd aangevallen.

Ons interesseeren hier deze theologische quaesties minder, maar wel de vraag : wat is er voor objectiefs in dit „geestenzien" der zieneres ? Het zal blijken dat deze vraag gemakkelijker te stellen dan te beantwoorden is. De eenvoudigste oplossing is zeker aan te nemen, dat deze geesten niets anders waren dan geprojecteerde hallucinaties, dus zonder objectieve realiteit.

Wat hiervoor pleit is dat hun wereld, hun gedragingen en uitingen zoo geheel de weerspiegeling zijn van de opvattingen die bij de zieneres en haar omgeving heerschten, de opvatting van eenvoudig-geloovige, Protestantsche, lichtelijk door het humanistisch beginsel aangetaste kringen. (Dit laatste blijkt o. a. uit de mededeeling, dat ook heidenen zalig kunnen worden). De visioenen van een R. K. heilige zijn, zooals wij weten, geheel gekleurd door zijn R. katholiek, die van een rabbijn door zijn Joodsch geloof, enz. Bij de uitvoerige schilderingen, die Swedenborg van hemel en hel en het leven der gestorvenen daarin geeft, ligt de subjectiviteit er zoo dik op, dat men wel een speciaal geloovig Swedenborgiaan moet zijn om ze als realiteit te aanvaarden. En hetzelfde geldt in volle mate voor het geestenzien in het Kernerhuis te Weinsberg. Het is zoo duidelijk dat het subjectivisme overheerscht (men denke aan de altijd gelijke kapjes der vrouwelijke geesten) dat zelfs Kerner niet altijd blind daarvoor kon zijn. Als de geest eener kindermoordenares verschijnt met een in lompen gehuld kind op den arm, kan hij niet nalaten op te merken : „Dies war das blosze herausgetretene Bild des Verbrechens, das sich aus der Seele figurierte, nicht das wirkliche Kind."

Misten nu daarom de geesten der zieneres elke objectiviteit ?

Tegen deze geheel negativistische opvatting bestaan evenwel groote bezwaren. De bovengenoemde physische verschijnselen, die door een groot aantal personen zijn geconstateerd, en welker realiteit m. i. moeilijk weg te

redeneeren is, staan in onmiddellijk verband met het verschijnen der „geesten", loopen hiermede, zoo te zeggen, parallel, en het valt moeilijk te loochenen, dat wij tot zeer geforceerde onderstellingen zouden moeten komen, om vol te houden, dat de eerste geheel objectief, de tweede geheel subjectief waren.

Nu weten wij, dat op séances zeer vaak (niet altijd) met telekinesie een psychisch symptoom pleegt op te treden : een tijdelijke splitsing der persoonlijkheid van het in trance verkeerende medium, welke splitsing aldus een gefingeerden geest naar voren schuift als de eigenlijke bewerker der verschijnselen, terwijl een nauwkeurige studie het veel waarschijnlijker maakt, dat zij veroorzaakt worden door uit het medium uitgetreden, hetzij zichtbaar, hetzij onzichtbaar teleplasma, dat door zijn onderbewustzijn wordt gericht. Ik onderstel dat deze opvatting, die door het meerendeel der groote onderzoekers van physische mediums wordt voorgestaan, bij de lezers van dit tijdschrift voldoende bekend is, om een uitvoeriger uiteenzetting overbodig te maken. Deze verklaring zou op de geestverschijningen der zieneres kunnen worden toegepast en ten slotte veel kunnen verhelderen.

* * *

Maar deze theorie, die voor andere, zelfs vele gevallen, geheel voldoet, ontmoet hier nieuwe bezwaren. Zulk een, als persoonlijkheid afgesplitst complex kon natuurlijk zeer goed het mom aannemen van een of andere overledene, en doet dit zelfs geregeld in spiritische kringen, maar kan dan van zijn z.g. aardsch leven niets aangeven dat later door de feiten bevestigd wordt. Dit nu is heel anders bij de Seherin.

Wanneer wij als voorbeeld de uitvoerig beschreven „Vierte Tatsache" nemen (bladz. 471-521 van de Reclam uitgave) dan blijkt uit de bespreking van het geval door den te dier tijd bekenden philosoof Eschenmayer, dat de zieneres van een der geesten, na eenige moeilijkheden, zijn naam te weten kwam en diverse bijzonderheden uit zijn leven. Hij heette Bellon, had in het eind der zeventiende en het begin der achttiende eeuw in Weinsberg geleefd, in 1714 twee weezen financieel benadeeld, was 79 jaar oud geworden en had in een bepaald huis gewoond, dat ook toen (1827) door twee weezen bewoond werd. Al deze bijzonderheden, die niemand in het plaatsje meer bekend waren, werden door Kerner in de gemeente-archieven geverifieerd. Een zeker burgemeester en „Waisenrichter" Bellon was aldaar in 1740 gestorven, 79 jaar oud ; uit eenige akten blijkt, dat hij hebzuchtig was

en niet altijd eerlijk in zijn ambt. De familienaam was in Weinsberg geheel uitgestorven.

Zulke feiten zijn niet voldoende verklaarbaar door de theorie der persoonssplitsing. Nu kennen wij echter ook nog de psychoskopie, waardoor het medium ook in staat is, gebeurtenissen en personen uit het verleden te aanschouwen en zelfs te doorleven. Dit kan geschieden naar aanleiding van een voorwerp, maar dit is niet altijd onmisbaar.

Zoo kunnen personen, die vroeger geleefd hebben, in hun voorkomen, hun geheele doen en laten weer voor het geestelijk oog van den helderziende opdoemen en deze ziet ze als levend voor zich.

De „geesten" zijn dan eigenlijk waarnemingsbeelden van de helderziende, die echter objectieve situaties uit het verleden weergeven. Het medium kan zijn kennis putten uit het onderbewustzijn van aanwezige personen (zooals in het geval Mrs. Piper en Mrs. Thompson), maar dit is niet altijd noodzakelijk zooals b.v. blijkt uit de bekende, door Pagenstecher beschreven visioenen van Maria Reyes de Z., waar van een voorwerp wordt uitgegaan en de aan niemand der aanwezigen bekende handelingen van een sindsdien overledene, die met dit voorwerp in betrekking staan, worden gereconstrueerd.

Wij zouden dus al de verschijnselen, die in het tweede deel van Kerner's groote werk worden beschreven, kunnen verklaren uit een combinatie van telekinesie, visionaire persoonssplitsing en psychoskopie. De realiteit der „geesten" is dan vrijwel nihil en wij komen uit met een animistische opvatting, die volkomen strookt met het door vele parapsychologen gehuldigde beginsel, dat men steeds met een minimum van verklarings-principes moet trachten toe te komen en niet tot een nieuw zijn toevlucht mag nemen voor de bekende tot hun uiterste consequentie zijn doorgetrokken.

Ik heb reeds verscheidene malen verklaard, het met dit principe niet eens te kunnen zijn. Ook in dit geval leidt het tot een soort allegaartje van verklaringen, dat geen rekenschap geeft van de treffende eenheid in het geheele beeld der verschijnselen, zooals deze ons door Kerner zijn beschreven. Bovendien geeft het ons geen antwoord op de vraag, wat hier het uitgangspunt voor de zieneres was, waardoor haar retrograde psychoskopie in werking gesteld en gericht werd.

Moeten wij nu in het tegenovergestelde uiterste vervallen, de realiteit der geestverschijningen met huid en haar aanvaarden, met Kerner spreken van een „Hereinragen einer Geisterwelt in die unsere?" m.a.w. de zaak onvervalscht spiritistisch gaan bekijken? De bezwaren hiertegen zijn zoo mogelijk

nog grooter dan tegen 100 % animistische. Het zou ons in tallooze onoplosbare tegenstrijdigheden verwarren. Met de geestenwereld der zieneres te accepteeren, zouden wij meteen tot de min of meer vreemdsoortige conclusie moeten komen, dat het lot van een mensch na zijn sterven was, plus minus een eeuw na zijn dood tot een soort imbeciel te degenereeren. Want veel beters kunnen wij niet zeggen van de gedragingen van deze „geesten". Nemen wij maar weer als voorbeeld dezelfde „vierte Tatsache". De geest Bellon, die toch honderd uit kon praten met de zieneres, urenlang met haar kon bidden en psalmen opzeggen, laat haar een beetje raden wie hij is, zegt eerst maar een paar letters en pas ten slotte zijn naam. Dan zeurt de geest onophoudelijk over negen groschen en zijn ziel en zaligheid schijnen er van af te hangen, dat dit onbeduidende sommetje wordt afgegeven aan twee weezen (klaarblijkelijk volwassen menschen), die met de weezen, die hij vroeger bedrogen zou hebben, niets anders gemeen hebben, dan dat zij in hetzelfde huis wonen. Deze negen groschen, nota bene aan geheel vreemden uitbetaald, zijn een zoen voor het groote bedrag, dat hij aan die weezen een honderd jaar geleden ontnomen heeft. Dit wordt gemotiveerd met een redeneering, die slot noch zin heeft. Ik kan ten minste slot noch zin vinden in een berekening als deze : „Nehme dieser Groschen jeden als einen Thaler an, rechne vorwärts und rückwärts bis auf 1714, den Zins jedes Jahr rückwärts zu und vorwärts ab, dann hast du die grosze und auch die kleine Summe."

Zelfs Kerner kan de „erbarmelijke physionomieën" van deze geesten niet verhelen. De afdoende weerlegging van hun realiteit is dan ook hun algeheele conformiteit met het even erbarmelijk geloof der zieneres. (Een echt „Köhlerglauben" om eens een weinig liefelijken term uit het kamp der materialisten over te nemen). Schopenhauer sprak dan ook zeer terecht („Versuch über Geistersehen und was damit zusammenhängt") van een „empörend" absurde ja niederträchtig dumme Weltordnung die aus den Angaben und Benehmen dieser Geister hervorginge", en stelt hiervoor „die Anschauungs- und Denktätigkeit der höchst unwissenden ganzlich in ihrem Katechismus-Glauben eingelebten Seherin" verantwoordelijk.

En nochtans is eenig element van objectiviteit m.i. in deze „geestverschijningen" niet weg te praten, tenminste de juistheid der beschrijvingen van Kerner aanvaardend.

Nu kennen wij echter nog een ander verschijnsel, dat meestal tot de z.g. physische verschijnselen gerekend wordt, en waarvan de realiteit zich meer en meer schijnt te bevestigen. Ik bedoel de z.g. spookverschijningen.

Nemen wij als voorbeeld het spookgeval „Morton" (Proceedings S.P.R. VIII, pag. 311) dat zeer typisch is. Het is door een groot aantal personen waargenomen en door een dames-studente kalm en zonder vrees of emotie geobserveerd. Deze spookgestalte, die waarschijnlijk moest geïdentificeerd worden met de ongeveer vijf jaar te voren overleden vrouw van den vroegeren bezitter van het huis, volgt steeds denzelfden weg.

Zij duikt op in de gang van de tweede etage, vlak voor de deur van de slaapkamer van Miss Morton, loopt deze zeer lange gang door, de trap af, houdt zich niet op op de eerste etage, maar gaat door naar de hall gelijkvloers, gaat de salon binnen, in schuine richting naar een hoek bij een boograam, waar een sofa staat, gaat daarop zitten, of, als ze bezet is, er achter staan ; eenigen tijd daarna legt ze denzelfden weg door de kamer af terug naar de deur, dan de gang gelijkvloers door naar de tuindeur, waar zij plotseling verdwijnt.

Op twee eigenaardigheden wil ik hier bijzonder den nadruk leggen ter beoordeeling van het wezen van zulk een schim. Ten eerste op het grootendeels gemechaniseerde ; als men haar met rust laat, loopt haar gang door het huis zoo regelmatig af als een mechaniek poppetje. Zij laat zich door stoffelijke obstakels als de draden, die de koelzinnige Miss Morton dwars over de trap spande, niet tegenhouden. Ten tweede op het toch weer niet altijd geheel gemechaniseerde. De aanwezigheid en de aandacht van menschen heeft eenigen invloed op deze verstarde gedragingen : zij gaat achter de sofa staan als deze bezet is, en, ofschoon Miss Morton er nooit in slaagde in eenig geestelijk contact te komen met de gedaante, krijgt zij toch den indruk, dat deze haar door doelmatige bewegingen tracht te ontwijken, als zij probeert haar in een hoek te dringen. Kortom, de gedaante gedraagt zich ongeveer als een slaapwandelaar of een diep gehypnotiseerd persoon doen zou.

De theorieën omtrent deze spookverschijnselen zijn vele. Aan de eene zijde van de lange reeks staat die van Podmore, die er alleen collectieve véridique hallucinaties in ziet, veroorzaakt door het denken van een levend persoon (telepathie-hypothese) ; aan de andere zijde de naief spiritistische, die voor alle verschijnselen slechts één verklaring kent en deze blindelings toepast. Ik geloof dat beide foutief zijn en dat wij weliswaar de spookverschijningen als echte objectieve phaenomenen moeten aanvaarden, maar dan ook moeten aanvaarden zooals ze zijn en er niet meer achter moeten zoeken. Het zou al heel ongelukkig zijn, als wij, of althans velen onzer na den dood ontaardden tot zulke zielledige, wezenlooze middendingen

EN WIE WEET, IS VOOR DE MEESTE MENSCHEN HET LEVEN NA STOFFELIJKE DOOD ZOODANIG ALS HIER BESCHREVEN, EN LIJKT HET OP EEN DROOM WAARUIT ZY LANGZAAM ONTWAKEN. WANNEER ZY OP DE EEN OF ANDERE WYZE OPMERKZAAM OP HUN GEDRAGINGEN WORDEN GEMAAKT

DR DIETZ ZAL DAAR ZEER ZEKER DE MOEILYKHEDEN VAN ERVAREN, WANT DIE ZIT VAST IN ÉÉN RICHTING DENKEN

tusschen stof en geest, die jaren lang, zelfs — als de traditie waar is — eeuwen lang gedoemd zijn tot het volvoeren van telkens weer dezelfde reeks zinledige manipulaties! Vermoedelijk hebben zij met den eigenlijken geest van den afgestorvene even weinig te maken als diens verdord geraamte of zijn weggeworpen kleeren, van waaruit toch wel weer — en dit acht ik van groot belang — door een goed psychoskopisch medium zijn vroeger leven visionair kan worden aanschouwd. Ik kan mij voorstellen, dat ook deze spokige schim het uitgangspunt kan zijn van een contact met dit verleden, dat daardoor voor de oogen van het medium oprijst, maar natuurlijk, gegeven de onvolmaaktheid van dit vermogen, zelfs bij de beste helderziende, a.h.w. aan flarden gescheurd, broksgewijze, vaak kleinigheden afgevend en belangrijke dingen achterhoudend.

Zoo gezien kan er eenig licht geworpen worden in de duistere „geestenwereld" der zieneres. Het waren, voor zoover zij eenige realiteit bezaten en niet bloote subjectieve hallucinaties waren, niet meer dan „spookgestalten" met een minimum van bewust leven. Zij vormen echter het uitgangspunt voor de retrograde psychoskopie (psychometrie) van het medium, waardoor gegevens worden verkregen, die later worden bevestigd. Maar tevens schijnt dit medium een soort vitaliseerende werking op deze — moet ik ze wezens noemen of dingen — in elk geval verschijningen te hebben gehad; hun wezenloos schijnleven wordt in haar nabijheid versterkt, ook al kunnen het ten slotte niet anders zijn dan de weerspiegelingen van het bekrompen denkleven van Friederike Hauffe. Deze schijnt trouwens nu en dan zelf een „Ahnung" te hebben gehad van deze verhoudingen, wanneer zij zegt: „Der gute Geist hat dort, wo er ist, nicht die Gestalt, in der er mir hier erscheint... Sie stellen sich hier mir dar in Formen, die meinen fleischlichen Augen erkenntlich sind."

Friederike Hauffe voelde zich door haar geestverschijningen zeer verzwakt, het was alsof zij kracht aan haar onttrokken, des te meer naarmate zij zich meer met hen inliet. Ook Miss Morton vermeldt dit eigenaardig gevoel van uitputting, dat haar soms bij de aanwezigheid van een spook overviel. Het is mogelijk dat dit objectieve beteekenis heeft. En het stemt goed overeen met de boven uiteengezette zienswijze, hoe het vage beperkte psychische leven, waarvan deze spookverschijningen blijk geven, eigenlijk in de mediumieke krachten der zieneres hun oorsprong zouden vinden en de simpele geestelijkheid dezer schimmen geest van haar geest zouden zijn.

Eigenlijk is dit alles niet meer dan een poging, een raadsel door een

raadsel op te lossen. Maar doen wij wel ooit anders met al onze verklaringen, onze heroïsche pogingen, het wereldmysterie te benaderen?

OVERZICHT.

Zouden wij pogen tot een samenvattende karakteristiek van het raadsel „Seherin von Prevorst" te komen, dan kunnen wij ons alleen tot eigen onbevredigdheid in min of meer traditioneele termen uitdrukken. Wij zouden kunnen spreken van een buitengewoon los met het stoffelijk lichaam verbonden en buitengewoon gevoelig astraallichaam. Kerner bedoelt iets dergelijks als hij zich als volgt uitdrukt: „Im magnetischen Leben wird der Nervengeist leicht entbunden, und alle Eigenschaften und Kräfte, die in den Natursubstanzen liegen, werden nun dem freigewordenen Nervengeist offenbar und bringen Erschütterungen im Nervensystem hervor..., da im Gegenteil im wachen Leben der Nervengeist das ihm nur mögliche Gleichgewicht mit allen Natursubstanzen hält."

En geen van beiden weten wij precies, wat wij daarmede bedoelen. Want deze theorie van het „astraal lichaam", welke inderdaad een groot aantal verschijnselen der objectieve parapsychologie in eenheid kan samenvatten, levert anderzijds wederom moeilijkheden op, die voor mijn gevoel voorloopig nog niet te overkomen zijn.

* * *

Kerner heeft de verschijnselen niet wijsgeerig kunnen doorgronden — wie zal trouwens ook nu beweren dit volledig te kunnen? Daartoe was hij te zeer in de eerste plaats ethisch en religieus aangelegd en de invloed, die zijn patiente langzamerhand op zijn denkwijze begon uit te oefenen, dreef hem meer en meer in naief-spiritistische richting. Toch heeft zijn helder verstand en de voortdurende aanraking met de werkelijkheid, waartoe zijn praktijk als arts hem dwong, hem er voor behoed, dat zijn vroomheid een ziekelijk karakter aan zou nemen. Zijn oprechtheid, en zijn zedelijken moed moeten zelfs zijn felste tegenstanders erkennen.

Justinus Kerner heeft dan ook met zijn eerlijke en voor geen spot bevreesd getuigenis voor de Seherin von Prevorst en zijn opkomen voor de echtheid harer verschijnselen de studie der parapsychologie een onschatbaren dienst bewezen en hij dient als een harer beste voorloopers geëerd te worden. In zijn boek zouden wij veel anders willen hebben; veel dat hij belang-

rijk genoeg achtte uitvoerig te vermelden komt ons nu van weinig beteekenis voor. Veel dat hij slechts kort aanstipte, zouden wij nu gaarne uitvoerig zien beschreven. Het boek staat niet op de hoogte van het psychisch onderzoek van onzen tijd. Dit is geen fout van Kerner, maar wel is het zijn verdienste, dat het op de hoogte van zijn tijd stond.

Zeker heeft de dichterlijke arts en wat naieve philosoof de diepte der magische gaven van zijn „zieneres" overschat, te weinig rekening gehouden met haar psychische ontreddering, waar hij alleen de lichamelijke zag. Zij is voor ons geen bevoorrechte bemiddelaarster tusschen een hoogere, geestelijke wereld en de onze ; wij zouden haar eerder de beklagenswaardige martelares van haar sensitiviteit kunnen noemen. Met dit al blijft zij een merkwaardige figuur. Het groot aantal hysterische verschijnselen, dat bij haar werd aangetroffen, schijnt niet te zijn samengegaan met het onaangename en veeleischende karakter, dat vele hystericae kenmerkt. In haar bewuste leven bleef zij eenvoudig en zelfs niet zonder zekere noblesse.

Haar heengaan heeft Kerner geïnspireerd tot een gedicht, waarvan de laatste strophe de geest van oprechtheid weergeeft, waarin hij zijn boek geschreven heeft :

Leb wohl ! was auch die Menschen sagen,
Mich rühret nicht die Erde an,
Gar leicht kann ihre Schwere tragen,
Wer leicht ihr Nichts erfassen kann.

EEN GEVAL VAN „UITTREDING". (1)

In den laatsten tijd is — o.a. door Dr. Emil Mattiesen in het : „Zeitschrift für Parapsychologie" (1931, pag. 413 e.v.) — bij herhaling de aandacht gevestigd op de groote beteekenis der excursie-verschijnselen in het bijzonder voor de spiritistische hypothese.

Het onderstaande geval werd mij medegedeeld door den amanuensis aan een der Amsterdamsche H. B. Scholen, den heer B. L., die in 1922 na een ongeval werd geopereerd :

„Gedurende eenigen tijd was ik mij in de narcose van niets bewust. Plot-

(1) Ofschoon wij hier geheel aangewezen zijn op de verklaring van den heer B. L. hebben wij nochtans gemeend dit geval te mogen publiceeren, daar het geenszins op zich zelf staat maar een groot aantal analoga hiervan bekend zijn, welke elkaar wederkeerig steunen. Redactie.

seling een hevige „werking", een niet te verklaren gevoel, gepaard gaande met een hevigen innerlijken tegenstand, alsof ik moest bersten.

Even plotseling en kort als de bovengenoemde werking kwam de rust, *maar ik zag mijzelf daarna liggen.* Een duidelijk omlijnd beeld van de operatietafel, waarop ik mij zelf, van boven af en van alles los zag liggen, de wond gemaakt voor de operatie rechts van het lichaam, de dokter met een niet te verklaren instrument in handen. Dit alles is heel duidelijk door mij waargenomen. Ik heb getracht dit alles te verhinderen. Nog klinken mij de woorden in de ooren, die ik toen geroepen moet hebben : Houdt op, wat doen jullie daar?

Even plotseling als het boven geschreven verschijnsel verschenen was, was het ook weer verdwenen, maar liet een nooit te vergeten zuiver beeld achter." OOK HIERUIT BLIJK[illegible]T DE UITGETREDEN GEEST ANDERS DENKT EN HANDELT DAN IN [illegible] TOF [illegible] DE HEER B.L. WIST TOCH [illegible] DE NARCOSE DAT HIJ GEOPEREERD MOEST WORDEN. WAAROM DAN DE VRAAG WAT DOEN JULLIE DAAR?

Dr. Herman Wolf.

Reïncarnatie

In den tweeden jaarg., pag. 295, van dit tijdschrift zegt D. H. Prins, schrijvende over proeven waarbij men iemand voorgeboortelijke stadia liet doorloopen, dat herhaling van belang is.

Zou men tevens ook iets anders kunnen beproeven? Men zou een psychometrist kunnen verzoeken, bepaalde personen te volgen in het verleden, steeds verder en verder. Het is onzeker of deze methode mogelijk is, maar dat geldt ook van de andere. Immers vóórbestaan sluit niet in, dat de oude geheugen-inhouden in het nieuwe bestaan bewaard blijven. Zelfs is het de vraag, of door zulk bewaren eeuw uit eeuw in het latente geheugen niet overvuld zou raken, en of het niet veel praktischer — en daarmede waarschijnlijker — geacht moet worden, dat telkens verloren gaat wat niet verder te pas komt. Als iemand het behoud van het geheugen na het sterven bewezen acht, kan hij daaruit nog niet afleiden dat het ook voortduurt na een hergeboorte. Wellicht maakt juist deze een ander geheugen noodig, ledig en frisch, een geheugen welks inhoud als iets geheel nieuws ontstaan moet in verband met de nieuwe hersenen. Dan zou in trance niets uit vroegere levens gereproduceerd, maar zouden bedriegelijke fantasieën gereproduceerd worden. Van beide methoden kan slechts de proef uitwijzen of ze bruikbaar zijn ; mochten ze intusschen gelijke resultaten geven, dan zou dat veel zeggen.

Dr. W. de Vries.

Ingezonden.

Naar aanleiding van het artikel : „Een Gentleman-medium en zijn trance-personen," geschreven door Mr. C. P. van Rossem en voorkomende op pag. 49 e.v. van den loopenden jaargang van dit tijdschrift, zond de Heer H. v. Walt (het „gentleman"-medium) ons een ingezonden stuk, dat wij niet in zijn geheel kunnen plaatsen. O.m. op grond van het feit, dat het te uitvoerig is en de heer v. W. zich enkele malen uitweidingen veroorlooft welke niet ter zake dienen.

Nochtans geven wij hem natuurlijk gaarne het recht en de gelegenheid het zijne tegen Mr. v. R. 's artikel in te brengen. Daarom laten wij het kernpunt van zijn betoog hieronder volgen. Het komt neer op het navolgende :

Terwijl Mr. v. Rossem niet twijfelt of de figuur van „de Leider" is het product van dramatische splitsing der persoonlijkheid, blijkt hij inzake „de dokter" niet ongeneigd te zijn te meenen dat deze een spiritistische figuur is.

De heer v. W. teekent hier nu bij aan :

„A la bonheur, maar die Dokter spreekt ook herhaaldelijk over onzen Leider, zegt o.a. „Jelui Leider is hier en vroeg mij om te komen" ergo logisch doorgeredeneerd komt men tot het volgende resultaat. Als de Leider een creatie is van mijn onderbewustzijn, dan moet de Dokter dat ook zijn, daar de Dokter zich herhaaldelijk refereert aan den Leider. Maar zooals ge zelf zegt, vindt ge dien Dokter toch wel een spiritistische figuur, naar aanleiding van zijn uitlatingen. Gevoelt ge de inconsequentie ? Indien de een een marionet is, ontworpen in en door mijn eigen geest, door mijn eigen psyche, *moet* noodzakelijkerwijze en logisch doorgeredeneerd de ander het ook zijn..."

Wij kunnen niet ontkennen dat deze redeneering van den heer v. W. een volmaakt logisch karakter draagt.

Met redeneeren komen wij er hier nochtans niet uit. Wel daarentegen met constateeren en experimenteeren.

Wij hopen en vertrouwen dat de heer v. W. zich beschikbaar zal willen en kunnen stellen voor het experiment, door Mr. v. Rossem voorgesteld.

Slechts langs dien weg is een oplossing van dit belangrijke vraagstuk te verwachten, welke een ieder bevredigen zal wien het hier om de Waarheid en niets dan de Waarheid te doen is, ongeacht het feit of deze Waarheid al dan niet ons gemoed bevredigt.

Redactie.

Cryptomnesie

Op 9-3-1932 schreef de heer W. v. Z., accountant te S., mij het navolgende :

„Met belangstelling werd door mij gelezen het van Uw hand verschenen feuilleton : „Voorspellende Droomen" in de : „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 8 dezer, avondblad B.

Hoewel op het gebied der Parapsychologie volkomen leek, bekroop mij de lust U een en ander met betrekking tot mijn eigen ervaringen mede te deelen, waarvoor U mogelijk eenige belangstelling zult hebben.

In het jaar 1918 was ik als chef de bureau aan een bankinstelling verbonden, waar o.a. tot mijn taak behoorde het opmaken en de contrôle van de maandelijksche saldi-balans.

Zonder de grenzen der bescheidenheid te overschrijden, mag ik zeggen, dat zonder uitzondering, na enkelvoudige contrôle deze maandelijks terugkeerende werkzaamheid in enkele dagen met gunstig resultaat werd bekroond, behalve echter die, naar ik mij goed herinner, over de maand Juli 1918.

Hierin kreeg ik na herhaaldelijke na-contrôle en pointeering van alle posten telkens hetzelfde verschil van Fl. 0.20. Welke methode ik ook beproefde, ik kon dat vervelende „ding" maar niet kloppend krijgen.

Nu kan, zooals U waarschijnlijk bekend is, zelfs een verschil van 1 cent in een balans zeer belangrijke consequenties mede brengen, zoodat ik, eerlijk gezegd, mij niets prettig voelde.

Avond aan avond kwam ik, na afloop der gewone werkzaamheden, terug om weer opnieuw naar mijn verschil te zoeken.

Met de volgende maand-saldi-balans was de omissie nog steeds aanwezig en bepaalde zich tot hetzelfde bedrag.

De cijfers per 31 Augustus waren dus juist. Het terrein van mijn verder zoeken bleef dus beperkt tot de maand Juli.

Nadat ik op een avond in de maand September voor de zooveelste maal op de ongeveer 700 te contrôleeren rekeningen ingespannen had zitten turen, ging ik, steeds met dat „lamme" verschil in gedachten, naar bed.

Ik kan ongeveer een uur te bed hebben gelegen toen ik plotseling uit mijn slaap wakker schrikte en riep : „Ik heb het".

Door dezen wel onverwachten schreeuw (ik spreek n.l. nooit in mijn slaap) schrok ook mijn vrouw wakker, die mij onmiddellijk vroeg, wat ik dan wel had (ook zij was van mijn onvruchtbaar zoeken op de hoogte).

Ik zeide haar „het verschil van Fl. 0.20." Ik ben toen opgestaan om mijn „droomgezicht" op een papiertje te zetten. Ik was — hoewel ik er op dat moment toch eenigszins vreemd tegenover stond en mijn handelwijze eigenlijk voor mijzelf „gek" noemde — bang te vergeten.

Den volgenden morgen op kantoor komende heb ik met het openen der boekenkluis gewacht tot een der directeuren aanwezig was, wien ik in het kort mijn ervaring van den afgeloopen nacht mededeelde. Lachend haalde deze het rekeningcourant grootboek voor mij uit de kluis en sloeg op mijn verzoek persoonlijk op :

het folio met den naam van den rekening-houder (precies zooals ik in mijn droom voor mij had gezien). Ik verzocht hem aan de creditzijde, ongeveer in het midden van het blad te willen zien of daar een cijfer stond waaroverheen een ander cijfer geschreven was (alles overeenkomstig mijn droomgezicht). Dit bleek juist te zijn. Het verschil was hier Fl. 0.10, hetwelk, na onderzoek, bleek aan de debetzijde, overeenkomstig het journaal, teruggeboekt te moeten worden. Inplaats van deze debetboeking was aan de creditzijde het verschil van 10 cent bijgeteld.

Het verschil was gevonden, en op welk een wijze!

Voor mijzelf heb ik een en ander toegeschreven aan het feit dat ik bij de herhaaldelijke contrôle onbewust deze fout heb moeten constateeren, doch onmachtig was dit positief te realiseeren.

Later is mij nog eenmaal overkomen dat ik een abuis had van Fl. 1000.— en mij in mijn slaap als het ware werd opgedrongen in een tabellarisch boek (waarvan de eindtotalen alle klopten, dus waartoe men feitelijk bij hooge uitzondering en ten einde raad overgaat na te tellen) de tellingen te controleeren. Dit heb ik gedaan met het resultaat dat het verschil ontdekt werd."

Tenhaeff.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN.

Zeitschrift für Parapsychologie, 1932, No. 1.

Prof. E. von Liszt publiceert een opstel over de door hem geobserveerde Käthe Gündl te Weenen, die in staat blijkt te zijn op supernormale wijze diagnosen te stellen.

Dr. A. Wendler schrijft over den Neurenberger helderziende Franz Reiszig, Mevr. Wassilko over haar ervaringen met het pseudo-medium Merbeller. Een tragi-komische, psychologisch interessante geschiedenis van

een verdwaasden spiritist, die zichzelf als medium beschouwt, door zijn gansche omgeving op een grove manier om den tuin geleid wordt, en niet in staat is dit in te zien.

Dr. C. Vogl maakt melding van parapsychologische verschijnselen uit de : „Chronika Derer von Zimmern" (11de — 16de eeuw), Dr. W. Seidel van de „verschijning" van een morfinist, drie jaar na het overlijden, aan zijn medicus.

In dit nummer wordt het begin gemaakt met de publicatie van een nagelaten manuscript van de hand van Dr. von Schrenck Notzing over het ontstaan van het parapsychologisch onderzoek in Duitschland. Wij komen op dit opstel nog nader terug wanneer het in zijn geheel verschenen is.

Revue Métapsychique, 1931 No. 6.

Dr. E. Osty publiceert in dit nummer een gedeelte van zijn rapporten met betrekking tot zijn jongste onderzoekingen met Rudi Schneider. Zoodra dit verslag in zijn geheel verschenen is, zullen wij het refereeren. Thans verwijzen wij reeds naar het opstel van Dr. Denier van der Gon op pag. 145 e.v. van dezen jaargang.

Dr. L. Cipriani vertelt een en ander met betrekking tot zijn ervaringen met een tooverarts uit den Congo. De man bleek een zeer goede schelphoorder (1) te zijn.

Binnenkort zijn nadere publicaties van Dr. C. te verwachten met betrekking tot zijn parapsychologische studiën, verricht tijdens zijn verblijf onder de Congo-negers.

BOEKBESPREKING.

Regurgitation and the Duncan Mediumship by Harry Price. Bulletin of the Nat. Lab. of Psychical Research. London 1931. Published by the Council at the rooms of the Nat. Lab. of Psychical Research.

Het is met de Duncans een vreemde geschiedenis of liever met Mrs. Duncan, het medium, want de echtgenoot speelt in het blijspel geen noemenswaardige rol. Hij blijft op den achtergrond en verdedigt zijn vrouw met een stelsel van ongerijmdheden die een sterke aanwijzing zijn van haar

(1) Het schelphooren is een analogon van het kristalzien. Door te luisteren naar schelpgeruisch „verwekt" men z. g. helderhoorendheid.

schuld. Hij is zoo leep, dat hij een idioot wordt. Maar Mrs. Duncan — zij is het die op het eerste plan staat, een monument van zelfverzekerdheid en brutaliteit, iemand waar je je hoedje voor afneemt al is zij ook duizendmaal een bedriegster. Dank zij de onderzoekers van het National Laboratory of Psychical Research is zij gevallen.

Mrs Victoria Helen Duncan, 32 1/2 jaar oud, woonachtig te Dundee, gewicht 17 stone (119 K.G.), maat, rondom de heupen 54 inches (131 c.M.) — dus een vrouw die haar man staat.

Mr. Duncan, 32 jaar, ex-meubelmaker, impressario van het medium.

Mrs. Duncan is de ideale proefpersoon, elke contrôle is haar welkom, zij laat zich zelfs gynaecologisch onderzoeken zonder morren, ze stapt in elk contrôle-pak, ze vertoont haar verschijnselen bij goede verlichting (maar vanuit een donker kabinet), ze heeft geen enkel bezwaar tegen een fotografische opname van haar verschijnselen, ze laat vrijwel alles toe, ja toch — niet alles, een kleinigheid niet. En deze kleinigheid is haar ondergang.

Het is onmogelijk de protocollen in hun geheel over te schrijven ; we zullen ze moeten compileeren uit de „Notes" en „Appendixes".

„De lezer zal uit het protocol zien dat het „teleplasma", (dit is een geschikte naam om het mee te benoemen — op het oogenblik weten wij nog niet wat het is) verscheen nadat wij het medium voor de tweede maal gebonden hadden. Het verdween op soortgelijke wijze. Er werd een lange stroom van geproduceerd, gelijkende op een bruidsluier die als een eind touw in elkaar was geknoopt. Het „teleplasma" verscheen herhaaldelijk en in onderscheidene gedaanten. Het viel in een lange guirlande uit den mond en de neusgaten van het medium ; het richtte zich op als een slang en kronkelde als een aal over den vloer ; het wikkelde zich rond den stoel ; het kwam uit het kabinet en stootte tegen mijn voeten ; het verscheen als een lange sluier welke de zware gestalte van het medium volkomen bedekte met uitzondering van een klein gedeelte van haar mond ; het verkortte en verlengde zich ; het vlocht zichzelf op tot een kort, dik touw, ietwat vochtig en een geur afgevende." (pag. 21).

Ziethier het verschijnsel dat zonder veel variatie door het medium wordt geproduceerd op iedere séance waar zij aanwezig is. Harry Price maakt in het begin van zijn gedegen boekdeel den indruk, dat hij oorspronkelijk wel eenig vertrouwen had in de echtheid der verschijnselen. De leden van de „Research Council" stelden echter al dra de twee volgende mogelijkheden :

1. Dat het „teleplasma" inderdaad een of ander dun weefsel was, zooals b.v. kaasdoek ; een stof welke men in een kleine ruimte kan samenpersen en die kan worden uitgescheiden door de genitale kanalen van het medium ;

2. dat het medium een valsche of tweede maag (oesophageal diverticulum) bezit zooals de rumen of voormaag van een herkauwer, en dat zij in staat is stukken van de een of andere stof in te slikken en deze stukken naar verkiezing te regurgiteeren, zooals een koe haar voedsel in de voormaag. (pag. 25).

De eerste mogelijkheid verviel bij de latere séances, omdat een onderzoek door een gynaecoloog aanwees, dat er in de vagina niets was verstopt.

De tweede mogelijkheid was veel moeilijker te ontdekken, zelfs de Röntgenfoto zou waarschijnlijk niets openbaren, noch ten opzichte van verborgen stoffen in de maag, noch wat betreft de eventueele tweede maag. Niettemin stond het Röntgen-apparaat op 28 Mei opgesteld. Men had n.l. op een der vorige séances zeer duidelijk een veiligheidsspeld ontdekt die in het gordijn van het kabinet was geprikt en waaraan het „teleplasma" scheen te hangen. Dit voorwerp, zoo het in de maag werd verborgen, zou door de X-stralen op de plaat worden afgeteekend.

Het is ongeveer 10 uur op den avond van den 28[en] Mei. — Mrs. Duncan ontwaakt uit haar echte of onechte trance. Beleefd wordt zij verzocht voor het apparaat plaats te nemen. — Ze weigert. Schrikt zij van de formidabele massa die door de deur van de werkkamer schijnt binnen te vallen ? (I admit that the equipment which we had provided looked rather formidable) of... is het iets anders ? Een woord van haar echtgenoot zweept haar op tot een hysterische uitbarsting, voordat hij het weet heeft hij een harde flair, boven op zijn gezicht, beet. Dan doet zij een aanval op Dr. William Brown... Een oogenblik later kalmeert zij ietwat, zij wil naar de W. C.

Hoort zij dat Mrs. Goldney en Dr. Brown haar zullen begeleiden, zoo wil zij niet naar de W. C. Onverwacht een sprong naar de deur — en Mrs. Duncan is weg. Het heele laboratorium springt haar na; ze is de straat op in gezelschap van den echtgenoot, gekleed in haar contrôle-pak. Ze verdwijnt voor een half uur, bewaakt door vele speurende oogen. Maar de speurende blikken hebben haar twee à drie minuten uit het oog verloren. Wat is er gedurende die minuten geschied, in dat apartje met den impresario-echtgenoot... ? Hoe het ook zij, ze komt terug als een gemetamorfoseerde Mrs. Duncan. Nu is zij dood-kalm en eischt een Röntgen-opname. Maar ditmaal zijn het de heeren, die weigeren, want in drie minuten kan een regurgitatie-artist heel wat praesteeren. En heeft zij wat gepraesteerd, dan

draagt de impressario waarschijnlijk de vruchten van de regurgitatie in zijn zak. Dus wordt den impressario beleefd verzocht zich te ontkleeden. Hij weigert omdat — zijn ondergoed niet erg frisch is.

Het kan den heeren niets schelen of Mr. Duncan's ondergoed wel of niet erg frisch is, het interesseert ze slechts te weten of de maag-inhoud van Mrs. Duncan in het ondergoed of de zakken van Mr. Duncan is gedeponeerd, ja of neen. Mr. Duncan weigert hardnekkig...

Twee dagen later vertelt hij het volgende onsmakelijke verhaal. Tijdens de rit in de taxi naar het laboratorium had Mrs. Duncan hem haar menstruatiedoeken toevertrouwd. En de heeren begrijpen...

Maar de heeren begrijpen het heelemaal niet. Want het gynaecologisch onderzoek voor de séance heeft uitgewezen dat Mrs. Duncan *niet* in een menstruatieconditie was. Waarom moet zij dan haar echtgenoot menstruatiedoeken toevertrouwen?

Ieder verstandig mensch zal tot de conclusie komen dat de verdachte actie van Mrs. Duncan, gepaard aan de verdachte (en leugenachtige) houding van Mr. Duncan niet bepaald geschikt was om het vertrouwen in de echtheid der verschijnselen te versterken. Dit alles wijst wel overtuigend op het volgende : Mrs. Duncan ziet het Röntgen-apparaat en denkt : By Jove, ze gaan mijn maag, plus inhoud, fotografeeren. Dat nooit. De W.C.-truc mislukt, dank zij de contrôle. Ze zoekt de laatste redding in de comedie der hysterie en rent het huis uit. Een oogenblikje verdwijnt ze uit het oog. Ze haalt haar fop-teleplasma uit de maag op (of dat mogelijk is zal nader worden aangetoond) en overhandigt het den impressario. En deze, hij houdt het vast, stokstijf vast ; elke onderzoeking op zijn persoon slaat hij af...

Het pleit voor de ongehoorde brutaliteit van Mrs. Duncan dat zij een vijfde séance aandurft.

Price schrijft :

„Wij waren overeengekomen dat twee onderzoekers het medium in het kabinet zouden vergezellen, en Mr. Duncan stemde daar in toe. Maar toen het puntje bij het paaltje kwam werd deze nieuwe contrôle geweigerd. „Albert" (de z.g. contrôle-geest van het medium) had er geen lust in, zich zijn stuk kaasdoek te doen ontfutselen — en dus produceerde hij het niet. Maar hij beloofde ons een stuk „teleplasma" en hij hield woord. Maar het monster dat wij bezitten is geen kaasdoek, doch dun vloeipapier, of eenige andere soort dun papier. De heele zitting was natuurlijk een fiasco op grond van onze voorwaarden en achterdocht. Maar „Albert" moest onder de gegeven omstandigheden toch iets doen, opdat hij de eer aan zich kon houden.

Vandaar dit stukje „teleplasmic paper" dat gemakkelijk ingeslokt en geregurgiteerd kon worden en dat ons in den waan moest brengen, dat het medium toch heusch echt was..." (pag. 73).

Het was op deze séance dat een stuk van het teleplasma met een schaar werd afgeknipt. 's Avonds werd dit stuk „teleplasma" nader bekeken. Het bleek dun papier te zijn, bestaande uit enkele lagen, die met lijm verbonden waren. Den volgenden dag kreeg Prof. Dr. Fraser-Harris, een specialist op het gebied van organische en anorganische substanties, het stuk in handen. Hij onderzocht het in zijn laboratorium en verklaarde, dat het „common thin paper" was. Eenzelfde analyse werd afgegeven door Dr. Bacon „chief analyst to the paper trade." („a cheap kind of paper containing 60 per cent of „chemical" wood pulp en 40 per cent of „mechanical" wood pulp.") Het supernormale daalde hier af tot de standing van toilet-papier („egg bag or toilet-paper").

Nu waren alle onderzoekers het er over eens, dat het „teleplasma", geproduceerd op de séance van 28 Mei, weinig overeenkomst vertoonde met het teleplasma van de vorige séances.

De lezer zal de vraag stellen : waarom heeft men niet vroeger ingegrepen, waarom heeft men niet eerder de schaar ingezet ? Deze houding berust op de geaccepteerde code van het psychisch onderzoek : Doe nooit iets buiten medeweten of buiten toestemming van het medium. Echte verschijnselen worden er abrupt door gecoupeerd, ongeacht de lichamelijke schade die de proefpersoon kan worden toegebracht. Op 28 Mei was de toestemming verkregen... Niemand zal waarschijnlijk ook begrijpen welk motief het medium heeft genoopt bewust in de val te loopen.

Hoe het ook zij, het teleplasma-toilet-papier was geanalyseerd. Maar ook een stuk dat enkele maanden te voren verkregen was. Had men Price niet in Januari 1931 een stukje van de stof in handen gegeven, door Mrs. Duncan op een zitting voor een spiritisten-kring in Londen geproduceerd ! ? Price stelde toen dadelijk een microscopisch en chemisch onderzoek van deze stof in. Het rapport van dit onderzoek heeft hij in zijn boek opgenomen (pag. 87 e.v.) terwijl hij het bovendien in dit tijdschrift liet publiceeren (derde jaargang, pag. 173 e.v.). Price wist toen nog niet dat Mrs. Duncan een bedriegster was [1]. Met behulp van de gegevens, welke het microsco-

(1) Noot der Redactie. Bij alle groote waardeering welke wij voor de persoon en den arbeid van onzen medewerker Price hebben moet ons nochtans de opmerking van het hart dat wij het betreuren, dat hij dit rapport voorbarig heeft doen publiceeren.

pisch en chemisch onderzoek hem verschafte is het hem later gelukt deze, door Mrs. Duncan geproduceerde stof synthetisch te bereiden. „I have amused myself by producing „synthetic teleplasm" of the Duncan albumonoid type." (pag. 95).

Op Vrijdag den 12en Juni had een conferentie plaats van den impressario-echtgenoot. Het materiaal werd hem voorgelegd : primo de analyses, secundo de foto's. Op een der foto's was o.a. de materialisatie te zien van een groote hand, die sprekend op een rubber-handschoen geleek. Mr. Duncan knikte filosofisch en sprak van „automatisme van den wil", waarmede hij bedoelde dat, zoo er bedrog was, dit bedrog onbewust door het medium was gepleegd.

Wat is deze hypothese waard ? Men denke zich even het volgende in : Mrs. Duncan koopt, buiten het weten van haar waakbewustzijn, kaas-doek bij Selfridge, ze stopt het onbewust in haar maag en spuit het, onbewust, in het laboratorium... (2)

Mrs. Robertson (tot Mr. Duncan) : „Gelooft gij dat zij echt is?"

Mr. Duncan : „O ja. Maar ik geloof ook in het automatisme van den wil."

Mr. Duncan is een braaf man. Hij laat zijn vrouw niet in den steek. Zij weegt 119 K.G. en kan Mr. Duncan kraken als een python...

De vraag dient nu beantwoord te worden of het mogelijk is, dat een mensch een verzameling van artikelen tijdelijk in zijn maag bergt, deze naar believen te voorschijn brengt en weer kan doen verdwijnen. Dit is het groote punt waarop de weerstanden — volmaakt gezonde weerstanden — zullen botsen. Het lijkt ongelooflijk en onaanneemlijk dat een massa aan substantie, afhangend tot op den grond, in de maagkamer wordt geborgen. Er bestaat op dit gebied echter een speciale litteratuur, die het feit ten minste bij de aanvaardbare feiten schikt.

Feilding, de bekende amateur-goochelaar en parapsychologisch onderzoeker, vertelt hoe hij in Warschau een goochelaar twintig levende kikvorschen zag slikken, plus twintig levende goudvisschen „en God weet hoeveel water". En hij regurgiteerde het heele zaakje weer naar buiten. Ziet hier

---

(2) In 1930 poogde een vrouwtje, dat door de heer de Fremery en mij werd onderzocht (zij gaf zich voor een apportmedium uit en produceerde op bedriegelijke wijze schelpjes) zich op soortgelijke wijze uit haar impasse te redden. Toen wij haar den winkel noemden waarin zij haar schelpjes gekocht had, en haar bleek dat zij in de val geloopen was, verklaarde zij dat zij dit dan zeker „in een droomtoestand" gedaan moest hebben. Tenhaeff.

dus al een geval dat de praestatie van Mrs. Duncan met stukken slaat. Price zelf vertelt van een man in Weenen, die hij een heele verzameling steenen en stukken glas zag innemen. De regurgitatie kostte hem niet de minste moeite.

In een oud boekje:„The wonders of the little world", (1906) wordt verteld van een artist, die 36 steenen van de grootte van duiven-eieren in zijn maag borg en ze stuk voor stuk weer in zijn mond bracht. Houdini draagt zijn ondervindingen aan, zoo ook Cliquot, zoo ook een menigte andere getuigen. En voor dat materiaal moeten zelfs de scherpste weerstanden wijken. Wat Mrs. Duncan doet (of liever : waarschijnlijk doet, want op dit punt is het niet mogelijk gebleken het beslissende bewijs te verkrijgen) behoort tot het bekende truc-programma. Een goed geoefende techniek zal praestaties te voorschijn tooveren, waarbij de regurgitatie van Mrs. Duncan's rubber handschoenen en kaasdoek kinderwerk is.

Price wijst er uitdrukkelijk op dat de veertig teleplasma-foto's die zijn werk verluchten, een zwak beeld geven van datgene, wat in werkelijkheid gezien kan worden. Want hijzelf bekeek de stereogrammen met een speciaal Zeiss-apparaat en zag in het driedimensionale veel meer dan in het tweedimensionale van den afdruk. Aldus kwam hij reeds tot de overtuiging van fraude, voordat de Duncans hun verdachte houding demonstreerden.

Het geheele onderzoek getuigt van prachtige wetenschappelijke degelijkheid. Slechts vragen wij ons af, waarom het electrische contrôle-apparaat van het laboratorium niet in werking is gesteld en waarom het binden der handen op latere séances werd verwaarloosd ? Immers de handen speelden een zekere rol in het arrangeeren der verschijnselen, zooals later bleek.

En wanneer wij nu zien, hoe de duivelsche brutaliteit en de vergevorderde bedrogstechniek van dit medium een verzameling geslepen onderzoekers in den beginne dreigde te mystificeeren, zoo vragen wij ons af wat aan dilettanterige spiritistische onderzoekingen, zooals die met Melzer, voor waarde kan worden toegekend.

Juist dit is het groote nut van dergelijke ontmaskeringen (type Duncan) dat zij ons de ernstige vermaning geven : *Blijf met je handen van het onderzoek van objectief-metapsychische verschijnselen af, zoolang niet alle wetenschappelijke hulpmiddelen ten dienste staan.*

Mr. C. P. van Rossem.

Raadselen der ziel. Over de wonderen van suggestie, hypnose, couéïsme en den godsdienst. Door Dr. Richard Remmy. Uit het Duitsch door Ds. A. C. van Uchelen. N. V. G. J. A. Ruys U. M., Zutphen.

In dit boekje wordt, op uiterst populaire wijze, de invloed van ons voorstellingsleven op ons lichaam besproken. De auteur blijkt op parapsychologisch gebied geörienteerd te zijn.

Inconsequent is de auteur in zooverre dat hij wel een wetenschappelijke (parapsychologische) verklaring der z.g. „wonderen" der R. K. heiligen voorstaat, maar de „wonderen" van Jezus als echte wonderen wenscht te blijven zien (pag. 157). Hij meent dat wanneer wij hier aan het verklaren beginnen, wij de kerken wel zouden kunnen sluiten.

Een dergelijke mentaliteit is mij vreemd. Ik ben integendeel van meening dat de kerken er in hooge mate door gediend zullen worden wanneer de theologen, meer dan zij dit tot op heden deden, kennis namen van de uitkomsten van het parapsychologisch onderzoek en deze uitkomsten benutten bij hun bijbelvorsching en bijbelverklaring. Dit zou m.i. leiden tot de in onze dagen zoo hoog noodige kerkvernieuwing en tot een hernieuwden bloei van het in onze dagen tanend kerkelijk leven. Ik wees hierop kortgeleden met nadruk in mijn beide radio-voordrachten over bijbelsche wonderen en parapsychologie, alsmede in : „Vox Theologica" (Maart 1931).

Overigens acht ik dit werkje, als populair wetenschappelijke verhandeling, geslaagd.

Tenhaeff.

Erwin Liek. Das Wunder in der Heilkunde, Lehmann, München, 1931.

Een merkwaardig teeken des tijds dat boeken als dit worden geschreven, opgang maken, en wel geschreven door een arts, en nog wel een chirurg, die er allicht toe zou komen het menschelijk organisme en de geneeskunde van hun meest materieelen kant te bezien.

Erwin Liek is getroffen door het wonder in het leven en het wonder in de geneeskunde, dat hij daarmede op één lijn stelt. In zijn inleiding wijst hij er op hoe alle pogingen het leven terug te voeren op chemisch-fysische krachten gefaald hebben.

„Heute sind wir weiter, die mechanische Auffassung hat versagt, wir erkennen Plan und Schöpfer wieder an."

„An einem Sinn, an einer Zielstrebigkeit des Organischen können wir heute nicht mehr zweifeln."

„Wer das Wunder nicht als das Primäre anerkennt, leugnet damit die Welt, wie sie ist, und supponiert ihr ein Fabriksspielzeug."

Deze, in het eerste hoofdstuk gespatieerd gedrukte uitspraken vormen de grondstellingen van dit merkwaardige boek. Toch is Liek absoluut niet parapsychologisch geörienteerd en verwerpt zelfs de telepathie ; wel een bewijs, dat ook buiten onze wetenschap het denken een geestelijke kentering doormaakt.

De schrijver betoogt verder, dat hij in zijn geneeskundige praktijk keer op keer getroffen werd door feiten, die de best gefundeerde wetenschappelijke theorieën te schande maakten. Niet dat hij zich daarom schuldig maakt aan het zoo gemakkelijke, en vooral in occultistisch gezinde leekenkringen zoo geliefde afkammen der officieele wetenschap. Hij zegt geen enkele harer methoden te willen missen, geen harer technieken te willen prijsgeven. Hij kent haar schitterende resultaten op velerlei gebied, hij erkent haar falen op vele andere punten. „Het geloof dat geneest" is het eeuwige raadsel, mystisch en nochtans een nuchter feit. Eenige beroemde „wondergenezers" : Zeileis (Gallspach), Steinmeyer (Hahnenklee bij Goslar), de wonderdominee van Gudmannsbach in Esthland, passeeren de revue. Geen verblinde bewondering. Hun diagnose is kinderwerk, het apparaat hunner therapie is technisch waardeloos. En desalniettemin... vaak genezingen, die aan het wonderbaarlijke grenzen. Het is de merkwaardige, in den grond magische, opwekking van den levensgeest (wij zouden zeggen van de Entelechie of Archaeus) in den zieke. Het middel is geheel bijkomstig. Zijn conclusie is: „Dass der Hauptfactor des Heilens nicht im Mittel, sondern in der Persönlichkeit, in der Glauben weckenden Persönlichkeit des Behandelnden liegt." Men zou het de tragiek der geneeskundige wetenschap kunnen noemen, dat haar weten en haar kunnen uit verschillende bronnen vloeien.

Ook de moderne geneeskunde kent haar wonderen, al pleegt zij deze niet zoo grootscheeps te exploiteeren als de onofficieele. Suggestie is een term, al te gereedelijk toegepast om zich af te maken van het onbegrijpelijke, dat werkelijkheid werd. Elke, ook de meest onzinnige, therapie heeft weleens haar genezingen, maar daarom is zij nog geen groote en blijvende ontdekking, zooals haar adepten zoo vaak beweren.

Curieus is, welke resultaten, zelfs vrij regelmatig, worden bereikt met het wegmaken van wratten. Zelfs kinderachtige hokuspokus heeft gevolg, mits men er aan gelooft.

De schrijver komt tot de conclusie, die den „natuurwetenschappelijk" denkenden mensch als baren onzin in de ooren moet klinken :

„Die zukünftige Entwicklung der Heilkunde sehe ich in der Richtung einer künstlerischen Erfassung der Gesamtpersönlichkeit des kranken Menschen."

„Die praktische Heilkunst ist ohne das Irrationale nicht denkbar und nicht möglich."

En hij eindigt zijn boek met een uitspraak, die volkomen in harmonie is met de (hem geheel vreemde) parapsychologie : „Ein Teil der Macht die Himmel und Erde, Tier und Pflanze schuf, lebt in jedem von uns."

Het is niet anders dan de, onbewust in ons werkende, ideoplastische kracht.

Dietz.

Ter Toelichting bij: „Onttroning van het Causaliteitsprincipe?"

In het naschrift van Prins, bladz. 207 e.v., wordt tweeërlei uitleg mogelijk geacht waar ik niet vermoedde dat iets viel uit te leggen. Het komt mij voor dat Prins „bepaald" anders opvat dan ik bedoel ; ik had voor „een bepaalde plaats" ook kunnen zeggen: „een zekere plaats", als dat niet de welbekende voorstelling opwekte.

Het „hebben van een bepaalde" plaats en beweging en van geen andere heeft niets te maken met welke theorie ook. Ik bracht eenvoudig twee ontegenzeggelijkheden in herinnering:

1° al wat in de ruimte is, is op één bepaalde plaats en op geen andere;

2° al wat zich beweegt, beweegt zich langs één bepaalde baan en langs geen andere.

Dat is niet een standpunt ; het is iets waaraan niemand twijfelt : als A. in Warfum is dan is hij niet in Harderwijk, en als B. van Amsterdam naar Haarlem gaat, gaat hij inmiddels niet van Amsterdam naar Weesp. Juist omdat dit geheel vanzelf spreekt, geldt het onder alle omstandigheden, ook als de handeling „bepalen" — het vaststellen van plaats en baan — voor ons principieel onmogelijk is. In dat geval ontbreekt alleen de subjectieve bepaaldheid. Die zou voor een ideaal toeschouwer, niet gebonden aan menschelijke waarnemingsmiddelen, natuurlijk wèl bestaan: hij zou waarnemen dat de ingenomen plaats is k en niet k', en dat de baan beschreven is van j tot k en niet die van f tot k. En was hij tevens een ideaal mathematicus, dan zou hij daaruit de toekomstige plaats en baan weten te berekenen. Maar ook hij zou niet pas uit de berekening het vaststaan hebben af te leiden.

Mijn betoog hield dus in, dat berekenbaarheid soms ten onrechte wordt verwisseld met bepaaldheid, d.i. met onontwijkbaarheid; maar „de quintessence" was dat niet. De quintessence was: men heeft het determinisme niet af te leiden uit een physische theorie; onafhankelijk van de physica is het aan te nemen.. Niets gebeurt zonder of blijft achterwege trots toereikende oorzaak. Zooals Hooft zegt:

Door oorsaex cracht men al wat schiet siet drijven.
Waer die te flaeuw geen wercking soud beclijven,
En oorsaek zijn geen oorsaeck. Wat gewrocht
Ter wereld wordt, is dan te weegh gebracht
Door kracht
Soo groot dat het niet nae kan blijven.

Strijd tusschen het causaliteitsbeginsel en resultaten van welke onderzoekingen ook achtte ik uiteraard onmogelijk ; mijn taak was nu, aan te wijzen wat er toe leidde, dat beginsel door de quantenmechanica ondermijnd te achten. Dat was m.i. genoemde verwisseling. Vermijdt men deze, bedenkt men dus dat „onbepaaldheid" in de quantenmechanica niet anders is dan „principieele onconstateerbaarheid", dan zal men tusschen die mechanica en het determinisme geen strijd ontdekken.

Deze voorstelling beantwoordt m.i. tevens aan wat Poortman in aansluiting bij Heymans wenschte: aan de nieuwe resultaten en aan de oude wet wedervaart recht. Ook wees Poortman er reeds op, dat ons niet-constateeren-kunnen de geldigheid van een wet niet kan weerleggen, zelfs niet als het een principieel niet-kunnen is. Maar „de ontrouw van de natuurwetenschap aan het causaliteitsbeginsel" behoeft hij niet te erkennen; slechts sommige natuurkundigen zijn er ontrouw aan geworden.

Dr. W. de Vries.

De Magie in Tibet

(vervolg van pag. 240)

Lamaïstische denkbeelden over het sterven en het leven na den dood.
Waar blijft volgens hen, die in de reïncarnatie gelooven, de „mensch" na den dood van zijn lichaam, wachtende tot het tijdstip gekomen is waarop hij zich opnieuw zal kunnen en moeten reïncarneeren ? Wat ervaart hij in dezen „tijd van afwachting" ?

„De lamaïstische denkbeelden met betrekking tot den toestand van den mensch onmiddellijk na zijn dood verschillen van die welke men aantreft bij de Boeddhisten in de zuidelijke landen: Ceylon, Burma en Siam. Zij zeggen n. l. dat er eenigen tijd verloopt tusschen zijn dood en zijn wedergeboorte te midden van een der zes soorten der erkende, met gevoel begaafde wezens. (35)

Volgens het volksgeloof bepalen de goede en slechte daden, welke men in zijn leven heeft verricht, te midden van welke klasse van wezens men herboren wordt, alsmede den min of meer gelukkigen staat waarin men zich te midden van hen zal bevinden.

De meer verlichte lama's leeren dat de mensch — of eenig ander wezen — door zijn gedachten en daden affiniteiten schept, welke hem, geheel natuurlijk, leiden tot een soort van bestaan dat in overeenstemming is met de natuur van deze geheimzinnige aantrekking welke er tusschen verschillende wezens onderling valt waar te nemen.

Anderen zeggen dat hij door zijn daden, doch bovenal door zijn gedachten, zijn wezenskern wijzigt en aldus de kenmerken verwerft van een god, een dier of eenig ander wezen.

Tot zoover verschillen deze lamaïstische denkbeelden weinig van die, welke men onder de (zuidelijke) Boeddhisten aantreft. De navolgende lamaïstische denkbeelden zijn echter meer origineel.

In de eerste plaats leggen de lama's zeer sterk den nadruk op bekwaamheid. Dit wordt ook gedaan door zekere Mahayana-secten der Boeddhisten, doch de lama's doen dit nog sterker.

„Hij, die iets in zijn schild weet te voeren, zou zelfs in de hel nog dragelijk kunnen leven" is een zeer bekend gezegde in Tibet. Meer dan eenige definitie of omschrijving doet ons dit inzien wat de lama's bedoelen met thabs, d. i. „methode".

Terwijl het meerendeel van hun geloofsgenooten dus van meening is, dat het lot van den overledene mathematisch bepaald wordt door het moreele karakter, verklaren de lamaïsten nochtans dat hij, die de juiste „methode" weet, in staat is zijn lot na den dood te verbeteren. M. a. w. men kan er voor zorgen, dat men herboren wordt in de meest aangename condities die maar mogelijk zijn.

Zij zeggen : „zoo aangenaam *als mogelijk*", omdat, alle bekwaamheid ten spijt, het gewicht van de daden uit het verleden een belangrijke kracht vermag uit te oefenen. Dit gewicht is vaak zoo machtig, dat al de pogingen van den overledene, of van een ingewijde die op zijn welzijn bedacht is; niet in staat blijken te zijn de ziel ervan te weerhouden een ellendig nieuw leven tegemoet te gaan..

Uitgaande van het denkbeeld dat „methode" (het „savoir faire") van essentieel belang is, denken de lamaïsten dat de mensch, nadat hij de kunst geleerd heeft om wel te leven, nu tevens de kunst moet leeren verstaan om goed te kunnen sterven en zich in het hiernamaals behoorlijk te gedragen. Ingewijden, die kennis van de mystiek verworven hebben, worden verondersteld te weten, wat hun wacht, wanneer zij sterven, en van de lama's, die zich aan bespiegeling overgeven, wordt gezegd, dat zij in dit leven niet alleen bekend zijn geworden met de sensaties, welke de mensch bij het sterven ondervindt, maar dat zij deze zelfs (reeds) aan den lijve ervaren hebben. Zij zullen derhalve noch verrast, noch verdrietig worden als hun huidige wezenheid uiteenvalt. Dat deel dat voort blijft bestaan, dat bewust het hiernamaals binnengaat, is bij hen reeds bekend met de wegen en zijpaden, alsmede met de plaatsen van het hiernamaals.

Wat is dat deel dat voort blijft bestaan nadat het lichaam een lijk is geworden ? Het is een bijzonder bewustzijn te midden van de onderscheidene „bewustzijnen", door de lamaïsten onderscheiden. Het is het „Ik-bewustzijn" of, volgens een andere definitie, „de wil om te leven".

(35 De Tibetanen onderscheiden zes klassen van met gevoel begaafde wezens. Voor bijzonderheden zie pag. 260 van het hier besproken boek.

Ik zal nu verder het woord „geest" gebruiken voor den reiziger, wiens pelgrimstochten in het hiernamaals wij thans volgen. Dit woord omschrijft verre van nauwkeurig het denkbeeld, dat geleerde Tibetanen belichaamd hebben in de woorden Yid kyi rnampar shespa. Maar het heeft het voordeel dat het verstaanbaar is voor den Westerling en er is inderdaad in geen enkele Europeesche taal een woord waarvan wij ons hier beter kunnen bedienen.

Ik zeide, dat volgens de Tibetanen een ingewijde in staat is om bij zijn volle bewustzijn het stervensproces door te maken en dat het hem mogelijk is uit deze wereld te scheiden en de volgende binnen te gaan, volledig bewust van hetgeen geschiedt. Hieruit volgt, dat zoo'n man in zijn laatste uren geen hulp van anderen noodig heeft, en ook geen religieuze riten na zijn dood.

Gewone stervelingen kunnen echter een en ander niet ontberen. Onder „gewone stervelingen" hebben wij al diegenen te rekenen, monnik of leek, die de „wetenschap van den dood" niet beheerschen, en dat is natuurlijk de overgroote meerderheid.

Het lamaïsme laat geenszins al deze onwetenden aan zich zelf over. Aan hun sterfbed en na hun dood leert een lama hun al datgene, wat zij niet geleerd hebben tijdens hun leven. Hij verklaart hun de natuur van de wezens en dingen welke op hun weg verschijnen, Hij stelt hen gerust, en bovenal laat hij nooit na hun het goede pad te wijzen.

De lama, die een stervende bijstaat, waakt er angstvallig tegen dat deze niet in slaap valt of bewusteloos wordt. Hij wijst op het achtereenvolgens uitvallen van het speciale „bewustzijn" dat met elk zintuig verbonden is, zooals b. v. het bewustzijn van het oog, het bewustzijn van den neus, van de tong, van het lichaam (orgaangewaarwordingen ? T.), van het oor. D. w. z. hij vestigt de aandacht op het geleidelijk ontstaande verlies van het gezichtsvermogen, de smaak, de reuk, het gehoor enz.

Daarna moet de lama de „geest" zijn lichaam doen verlaten door het schedeldak (36); want als de „geest" het lichaam langs een anderen weg verlaat, wordt hierdoor het toekomstig welzijn van den stervende in gevaar gebracht."

Men brengt den „geest" tot uittreden door den ritueelen kreet Hik ! gevolgd door Phat! (37).

„Zoodra ik Dawasandup zag vroeg ik hem wat die beide mannen daar gedaan hadden.

Hij vertelde mij dat ik den ritueelen kreet gehoord had, welke de dienstdoende lama uit bij het lijk van een man, die zoo juist gestorven is, met het doel zijn „geest" te bevrijden. Men meent dat deze magische lettergreep een opening veroorzaakt in het schedeldak.

Slechts die lama, die van een bevoegden meester de kracht verkregen heeft om dat hik ! met de juiste intonatie en de vereischte kracht uit te stooten, zal succes hebben. Na hik ! moet hij phat ! zeggen. Maar hij moet er voor oppassen dat hij niet phat zegt wanneer hij slechts oefent, zooals de monniken welke gij hebt waargenomen. De combinatie van deze beide geluiden leidt onvoorwaardelijk tot de scheiding van lichaam en ziel, zoodat de lama, die de beide woorden over zichzelf zou uitspreken — op de juiste wijze — onvoorwaardelijk zou sterven.

---

(36) Het geloof dat de „geest" (het astraallichaam) bij uittreding en sterven het lichaam door het schedeldak verlaat is algemeen. Zie pag. 102 van deel I van mijn : „Beknopte Handleiding der Psychical Research" (den Haag, 1926) alsmede Muldoon : „The projection of the astral body". (Londen, 1929).

De „helderziende" waarvan sprake is op pag. 11 e. v. van Nr. 1 der : „Mededeelingen der S. P. R." zegt in : „Het Toekomstig Leven" (1916, pag. 199) met betrekking tot een „uittredingsverschijnsel" : „Ik... (kreeg) een gevoel alsof mijn hoofd van boven in tweeën scheidde.." T.

(37) Op pag. 13 en 14 vertelt mevr. D. ons nadere bijzonderheden met betrekking tot deze beide „geheim-woorden". Eens op een dag, toen zij huiswaarts keerde van een uitstapje in het woud zag zij twee monniken onder een boomgroep zitten. Zij oefenden zich in het uitstooten van de kreet „Hik".

Dit gevaar bestaat niet, wanneer de lama zijn ambt uitoefent omdat hij dan handelt bij volmacht, in de plaats van den overledene — hij leent hem a. h. w. zijn stem, zoodat het effect der magische woorden slechts door den overledene bespeurd wordt en niet door den lama...".

Wij staan hier m. i. voor het nog geheel onontgonnen gebied der z. g. mantrams. Voordat de lama deze kreet uitstoot moet hij zich op den stervende concentreeren en zich met hem identificeeren. Hij moet de poging doen, welke de stervende feitelijk zelf zou moeten aanwenden om den „geest" naar het schedeldak te brengen met voldoende kracht om de klove te veroorzaken waardoor deze kan ontsnappen (38).

Ingewijden, die hun eigen „geest" kunnen doen opstijgen, uiten de bevrijdende kreten Hik ! en Phat !, wanneer zij hun einde voelen naderen, en zoo bevrijden zij zich zonder hulp.

Zij zijn mede in staat om op deze wijze zelfmoord te plegen, en men zegt dat enkele mystici dat aldus gedaan hebben.

De ontlichaamde „geest" begint thans een eigenaardige pelgrimstocht. Volgens het populaire geloof vindt hier werkelijk een reis plaats door landen, welke werkelijk bestaan en bevolkt zijn met werkelijke wezens. Maar de ontwikkelde lamaïsten beschouwen deze reis als een reeks van subjectieve visioenen, als een droom, welke de „geest" zichzelf spint onder den invloed van zijn karakter en zijn daden uit het verleden. (39).

Zekere lamaïsten beweren, dat de „geest", onmiddellijk na zijn overgang, een ingeving krijgt van de Hoogste Werkelijkheid — één enkel ondeelbaar oogenblik. Kan de „geest" dit licht „grijpen", zoo wordt hij hierdoor bevrijd van den kringloop van geboorte en dood. De „geest" heeft dan het Nirvana bereikt.

Dit gebeurt echter zelden. In den regel wordt de „geest" verblind door dit onverwachte licht. Hij wijkt er voor terug. Zijn onjuiste voorstellingen, zijn gehechtheid aan het individueele bestaan en zingenot zijn beletselen voor zijn vooruitgang. Of, wat ook mogelijk is, de beteekenis van wat hij heeft gezien is hem ontgaan, juist zooals een man die zijn aandacht op zijn werk heeft geconcentreerd, niet in staat is zich nauwkeurig rekenschap te geven van hetgeen er om hem heen gebeurt.

De gewone mensch, die in een toestand van bezwijming is gestorven, begrijpt niet dadelijk — wanneer hij aan gene zijde wederom tot bewustzijn is gekomen — wat er met hem gebeurd is. Dagenlang zal hij „spreken" tot de menschen uit zijn vroegere omgeving en hij zal verbaasd staan over het feit, dat niemand hem antwoordt en dat niemand zich bewust is van zijn tegenwoordigheid.

Een lama uit het klooster van Litang in Oost Tibet vertelde mij, dat eenige overledenen door middel van pawos (media) verteld hadden, dat zij getracht hadden de voorwerpen te gebruiken, welke (tijdens hun leven) aan hen hebben toebehoord. Zij wilden een ploeg nemen om hun velden te bewerken, of hun kleeren, welke op een haak hingen, om ze aan te trekken. Zij waren geheel in de war, omdat zij niet in staat waren het leven te leiden waaraan zij gewend waren.

In zulke gevallen is de „geest" van den overledene geheel verbijsterd. Wat kan er toch met hem gebeurd zijn ? Hij ziet een bewegingloos lichaam liggen, dat op het zijne gelijkt en ziet de lama's om hem heen staan en zingen. Is het mogelijk dat hij dood is ?"

Is het niet of wij hier „verzeild" zijn geraakt in de „message"-litteratuur van het moderne spiritisme ? Deze merkwaardige overeenstemming tusschen de berichten verkregen door Oostersche en Westersche „spiritistische" media verdient zeer zeker onze aandacht, evenals het navolgende.

(38) De moderne ethnologie spreekt hier van analogie-handelingen. T.

(39) Vgl. mijn opstel over : „Dr. Fred v. Eeden als parapsycholoog" op pag. 131 e. v. van den tweeden jaargang van dit tijdschrift.

Astraallichaam. Het geloof „dat de mensch nog een ander lichaam, van een fijnere stof, bezit, heeft een eerbiedwaardige traditie achter zich", merkte kortgeleden de heer J. J. Poortman zeer terecht op. Wij treffen dit geloof ook bij de Tibetanen aan, gelijk mevr. D. ons leert. Bij het bestudeeren van hetgeen zij daarover schrijft, treft ons opnieuw de merkwaardige overeenstemming tusschen Oostersche en Westersche denkbeelden en onwillekeurig moeten wij hierbij denken aan de woorden van den Engelschen, zeventiendeneeuwschen theoloog Joseph Glanvil dat „indien dit alles slechts op fantasie berustte, het dan toch al heel wonderlijk zou zijn, dat de fantasie, die toch onmiskenbaar meer dan iets anders op de wereld aan verandering onderhevig is, altijd maar weer het aanzijn zou hebben gegeven aan een en dezelfde voorstelling, ontelbare malen, te allen tijde, op verschillende plaatsen." („Sadducismus Triumphatus", Londen, 1681).

„Tijdens het leven is — zoolang het individu gezond is — dit dubbel nauw verbonden met het stoffelijk lichaam. Nochtans zijn er omstandigheden, waaronder er een scheiding tusschen het lichaam en zijn dubbel kan optreden. Het dubbel kan dan het stoffelijk lichaam verlaten en zichzelf op verschillende plaatsen vertoonen ; ook neemt men aan dat het dubbel — ofschoon (in den regel) onzichtbaar voor het normale oog — onderscheidene „reizen" kan doen. Bij sommige menschen vindt de scheiding tusschen het lichaam en zijn dubbel geheel onafhankelijk van hun wil (spontaan) plaats, maar de Tibetanen zeggen dat zij die zich daarin geoefend hebben, deze scheiding willekeurig kunnen bewerkstelligen.

Deze scheiding is evenwel niet compleet, daar er tusschen het lichaam en zijn dubbel een band blijft bestaan. Ook na den dood blijft deze verbinding nog eenigen tijd voortduren. De dood van het lichaam brengt uiteindelijk in een groot aantal gevallen, en na verloop van tijd, ook het vergaan van het dubbel met zich mede. Onder bepaalde omstandigheden en voorwaarden blijft het dubbel echter voortbestaan". (28).

Hier staan wij b. v. voor het probleem van het „elastische snoer", waarvan Muldoon ons zooveel bijzonderheden heeft medegedeeld in zijn in noot 36 genoemd werk en waarop ook ik heb gewezen in mijn aldaar genoemd boek.

(Slot volgt)

Intuitie (1)

Als kind reeds deed een zekere vrouwennaam mij zóó onaangenaam aan dat, als ik dien hoorde uitspreken, ik koude rillingen van afkeer voelde. Dit leek mij onverklaarbaar. Een vriendin van mijn oudste zuster droeg

(1) Casuïstische bijdrage tot de psychologie van den scheppenden mensch, bij wien bij herhaling *veelzijdige* supernormale begaafdheid wordt opgemerkt. Redactie.

dien naam en was mij niet antipathiek. Een schoolkameraadje, dat zoo heette, bleef mij onverschillig. Die afkeer werd hoe langer hoe sterker en leek mij onverklaarbaar. Jaren later echter kregen twee vrouwen met dien naam grooten invloed op mijn levenslot en begreep ik mijn duister voorgevoel.

Als peinzend kind van negen of tien jaar voorvoelde ik dat ik een vriendin zou vinden als ik veertien en een vriend als ik achttien jaar zou zijn.

Om dit niet te vergeten schreef ik dit op. Door huisonderwijs met mijn zusjes had ik geen anderen omgang met kinderen dan met onze buurjongens, die mij sympathiek, en ons buurmeisje, dat mij antipathiek was. Er leek dus weinig kans op het verwerven van een vriendin ! Later op school zocht ik tevergeefs naar het meisje, dat mij begrijpen en liefhebben zou. Maar toen ik op een andere school kwam, te Brussel, vond ik de verlangde vriendin, op mijn veertiende jaar. En toen ik achttien jaar oud was had ik mijn vriend gevonden.

Hélène Swarth.

Inhoud

Titelblad en inhoudsopgave van den vierden jaargang zullen in volgend nummer worden ingelegd.

